MEG WAITE CLAYTON
ULTIMUL
TREN
SPRE LONDRA
LITERA
Blue
MOON

MEG WAITE CLAYTON
ULTIMUL
TREN
SPRE LONDRA
LITERA
Blue
MOON

MEG WAITE CLAYTON
ULTIMUL
TREN
SPRE LONDRA
LITERA
blue
MOON

MOON

MEG WAITE CLAYTON

ULTIMUL TREN SPRE LONDRA

Traducere din limba engleză și note
MIHAELA MAGDALENA DUMITRU

LITERA
București
2020

The Last Train To London

Meg Waite Clayton

Copyright © 2019 Meg Waite Clayton, LLC.

Toate drepturile rezervate

Ediție publicată prin înțelegere cu HarperCollins Publishers

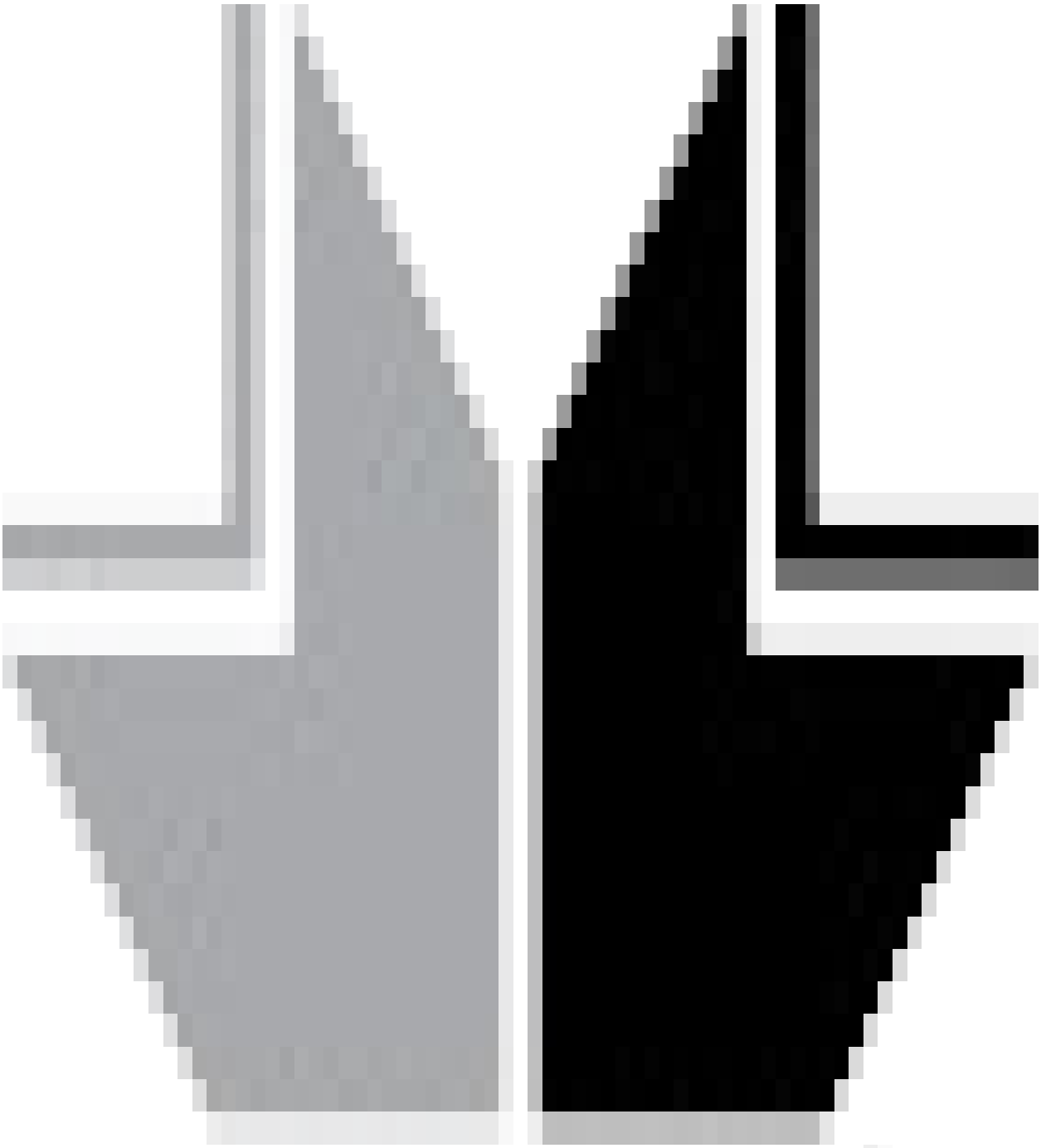

LITERA

Editura Litera

O.P. 53; C.P. 212, sector 4, Bucureşti, România

tel.: 021 319 63 93; 0752 101 777

e-mail: comenzi@litera.ro

Ne puteţi vizita pe

www.litera.ro

Ultimul tren spre Londra

Meg Waite Clayton

Copyright © 2020 Grup Media Litera

pentru versiunea în limba română

Toate drepturile rezervate

Editor: Vidrașcu şi fiii

Redactor: Rodica Bogdan, Dorina Lipan

Corector: Ionel Palade

Copertă: Faber Studio

Tehnoredactare și prepress: Ana Vârtosu

Seria de ficţiune a Editurii Litera este coordonată

de Cristina Vidraşcu Sturza.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României Clayton, Meg Waite

Ultimul tren spre Londra / Meg Waite Clayton;

trad. din lb. engleză: Mihaela Magdalena Dumitru –

Bucureşti: Litera, 2020

ISBN 978-606-33-5799-2

ISBN EPUB 978-606-33-6750-2

I. Dumitru, Mihaela Magdalena (trad.)

821.111

PENTRU NICK

și în amintirea lui Michael Litfin

(1945–2008),

care i-a povestit fiului meu despre

Kindertransport,

acesta relatându-mi la rândul lui.

Pentru Truus Wijsmuller-Meijer

(1896–1978)

și copiii pe care i-a salvat.

Îmi amintesc: s-a întâmplat ieri, sau în urmă cu o eternitate…

Iar acum, băieţelul de atunci se întoarce către mine. „Spune-mi“, zice el, „ce ai făcut cu anii mei, ce ai făcut cu viaţa ta?“… O persoană cu integritate şi curaj poate face o diferenţă, diferenţa dintre viaţă şi moarte.

Elie Wiesel, din discursul de acceptare a Premiului Nobel pentru Pace, ţinut la Oslo, pe 10 decembrie 1986

Nota autoarei

După anexarea de către Germania a Austriei independente în martie 1938 și violențele din noiembrie în Noaptea de cristal – așa-numita Kristallnacht –, a demarat o extraordinară încercare de a transporta zece mii de copii în Marea Britanie, la adăpost. Deși ficțiune, romanul se bazează pe efortul de a organiza Kindertransport din Viena, operațiune condusă de Geertruida Wijsmuller-Meijer din Amsterdam, care începuse să salveze grupuri mici de copii încă din 1933. Pentru copii, ea a fost Tanti Truus.

PARTEA I. TIMPURILE DINAINTE. DECEMBRIE 1936

La graniță

Fulgii mari îndulceau priveliștea de dincolo de geamul trenului – un castel pe un deal înzăpezit, care apărea fantomatic prin aerul încărcat de zăpadă. Se auzea controlorul care striga:

– Bad Bentheim; aici este Bad Bentheim, Germania. Pasagerii care continuă drumul spre Olanda trebuie să arate documentele.

Geertruida Wijsmuller – o olandeză cu bărbie, nas și frunte puternice, gura mare și ochii cenușii, ca de cașmir – a sărutat pruncul pe care îl ținea în poală. L-a sărutat a doua oară, rămânând cu buzele lipite de fruntea moale. Apoi l-a dat surorii lui și a scos kippa de pe capul celuilalt frate, care abia învățase să meargă.

– Es ist in Ordnung. Es wird nicht lange dauern. Dein Gott wird dir dieses eine Mal vergeben, a răspuns Truus la obiecțiile copiilor, în limba lor. Este în regulă. Nu o dau jos decât pentru câteva momente. Dumnezeul vostru ne va ierta de data asta.

Când trenul a oprit cu o sforțare, băiețelul a sărit la geam, strigând:

– Mama!

Truus l-a mângâiat pe păr, privind în aceeași direcție, dincolo de geamul înzăpezit și a văzut nemți așteptând în șiruri ordonate pe peron, în ciuda furtunii, un hamal cu un cărucior încărcat cu bagaje, un bărbat adus de spate cărând un panou cu o reclamă la o croitorie. Da, iat-o pe femeia pe care a văzut-o băiatul – o femeie subțirică, purtând un palton închis la culoare și o eșarfă, stând în picioare lângă un vânzător de cârnați, cu spatele la tren. Băiatul a strigat-o din nou.

– Maaa-maaa!

Femeia s-a întors, luând alene o mușcătură din cârnatul unsuros, în timp ce privirile i s-au ridicat spre tabelul de afișaj cu lamele. Băiatul s-a încovoiat. Nu

era mama lui, desigur.

Truus l-a tras pe băiat spre ea, șoptindu-i „Gata, gata, gata“, neputând să îi facă promisiuni ce nu puteau fi respectate.

Ușile vagonului s-au deschis cu un huruit neașteptat și un șuierat. Un grănicer nazist de pe peron a întins mâna ca să ajute o pasageră ce cobora, o nemțoaică însărcinată, care i-a acceptat ajutorul cu o mână înmănușată. Truus a desfăcut nasturii din perle ai mănușilor ei de zi, din piele galbenă și le-a lărgit manșetele festonate, cu margini delicate, negre. Și-a scos mănușile, pielea agățându-se în inelul cu un singur rubin, cuibărit între alte două inele, apoi, cu mâini care abia începeau să se umple de pete și să se rideze, a șters lacrimile băiatului.

Le-a netezit copiilor părul și hainele, adresându-se din nou fiecăruia pe nume, dar făcând totul repede, uitându-se pe furiș la șirul tot mai mic de pasageri.

– În regulă, a zis ea, ștergând saliva de la gura celui mic în timp ce ultimii pasageri coborau din tren. Mergeți să vă spălați pe mâini, așa cum am repetat.

Grănicerul nazist urca deja scările.

– Mergeți, grăbiți-vă acum, dar spălați-vă pe îndelete, a spus Truus calmă. Apoi i s-a adresat fetei: Ține-i pe frații tăi la toaletă, iubita mea.

– Până când îți pui din nou mănușile, Tanti Truus, a zis fata.

Era important ca Truus să nu pară că îi ascunde pe copii, dar nici nu îi voia prea aproape în timpul acestei negocieri. Așadar, ne fixăm privirile nu pe ceea ce se vede, ci pe ceea ce este invizibil, și-a zis ea, ducând fără să își dea seama rubinul la buze, ca pentru un sărut.

Și-a deschis poșeta, una mai delicată decât cea pe care ar fi ales-o dacă ar fi știut că se va întoarce la Amsterdam însoțită de trei copii. A scotocit înăuntrul ei, scoțându-și inelele, în vreme ce copiii, aflați acum în spatele ei, se îndepărtau de-a lungul culoarului.

În fața ei a apărut grănicerul. Era un bărbat tânăr, dar nu atât de tânăr încât să nu fie căsătorit, să nu aibă copii.

– Vize? Aveți vize pentru părăsirea teritoriului Germaniei? s-a adresat el lui

Truus, singurul adult rămas în vagon.

Truus a continuat să caute prin geantă, ca şi cum încerca să scoată documentele cerute.

– Copiii pot fi greu de stăpânit, nu-i aşa? a replicat ea afectuoasă, pipăind singurul paşaport, olandez, pe care îl avea în geantă. Aveţi copii, domnule ofiţer?

Grănicerul i-a adresat o umbră de zâmbet neregulamentar.

– Soția mea așteaptă să nască primul nostru copil, poate chiar în ziua de Crăciun.

– Cât de norocoşi sunteţi! a spus Truus, zâmbind la gândul norocului ei, în timp ce grănicerul întorcea privirea spre sunetul apei care curgea într-o chiuvetă şi sporovăiala veselă, de cinteze, a copiilor.

A lăsat gândul să îl pătrundă: în curând va avea un bebeluş ca micul Alexi, care va creşte până va ajunge ca Israel sau draga de Sara.

Truus mângâia rubinul – care sclipea cald – al singurului inel pe care îl purta acum.

– Aveţi ceva special pentru soție pentru a marca fericita ocazie, sunt sigură.

– Ceva special? a repetat nazistul, reîntorcându-şi atenţia spre ea.

– Un dar frumos pe care să îl poarte în fiecare zi, ca să îşi amintească de acest frumos moment. Tatăl meu i-a dat mamei acest inel în ziua în care m-am născut eu, a zis ea, scoţându-şi inelul.

Degetele ei palide şi ferme i-au întins inelul cu rubin, împreună cu paşaportul.

El a aruncat o privire încărcată de scepticism către inel, apoi a luat numai paşaportul, l-a examinat şi a aruncat încă o privire spre capătul vagonului.

– Aceştia sunt copiii dumitale?

Copiii olandezi puteau fi înscrişi pe paşaportul părinţilor, dar pe al ei nu era scris nimic.

A învârtit rubinul pentru a prinde o rază de lumină, spunând:

– Sunt mai de preţ decât orice altceva copiii.

Băiatul întâlnește o fată

Stephan a ieșit în grabă printre uși și a coborât scările acoperite de zăpadă, cu ghiozdanul lovindu-se ritmic de sacoul de școală în timp ce alerga spre Burgtheater. În dreptul papetăriei, s-a oprit brusc: mașina de scris era încă acolo, în vitrină. Și-a împins ochelarii mai sus pe nas, a pus degetele pe geamul vitrinei și s-a prefăcut că scrie.

A alergat mai departe, croindu-și drum printre mulțimile din Christkindlmarkt[1] și aromele de glühwein[2] și de turtă dulce, spunând „Scuze, mă iertați“ și ținându-și capul în jos, pentru a nu fi recunoscut. Familia lui era una bună: averea venea din fabrica de ciocolată înființată cu propriul capital, iar conturile deținute la banca Rothschild erau mereu pe plus. Dacă ajungea la urechile tatălui său că a mai dărâmat o bătrânică pe stradă, mașina de scris ar rămâne aproape de bradul împodobit cu luminițe de aici, din Rathausplatz, în loc să se găsească sub cel din galeria de iarnă de acasă.

A făcut semn cu mâna bătrânului care ținea chioșcul de ziare.

– Bună ziua, Herr Kline!

– Unde îți este paltonul, domnule Stephan? a strigat bătrânul după el.

Stephan a privit în jos – își uitase paltonul la școală din nou –, dar nu a încetinit decât atunci când a ajuns în Ringstrasse, unde un protest ad-hoc al naziștilor blocase drumul. S-a ascuns în spatele unui chioșc acoperit cu afișe și a coborât scările din metal care zăngăneau, spre întunericul lumii din măruntaiele Vienei, pentru a ieși apoi la lumină pe partea străzii dinspre Burgtheater. A intrat în goană pe ușile teatrului, coborând câte două trepte o dată, către frizeria aflată la subsol.

– Domnule Neuman, ce surpriză plăcută! a zis Herr Perger, ridicând sprâncenele cărunte deasupra ochelarilor rotunzi și negri, ca ai lui Stephan, dar nu la fel de stropiți de fulgi de nea.

Frizerul stătea aplecat și aduna ultimele fire de păr din ziua aceea într-un făraș.

– Dar nu te-am…

– Luați-mi doar vârfurile. Au trecut câteva săptămâni.

Herr Perger s-a îndreptat de spate și a aruncat părul într-un coș de gunoi, apoi a așezat mătura și fărașul lângă un violoncel rezemat de perete.

– Ei bine, presupun că învățătura nu se așază la fel de bine într-o minte bătrână ca într-una tânără, a cedat el afectuos, arătând cu bărbia către scaunul de frizer. Sau poate nu se așază la fel de bine în mintea unui tânăr care are bani de cheltuit?

Stephan a lăsat ghiozdanul să îi cadă, câteva pagini ale noii sale piese risipindu-se pe podea, dar nu conta, pentru că Herr Perger știa că scrie piese de teatru. Și-a scos sacoul, s-a așezat pe scaun și și-a scos ochelarii. Lumea s-a încețoșat, violoncelul și mătura transformându-se într-un cuplu de dansatori, iar chipul său în oglindă, deasupra cravatei, în chipul oricui. S-a cutremurat când Herr Perger a înfășurat pelerina în jurul lui; Stephan ura tunsorile.

– Am auzit că ar putea începe repetițiile pentru o nouă piesă, a spus el.

– Una de Stefan Zweig?

– A, da, ești mare admirator al lui Herr Zweig. Cum de am uitat?

Otto Perger îl tachina pe Stephan, dar cu prietenie, căci Herr Perger știa toate secretele despre dramaturgi și vedete și teatru. Prietenii lui Stephan habar nu aveau de unde afla el ultimele știri; credeau că știe vreo persoană importantă.

– Mama lui Herr Zweig locuiește încă aici, în Viena, a spus Stephan.

– Dar el rareori își anunță revenirile de la Londra. Cu riscul de a te dezamăgi, Stephan, această nouă piesă este scrisă de Csokor. Se cheamă 3 Noiembrie 1918, este despre sfârșitul Imperiului Austro-Ungar. S-a tot vorbit și zvonit că nu se va pune niciodată în scenă. Mă tem că Herr Csokor trăiește cu valizele la ușă. Mi s-a spus că proiectul va merge mai departe, dar anunțurile vor include declarația că dramaturgul nu încearcă să aducă vreo jignire nici uneia dintre națiunile fostului imperiu german. Un pic dintr-asta, un pic din cealaltă, orice este necesar pentru a

supraviețui.

Tatăl lui Stephan ar fi obiectat că aceasta este Austria, nu Germania; lovitura de stat nazistă fusese reprimată aici cu mulți ani în urmă. Dar lui Stephan nu îi păsa de politică. Stephan nu dorea să știe decât cine va juca rolul principal.

– Ai vrea să ghicești? i-a sugerat Herr Perger, iar Stephan s-a întors pe scaun spre el. Te pricepi bine la asta, după câte îmi amintesc.

Stephan a ținut ochii închiși, cutremurându-se din nou fără să vrea, deși, din fericire, nu îi căzuse pe față nici un fir de păr.

– Werner Krauss? și-a dat el cu părerea.

– Iată-te! a zis Herr Perger, cu un entuziasm care l-a surprins.

Herr Perger a întors scaunul înapoi către oglindă, permițându-i lui Stephan să vadă cu uimire – ca prin ceață, în lipsa ochelarilor – că frizerul nu îi confirma presupunerea, ci se adresa unei fete care ieșea ca o floarea-soarelui suprarealistă dindărătul unui grătar ornamental din perete, mai jos de reflexia sa din oglindă. Fata s-a oprit în fața lui, cu ochelari murdari, codițe blonde și sâni abia înmuguriți.

– Ah, Žofie-Helene, mama va pierde toată noaptea ca să îți spele rochia, a spus Herr Perger.

– Nu ai pus corect întrebarea, Grandpapa Otto – sunt doi actori în rolurile principale masculine, a zis fata voioasă, vocea oprindu-i-se undeva înăuntrul lui Stephan, ca primul si bemol major al piesei Ave Maria de Schubert, vocea ei și sunetul liric al numelui ei, Žofie-Helene și apropierea sânilor ei.

– Este lemniscata lui Bernoulli, a spus ea, pipăind talismanul de aur de la gât. O ecuație: pătratul sumei dintre x^2 și y^2 este egal cu dublul produsului dintre a^2 și diferența pătratelor lui x și y.

– Ăăă… s-a bâlbâit Stephan, roșu de rușine că fusese surprins uitându-se la sânii ei, chiar dacă ea nu își dăduse seama ce făcea.

– Papa mi l-a dat, a zis ea. Și lui îi plăcea matematica.

Herr Perger a desfăcut pelerina, i-a întins lui Stephan ochelarii și a refuzat cu o mișcare din mână moneda din cupru-nichel pe care i-o oferise Stephan, spunând că de data aceasta nu costă nimic. Stephan a îndesat paginile scenariului înapoi în ghiozdan, nevrând ca fata să îi vadă piesa de teatru, sau că are o piesă de teatru sau că își imaginează că poate scrie ceva care să merite să fie citit. S-a oprit uimit: Podeaua era perfect curată?

– Stephan, aceasta este nepoata mea, a spus Otto Perger, cu foarfeca încă în mână și mătura și fărașul neatinse, tot lângă violoncel. Žofie, Stephan aici de față este la fel de interesat de teatru ca tine, deși are mai multă grijă de părul lui decât tine.

– Mă bucur să te cunosc, Stephan, a spus fata. Dar de ce ai venit să te tunzi dacă nu aveai nevoie de o tunsoare?

– Žofie-Helene, a certat-o Herr Perger.

– Spionam de dincolo de grătar. Nu aveai nevoie de o tunsoare, și de aceea Grandpapa Otto s-a prefăcut numai că te tunde. Dar stai, nu îmi spune! Lasă-mă să deduc!

A privit în jurul camerei, la violoncel și la cuierul pentru haine, apoi la bunicul ei și înapoi la Stephan. Privirile i s-au oprit asupra ghiozdanului.

– Ești actor! Iar Grandpapa știe totul despre acest teatru.

– Cred că vei descoperi, Engelchen[3], că Stephan este scriitor, a spus Otto Perger. Și trebuie să știi că cei mai mari scriitori fac cele mai stranii lucruri numai de dragul experienței.

Žofie-Helene l-a privit pe Stephan cu interes crescut.

– Chiar așa?

– Eu… Voi primi o mașină de scris de Crăciun, a spus Stephan. Sper să fiu scriitor.

– Se fac mașini de scris speciale?

– Cum, speciale?

– Nu ți se pare ciudat să fii stângaci?

Stephan se gândea încă la mâinile lui, încurcat, în vreme ce fata deschidea grătarul de unde ieșise și se târa pe coate și genunchi înapoi în interiorul zidului. După o clipă, a scos din nou capul:

– Haide odată, Stephan! Repetițiile aproape s-au terminat, a spus ea. Nu te deranjează să te murdărești puțin pe manșetele pătate cu cerneală, nu? De dragul experienței?

Târgul de Crăciun

Vin fiert (în limba germană în original)

Îngeraș (în limba germană în original)

Rubine sau sticlă colorată

Un nasture din sidef a căzut de la manşeta festonată a mănuşii când, cu pruncul în braţe, s-a întins să îl prindă pe băiat; era atât de fascinat de imensul tavan din fontă al domului gării din Amsterdam, încât aproape că era să cadă din tren.

– Truus! a strigat-o soţul ei.

Apoi l-a luat în braţe pe băiat şi l-a aşezat pe peron. Le-a ajutat pe fată şi pe Truus, cu pruncul în braţe.

Ajunsă pe peron, Truus a acceptat îmbrăţişarea soţului ei, lucru rareori văzut în public.

– Geertruida, a spus el, oare nu putea Frau Freier…

– Te rog, nu mă certa acum, Joop. Ce s-a făcut s-a făcut şi sunt sigură că soţia acelui grănicer tânăr şi simpatic care ne-a trecut graniţa are mai multă nevoie de rubinul mamei mele decât avem noi. Unde îţi este spiritul Crăciunului?

– Doamne Dumnezeule, nu îmi spune că ai riscat mituind un nazist cu sticlă colorată?

Ea l-a sărutat pe obraz.

– Cum nici tu nu ai văzut diferenţa, mă îndoiesc că ei îşi vor da seama prea curând.

Joop a râs fără să vrea, apoi a luat copilaşul, ţinându-l stângace, dar gângurind – un bărbat care iubea copiii, dar nu avea nici unul, în ciuda anilor de încercări. Truus şi-a băgat în buzunare mâinile care nu mai erau încălzite de trupul copilului şi a dat de cutia de chibrituri de care mai că uitase. Ciudat individ, doctorul întâlnit în vagon, cel care i-l dăduse.

– Dumnezeu te-a trimis, fără îndoială, zisese el cu o privire duioasă spre copii.

Întotdeauna ducea cu el o piatră norocoasă, spusese el, iar acum voia să i-o dea ei.

– Ca să vă apere pe tine şi pe copii, a insistat el, deschizând cutiuţa pentru a-i arăta o piatră teşită, cu aspect învechi şi banal. La înmormântările evreieşti, nu se duc flori, ci pietre, a zis el, ceea ce, dintr-un motiv sau altul, făcea piatra de nerefuzat.

O va recupera de la ea când va avea nevoie de norocul lui, a asigurat-o el. Dar coborâse la Bad Bentheim, înainte ca trenul să traverseze graniţa germană spre Olanda, iar acum Truus era la Amsterdam cu copiii, zicându-şi că trebuie să fie ceva adevărat în legătură cu puterea acestei pietre urâte de a aduce noroc.

– Acum, omuleţule, i-a spus Joop pruncului, trebuie să creşti şi să faci lucruri măreţe, ca să merite riscul pe care şi l-a asumat mireasa mea cea nesăbuită.

Dacă îl deranja această salvare neplănuită, nu avea de gând să spună mai multe decât atunci când erau planificate excursiile ei menite să scoată copii din Germania. A depus un sărut pe fruntea copilului.

– Am un taxi care aşteaptă, a zis el.

– Un taxi? Ai primit o mărire de salariu de la bancă în timp ce am fost plecată?

O glumă duioasă; Joop era bancherul cel mai responsabil, cumpătat până în măduva oaselor, deşi unul care încă o numea pe cea care era nevasta lui de două decenii mireasa lui.

– Drumul din staţia de tramvai până la casa unchiului lor ar fi dificil, chiar şi fără zăpada aceasta, a zis el, iar doctorul Groenveld nu vrea ca nepoţii prietenului său să ajungă la el cu degerături.

Prietenul doctorului Groenveld. Aşa se explica totul, şi-a zis Truus în timp ce ieşeau din gară şi pătrundeau în dantelăria de omăt a ramurilor copacilor, cărările înnegrite de paşi şi gheaţa albă a canalelor. Acesta era modul în care Comitetul pentru Interesele Speciale ale Evreilor îşi oferea cel mai des ajutorul: pentru nepoţi şi nepoate ale cetăţenilor olandezi; prieteni de-ai prietenilor, copiii prietenilor unor parteneri de faceri. Aşa că, deseori, relaţiile întâmplătoare hotărau destine.

CASA NATALĂ A LUI HITLER, ACUM MUZEU

Relațiile între Austria și Germania rămân încordate, în ciuda acordului din vară

de KÄTHE PERGER

BRAUNAU-AM-INN, AUSTRIA, 20 decembrie 1936 – Proprietarul casei în care s-a născut Hitler a deschis publicului două dintre camere, sub formă de muzeu. Autoritățile austriece din Linz au permis expunerea publică, cu condiția să fie primiți numai cetățeni germani, nu și austrieci. În eventualitatea în care se va descoperi că li se permite accesul în muzeu austriecilor sau devine un loc de demonstrații naziste, muzeul va fi închis. Deschiderea muzeului este posibilă datorită Acordului Austro-German din 11 iulie, de a ajuta națiunile noastre să revină la „relații normale și prietenoase". Prin acest acord, Germania a recunoscut deplina suveranitate a Austriei și s-a obligat să considere ordinea noastră politică o problemă internă, asupra căreia nu va exercita nici un fel de influență – o concesie făcută de Hitler, care obiectează împotriva încarcerării de către guvernul nostru a membrilor Partidului Nazist Austriac.

Lumânări la răsărit

Žofie-Helene se apropia cu emoție de gardul viu acoperit de zăpadă și de porțile de fier înalte ale palatului de pe Ringstrasse. A dus o mână la fularul roz ecosez pe care i-l dăduse Grandmère de Crăciun, moale ca atingerea mamei ei. Casa aceasta era mai mare decât tot blocul unde locuia ea și mult mai bogat ornamentată. Patru etaje înalte, cu coloane – parterul, cu uși și ferestre arcuite; cele de deasupra, cu uși dreptunghiulare mari, din sticlă, care dădeau spre balcoane cu balustrade din piatră –, se terminau cu un al cincilea etaj, de dimensiuni mai modeste, împodobit cu statui care păreau că susțin acoperișul din plăci de ardezie, sau că păzesc servitorii care locuiau cu siguranță acolo, sus. Nu putea fi cu adevărat casa cuiva, și cu atât mai puțin a lui Stephan. Dar, înainte de a face cale întoarsă, un portar cu palton și joben a ieșit dintr-o gheretă pentru a-i deschide porțile, iar ușile cioplite de la intrare s-au dat în lături și Stephan a coborât în goană treptele neatinse de zăpadă, ca și cum ar fi fost miezul verii.

– Uite! Am scris o piesă nouă! a zis el, întinzându-i manuscrisul. Am scris-o la mașina de scris pe care am primit-o de Crăciun!

Portarul a zâmbit cu căldură.

– Domnule Stephan, poate dorești să îți inviți musafira înăuntru?

*

Interiorul conacului era și mai impresionant, cu candelabre și podele din marmură cu modele geometrice complicate, o scară imperială și cele mai neobișnuite opere de artă peste tot: trunchiuri de mesteacăn toamna, cu o perspectivă anormală; un sat de la malul mării, urcând pe coasta unui deal, neverosimil de mic și de vesel; un portret bizar al unei doamne care semăna mult cu Stephan, cu aceiași ochi arzători, cu nasul lui drept și lung, buzele lui roșii și

o abia perceptibilă despicătură în bărbie. Părul femeii din pictură era pieptănat pe spate, iar obrajii păreau juliți și de un roșu aprins, în același timp îngrijorători și eleganți, mai mult frumusețe și îmbujorare decât rană, deși Žofie nu se putea opri să se gândească la o rană. Suita nr. 1 pentru violoncel a lui Bach se revărsa dintr-un salon mare, unde oaspeții sporovăiau în dreptul unui pian, capacul său grațios acoperit cu foiță de aur fiind ridicat pentru a expune vederii o teatrală pasăre albă cu o trompetă în gheare pictată chiar acolo, pe fața sa interioară.

– Nimeni altcineva nu a citit-o încă, a spus Stephan șoptit. Nici un cuvânt.

Žofie și-a coborât privirile spre manuscrisul pe care el i-l întindea din nou. Oare voia să îl citească chiar acum?

Portarul – Rolf, așa îl numise Stephan – i-a reamintit:

– Prietena dumitale a avut un Crăciun fericit, domnule Stephan?

Stephan, ignorând imboldul, i-a spus lui Žofie:

– Am așteptat o vecie să te întorci acasă.

– Da, Stephan, Grandmère este bine și am petrecut un Crăciun minunat în Cehoslovacia. Mulțumesc de întrebare, a spus Žofie-Helene, cuvinte recompensate cu un zâmbet de aprobare de către Rolf, care i-a luat paltonul și fularul cel nou.

A citit în grabă, numai prima pagină.

– Începe minunat, Stephan, a zis ea.

– Așa crezi?

– Voi citi totul diseară, îți promit, dar, dacă insiști să îți cunosc familia, nu pot duce un manuscris cu mine.

Stephan a aruncat o privire în salonul de muzică, apoi a luat manuscrisul și a urcat scările în goană. Mâna sa trecea peste suprafața unei statui la fiecare cotitură până când a trecut de al doilea etaj, unde ușile unei biblioteci erau deschise, lăsând să se vadă mai multe cărți decât își imaginase vreodată Žofie că ar putea deține cineva.

O femeie elegantă, cu pieptul plat, aflată în salon, spunea:

– Hitler arde cărți – pe toate cele interesante, aș putea să spun.

Femeia semăna cu Stephan și cu portretul cu obrajii juliți, deși părul negru era despărțit pe mijloc și îi atârna pe spate în bucle largi.

– Pigmeul acela abject îi numește pe Picasso și Van Gogh incompetenți și șarlatani.

Ținea mâna la un colier de perle care șerpuia o dată în jurul gâtului ei, la fel cum făcea colierul mamei lui Žofie, apoi se înfășura și a doua oară, până la nivelul taliei ei, sfere atât de desăvârșite, încât cu siguranță dacă s-ar rupe vreodată șiragul, ele s-ar rostogoli la infinit.

– „Nu este misiunea artei să se bălăcească în mizerie de dragul mizeriei“, zice el – de parcă ar ști care este misiunea artei. Și totuși eu sunt cea isterică?

– Nu isterică, i-a răspuns un bărbat. Este cuvântul tău, Lisl.

Lisl. Trebuie să fie, așadar, mătușa lui Stephan. Stephan îi adora pe mătușa și pe soțul ei, unchiul Michael.

– Al lui Freud, de fapt, scumpule, a replicat Lisl, grațioasă.

– Numai moderniștii sunt cei care îl provoacă pe Hitler, a spus unchiul Michael. Kokoschka…

– Care, desigur, a primit locul de la Academia de Arte Frumoase despre care Hitler crede că ar fi trebuit să fie al lui, l-a întrerupt Lisl.

Desenele lui Hitler fuseseră considerate atât de slabe, încât nici nu i se permisese să dea examenul oficial, le-a spus ea. A fost lăsat să doarmă într-un adăpost, să mănânce la o bucătărie pentru săraci, să își vândă picturile magazinelor care aveau nevoie de ceva cu care să umple ramele goale.

În timp ce micul cerc râdea de povestirea ei, la celălalt capăt al holului o ușă a glisat și s-a deschis. Un lift! Un băiat, nu cu mult mai înalt decât un copil de doi anișori, a sărit dintr-un frumos scaun cu rotile (nu al lui, evident), cu brațe minunat împodobite, șezut și spătar din ratan, cercurile concentrice ale

mânerelor sale din bronz şi ale roţilor perfect proporţionate. Băiatul a înaintat de-a lungul holului de la intrare, târând un iepuraş de pluş pe podea, în urma lui.

– Ia te uită! Tu trebuie să fii Walter, a spus Žofie. Dar cine este prietenul tău iepuraş?

– El este Peter, a spus fratele lui Stephan. Peter Iepuraşul.

Žofie regreta că îşi cheltuise toţi banii primiţi de Crăciun; ar fi putut cumpăra un Peter îmbrăcat în hăinuţă albastră, ca acesta, pentru surioara ei, Jojo.

– Acela care stă lângă pianul meu este tata, a spus băieţelul.

– Pianul tău? a întrebat Žofie. Cânţi la pian?

– Nu foarte bine, a zis băiatul.

– Dar la pianul acela?

Băiatul s-a uitat spre pian.

– Da, desigur.

Stephan a coborât în salturi în acelaşi moment în care Žofie a observat tortul aniversar din salon, scânteind de lumânările aprinse în zorii zilei şi lăsate să ardă toată ziua, câţiva centimetri pe oră, după obiceiul din Austria. Lângă el se afla cea mai minunată tavă cu bomboane de ciocolată din câte văzuse ea vreodată, unele din ciocolată cu lapte, altele din ciocolată neagră, de diferite forme, dar toate decorate cu numele lui Stephan.

– Stephan, este ziua ta de naştere?

Şaisprezece lumânări pentru anii împliniţi şi una care să îi poarte noroc.

– De ce nu mi-ai spus?

Stephan a ciufulit părul lui Walter în timp ce piesa de violoncel se apropia de final.

– Eu! Eu vreau să o fac! a exclamat Walter şi s-a repezit spre tatăl lor, care a tras un scaun lângă Victrola.

– Iar acum Zweig a fugit în Anglia, iar Strauss compune pentru Führer, spunea mătușa lor Lisl.

Cuvintele i-au atras atenţia lui Stephan. Žofie-Helene nu credea în eroi, dar l-a lăsat pe Stephan să o tragă în salon, ca să audă mai bine conversaţia.

– Tu trebuie să fii Žofie-Helene! a exclamat mătușa. Stephan, ai omis să îmi spui cât de frumoasă este prietena ta.

A scos câteva agrafe din cocul lui Žofie, iar părul fetei s-a revărsat ca o cascadă.

– Da, este mult mai bine.

– Dacă aș avea un păr ca al tău, nici eu nu l-aș tăia, indiferent ce zice moda. Îmi pare rău că mama lui Stephan nu este aici să te întâmpine, dar am promis să îi spun totul despre tine, așa că trebuie să îmi povestești.

– Mă bucur foarte mult să vă cunosc, Frau Wirth, a spus Žofie. Dar, vă rog, continuaţi-vă discuţia despre Herr Zweig, altfel Stephan nu mi-o va ierta niciodată.

Lisl Wirth a râs, o elipsă caldă, un clinchet de clopoțel, cu bărbia întoarsă spre tavanul incredibil de înalt.

– V-o prezint pe fiica lui Käthe Perger, editorul ziarului Viena Independentă. Apoi, întorcându-se spre Žofie, a spus: Žofie-Helene, aceasta este Berta Zuckerkandl, jurnalistă, ca mama ta. Apoi, către ceilalţi: Mama ei, care, trebuie să spun, are mai mult curaj decât Zweig sau Strauss.

– Zău așa, Lisl, a obiectat soțul ei, vorbești de parcă Hitler s-ar afla la graniță. Vorbești de parcă Zweig ar trăi în exil, când el se află în oraș chiar în acest moment.

– Stefan Zweig este aici? a întrebat Stephan.

– Era la Café Central în urmă cu mai puțin de treizeci de minute, perora, a spus unchiul său Michael.

Lisl i-a privit pe nepotul ei și pe mica lui prietenă zbughind-o spre ușile de la intrare, în timp ce Michael întreba de ce abandonase Zweig Austria.

– Nici măcar nu este evreu, a spus Michael. Nu unul practicant.

– Vorbește soțul meu ne-evreu, l-a dojenit Lisl cu duioșie.

– Însurat cu cea mai frumoasă evreică din toată Viena, a spus el.

Lisl l-a privit pe Rolf care îl oprise pe Stephan ca să îi întindă paltonul ponosit al fetei. Žofie-Helene a părut atât de surprinsă când Stephan i-a ținut paltonul, încât Lisl aproape că a izbucnit în râs. Stephan a inspirat pe furiș mirosul părului fetei cât timp era întoarsă cu spatele la el, făcând-o pe Lisl să se întrebe dacă Michael îi adulmecase vreodată părul astfel pe vremea când o curta. Pe atunci avea numai cu un an mai mult decât avea Stephan acum.

– Dragostea tânără este superbă, nu-i așa? a zis ea către soțul ei.

– Este îndrăgostită de nepotul tău? a întrebat Michael. Nu știu dacă l-aș încuraja să se încurce cu fiica unui jurnalist care incită la violență.

– Pe care dintre părinții ei îl suspectezi că incită mulțimile, dragule? a întrebat Lisl. Pe tatăl ei, despre care ni s-a spus că s-a sinucis într-un hotel din Berlin în iunie ’34, întâmplător în aceeași noapte în care au murit atâția dintre oponenții lui Hitler? Sau pe mama ei, care, văduvă însărcinată fiind, a dus mai departe munca soțului ei?

A privit cum Stephan și Žofie dispar dincolo de ușă, sărmanul Rolf alergând în urma ei, fluturând fularul uitat al fetei – un fular ecosez, de un roz nemaipomenit de frumos.

– Ei bine, nu știu dacă fata este îndrăgostită de Stephan, a zis Lisl, dar cu siguranță el este topit după ea.

În căutarea lui Stefan Zweig

– Ah, mein Engelchen cu admiratorii ei: dramaturgul şi nătărăul! îi spunea Otto Perger clientului său.

Nu o văzuse pe nepoata lui de dinainte de Crăciun, dar acum o auzeau coborând scările la capătul holului, sporovăind cu tânărul Stephan Neuman şi cu celălalt băiat.

– Sper că îl preferă pe nătărău, a replicat bărbatul, lăsând un bacşiş generos lui Otto, ca întotdeauna. Noi, scriitorii, nu ne pricepem deloc la dragoste.

– Mă tem că este puţin îndrăgostită de scriitor, a spus Otto, deşi nu sunt sigur dacă îşi dă seama.

S-a oprit, vrând să îl întârzie pe clientul său destul de mult ca să i-l poată prezenta pe Stephan, dar omul avea un şofer care îl aştepta, iar copiii întârziau, aşa cum fac copiii de obicei.

– Mă bucur că v-a plăcut vizita la mama dumneavoastră, a spus el.

Bărbatul a plecat grăbit, trecând pe lângă copii în hol. Urcase la jumătatea scărilor când a întors capul şi a întrebat:

– Care dintre voi este scriitorul?

Stephan, care râdea la ceva ce spusese Žofie, nici nu a părut să audă, dar celălalt băiat a arătat spre Stephan.

– Succes, băiete! Avem nevoie de scriitori talentaţi mai mult decât oricând.

A dispărut apoi, iar copiii au intrat ca o revărsare în frizerie, Žofie anunţând că era ziua de naştere a lui Stephan.

– Toate cele bune de ziua ta, domnule Neuman! a spus Otto, în timp ce o îmbrăţişa pe nepoata lui. Copilul acesta semăna atât de mult cu tatăl ei, încât

Otto îl auzea pe fiul lui în graba vocii ei; îl vedea pe Christof în neglijența ei față de lentilele pătate ale ochelarilor. Chiar și mirosul ei era același – migdale, lapte și lumina soarelui.

– Acela era Herr Zweig, a spus prietenul lor.

– Unde, Dieter? a întrebat Stephan.

– Domnule Stephan, ce ai făcut cât timp a fost plecată Žofie? a întrebat Otto.

Dieter a continuat, răspunzându-i lui Stephan.

– A stat chiar alături de noi la Café Central înainte să ajungă Stephan acolo – era Zweig. Cu Paula Wesseley și Liane Haid, care arăta foarte bătrână.

Otto a ezitat, căci, în mod ciudat, inima nu îi dădea ghes să recunoască faptul că neghiobul ăsta avea dreptate.

– Mă tem că Herr Zweig avea un avion de prins, Stephan.

– Acela era el?

Ochii negri ai lui Stephan erau atât de cuprinși de dezamăgire, încât, cu părul ridicat în creștet, în ciuda tuturor eforturilor lui Otto, părea un copilaș. Otto ar fi vrut să îl asigure că va avea o altă șansă de a-și întâlni eroul, dar părea improbabil. Nu vorbiseră – sau nu vorbise decât Zweig, în timp ce Otto ascultase – decât despre Londra, punându-și întrebarea dacă se va dovedi destul de departe ca să nu ajungă Hitler acolo. Herr Zweig știa cum murise fiul lui Otto, Christof; știa că Otto înțelege cât de firavă poate fi o graniță.

– Sper din tot sufletul că vei urma sfatul lui Herr Zweig, Stephan, a spus Otto. A spus că avem nevoie de scriitori talentați ca tine, mai mult decât oricând.

Ceea ce era totuși ceva: marele scriitor îl încurajase pe Stephan, chiar dacă băiatul nu auzise.

Omul din umbră

Adolf Eichmann l-a însoţit pe Obersturmführer Wisliceny, noul său şef gras, în inspecţia departamentului pentru evrei Sicherheitsdienst, sfârşind într-un final la biroul său, lângă care stătea Tier, cel mai frumos câine din rasa lui din tot Berlinul – un ciobănesc german cu spate curbat.

– Dumnezeule mare, este atât de încremenit, că ai zice că este împăiat, a zis Wisliceny.

– Tier este dresat bine, a răspuns Eichmann. Am scăpa de evrei şi ne-am ocupa de chestiuni mai importante dacă restul Germaniei ar avea jumătate din disciplina lui.

– Dresaţi de cine? a întrebat Wisliceny, ocupând scaunul lui Eichmann şi impunându-şi autoritatea rangului superior.

Eichmann s-a aşezat pe scaunul vizitatorului şi a pocnit din degete o dată, încetişor, chemându-l pe Tier lângă el. Îl asigurase pe Wisliceny că „frânghiile“ care leagă Departamentul SD II/112 sunt curate, dar de fapt erau subţiri şi fragile de parcă ar fi fost roase de Tier. Îşi desfăşurau activitatea în trei camere micuţe ale Palatului Hohenzollern, în vreme ce Gestapoului, care se bucura de propriul birou evreiesc şi mult mai multe resurse, îi făcea plăcere să îi submineze. Eichmann aflase pe propria spinare însă că obiecţiunile făceau cel mai rău celui care le exprima.

– Lucrarea ta despre „Problema evreiască“, Eichmann, este interesantă, a spus Wisliceny. Ideea aceasta că evreii pot fi determinaţi să părăsească Germania numai dacă distrugem baza economică pe care o au aici, în Reich. Dar de ce să îi silim să emigreze în Africa sau America de Sud, şi nu în alte state europene? Ce ne pasă nouă unde se duc, din moment ce scăpăm de ei?

Eichmann a răspuns politicos:

– Cred că nu ne-ar conveni să vedem experienţa lor pusă la dispoziţia unor ţări

mai dezvoltate, care ar putea profita de ea în detrimentul nostru.

Wisliceny a mijit ochii mici, de prusac.

– Îți imaginezi că noi, germanii, nu ne putem descurca mai bine decât niște străini ajutați de evreii de care noi vrem să scăpăm?

– Nu, nu, a protestat Eichmann, punând o mână pe capul lui Tier. Nu asta am vrut să spun.

– Iar Palestina, pe care tu o incluzi printre țările înapoiate, este teritoriu britanic.

Eichmann, văzând că discuția degenerează, l-a întrebat pe Wisliceny care este opinia lui în această chestiune, supunându-se unei îndelungate revărsări de prostii și laude de sine susținute de o completă absență a cunoștințelor de orice fel. A ascultat așa cum făcea de obicei, punând la dosar informații pentru viitor și păstrând pentru sine propriile avantaje. Aceasta era treaba lui, să asculte și să dea din cap în timp ce alții vorbeau, lucru la care se pricepea de minune. De multe ori renunța la uniformă în favoarea hainelor civile, pentru a se putea infiltra și a observa mai de aproape grupurile sioniste din Berlin. Adunase laolaltă o grupare de informatori. Culegea informații din presa evreiască. Scria rapoarte despre organizația Agudath Israel. Păstra dosare secrete cu denunțuri. Ordona arestări. Ajuta la interogatoriile Gestapoului. Încercase chiar să învețe ebraica pentru a-și îndeplini mai bine slujba, deși planul se dusese de râpă, iar acum toți cei din Berlin auziseră de nebunia lui – de propunerea de a-i plăti unui rabin trei mărci germane pe oră pentru a-l învăța, când ar fi putut foarte ușor să îl aresteze pe evreu și să îl țină închis, ca să îl mediteze gratuit.

Vera era sigură că o eroare grosolană era singurul motiv pentru care i se dăduse acestui prusac incompetent locul de șef al Departamentului pentru Evrei care ar fi trebuit să fie al lui Eichmann, lăsându-i lui promovarea la gradul de sergent tehnic ca premiu de consolare și aceleași îndatoriri, dar pe care acum era nevoit să le îndeplinească cu mai puțini oameni, mulțumită epurării din partid. Dar Eichmann știa că nu acesta era motivul pentru care i se refuzase promovarea. Cine și-ar fi imaginat că devenind specialist în probleme sioniste va fi mult prea valoros ca expert pentru a i se permite să fie „distras“ de responsabilități de ordin administrativ? Mai bine să fii câinele unui prusac cu diplomă de teolog, un râs hidos și specializare în absolut nimic, dacă vrei să urci scările ierarhiei naziste.

Abia după ce Wisliceny a plecat acasă, iar Eichmann și-a făcut curat pe birou, i-a

permis lui Tier să se miște.

– Ce băiat bun! a spus el, mângâind urechile ascuțite ale câinelui și întârziind cu mâna pe partea dinăuntru, roz și catifelată. Să ne distrăm un pic? Meritățm un pic de distracție după toată șarada asta, așa-i?

Tier și-a scuturat urechile, apoi a ridicat botul ascuțit, așteptând cu nerăbdare ca Vera, înainte de a face sex. Astăzi aniversau doi ani de la căsătorie. Îl va aștepta în micul lor apartament de pe Onkel-Herse-Strasse, împreună cu fiul lor, a cărui naștere Eichmann a fost nevoit să o raporteze la departamentul SS de resort, la fel cum trebuise să raporteze și căsătoria, după ce dovedise anterior că Vera avea origini impecabile, ariene. Ar fi trebuit să se ducă direct acasă, unde îl așteptau ochii mari ai Verei, sprâncenele ei frumoase și chipul rotund, hotărât și trupul voluptos, mult mai îmbietor decât femeile cu forme ascuțite la modă acum.

Dar a luat-o pe drumul mai lung, cu Tier ascultător la călcâi. A traversat râul și a pătruns în ghetoul evreiesc, traversând alene o stradă, apoi alta, doar pentru a se desfăta cu felul în care, în ciuda purtării impecabile a lui Tier, copiii se împrăștiau care-ncotro la vederea lui.

Ciocolată la micul dejun

Truus a coborât ziarul şi a privit peste masa îngustă, la care luau micul dejun.

– Alice Salomon a fost exilată din Germania, a spus ea, cuvintele scăpându-i de emoţia ştirii. Cum pot face naziştii aşa ceva? Un pionier recunoscut pe plan internaţional în domeniul sănătăţii publice, care nu reprezintă o ameninţare pentru nimeni? Este bolnavă şi bătrână şi nici nu este om politic.

Joop a aşezat hagelslag-ul pe farfurie, un fulg de ciocolată căzând de pe bucata de pâine, în timp ce un altul i-a rămas neobservat în colţul gurii.

– Este evreică?

Truus a privit pe fereastra de la etajul al treilea, peste florile de pe pervaz, către Nassaukade şi canal, pod şi Raampoort. Doctorița Salomon era creştină.
O creştină devotată, probabil dintr-o familie ca a lui Truus, de creştini bogaţi care preţuiau darurile Domnului şi care împărţiseră cu ceilalţi acele daruri luând la ei copii belgieni în timpul Marelui Război. Dar a-i spune lui Joop că nemţii exilaseră o creştină nu ar face decât să îl alarmeze, iar Truus nu voia să îi dea motive să o întrebe în legătură cu planurile ei pentru ziua aceea. Sperase să treacă în Germania pentru a se întâlni cu Recha Freier şi a discuta ce se mai putea face pentru a-i ajuta pe copiii evrei din Berlin, exmatriculaţi acum din şcolile publice, dar nu primise nici un răspuns la mesajul ei. Totuşi, aranjase deja să împrumute sedanul doamnei Kramarsky. Putea cel puţin să mai dea o fugă peste graniţă, la ferma Weber.

– Se pare că are obârşie îndepărtată evreiască, a spus ea, ceea ce avea avantajul de a fi adevărat.

Dar, chiar şi aşa, privirea i-a alunecat către tapetul înflorat şi perdelele care trebuiau spălate, în încăperea aceasta în care luau micul dejun de când se căsătoriseră. Se îndoia însă că obârşia lui Alice Salomon explica de ce fusese alungată de ţara natală.

– Geertruida, a dat să zică Joop, iar Truus s-a pregătit pentru ce urma.

Numele ei – fie Geertruida, fie Truus – i se păruse întotdeauna masiv şi deloc remarcabil până să-l întâlnească pe Joop, dar în gura lui părea destul de plăcut. Cu toate acestea, rareori îi spunea pe numele ei întreg.

Ceea ce face o căsătorie să funcţioneze este o stare de atentă precauţie, îi spusese mama ei în dimineaţa nunţii şi cine era Truus să desfidă sfatul mamei ei, dezvăluind că acest mic tic al lui Joop – că îi folosea numele complet atunci când voia să o convingă să renunţe la calea de acţiune aleasă – o punea în alertă?

A luat şervetul şi s-a aplecat peste masă, ştergând urmele de ciocolată de la gura lui Joop. Gata: iată-l revenit la identitatea sa nepresărată cu ciocolată, de casier-şef şi director la banca De Javasche, pe care o avea când se logodiseră.

– Mâine îţi fac broodje kroket la micul dejun, a spus ea, înainte ca Joop să se lanseze în întrebări despre planurile ei pentru restul zilei.

Chifteaua din carne tocată ragu, prăjită în ulei şi servită într-o chiflă moale era preferata lui; simpla ei menţionare îi îmbunătăţea starea de spirit şi îi distrăgea atenţia de la altceva.

Cretă pe pantofii ei

Stephan privea din prag cum Žofie șterge jumătate din demonstrația matematică ce acoperea o tablă întreagă. Alarmat, profesorul a apucat să spună:

– Kurt…

Însă tânărul aflat cu ei nu a făcut decât să își bage mâinile nonșalant în buzunarele pantalonilor din in și să dea din cap în direcția lui Žofie. Stephan se simțea oarecum ca doctorul din Obsedatul, personajul lui Zweig căruia i se aprind atât de tare călcâiele după o femeie care refuză să se culce cu el, încât începe să o urmărească. Dar Stephan nu o urmărea pe Žofie. Ea îi propusese să o ia de la universitate, fără să conteze că era vară și nu mai era nimeni altcineva în sala de clasă.

Žofie a scăpat buretele și, fără să își dea seama că are cretă pe pantof, a început să umple din nou tabla cu simboluri. Stephan a scos un jurnal din ghiozdan și a notat: Scapă buretele pe pantof și nici nu observă.

Žofie-Helene l-a remarcat numai după ce a terminat ecuația. A zâmbit – ca femeia din Obsedatul, care a aruncat un zâmbet spre celălalt capăt al sălii de bal, în rochia ei galbenă.

– Are noimă? a zis Žofie către bărbatul în vârstă. Apoi, către cel mai tânăr: Îți explic mâine dacă nu are, domnule profesor Gödel.

Žofie i-a întins creta lui Gödel și s-a dus spre Stephan, uitând acum de cei doi bărbați.

– Extraordinar. Și câți ani ziceai că are? a întrebat cel mai în vârstă dintre ei.

– Numai cincisprezece, a răspuns Gödel.

Paradoxul mincinosului

Stephan s-a adăpostit de ploaie în clădirea Fabricii de ciocolată Neuman, pe strada Schulhof, nr. 2, urmat de Žofie. A condus-o pe o scară abruptă din lemn, către subsolul cavernos, pantofii lor uzi lăsând urme nevăzute în întunericul de piatră rece, în timp ce sunetul vocilor ciocolatierilor de la etaj se pierdea.

– Mmmmmm… ciocolată, a zis ea, netemându-se defel.

Cum îşi putuse imagina că o persoană atât de deşteaptă ca Žofie s-ar teme de ceva şi că ar avea scuza să o ia de mână, aşa cum făcea Dieter de fiecare dată când repetau piesa cea nouă? Creta se scursese de pe pantofii ei în goana prin ploaie, dar Stephan tot nu putea să uite toate acele simboluri pe care fata le scrisese pe tablă, o matematică pentru care lui îi lipsea chiar şi alfabetul.

A tras de şnurul unui bec din tavan. Umbrele stivelor de lăzi au ţâşnit în cuburi şi unghiuri pe pereţii din piatră, inegali, ai cavernei. Simpla prezenţă aici făcea să i se rostogolească prin minte cuvinte, deşi rareori mai scria aici, acum, că avea o maşină de scris acasă. A deschis o ladă cu o rangă atârnată în cârligul stâlpului din dreptul ultimei trepte şi a desfăcut unul dintre sacii de iută dinăuntru: boabe de cacao cu un miros atât de familiar, încât adesea îl făcea să dorească orice, dar nu ciocolată, aşa cum fiul unui scriitor s-ar sătura de citit, oricât de imposibil i se părea lui acest lucru.

– Sper că ai de gând să îmi oferi să gust, a spus Žofie-Helene.

– Din boabe? Nu se pot mânca, Žofie. Poate doar dacă mori de foame.

Părea atât de dezamăgită, încât şi-a înghiţit cuvintele cu care voia să o impresioneze, despre cum seamănă fabricarea ciocolatei cu coordonarea unui balet, topirea şi răcirea şi amestecarea până ce se aliniază toate cristalele ca să creeze extaz pe limbă. Extaz. Nu credea că ar putea folosi cuvântul de faţă cu Žofie, decât dacă l-ar pune într-o piesă.

Dădu o fugă sus, ca să ia o mână de trufe, iar la întoarcere Žofie nu se mai vedea

nicăieri.

– Žofie?

Vocea ei s-a auzit de sub scări.

– Aici ar trebui să păstraţi boabele. Temperatura este mai constantă la adâncimi mai mari, nu datorită gradientului geotermic de la asemenea adâncimi, ci datorită efectului izolator al pietrei.

A aruncat o privire spre hainele lui frumoase – menite să o impresioneze –, dar a apucat lanterna din cui şi s-a băgat sub scară, apoi a coborât treptele metalice, către pivniţa de mai jos. Nici urmă de Žofie. S-a strecurat în tunelul scund, acoperit cu nisip, de la celălalt capăt al încăperii, cu lanterna luminând tocurile pantofilor pe care îi purta Žofie, picioarele ei îndoite de la genunchi, fundul acoperit de fustă. Fata a rămas o clipă la capătul tunelului, iar fusta i s-a ridicat din cauza mişcării, astfel încât, timp de o clipită, înainte să tragă de ea în jos, i-a văzut pielea palidă a părţii interioare a genunchilor şi a coapsei.

S-a aplecat din nou în gura tunelului, chipul ivindu-i-se în cerul de lumină.

– Este un termen nou, gradientul geotermic, a spus ea. Nu este nici o problemă dacă nu îl cunoşti. Nu mulţi oameni îl ştiu.

– Încăperea de sus este mai uscată, ceea ce este mai bine pentru boabele de cacao, i-a explicat când a ajuns lângă ea. În plus, este mai uşor de adus şi de luat lucruri de acolo.

Pasajul de aici se formase natural, spre deosebire de cel din ciment de sub Ringstrasse, lângă Burgtheater. Părea că se termină într-un morman de pietre la o depărtare de câţiva metri, dar nu era adevărat. Aşa se întâmpla în această lume subterană, labirintul culoarelor vechi şi al catacombelor care se întindeau sub Viena: trebuia să cauţi şi sigur găseai o cale de a înainta. Umiditatea scăzută din această parte a subsolului era în parte motivul pentru care străbunicul lui cumpărase clădirea Fabricii de ciocolată Neuman. Venise la Viena sărac pe când avea şaisprezece ani, vârsta lui Stephan de acum, să locuiască în podul unui bloc fără lift, în mahalaua Leopoldstadt. A început afacerea cu ciocolată când avea douăzeci şi trei de ani şi a cumpărat clădirea aceasta pentru a se extinde, în timp ce el locuia încă în acelaşi pod, înainte de a construi palatul de pe Ringstrasse, unde locuia acum familia lui Stephan.

– Aș fi putut aștepta cât timp le explicai profesorilor rezolvarea ecuației, a zis Stephan.

– Demonstrația? Profesorul Gödel nu are nevoie să i-o explic eu. El a demonstrat teoremele de incompletitudine care au transformat domeniile logicii și matematicii, pe când avea numai câțiva ani mai mult decât avem noi acum, Stephan – fără să folosească măcar formalizări numerice sau simbolice. Ți-ar plăcea demonstrațiile lui. A folosit paradoxul lui Russell și paradoxul mincinosului pentru a arăta că în orice sistem formal potrivit pentru teoria numerelor există o formulă care nu se poate dovedi, dar nici infirma.

Stephan a scos jurnalul din ghiozdan și a scris: Paradoxul mincinosului.

– Această propoziție este falsă, a spus ea. Propoziția trebuie să fie adevărată sau falsă, corect? Dar, dacă este adevărată, atunci, după cum spune ea însăși, este falsă. Dacă este falsă, atunci este adevărată. Așa că trebuie să fie atât falsă, cât și adevărată. Paradoxul lui Russell este și mai interesant: mulțimea tuturor mulțimilor care nu se conțin ca element este element al ei înșiși sau nu? Vezi unde bat?

Stephan a stins lanterna, ca să ascundă cât de puțin vedea. Spera că Papa avea o carte de matematică, unde ar putea găsi o explicație pentru tot ce spune Žofie; așa ar înțelege.

– Nici măcar nu văd unde ești acum! a zis Žofie.

El însă știa unde era ea. Știa după sunetul vocii că la distanță de numai un braț se afla capul ei, că, dacă s-ar apleca, ar putea să își lipească buzele de ale ei.

– Stephan, mai ești acolo? a întrebat ea cu o umbră de teamă pe care și el o simțea uneori în această lume subterană întunecată, unde te puteai pierde și nimeni nu ar mai fi auzit nimic de tine.

– Simt mirosul ciocolatei, chiar și aici, a spus ea.

A pipăit trufele din buzunar și a scos una.

– Deschide gura și scoate limba și vei putea să o și guști, i-a cerut el.

– Dar nu se poate.

– Se poate.

A auzit plescăitul buzelor ei, i-a simțit prospețimea respirației. A pus o mână pe brațul ei, ca un punct de reper, sau poate ca să o sărute.

Ea a chicotit, un sunet de porumbiță atât de necaracteristic.

– Ține gura deschisă, a zis el încet, în timp ce mâna îi înainta încet, până ce a simțit pe degete căldura respirației ei și i-a depus trufa pe limbă. Las-o acolo, i-a șoptit el. Ține-o în gură, fă-o să dureze, gustă-i fiecare clipă.

Voia să o ia de mână, dar cum iei de mână pe cineva care ți-a devenit cel mai bun prieten atât de repede, fără să primejduiești prietenia? Și-a băgat mâinile în buzunare, iar ele au dat acolo de alte trufe. Le-a pipăit, apoi a luat una și a pus-o pe limbă, nedorind ciocolata în sine, ci experiența comună – întunericul din jurul lor și picuratul apei deasupra lor, ploaia care se scurgea printr-un grătar și curgea în jos, spre canal și râu și mare, în vreme ce începea topire a ciocolatei le încălzea limba.

– Este în acelaşi timp adevărat și fals că o pot gusta, a spus ea. Paradoxul ciocolatei!

S-a aplecat în față, gândindu-se că ar putea risca să o sărute, iar dacă ea se opunea, se putea preface să se lovise de ea în întuneric. Dar un animal (aproape sigur era un șobolan) a trecut în goană pe lângă ei, iar el a aprins lanterna, din reflex.

– Nu spune nimănui că te-am adus aici, a spus el. Dacă află că am făcut-o din nou, mă vor încuia în cameră pentru tot restul zilelor, de frica infractorilor și a unei prăbușiri. Dar este grozav, nu crezi? Unele dintre tunelurile astea sunt doar pentru drenarea apei de ploaie și pe ele trebuie să le eviți când sunt furtuni, altele colectează apa menajeră, iar pe acelea le evit întotdeauna. Dar sunt încăperi întregi aici. Cripte pline de oase vechi. Coloane care ar putea data, eu știu, de pe vremea romanilor chiar. Este o rețea subterană care a fost folosită de mulți, de la spioni și criminali la oamenii cartierului și călugărițe. Este locul meu secret. Nici pe prietenii mei nu îi aduc aici.

– Deci nu suntem prieteni? a întrebat Žofie-Helene.

– Nu suntem… ce?

– Nu îți aduci nici prietenii aici, dar m-ai adus pe mine, așadar, logic vorbind, nu îți sunt prietenă.

Stephan a râs înveselit.

– Nu am întâlnit pe nimeni care să fie în același timp atât de genial din punct de vedere tehnic și să greșească atât de abisal. Oricum, nu te-am adus eu, singură l-ai găsit.

– Deci suntem prieteni pentru că nu tu m-ai adus aici?

– Desigur că suntem prieteni, prostănaco!

Paradoxul prieteniei. În același timp îi era prietenă și nu îi era.

– Tunelurile acestea duc la Burgtheater? a întrebat ea. I-am putea face o surpriză lui Grandpapa. Sau… știu! Putem ajunge la biroul mamei? Este lângă Sfântul Rupert, la fel ca apartamentul nostru. Merg până acolo tunelurile?

Stephan prefera să urmeze aceleași drumuri aici, jos, ca să nu se rătăcească, dar drumul până la Sfântul Rupert și apartamentul ei îl știa. De fapt, identificase câteva rute diferite în săptămânile de când terminase școala, nu că ar fi fost ca doctorul din Obsedatul, nu că ar fi urmărit-o. Putea să o ducă pe drumul lung, pe lângă criptele de sub Catedrala Sfântul Ștefan, și să traverseze cele trei etaje foarte adânci, care odată fuseseră o mănăstire. O putea duce pe sub Judenplatz, rămășițele unei școli talmudice de acum câteva secole. Ar putea chiar să o conducă prin interiorul vechilor grajduri. Oare ar îngrozi-o vederea craniilor de cai? Cunoscând-o pe Žofie, ar fi mai degrabă fascinată. Va păstra grajdurile pentru sine, cel puțin deocamdată.

– În regulă, a spus el. Pe aici.

– Jocul a pornit! a exclamat ea.

– Am vrut să îți spun că am terminat Semnul celor patru, a zis el. O aduc mâine.

– Dar eu nu am terminat Kaleidoscop.

– Nu trebuie să mi-o înapoiezi. Poți să o păstrezi. Pentru totdeauna, adică. Dar remarcând reticența ei, a adăugat: Mai am un exemplar, deși nu avea; doar că îi

plăcea să știe că unul dintre cele două volume se va afla în mâinile lui Žofie, sau măcar pe raftul ei cu cărți, lângă care citea înainte de culcare. Aveam deja cartea când am primit-o de la mătușa Lisl, de ziua mea, a mințit el. Aș vrea să o păstrezi tu.

– Eu nu am alt exemplar din Semnul celor patru.

El a râs.

– Ți-l înapoiez, promit.

A încercuit grămada de prundiș îndărătul căreia se afla o scară metalică făcută de om, care urca în spirală către culoarul de lângă tavan, în centrul căruia se afla o gură de acces de formă octogonală, făcută din opt triunghiuri metalice ale căror vârfuri se întâlneau în centru și pe care le puteai deschide împingând de aici, de jos, sau trăgând de sus, din stradă. Au depășit scara și au mai mers preț de câteva minute, apoi au coborât pe niște trepte metalice, către un pasaj arcuit și larg, făcut din blocuri de piatră bine îmbinate. Un râu curgea de-a lungul unei poteci îngrădite cu o traversă și luminate de un bec industrial închis într-o cușcă țintuită de tavan, care arunca pe ziduri umbrele lor supradimensionate.

– Secțiunea aceasta datează de pe vremea când au direcționat cursul râului prin subteran, pentru a lărgi orașul, a zis el stingând lanterna. A ajutat și la prevenirea îmbolnăvirilor de holeră.

Pasajul se termina brusc, apa curgând mai departe printr-o arcadă mai scundă, precum cea de lângă Burgtheater, unde erai nevoit să înoți prin ape murdare pentru a-ți continua drumul. Dar aici erau scări ce duceau la un culoar metalic deasupra apei, unde erau atârnate de balustradă o coardă de sfoară și un colac de salvare, în caz de nevoie. Au traversat, au coborât și au revenit pe partea cealaltă, pentru ca mai apoi să pătrundă într-un alt tunel, mai îngust și mai uscat. Stephan a aprins din nou lanterna, luminând un morman de piatră.

– Aici s-a mai prăbușit o parte din tunel, poate în timpul războiului, la fel cum s-a întâmplat lângă micul tunel care duce la pivnița unde păstrăm sacii cu cacao, a zis el, conducând-o printr-o deschizătură între piatra prăbușită și zidul tunelului.

Imediat după ce au trecut, lumina a căzut pe o poartă încuiată. Dincolo de ea, într-un talmeș-balmeș: sicrie și oase de om care păreau aranjate după părți ale corpului și o stivă atent construită numai din cranii.

Cea mai voluminoasă maşină de scris

Stephan o conducea pe Žofie-Helene prin subterane de vreun sfert de oră când au ajuns la o scară circulară care ducea la o altă gură de canal octogonală, de lângă biroul mamei ei. Exista o ieşire mai apropiată, chiar pe stradă, în faţa blocului ei, dar nu erau decât trepte de metal care duceau către un grătar al canalului de scurgere, prea greu ca să îl poată ridica. A urcat la nivelul străzii şi i-a întins o mână ca să o ajute, dându-i apoi drumul cu părere de rău. A închis triunghiurile cu o lovitură de picior şi a urmat-o după colţ, către biroul de la ziar al mamei ei, unde se afla un bărbat care bătea la cea mai voluminoasă maşină de scris pe care a văzut-o vreodată.

– Este un Linotype, i-a explicat Žofie. Este automată, ca un fel de maşinărie de-a lui Rube Goldberg[4]. Tipăreşte un întreg număr de ziar.

– Este greu de învăţat? l-a întrebat Stephan pe tipograf, imaginându-se dactilografiind o piesă de teatru cu ajutorul ei.

Pentru a face copii ale textelor sale, el folosea hârtie indigo şi apăsa cu putere pe taste, dar pentru că nu putea face mai mult de câteva copii în felul acesta, trebuia să scrie piese cu o distribuţie mică sau să dactilografieze textul de mai multe ori.

– Ştiu deja să bat la maşină.

– Este impresionant cât de multe lucruri ştii, Stephan, a spus Žofie-Helene.

– Câte ştiu eu?

– Despre subterane. Despre fabricarea ciocolatei. Despre teatru şi dactilografiere. Şi nu te fereşti să le spui. Când vorbesc eu, oamenii se uită la mine de parcă aş fi o creatură ciudată. Dar tu eşti la fel ca profesorul Gödel. Şi el îmi spune câteodată că greşesc.

– Am spus eu că ai greşit?

– În legătură cu mâncatul boabelor de cacao. Și despre caverne, a zis ea. Uneori spun lucruri greșite numai ca să văd cine va remarca. De cele mai multe ori, nimeni nu observă.

În biroul redactorului-șef, o fetiță chiar mai mică decât Walter colora la o masă, în timp ce o femeie care trebuia să fie mama lui Žofie vorbea la telefon.

– Jojojojojojo, mi-ai făcut un desen splendid? a întrebat Žofie, ridicând-o în brațe pe sora ei și învârtind-o în aer într-o izbucnire de râsete care l-au făcut pe Stephan să își dorească să se învârtă și el, cu toate că nu îi prea plăcea să danseze.

Mama ei i-a arătat ridicând un deget că era pe cale să termine convorbirea, spunând în același timp în receptor:

– Da, sigur că Hitler nu va fi încântat, dar nici eu nu sunt încântată de încercările lui de a-l obliga pe Schuschnigg[5] să ridice interdicția pusă Partidului Nazist Austriac. Și pentru că părerea mea nu îl oprește pe el din demersurile lui, sunt convinsă că nici eu nu ar trebui să permit acestei situații să mă oprească de la a publica articolul.

A terminat convorbirea și a pus receptorul în furcă, spunând deja:

– Of, Žofie, rochia ta! Iarăși?

– Mama, acesta este prietenul meu, Stephan Neuman, a spus Žofie. Am venit de la fabrica de ciocolată a tatălui lui prin…

Stephan i-a aruncat o privire.

– Tatăl lui face cea mai bună ciocolată, a spus Žofie.

– Ah, ești acel Neuman, a spus Käthe Perger. Sper că ne-ai adus câteva din bomboanele voastre de ciocolată!

Stephan și-a șters mâinile pe marginea cămășii, după care a scos din buzunar ultimele două trufe și i le-a întins. Ah, fir-ar, aveau lipite pe ele scame din buzunar.

– Doamne, glumeam doar! a spus Käthe Perger și, înainte ca el să apuce să-și

tragă mâna, a băgat o bomboană în gură.

Stephan a cules scamele de pe cealaltă și i-a întins-o surorii lui Žofie.

– Žofie-Helene, a spus Käthe Perger, cred că te-ai întrecut pe tine însăți în isteține, alegându-ți un prieten care nu numai că are în buzunare bomboane de ciocolată, dar se pare că îi place să își spele rufele la fel de mult cum îți place și ție.

Stephan s-a uitat în jos, la hainele lui murdare. Tatăl lui avea să-l omoare.

După plecarea lui Stephan, Žofie i-a spus mamei:

– Este numai un prieten, dar unu este întotdeauna mai mare decât zero, chiar dacă zero este mai interesant din punct de vedere matematic.

Surioara ei i-a întins o carte, iar Žofie s-a așezat și a tras-o în poala ei. A întors prima pagină și a citit:

– Pentru Sherlock Holmes, ea este întotdeauna femeia.

– Nu sunt sigură că Johanna este pregătită pentru Scandal în Boemia, a spus mama.

Žofie iubea povestirea aceasta, mai ales partea unde regele își exprimă regretul că Irene Adler nu este la același nivel cu el, iar Holmes este de acord că femeia se află la un alt nivel, numai că regele vrea să spună că domnișoara Adler îi este inferioară, pe când Sherlock Holmes spune că îi este net superioară. Lui Žofie îi plăcea și finalul, în care Irene îi înfrânge pe toți, iar Sherlock Holmes refuză inelul de smarald în formă de șarpe pe care i-l oferă regele, dar acceptă fotografia cu domnișoara Adler, ca amintire a zilei în care a fost înfrânt de istețimea unei femei.

– Este stângaci, a zis Žofie. Stephan este stângaci. Crezi că este o senzație ciudată? L-am întrebat odată, dar nu mi-a răspuns.

Mama a râs, un balon de sunet ca un zero frumos în centrul unei linii care tinde către infinit în ambele direcții, atât spre plus, cât și spre minus.

– Nu știu, Žofie-Helene, a zis ea. Ție ți se pare ciudat să fii atât de bună la

matematică?

Žofie-Helene s-a gândit o clipă.

– Nu chiar.

– S-ar putea ca altora să li se pară diferit, a zis mama, dar așa ești tu, așa ai fost dintotdeauna. Cred că la fel simte și prietenul tău.

Žofie a sărutat-o pe Jojo pe creștet.

– Vrei să cântăm, Jojo? a întrebat-o ea.

Și a început să cânte, Jojo i s-a alăturat și ea, urmată de mama: „Luna a răsărit; stelele aurii lucesc pe cer luminoase și senine“.

LEGE NAZISTĂ ÎMPOTRIVA EVREILOR „NU DIN URĂ“

Comisarul pentru Justiție: Legile s-au născut din dragoste față de poporul german

de Käthe Perger

WÜRZBURG, GERMANIA, 26 iunie 1937 – Comisarul german pentru Justiție, Hans Frank, vorbind astăzi în fața unei adunări a Național-Socialiștilor de aici, a insistat asupra faptului că legile de la Nürnberg au fost create „pentru apărarea rasei noastre, nu din ură față de evrei, ci pentru că iubim poporul german“.

„Lumea ne critică atitudinea față de evrei și o consideră prea dură“, a spus Frank. „Dar lumea nu și-a făcut niciodată griji în legătură cu toți acei germani cinstiți care au fost alungați din casele și căminele lor de către evrei în trecut.“

Legile, intrate în vigoare la 15 septembrie 1935, revocă cetățenia germană evreilor și le interzice să se căsătorească cu persoane de „sânge german sau înrudit cu neamul german“. Un „evreu“ este definit ca o persoană care are trei sau patru bunici evrei. Mii de nemți convertiți la alte religii, printre care și călugărițe și preoți romano-catolici, sunt considerați evrei.

Odată cu trecerea legilor de la Nürnberg, evreilor germani li s-a luat dreptul de a primi tratament medical în spitalele municipale, ofițerii evrei au fost eliminați din armată, studenților de la universitate li s-a interzis să mai dea examenul de doctorat. Restricțiile au fost ridicate în vederea pregătirii Jocurilor Olimpice de anul trecut, ținute la Garmisch-Partenkirchen iarna, iar în vară la Berlin. Dar de atunci Reichul și-a reluat eforturile de „arienizare“, concediind muncitorii evrei și transferând companiile deținute de evrei în mâinile unor ne-evrei la prețuri de nimica, ba chiar fără acordarea nici unei compensații...

Desenator şi autor de benzi desenate, celebru pentru caricaturile în care a ilustrat maşinării complicate ce execută sarcini simple

Kurt Schuschnigg, politician fascist, cancelar al Statului Federal al Austriei din 1934 până la anexarea Austriei, în 1938

Căutarea

Ghiveciul galben era la locul lui, așezat drept pe prispa înzăpezită a familiei Weber. Cu toate acestea, Truus s-a apropiat precaută de poartă, în Mercedesul doamnei Kramarsky, pentru a se asigura, așa cum făcea întotdeauna, că ghiveciul nu fusese cumva răsturnat în semn de avertisment, numai pentru a fi îndreptat de un nazist binevoitor. Erau bătrâni, așa îi spuseseră soții Weber când îi întâlnise pentru prima dată; viitorul lor era scurt, dar, cu ajutorul lor, acei copii s-ar putea putea bucura de un viitor lung. Truus a deschis poarta, a intrat cu mașina și a închis-o în spatele ei, bucuroasă că își luase paltonul de iarnă și fusta lungă. A schimbat în viteza întâi și a traversat câmpul, îndreptându-se către cărarea din pădure.

Trecuse bine de miezul zilei când a văzut primul licăr concludent de mișcare, un foșnet care putea fi făcut de o căprioară, dar care a devenit, când a oprit mașina, un copil care fugea în zigzag printre copaci. Nici acum Truus nu putea înțelege cum supraviețuiau copiii în aceste păduri și prin mlaștini zile și nopți la rând, fără să aibă în buzunare decât bilete de tren folosite, câteva mărci germane dacă aveau noroc și bucățele de pâine date de mamele lor atât de disperate, încât erau în stare să își urce copiii în trenuri care mergeau către frontiera Germaniei fără nici cea mai firavă urmă de speranță – copii care supraviețuiau adesea numai pentru ca mai apoi să fie arestați de nemți sau trimiși înapoi de patrula grănicerilor olandezi.

– Nu te teme! Am venit să te ajut, i s-a adresat Truus cu blândețe, căutând din ochi locul unde se ascunsese copilul.

Se mișca încet, vorbindu-i.

– Sunt Tanti Truus și am venit să te ajut să treci în Olanda, așa cum ți-a spus mama să faci.

Truus nu înțelegea bine de ce aveau încredere în ea copiii și nici măcar dacă aveau într-adevăr. Uneori credea că îi permiteau să se apropie pentru că erau pur și simplu epuizați.

– Eu sunt Tanti Truus, a repetat ea. Pe tine cum te cheamă?

Fetița, în vârstă de vreo cincisprezece ani, o studia.

– Vrei să te ajut să treci granița? i-a propus Truus, blândă.

Un băiat ceva mai mic a scos capul dintr-un tufiș, apoi un altul. Cei trei nu păreau frați, dar nu puteai fi niciodată sigur.

Fata și-a întors capul dinspre ceilalți spre Truus.

– Poți să ne iei pe toți?

– Da, sigur.

Când ceilalți doi i-au întors privirile fetei fără nici o obiecție, fata a scos un fluierat puternic. Un alt copil a scos capul din ascunzătoare. Și un altul. Cerule, erau unsprezece copii, unul dintre ei abia un prunc, pentru numele lui Dumnezeu! Ei bine, mașina va fi plină. Truus nu știa dacă doamnele vor găsi paturi la noapte pentru unsprezece copii, dar va lăsa grija aceasta în sarcina lui Dumnezeu.

Mașina a înaintat greu prin pădure, îndreptându-se înapoi spre ferma Weber, cu copiii așezați unul peste altul sau pe podea. Erau atât de tăcuți, nefiresc de liniștiți pentru copii de orice vârstă, și cu atât mai mult pentru niște copii aflați la vârstă preadolescentă, cum erau cei mai mulți. Tăcuți și posomorâți, la fel ca acei copii pe care îi luaseră la ei părinții lui Truus în timpul războiului.

Truus avea numai optsprezece ani când războiul ajunsese în pragul casei lor din Duivendrecht, tocmai la timpul când ar fi trebuit să întâmpine pețitori. Olanda rămăsese neutră, dar tot s-a declarat stare de asediu, iar armata a fost mobilizată, băieții trimiși toți să protejeze zone esențiale pentru apărarea națională, printre care nu se număra și prispa casei lui Truus. Ea a rămas acasă, să le citească micilor refugiați, care sosiseră atât de slabi și de înfometați, încât voise să le dea lor farfuria ei și totuși în același timp voia să mănânce ea singură totul, ca să nu ajungă atât de slabă. O înfuriaseră pe Truus și o îndureraseră în egală măsură acei copii a căror reticență o întrista atât de mult pe mami. Acei copii care o forțaseră pe Truus să devină și ea mamă, dacă era să fie cinstită, și să încerce să o tragă pe mama ei de sub cuvertura înăbușitoare a tristeții tăcute a copiilor. Apoi, în dimineața primei zăpezi din iarna aceea, grea și timpurie, Truus se

trezise şi văzuse copacii încărcaţi cu zăpadă, balustradele podurilor estompate de zăpadă, cărările albe imaculate în puternic contrast cu apele întunecate ale canalului. I-a trezit în tăcere pe copii şi le-a arătat priveliştea, i-a îmbrăcat, mulţumită în dimineaţa aceea pentru vocile lor tainice chiar şi atunci când vorbeau. S-au strecurat afară şi, la lumina lunii hibernale reflectate pe stratul de omăt, au construit un om de zăpadă. Asta a fost tot. Doar un om de zăpadă din trei bulgări murdari, aşezaţi unul peste celălalt, cu pietre în loc de ochi şi ramuri în loc de braţe, şi fără gură, de parcă ar fi vrut să construiască creatura după imaginea lor tăcută. Mami, cu ceaiul de dimineaţă în mână, se uitase pe fereastră tocmai când terminau. Era ceea ce făcea în fiecare dimineaţă – felul ei de a vedea ce îi pregătea Domnul, aşa îi plăcea să zică. Dar în dimineaţa aceea a fost surprinsă şi încântată să vadă copiii afară, chiar dacă nu zâmbeau, chiar dacă nu scoteau nici un zgomot. Truus a arătat spre ea, îndemnându-i pe copii să îi facă semn cu mâna. Chiar în acel moment, unul dintre băieţi a aruncat un bulgăre spre fereastră, a făcut ţăndări geamul şi cumva a spart tăcerea. Copiii au râs şi au tot râs, iar chipul surprins al mamei s-a destins şi el într-un râs. A fost cel mai frumos sunet pe care Truus l-a auzit toată viaţa, chiar dacă i-a lăsat un sentiment de ruşine. Cum de-a dorit vreodată altceva decât râsul acestor copii? Cum de-a dorit ceva numai pentru ea?

Truus a oprit brusc berlina doamnei Kramarsky. Pe pământul din faţa prispei familiei Weber, ghiveciul galben zăcea răsturnat într-o parte, împrăştiind pământ pe potecă. A dat maşina înapoi încetişor şi a început să caute o ieşire spre graniţă prin pădure, spunând din nou rugăciunea pe care o spunea întotdeauna, mulţumindu-i lui Dumnezeu pentru familia Weber şi pentru tot ce făcuseră pentru copiii Germaniei şi rugându-L să îi apere pe cei doi bătrâni soţi curajoşi.

Klara Van Lange

Ajunsă la casa Groenveld de pe Jan Luijkenstraat, Truus – epuizată de orele în care căutase o ieşire prin pădure, ca mai apoi să traverseze ferma Weber în miezul nopţii cu luminile maşinii stinse şi rezervorul aproape gol – i-a dat pe cei unsprezece copii în grija voluntarelor. Klara Van Lange, stând la masa cu telefonul într-una dintre fustele acelea noi şi înfiorătoare care lăsau să se vadă pulpa piciorului, a acoperit receptorul cu mâna şi a şoptit către Truus:

– Spitalul evreiesc de pe Nieuwe Keizersgracht, a zis ea adăugând în receptor: Da, ştim că unsprezece copii sunt mulţi, dar nu este decât pentru o noapte, două, până le găsim familii care să… Întreabă dacă au făcut baie, dacă au păduchi, a continuat ea, aruncând o privire îngrijorată către Truus. Sigur că nu au păduchi!

Truus a controlat părul copiilor şi l-a tras deoparte pe cel mai mare dintre băieţi.

– Aveţi un pieptăn pentru păduchi, doamnă Groenveld? a şoptit ea. Dar sigur că aveţi, doar soţul dumneavoastră este doctor.

– Da, putem trimite pe cineva care să aibă grijă de bebeluş, a spus Klara în receptor. Mă pot duce eu, i-a spus lui Truus, mişcându-şi numai buzele.

Oricât de mult i-ar fi plăcut lui Truus să-i însoţească chiar ea pe copii, nu trebuia să îl lase singur la noapte pe Joop; îi era recunoscătoare pentru ofertă.

– Iar acum, cui i-ar plăcea o baie caldă? i-a întrebat Truus pe copii. Apoi, adresându-se doamnelor: Doamnă Groenveld, puteţi lua fetele mai mici dumneavoastră, împreună cu domnişoara Hackman? Apoi i s-a adresat fetei mai mari: Dacă îţi pregătim o baie, te descurci singură?

Fata a răspuns:

– Pot să te ajut să îl curăţ pe Benjamin de păduchi, Tanti Truus.

Truus, ducând o mână blândă la chipul fetei, a spus:

– Dacă mi-aș putea alege o fiică, draga mea, ar fi dulce ca tine. Ai la dispoziție numai pentru tine o baie bună și relaxantă, iar eu încerc să îți fac rost de niște sare de baie.

Către Klara, care tocmai închisese telefonul, a zis:

– Doamnă Van Lange, poți să faci rost de câteva sendvișuri cu brânză?

– Da, i-am convins pe cei de la Spitalul evreiesc să îi accepte, deși copiii nu au documente; cu plăcere, doamnă Wijsmuller, a răspuns Klara crispată, amintindu-i lui Truus de ea însăși când era tânără, numai că mult mai puțin frumoasă.

Klara nu avea nevoie să își dezvelească pulpele după această nouă modă inexplicabilă pentru a atrage atenția bărbaților. Doamne sfinte, dacă nu se așază cu grijă, i se vor vedea genunchii.

– Sigur că i-ai convins, Klara. Nici chiar prim-ministrul nu ți-ar putea refuza ceva, a zis Truus, gândindu-se că ar trebui să încerce puterea de convingere a Klarei pe prim-ministrul Colijn, înainte ca, așa cum prevedeau colportorii de zvonuri, guvernul olandez să interzică străinilor să se stabilească aici, nu închizând propriu-zis granița, ci dând de înțeles nemților lipsiți de mijloace materiale care încercau să părăsească Reichul că Olanda putea fi o cale de trecere, dar nu destinația lor finală.

Prin fereastră, în întuneric

Eichmann a pus deoparte raportul pe care îl alcătuia, pentru care Hagen, noul lui şef, îşi va asuma meritele, dacă era să aibă vreun merit – încă unul dintre aspiranţii care patinează pe lacul solid al experienței lui Eichmann. A deschis geamul trenului şi a inspirat adânc aerul autumnal care se făcea simțit în trecătoarea dintre Italia şi Austria, cu stomacul atât de gol în urma traversării Mediteranei dinspre Orientul Mijlociu spre Brindisi pe vasul Palestina, încât medicul de bord încercase să îl debarce în Rhodos. Întreaga deplasare fusese un eșec: o întreagă lună de călătorie, pentru ca britanicii să le permită o ședere de numai douăzeci şi patru de ore în Haifa, iar autorităţile de la Cairo să refuze vizele pentru Palestina. Douăsprezece zile lungi la Cairo era tot ce le aduseseră străduințele lor.

– Evreii se trag pe sfoară unii pe alții, a spus Hagen. Aceasta este rădăcina haosului financiar al Palestinei.

– Ar fi mai eficient dacă am expune particularități, domnule, a răspuns Eichmann. Patruzeci de bancheri evrei în Ierusalim.

– Patruzeci de bancheri evrei escroci, a căzut de acord Hagen. Desigur, alți cincizeci de mii de evrei ar emigra anual cu profitul pe care Polkes crede că ar trebui să le permitem să îl ia.

Evreul Polkes, singura legătură adevărată pe care o stabiliseră în călătoria lor, le sugerase că, dacă Germania voia cu adevărat să scape de evrei, ar trebui să le permită să ia cu ei o mie de lire sterline pentru a emigra în Palestina. Aşa se exprimase, „o mie de lire sterline“, de parcă marca germană nu merita nici măcar menționată.

Eichmann a mâzgălit în raport: Scopul nostru nu este să permitem transferul capitalului evreiesc în afara Reichului, ci mai degrabă să îi determinăm pe evreii lipsiți de mijloace să emigreze.

Vârful creionului s-a rupt, neputând suporta presiunea gândurilor sale zorite.

A scos briceagul, gândindu-se la mama sa vitregă, rece şi cumpătată, ale cărei rude din Viena se căsătoriseră cu evrei bogaţi, de genul celor care nu ar fi deloc dispuşi să îşi părăsească ţara fără bogăţiile obţinute prin mijloace necinstite.

– Am crescut aici, în Linz, i-a spus Eichmann lui Hagen, în vreme ce trenul termina un urcuş lung, iar priveliştea se desfăşura printre copaci, către întreaga Austrie.

Frigul de pe chipul lui acum era frigul pe care îl simţea când alerga cu prietenul lui, Mischa Sebba, prin păduri ca aceasta, golul acesta, cel al propriilor sale mâini când părinţii îşi înlănţuiseră degetele cu cele ale fraţilor săi mai mici şi traversaseră peronul gării din Lintz, când familia se reîntregise aici, după acel an petrecut despărţiţi. Avea opt ani pe atunci, apoi zece când vocea blândă a mamei sale a lăsat locul mamei vitrege, care le citea din Biblie în înghesuitul apartament din Bischof Strasse, numărul 3. Erau patru ani de când nu mai fusese acasă, patru ani de când vizitase ultima oară mormântul mamei.

– Am petrecut zile întregi traversând ţinuturi ca acesta călare, i-a spus lui Hagen.

Călărea cel mai adesea cu Mischa, care îl învăţase cum să găsească urmele de căprioare, cum să scoată tot felul de sunete de păsări, cum să îşi pună un prezervativ, cu mult înainte ca Eichmann să se gândească la faptul că ideea de a-şi băga penisul înăuntrul unei fete ar fi altfel decât rizibilă. Auzea încă în urechi dispreţul din vocea lui Mischa la auzul numelui dat trupei de cercetaşi a lui Eichmann, Wandervögel: Grifon? Este o specie de pasăre care a dispărut înainte să se nască bunicii noştri, un vultur care se hrănea cu carnea morţilor. Mischa fusese invidios, desigur – neputând să petreacă alături de băieţii mai mari weekenduri întregi făcând drumeţii îmbrăcaţi în uniformele lor şi purtând în mâini steaguri, fiindcă el era evreu.

Eichmann a început să ascută un vârf nou creionului.

– Sunt un călăreţ pasionat, a zis el. Am învăţat să vânez în păduri ca acestea împreună cu cel mai bun prieten al meu, Friedrich von Schmidt. Mama lui era contesă, iar tatăl erou de război.

Friedrich îl invitase să se înscrie în Asociaţia Tinerilor Veterani Austro-Germani şi împreună participaseră la antrenamentul paramilitar. Dar el şi Mischa rămăseseră prieteni mai buni chiar şi după ce Eichmann se înscrisese în Partid – pe 1 aprilie 1932; membrul cu numărul 899 895. Rămăsese apropiat de Mischa,

deși aflați pe poziții din ce în ce mai contradictorii, până când Austria a închis Casele naziștilor, iar Compania Vacuum Oil l-a concediat, nu din alte motive decât afilierea sa politică. A fost nevoit atunci să își împacheteze uniforma și ghetele și să traverseze granița dintre Austria și Germania, către adăpostul oferit de Passau.

– Nu avem de gând să finanțăm Palestina cu capital german, a zis Hagen, nici măcar cu capitalul evreilor din Germania.

Eichmann a întors capul de la priveliștea de afară către raportul său și a scris: Întrucât mai sus menționata emigrare a unui număr de 50 000 de evrei anual ar întări în mare parte iudaismul în Palestina, acest plan nu poate fi un subiect de discuție.

Autoportret

Žofie-Helene, împreună cu Stephan şi mătuşa lui, Lisl, stăteau în faţa primului tablou din încăperea expoziţiei din Clădirea Secesiunii, Autoportret al unui artist degenerat. Îi dădea un sentiment de neliniște – atât pictura, cât şi titlul.

– Ce crezi, Žofie-Helene? a întrebat Lisl Wirth.

– Eu nu mă pricep deloc la pictură, a zis Žofie.

– Nu trebuie să te pricepi la artă ca să ai o opinie despre ea, a asigurat-o Lisl. Spune-ne numai ce vezi.

– Ei bine, faţa este ciudată – atâtea culori, deşi sunt frumoase şi se combină oarecum unele cu altele, ca să dea senzaţia de piele, a zis Žofie nesigură. Nasul este mare, iar bărbia este prea lungă, ca şi cum şi-ar picta reflexia într-o oglindă care distorsionează.

Lisl a spus:

– Atâţia pictori au devenit aproape analitici în abstractizarea lor. Picasso. Mondrian. Kokoschka este mai emoţional, mai intuitiv.

– De ce îşi zice degenerat?

– Este ironic, Žofe, a spus Stephan. Aşa îi numeşte Hitler pe artiştii ca el.

Žofe, nu Žofie. Îi plăcea când Stephan îi zicea aşa, la fel cum sora ei îi zicea ŽoŽo.

Au trecut la portretul unei femei ale cărei chip şi păr negru formau un triunghi aproape perfect. Ochii femeii erau de mărimi diferite, faţa ei era bălţată cu pete roşii şi negre, iar felul în care îşi ţinea degetele era înfricoşător.

– Este destul de urâtă, dar într-un fel este şi frumoasă, a zis Žofie.

– Da, chiar aşa, a spus Lisl.

– Seamănă cu portretul de la intrarea casei tale, Stephan, a zis Žofie-Helene. Femeia cu obrajii juliţi.

– Da, şi acela tot un Kokoschka este, a spus Lisl.

– Dar acela este portretul dumneavoastră, a spus Žofie-Helene. Şi este mai frumos.

Lisl a râs cu râsul ei misterios, gâdilător, şi a pus o mână pe umărul lui Žofie. Papa obişnuia să îşi pună mâna pe umărul ei câteodată. Žofie a rămas locului, tânjind ca atingerea să dureze în eternitate şi dorind să fi avut un portret al lui Papa făcut de acest Oskar Kokoschka. Avea fotografii, dar fotografiile erau mai puţin adevărate decât aceste picturi, deşi erau mai realiste.

Picioare goale în zăpadă

Truus şi Klara Van Lange stăteau de cealaltă parte a unei mese de scris dezordonate, din biroul domnului Tenkink de la Haga, împreună cu domnul Van Vliet, de la Ministerul de Justiţie. Tenkink avea pe birou o autorizaţie care le permitea copiilor din pădurea Weber să rămână în Olanda – redactată de Truus şi căreia nu îi lipsea decât semnătura domnului Tenkink. Cu cât poţi aranja ca un lucru să fie înghiţit mai uşor, cu atât mai probabil este că va fi înghiţit în cele din urmă – asta descoperise Truus.

– Copii evrei? a întrebat Tenkink.

– Avem case în care să îi plasăm, a răspuns Truus, nebăgând în seamă privirea Klarei Van Lange.

Klara avea un mai mare respect decât Truus pentru adevărul absolut, dar era foarte tânără şi nici nu era măritată de mult timp.

– Este o situaţie dificilă, eu înţeleg, doamnă Wijsmuller, a spus Tenkink. Dar jumătate dintre olandezi sunt simpatizanţi naziști, iar noi, ceilalţi, pur şi simplu nu vrem să fim groapa de gunoi la care sunt aruncaţi evreii.

Domnul Van Vliet a dat să zică:

– Guvernul vrea să îi facă pe plac lui Hitler…

– Da, l-a întrerupt domnul Tenkink, iar răpirea de copii dintr-o ţară vecină nu este un lucru care se face între buni vecini.

Truus l-a atins pe Van Vliet pe umăr; Tenkink era genul de bărbat care reacţionează mai bine la femei. Foarte mulţi bărbaţi erau la fel, chiar şi cei mai buni dintre ei. Regreta acum că nu îi aduseseră cu ele pe copii – era mult mai greu să spui nu buclelor negre şi ochilor plini de speranţă decât să spui nu imaginii unui copil, ba chiar şi a unsprezece copii. Dar i se păruse o cruzime să îi scoată din pat pe sărmanii copii epuizaţi şi să îi târască în lunga călătorie cu

trenul de la Amsterdam la Haga, numai pentru a-i înfăţişa unui om care ar trebui să fie capabil să ia decizia corectă, care întotdeauna putuse fi convins să o facă.

Truus i s-a adresat lui Tenkink:

– Regina Wilhelmina este înţelegătoare faţă de suferinţa germanilor care vor să se pună la adăpost de furia lui Hitler.

– Chiar şi familia regală…, a început Tenkink. Trebuie să înţelegeţi magnitudinea acestei probleme evreieşti. Dacă Hitler îşi duce la îndeplinire ameninţarea de a anexa Austria…

– Cancelarul Schuschnigg i-a aruncat pe naziştii austrieci în spatele gratiilor, domnule Tenkink, a spus Truus, şi nu există pe lume oraş a cărui prosperitate să depindă mai mult de evrei decât Viena. Mai toţi doctorii, avocaţii şi finanţiştii vienezi şi jumătate dintre jurnalişti sunt evrei numai prin naştere, dacă nu şi practicanţi. Vă puteţi imagina o lovitură de stat care să izbutească împotriva banilor Austriei şi a presei sale?

– Doamnă Wijsmuller, nu spun nu, a replicat Tenkink. Tot ce doresc să remarc este că ar fi mai uşor dacă cei mici ar fi creştini.

– Sunt sigură că doamna Wijsmuller va ţine cont de asta data viitoare când va scoate copii dintr-o ţară care i-a făcut deja dispăruţi pe părinţii lor, a spus Klara.

Truus şi-a reprimat un zâmbet şi a întins mâna după o fotografie înrămată, sprijinită de mormanele de dosare de pe biroul domnului Tenkink: un Tenkink mai tânăr, cu o soţie blândă, doi fii şi o fetiţă, cu obrăjori dolofani. Surprinzătoarea promptitudine a Klarei era, în parte, motivul pentru care Truus îi ceruse să o însoţească în această vizită.

– Ce familie minunată! a zis Truus.

S-a lăsat pe spate în scaun, încercând să nu îi arate domnului Tenkink asul din mânecă, în timp ce îi asculta solilocviul de tată mândru, pe care, în definitiv, ea îl provocase. Răbdarea era una dintre puţinele virtuţi cu care putea să se mândrească.

I-a înapoiat fotografia lui Tenkink, care a zâmbit binevoitor.

– Unul dintre copiii nemți este un bebeluș, mai mic chiar decât este fiica dumitale în fotografia aceasta, domnule Tenkink, a spus Truus, alegând „nemți“ în loc de „evrei“, abătându-i atenția de la aspectul care îl tulbura cel mai mult și alegând să îi atragă atenția către acest lucru cât încă mai ținea în mână fotografia propriului copil. Nu s-ar îmblânzi până și cea mai rece inimă când este vorba despre un bebeluș?

Tenkink a întors privirea de la fotografie la autorizația de pe birou, apoi spre Truus.

– Băiat sau fetiță?

– Cum preferi, domnule Tenkink? Oricum nu își dă nimeni seama, când sunt înfofoliți bine și prezentați spre admirația presei.

Tenkink, clătinând din cap, a semnat autorizația, zicând:

– Doamnă Wijsmuller, când naziștii vor invada Olanda, sper că vei garanta pentru mine. Se pare că poți convinge pe oricine să facă așa cum dorești.

– Ferească-ne bunul Dumnezeu! a spus Truus. Dar în atare situație, va garanta El pentru dumneata. Mulțumesc. Sunt atâția copii care au nevoie de ajutorul nostru.

– Ei bine, a zis domnul Tenkink, dacă asta este tot…

– Înțeleg că este imposibil, l-a întrerupt Truus, dar am vești din Alpii germani despre treizeci de orfani siliți să își părăsească paturile și să iasă în drum, de un grup de SS-iști.

– Doamnă Wijsmuller…

– Treizeci de copii în pijamale, stând în picioarele goale într-un strat gros de zăpadă, în timp ce SS-ul dădea foc orfelinatului.

Tenkink a oftat.

– Ce s-a întâmplat cu „numai unsprezece“? Aruncând o privire către fotografia de familie, a spus: Iar aceștia treizeci sunt toți evrei, presupun? Intenționați să salvați toți copiii evrei din Reich?

– Sunt cazați în Germania, la familii ne-evreiești, a spus Truus. Nu trebuie să vă spun eu ce le fac naziștii chiar și creștinilor care încalcă ordinul împotriva ajutorului dat evreilor.

– Cu tot respectul, doamnă Wijsmuller, ordinul împotriva ajutorării evreilor nu prevede nici o excepție pentru o femeie din Olanda care traversează granița ca să…

Truus s-a uitat cu subînțeles la fotografia de familie.

– Chiar dacă aș putea să ajut, a zis Tenkink, se spune că vom da o lege de închidere a frontierelor în câteva săptămâni, poate chiar zile. Având în vedere această informație, nu văd cum…

Truus i-a înmânat un dosar maroniu legat cu un cordon verde, conținând toate informațiile pe care le-ar dori, deja adunate și îndosariate, mai ușor de digerat. Tenkink, clătinând din cap, a spus:

– Bine, bine. Voi vedea dacă pot să îi accept temporar. Numai până li se găsesc case în afara Olandei. Este bine înțeles? Au familii în alte părți, în Anglia sau în Statele Unite?

– Da, desigur, domnule Tenkink, a răspuns Truus. Doar de asta se găsesc acum cu picioarele goale în zăpadă, în fața unui orfelinat evreiesc în flăcări.

Expoziția rușinii

Lisl Wirth stătea lângă soțul ei în fața exponatelor din Entartete Kunst, la Institutul German de Arheologie din München, lucrări cubiste și futuriste și expresioniste scoase din muzeele Germaniei pentru că nu atingeau „standardele“ artistice ale Führerului, apoi expuse aici alături de prețul lor, astfel încât să provoace ridiculizarea lor de către vizitatori. Orice om cu o urmă de simț artistic putea să vadă, prin comparație, că cealaltă expoziție din München, Marea expoziție a artei germane, găzduită de noua Haus der Deutschen Kunst a lui Hitler, era alcătuită numai din peisaje incompetente și nuduri plicticoase. Chiar așa, cum putea cineva să încerce să treacă niște nuduri atât de monotone drept „marea“ artă germană? Iar cea de aici era „arta degenerată“? Acest Paul Klee era splendid în simplitatea lui – liniile zimțate ale feței pescarului, șerpuirea grațioasă a brațelor curbate, alungirea fermecătoare a undiței deasupra unui albastru divers și melancolic ca marea. O făceau să se gândească la Stephan, dar nu știa de ce. Nu credea că nepotul ei pescuise vreodată.

– Îți place? l-a întrebat pe Michael, surprinsă ea însăși.

Până în ultimele câteva săptămâni, ar fi fost convinsă că îi place, chiar și numai pentru că îi plăcea ei.

– Cel de Klee, Pescarul, a zis ea, trebuind să identifice tabloul despre care vorbea, deoarece picturile erau amestecate, o lipsă de respect și mai strigătoare la cer din pricina cuvintelor de pe pereți, care le înconjurau: Nebunia devine metodă.

Confruntată cu tăcerea lui Michael, Lisl și-a concentrat atenția asupra cuvintelor.

În spatele ei au izbucnit râsete, conformismul la așteptări al minților înguste.

A coborât vocea și i-a spus lui Michael:

– Credeam că Goebbels este un admirator al moderniștilor.

Michael s-a uitat în jur neliniștit.

– Asta a fost înainte ca Hitler să țină micul său discurs despre arta degenerată care a subminat cultura germană, Lis. Înainte de a-i împinge în față pe Wolfgang Willrich și Walter Hansen.

Doi denunțători – artiști rataţi, dar desăvârşiţi denunțători – însărcinaţi cu a alege care opere de artă trebuie aplaudate și care denigrate.

– Expoziţia aceasta a fost ideea lui Goebbels, a spus Michael, iar din punct de vedere politic, a fost o idee isteață.

Lisl s-a întors de la Klee spre Michael. Oare când devenise o persoană care apreciază șiretenia politică în dauna expresiei artistice?

Chiar și Gustav și Therese Bloch-Bauer aveau o atitudine blazată în legătură cu asaltul nazist împotriva culturii, fiind toți prea prinși de familiile lor și de propriile lor vieți pentru a vedea norii negri ai politicii care se adunau la granița dintre Germania și Austria. Toată lumea credea că Hitler era o modă germană trecătoare, că în Austria nu se putea petrece așa ceva, că Austria depășise criza asasinării cancelarului Dollfuss și a încercării naziste de a da o lovitură de stat în urmă cu trei ani și că vor depăși și acest moment și, oricum, oamenii aveau afaceri de făcut și copii de crescut, petreceri de organizat, portrete pentru care să pozeze și opere de artă pe care să le cumpere.

Lisl s-a prefăcut interesată de o altă pictură, o altă sculptură, până ce a ajuns într-o cu totul altă încăpere decât soțul ei, admirând un autoportret de Van Gogh, picturi de Chagall și Picasso și Gauguin și un întreg perete dedicat, deloc măgulitor, dadaiștilor. Abia când a ajuns în încăperea pe care mai târziu o va considera „încăperea evreilor“, și-a simțit situaţia precară. Pe un perete scria „Revelaţii ale sufletului rasial al evreului“. Lui Lisl, picturile i s-au părut extraordinare; spera că ceea ce revelau ele dezvăluia ceva despre propriul ei suflet.

Dar era o evreică și rătăcea singură prin mijlocul unei adunări neprietenoase în Germania.

Era ridicolă, această frică subită. München se afla la mică distanță de graniță. În mai puțin de o oră, putea fi înapoi în Austria.

Cu toate acestea, a plecat înapoi, în căutarea lui Michael.

L-a remarcat stând în faţa unui Otto Dix care înfăţişa o femeie însărcinată, cu burta şi sânii atât de distorsionaţi, încât Lisl s-a simţit aproape uşurată că nu putea avea copii. Chipul lui Michael însă, chibzuind la portret, era plin de duioşie. Spusese întotdeauna că nu are nevoie de un moştenitor, că Walter putea prelua afacerea cu ciocolată a familiei ei, iar Stephan, banca familiei lui – oricum, banca supravieţuise numai datorită banilor din familia ei, chiar dacă Lisl nu ar recunoaşte-o niciodată. Michael era un om mândru, dintr-o familie mândră, care ajunsese să cunoască zile negre, la fel ca mulţi alţii, în urma prăbuşirii pieţelor financiare, iar Lisl nu ar face nimic care să pericliteze mândria soţului ei, cum nici el nu i-ar face ei. Îl simţea pe Stephan ca pe un fiu, aşa spusese întotdeauna, la fel şi pe Walter. Dar chiar şi înainte de această clipă, de această revelaţie, Lisl simţise că se stricase ceva în relaţia lor, că Michael era din ce în ce mai puţin pasionat de educaţia universitară şi de şarmul intelectual despre care spusese mereu că îl făcuseră să se îndrăgostească de ea.

L-a întrebat ceva pe un necunoscut, astfel încât Michael să o audă şi să aibă timp să se adune. După aceea, s-a dus spre el, l-a luat de braţ şi i-a spus, ca să întrerupă tăcerea:

– Am putea cumpăra acel Klee.

Dar nu aveau să-l cumpere, nici de aici şi nici de altundeva, iar asta, nu numai din cauza preţului scandalos de mare.

În lungul cheiului

Cerul mohorât amenința cu mai multă ninsoare, o împrospătare bine-venită pentru stratul murdar de pe alei și canalele mătuite de gheața plină de zgârieturi. Plimbându-se împreună cu Joop, Truus a depășit trei bărci captive în canalul Herengracht, care înghețase atât de bine, încât întregul Amsterdam zumzăia de zvonul că s-ar putea organiza turul Elfstedentocht pentru prima dată după 1933. Lângă podul aflat peste drum de apartamentul lor se afla un grup restrâns de adulți opriți în mijlocul canalului, cu copiii patinând în jurul lor sau doar alunecând pe gheață încălțați în ghetuțe. Era partea preferată din zi a lui Truus – când ea și Joop mergeau spre casă așa cum făceau pe vremea când Joop o curta, când era proaspăt absolventă a Școlii de Comerț și abia începuse slujba la banca unde lucra el.

– Nu spun nu, Truus, zicea Joop. Nu îți interzic. Știi că nu ți-aș interzice nimic din ce este important pentru tine.

Truus și-a băgat mâinile mai adânc în buzunarele paltonului. Intenția lui Joop nu era să pornească o ceartă sau să o înjosească; era doar felul neatent în care vorbeau chiar și bărbații buni, ca el, fără nici o intenție rea, bărbați care ajunseseră la maturitate într-o perioadă când femeile nu își câștigaseră încă dreptul de a vota – când numai bărbații cu avere aveau de fapt acest drept.

Au privit un băiețel de numai câțiva ani, abia urcat pe patine, care aproape și-a răsturnat sora.

– Nici eu nu ți-aș interzice ceva care ar fi important pentru tine, Joop, a spus Truus.

El a râs din toată inima, și-a pus mâinile înmănușate peste coatele ei și le-a tras în jos, scoțându-i mâinile din buzunare, ca să le prindă într-ale sale.

– Bine, merit asta, a zis el. Ar fi trebuit menționat în jurămintele de nuntă: să iubesc, să cinstesc și să nu îmi treacă prin minte că aș putea să îți interzic ceva, indiferent dacă este important sau nu.

– Nu crezi că este important să salvezi treizeci de orfani lăsaţi de naziști să stea în zăpadă, îmbrăcaţi în pijamale?

– Nici asta nu am vrut să spun, a zis el cu blândeţe. Ştii că nu am vrut să spun asta. Dar gândeşte-te puţin. Situaţia în Germania pare că se înrăutăţeşte şi îmi fac griji pentru tine.

Truus a rămas lângă el, privindu-i pe patinatori, pe sora care îşi ajuta acum frăţiorul să se ridice de pe gheaţă.

– Dacă ai de gând să te duci, a spus Joop, aş prefera să o faci înainte ca situaţia să se înrăutăţească.

– Aştept ca domnul Tenkink să aranjeze vizele de intrare, Joop. Spuneai că ai să îmi spui ceva?

– Da, am primit un telefon foarte ciudat la birou în această după-amiază. Domnul Vander Waal – îl ştii – unul dintre clienţii săi este convins că ai ceva de valoare care îi aparţine. Ceva ce i-ai adus din Germania…

– Ceva ce i-am adus eu? De ce aş aduce ceva de peste graniţă pentru o persoană care îmi este complet străină?

S-a încruntat, simţind că o înghiontește ceva în timp ce privea spre micii patinatori, al căror tată li se alăturase, luându-l de mână pe băiat.

– Îmi limitez preţioasa încărcătură la copii; îţi jur, Joop.

– Asta am zis şi eu, a spus Joop. L-am asigurat că tu nu ai avut nimic de-a face cu acea poveste.

Pe gheaţă, sora l-a apucat pe frăţiorul ei de cealaltă mână. El a spus ceva ce a făcut micuţa familie să râdă, iar cei trei au pornit-o patinând spre pod şi pe sub el, tatăl strigând către ceilalţi adulţi că se vor revedea în curând. Truus şi-a întors privirile atunci, printre copacii goi, către cerul sterp. De câte ori urmărise câte un grup de părinţi ieşiţi la plimbare cu cei mici, care stăteau de vorbă în vreme ce copiii se învârteau în jurul lor? Însă niciodată împreună cu Joop. Era singura părticică din ea pe care o ascunsese chiar şi de soţul ei. După a treia sarcină pierdută, ea şi Joop se răsuciseră în tăcere, Truus îndreptându-se către acţiunile Asociaţiei pentru drepturile femeii şi cetăţenie egală, către acţiunile caritabile şi

ajutorarea copiilor ca aceia pe care părinţii ei îi primiseră în casa lor.

S-a auzit fluieratul unui tren. Truus a rămas cu privirile pierdute dincolo de canal, mâinile-i ancorate într-ale lui Joop, întrebându-se dacă el venea vreodată aici singur ca să privească acele familii. Știa că el își dorește un copil, la fel cum dorea și ea, poate chiar mai mult. Dar își ascunsese atât de bine durerea, iar el o ascunsese pe a lui, încât să nu o aducă în atenţia altora, într-un asemenea moment. Iar acum, după ani de evitare a subiectului absenţei unui copil, devenise un obicei la care nu puteau renunța. Truus, oricât și-ar fi dorit, nu putea să ridice mâna, să-i atingă obrazul lui Joop și să-l întrebe: „Vii vreodată aici ca să privești copiii, Joop? Te uiți la părinți? Te gândești că am putea încerca încă o dată, înainte de a fi prea târziu?“ Așa că a rămas tăcută lângă el, privindu-i pe patinatorii care tăiau gheața, pe părinții care sporovăiau, în vreme ce bărcile de pe canal, înghețate pe loc, sugerau un viitor care se afla dincolo de o iarnă îndelungată.

Diamante, nu sticlă colorată

După ce Joop a plecat la birou în dimineaţa următoare, Truus a căutat în străfundurile şifonierului şi a scos de acolo cutia de chibrituri pe care i-o dăduse bărbatul din tren – trecuse oare deja un an? A desfăcut-o deasupra mesei şi a scos bucata de prundiș urâtă, în formă de disc, înţepenită în cutie. A frecat-o cu degetul mare până ce au început să se desprindă din ea bucăţele mici de piatră.

A dus pietricelele la bucătărie, le-a aşezat cu grijă într-un castron şi l-a umplut cu apă. A spălat pietrele cu degetele goale, până ce apa a devenit tulbure. Le-a scos din castron şi şi le-a pus în palma udă.

Era adevărat, prin urmare: nu suntem niciodată mai uşor de păcălit decât atunci când suntem noi înşine în curs de a-i păcăli pe alţii.

A telefonat la biroul domnului Vander Waal.

– Domnule Vander Waal, a zis ea, se pare că vă datorez scuze. Soţul meu a greşit. Am, într-adevăr, ceva ce aparţine doctorului Brisker al dumitale.

Era poate o duzină de diamante în „piatra norocoasă“ – destul ca să poţi începe o viaţă nouă. Acest doctor Brisker îi transferase ei, conştient fiind, riscul de a trece această avere secretă peste graniţă, învăluind-o într-o semnificaţie destul de credibilă ca ea să nu arunce totul într-un coş de gunoi. Pusese în pericol vieţile a trei copii numai pentru a scoate din Germania această avere. Iar ea se dovedise o proastă.

Motorsturmführer

Conferința Judentagung ținută la Berlin de-a lungul unei zile întregi și găzduită de SD a fost un triumf pentru Eichmann. Dannecker și Hagen au vorbit primii, Dannecker despre nevoia de permanentă supraveghere a evreilor, iar Hagen despre complicațiile născute de o Palestină independentă care ar căuta să le asigure drepturi. Când Eichmann s-a urcat pe podium, s-a simțit liber, așa cum se simțise când era tânăr și traversa Austria pe motocicletă, el și prietenii lui apărându-i pe oratorii naziști aflați în vizită, împotriva mulțimilor care aruncau în ei cu sticle de bere și mâncare stricată – iar ei lăsând în urmă forumurile sparte până la ultima sticlă de bere și ultima oglindă. Călătoria către Palestina, deși un eșec, îl ajutase să își definitiveze expertiza în privința problemei evreiești. Acum era unul dintre vorbitori, iar mulțimea venită la Judentagung îl aclama.

– Adevăratul spirit al Germaniei rezidă în Volk[6], în țărani și în peisajul natural, în sângele și țărâna patriei noastre nepătate, le-a zis el. Acum înfruntăm amenințarea unei conspirații evreiești pe care numai eu știu cum să o înfrâng.

Mulțimea a explodat aprobatoare când le-a vorbit despre armele și forța aviatică pe care le adunase Haganah[7]-ul palestinian, despre evreii străini care se dau drept angajați ai unor organizații internaționale și care fac trafic de informații ce vor fi folosite împotriva Reichului, despre o vastă conspirație antigermană condusă de Alliance Israélite Universelle, pentru care fabrica de margarină Unilever de aici acționa drept paravan.

– Modul de rezolvare a problemei evreiești nu este adoptarea de legi care restrâng activitatea evreilor din Germania, și nici chiar brutalitățile de stradă, a strigat el peste vuietul mulțimii. Ceea ce trebuie să facem este să îi identificăm pe evreii din Reich până la ultima persoană. Să facem liste de nume. Să identificăm posibilitățile de a le permite emigrarea din Germania către țări mai mici. Și – lucrul cel mai important – să îi deposedăm de bogății, astfel încât, având a alege între a rămâne în sărăcie lucie și a pleca, să aleagă să plece.

Poporul german, mai ales în ideologia nazistă

Aripa militară clandestină a conducerii evreieşti în timpul administraţiei britanice a Palestinei, între 1920 şi 1948

Alegeri

Întunericul unei dimineți de iarnă domnea încă dincolo de fereastra-ghilotină când Truus s-a așezat la masă pentru a lua micul dejun cu Joop. A ridicat o pagină a ziarului odată cu prima îmbucătură din uitsmijter, felia de pâine prăjită cu ou, șuncă și cașcaval încă fierbinte.

– Sfinte Dumnezeule, au făcut-o, Joop, a spus ea.

Joop a zâmbit strengărește peste masa îngustă.

– Au ridicat tivul chiar mai mult? Știu că preferi fustele lungi, dar ai cei mai adorabili genunchi din tot Amsterdamul.

Truus a azvârlit cu o bucățică de pâine spre el. Joop prins-o și a aruncat-o în gură, apoi și-a întors atenția către propria farfurie, savurându-și micul dejun într-un fel pe care Truus îl admira, dar nu îl putea stăpâni nici chiar atunci când veștile erau bune.

– Guvernul nostru a dat legea care interzice imigrația dinspre Reich, a spus ea.

Joop a pus jos felia de uitsmijter, acordându-i lui Truus toată atenția.

– Știai că o vor face, Truus. A trecut, cât, un an de când guvernul a „protejat“ mai toate profesiile pe care le-ar fi putut face un străin pentru a se întreține aici.

– Am crezut că suntem mai buni. Să ne închidem granițele de tot?

Joop a luat prima pagină a ziarului și a citit articolul, lăsând-o pe Truus pradă gândurilor ei acuzatoare. Ar fi trebuit să încerce mai mult să îl grăbească pe domnul Tenkink în cazul celor treizeci de orfani. Treizeci. Prea mulți ca să îi poată trece peste graniță drept ai ei, cu un pașaport pe care nu era trecut nici un copil, dar ar fi trebuit să încerce.

– Putem încă să le oferim un refugiu celor aflați în pericol, a zis Joop, returnându-i ziarul.

– Celor care pot dovedi că le este pusă în primejdie integritatea fizică. Oare ce evreu din Germania nu este în pericol? Dar ce dovadă de primejduire a integrităţii fizice poate avea înainte de a fi ridicat de naziști și deportat, când ar fi deja prea târziu?

Truus și-a întors privirea spre ziar, gândindu-se deja la orarul trenurilor spre Haga. Nu putea schimba legea, un lucru decis de guvern, dar oare Tenkink putea fi convins să îndoaie regulile?

– Geertruida…, a zis Joop.

Geertruida. Da, a coborât din nou ziarul. S-a uitat la părul lui Joop, care încărunţea la tâmple, la bărbia puternică, la urechea stângă puțin mai mare decât cea dreaptă, sau poate doar mai ciulită; chiar și după toți acești ani, Truus nu se putea decide care era adevărul.

– Geertruida, a repetat Joop, prezentându-și solemn convingerea, te-ai gândit vreodată să iei acasă pe câțiva dintre copiii aceștia, așa cum au făcut părinții tăi în timpul Marelui Război?

– Să locuiască cu noi? a întrebat ea precaută.

El a încuviinţat din cap.

– Dar sunt orfani, Joop. Nu au părinţi cărora să le fie înapoiaţi.

Joop a încuviinţat din nou, privind-o în ochi. Ea a văzut în firava mijire a ochilor lui palizi acea subită încercare de a-și ascunde sentimentele, că și el se oprea pe malul canalului pentru a-i privi pe copii la joacă, pentru a-i privi pe părinți.

S-a întins peste masă și l-a apucat de mână, încercând să se agaţe de un copleşitor sentiment de speranţă. Joop se simţea atât de jenat când ea se emoționa.

– Avem un dormitor în plus, a spus ea.

El a strâns din buze, scoţându-și în evidenţă bărbia fermă.

– Oricum m-am gândit că ar trebui să ne mutăm într-un loc mai mare.

Truus a coborât privirile spre ziar, la titlul referitor la noua lege a emigrației.

– Într-un apartament mai mare? a întrebat ea.

– Ne permitem o casă.

În strânsoarea mâinii lui, a înțeles că asta dorea ea și asta dorea și el. Un alt fel de familie. O familie pe care o alegi, mai degrabă decât cea pe care ți-o dă Dumnezeu. Copii pe care alegi să îi iubești.

– Ți-ar fi dificil să te descurci când eu sunt plecată, a spus Truus.

Joop s-a dat un pic în spate, strânsoarea mâinii lui a slăbit, iar degetele au urmărit linia inelelor pe care le purta: verigheta de aur care marca cununia lor; rubinul care era real, nu una dintre imitațiile din sticlă colorată pe care le comandase pentru a le folosi ca mită la scurtă vreme după ce începuse să treacă copii peste graniță; inelele împletite pe care i le dăruise prima dată când rămăsese însărcinată, pentru a sărbători începutul familiei pe care credeau că o vor avea.

– Nu, a zis Joop. Nu, mi-ar fi imposibil să mă descurc dacă nu ai fi aici, Truus, dar cu această nouă lege, oricum nu vei mai aduce pe nimeni din Germania.

Truus privea spre Nassaukade și spre canal, spre pod, Raampoort, toate încă întunecate. De cealaltă parte a canalului, la o altă fereastră luminată de la etajul al treilea, un tată se apleca spre un copil care stătea pe pat. Amsterdamul abia se trezea. Era pustiu acum, dar în curând se va anima de copii care își duc cărțile de școală în brațe, bărbați ca Joop care se duc spre serviciu, femei ca ea, care se îndreaptă spre piață, sau împing cărucioare, sau se plimbă în grupuri, chiar și într-o dimineață rece ca aceasta.

Matematica muzicii

– Ce facem aici? i-a şoptit Žofie-Helene lui Stephan.

Abia ieşiseră dintr-un hol mirosind a tămâie în mijlocul unui şir de adulţi care coborau o scară, aşteptând să pătrundă în Hofburgkapelle. Žofie făcuse exact cum indicase Stephan, deşi refuzase să îi explice de ce: purta haine frumoase şi se întâlnise cu el la statuia lui Hercule din Heldenplatz.

– Stăm la rând pentru împărtăşanie cu cei care coboară din lojele de sus, a spus Stephan.

– Dar eu nu sunt catolică.

– Nici eu.

Žofie l-a urmat în interiorul capelei, care era surprinzător de îngustă şi de simplă, având în vedere că era o capelă regală – o încăpere care urca şi tot urca într-un stil gotic, încercuită de balcoane din care cântau o orchestră şi un cor, dar totul zugrăvit în alb. Chiar şi geamul ferestrei din spatele altarului era colorat numai în partea superioară, îngrozitor de dezechilibrat. A primit o bucăţică scârboasă de pâine şi o înghiţitură de vin acru, şoptindu-i lui Stephan, pe care îl urma la înapoiere dinspre altar:

– A fost greu de digerat.

Stephan a zâmbit.

– Te pomeneşti că la biserica ta se serveşte tort Sacher?

Oamenii care stătuseră la rând alături de ei urcau din nou scările, dar Stephan a rămas într-o poziţie ciudată, la marginea capelei, iar Žofie a aşteptat lângă el. La sfârşitul împărtăşaniei, a condus-o către două scaune libere din spate. În timp ce aşteptau să se termine liturghia, a notat în jurnalul său: Împărtăşania = greu de digerat.

Fără un motiv pe care Žofie să îl poată înțelege, majoritatea celor prezenți au rămas așezați chiar și după ce s-a terminat liturghia, deși preotul plecase. Și-a îndreptat atenția către tavan și bolta cu ogive, fără picturi, în care greutatea acoperișului era preluată de pilonii aflați la încrucișarea grinzilor, iar presiunea se transmite către zidurile exterioare. Să fi fost cu oricine altcineva decât Stephan, nu ar fi suportat să stea într-o capelă, fără să facă nimic, dar tot ce făcea Stephan avea un rost.

– Știi de ce nu se prăbușește acest tavan? i-a șoptit ea.

Stephan i-a dus o mână la gură, apoi i-a luat ochelarii, i-a șters pe eșarfa de la gâtul ei și i-a pus înapoi pe nas. A zâmbit și a atins simbolul infinitului de pe lănțișorul ei.

– De fapt, nu a fost un dar de la Papa, a șoptit ea. Era un ac de cravată pe care îl purta la școală. Grandpapa l-a transformat într-un lănțișor pentru mine după ce Papa a murit.

Șiruri de băieți în uniforme de marinari alb-albastre au început să intre, aliniindu-se în fața altarului. După un moment de tăcere, o singură voce frumoasă s-a ridicat dinspre galeria corului, prima notă înaltă a liedului „Ave Maria“ a lui Schubert venind dinspre un băiat rămas în urmă. În vocea pură a băiatului abandonat, notele picurau ritmic coborând și urcând, apoi coborând din nou, revenind la nota din deschidere și așezându-se într-un loc dinăuntrul lui Žofie despre care nici nu știa că există. După aceea, vocii frumoase a băiatului i-a răspuns un întreg cor de voci frumoase de băieți, care s-au ridicat și mai sus, trimițând ecouri dinspre pereții simpli, de piatră, ai tavanului boltit, înconjurând-o din toate părțile, împreunându-se în mintea ei cu o ecuație la care meditase întreaga săptămână, ca și cum ar fi făcut parte din același rai. A stat locului, lăsându-și mintea să umple spațiile goale dintre numerele și simbolurile dinăuntrul ei, apoi a rămas așezată în zgomotul oamenilor care plecau, până ce numai ea și Stephan se mai aflau așezați unul lângă altul, în capela pustie, cel mai ticsit loc în care fusese vreodată.

Kipferl și ciocolată fierbinte vieneză

În Michaelerplatz, în fața palatului și a Hofburgkapelle, aerul era limpede, luminos și rece și peste tot erau foi volante și postere aruncate din camioane, care declarau „Ja!“ și „Alături de Schuschnigg, pentru o Austrie liberă!“ sau „Votează DA“ în plebiscitul cerut de cancelarul Schuschnigg pentru a hotărî dacă Austria să rămână independentă față de Germania. Crucile Frontului Național din Austria – partidul cancelarului – erau pictate pe zidurile clădirilor și pe trotuare în alb. Mulțimile de pe stradă și grupurile de tineri scandau „Heil Schuschnigg!“, „Heil libertate!“ și „Roșu-alb-roșu până la moarte!“, în timp ce alții scandau „Heil Hitler!“.

Žofie a încercat să îi ignore. A încercat să se agațe de matematica și muzica ce se amestecau încă în capul ei în vreme ce traversa Herrengasse alături de Stephan, spre Café Central. Dacă mulțimile care scandau îl supărau pe Stephan, nu a spus nimic, dar de fapt nu mai spusese nimic de când începuse muzica în capelă. Žofie presupunea că muzica îl purtase în lumea lui de cuvinte, așa cum pe ea o dusese în lumea ei de numere și simboluri. Presupunea că de asta deveniseră atât de buni prieteni, deși Stephan îi cunoștea pe ceilalți de mult mai multă vreme decât o cunoștea pe Žofie – deoarece scrisul lui semăna cu matematica ei într-un mod pe care îl înțelegeau amândoi, chiar dacă părea a nu avea nici o logică.

Intrau prin ușile de sticlă de la Café Central când Stephan a vorbit într-un final, cu ochii uscați acum, deși fuseseră umezi când se aflau în capelă, ceea ce, gândea ea, l-ar fi făcut să se rușineze în fața găștii de la cafenea.

– Imaginează-ți, Žofie, dacă aș putea scrie așa, a zis el.

Dincolo de vitrina cu produse de patiserie, la capătul îndepărtat al cafenelei, prietenii lor stăteau în jurul a două mese alăturate, trase lângă standul cu ziare, deja adunați și așteptându-l pe Stephan.

– Dar tu scrii teatru, nu muzică, a spus Žofie.

A împuns-o ușurel în umăr, așa cum începuse să facă în ultima vreme, doar în

joacă. Žofie înțelegea, dar chiar și așa, îi plăcea atingerea lui.

– Să fii atât de extraordinar de genială și de corectă din punct de vedere tehnic – și totuși să greșești atât de abisal, a zis el. Nu e vorba despre muzică, prostănaco. O piesă care să impresioneze oamenii așa cum o face muzica.

– Dar…

Dar sigur că poți, Stephan.

Žofie nu știa de ce se înfrânase și nu spusese cuvintele cu voce tare, la fel cum nu știa de ce se înfrânase și nu îl luase de mână pe Stephan în capelă. Ar fi putut să i-o spună acolo, în liniștea așternută în urma muzicii, așa cum îi spusese și despre lănțișorul ei. Sau poate că nu. Te simți intimidat când îți dai seama că știi pe cineva despre care crezi că într-o bună zi va crea o asemenea magie, numai să continue să înșiruie cuvinte, să creeze poveşti și să îi ajute pe ceilalți să înțeleagă cum să le transforme în ceva real. Se simțea intimidată când se gândea că într-o bună zi piesele lui se vor juca la Burgtheater, cuvintele lui vor fi rostite în fața unui public care va râde sau va plânge, iar la final se va ridica și va aplauda, așa cum făcea publicul numai la cele mai bune piese, cele care te ridică dintr-o lume și te duc într-alta, care, în mod neverosimil, nici măcar nu există. Sau există, dar numai în imaginația privitorilor și numai pentru cele câteva ore petrecute în întuneric. Paradoxul teatrului: în același timp este și nu este real.

Stephan voia să îl roage pe Dieter să se mute pe ultimul scaun, ca să poată sta lângă Žofie, să fie alături de ea și de muzica corală și de sentimentul, de speranța pe care le născuse cumva muzica pe care o ascultaseră împreună. Dacă nu ar fi venit cu el la lectura scenariului scris de el, și-ar fi luat jurnalul și s-ar fi dus direct de la capelă la Café Landtmann, sau chiar la Griensteidl, unde nu l-ar întrerupe nimeni; și-ar fi împlântat degetele în cuvinte, pentru a îmbunătăți una dintre piesele sale sau pentru a începe una nouă. Dar Dieter s-a ridicat și a ținut scaunul pentru Žofie, iar până la urmă piesa lui Stephan era motivul întâlnirii; toată lumea trebuia să îl poată auzi peste zgomotul cafenelei – masa din stânga cufundată într-o discuție aprinsă despre un număr al ziarului Neue Freie Presse, pe care îl citea uneori mătușa Lisl, jucătorii de șah din dreapta certându-se și ei, întreaga cafenea zumzăind de speculații despre un eventual război cu Germania și când ar începe el. Așa că Stephan s-a așezat pe locul lui obișnuit și a comandat kaffee mit schlag[8] și un ștrudel cu mere, apoi l-a rugat discret pe chelner să îi aducă lui Žofie – care spusese că nu îi este foame – un kipferl[9] și o ciocolată

fierbinte vieneză, care pentru ea era o extravaganţă, spre deosebire de Stephan şi ceilalţi prieteni ai lui.

Cafea cu frişcă (în limba germană în original)

Croasant vienez

O parolă bâjbâită

Troleele aşteptau goale, la fel ca şinele de tren de sub podul care ducea către gara Hamburg, la fel de pustii ca şi gara însăşi la această oră a dimineţii. Pe drumul dinspre han, Truus şi Klara Van Lange întâlniseră un singur soldat, un tânăr sergent care întoarse capul după Klara. Constituia o dificultate, Truus ştia, faptul că atrăgea mereu atenţia, că era atât de greu de uitat. Dar chiar şi cele mai mari dificultăţi puteau fi transformate în avantaje. Şi aveau de luat treizeci de orfani, mult mai mulţi decât ar fi putut să treacă Truus peste graniţă de una singură.

– Te vei descurca de minune, îţi promit, a asigurat-o Truus pe Klara când treceau pe sub imensa svastică lipită pe faţada urâtă a gării.

Ce era oare partea de sticlă din vârf? Era atât de murdară, că nu îţi puteai da seama. Au coborât scările mizerabile către un peron la fel de murdar, au şters o bancă cu batista şi şi-au aşezat genţile cu lucruri de noapte lângă ele, în loc să le aşeze pe peronul mult mai murdar.

– Acum, iată ce aş vrea să faci, a zis Truus. Îl vezi pe soldatul care va supraveghea îmbarcarea vagonului nostru? Arată-i biletul şi întreabă-l în olandeză dacă aici trebuie să te urci. Te-ai putea arăta surprinsă că nu eşti la clasa întâi? Dar nu exagera. Nu vrem să te mute într-un vagon mai bun şi să am grijă de treizeci de copii singură. Dacă nu ştie olandeza, prefă-te că vorbeşti prost germana, dar destul de bine ca să îl faci să se simtă atrăgător. Înţelegi?

Klara părea neîncrezătoare.

– Nu avem documente pentru copii?

– Avem, dar ar fi mai bine dacă nu ni s-ar pune prea multe întrebări.

Vizele de intrare în Olanda erau adevărate, mulţumită domnului Tenkink. Vizele de ieşire din Germania puteau să nu fie la fel de adevărate. Truus prefera să creadă că sunt.

– Ți-am spus, o să te descurci de minune, a asigurat-o Truus, dar ar fi mai ușor de data asta să vorbești în limba ta maternă.

De data asta, care putea fi și ultima; Tenkink le făcuse cumva rost de aceste vize de intrare, dar cu noua lege – cu granița închisă – nu aveau să mai fie eliberate altele. Poate că Joop avea dreptate. Poate că cel mai bun lucru acum ar fi fost să ia câțiva dintre copii în îngrijire, să le ofere un cămin.

– Frica are efecte ciudate, chiar și asupra celor mai bune minți, i-a spus Klarei.

După o vreme, s-a apropiat un lucrător feroviar. S-a oprit în fața lor, un bărbat în vârstă, cu un chip care te punea în încurcătură, rotund, alb-păstos și parcă format din cocoloașe. Frica Klarei se simțea palpabil în nemișcarea ei perfectă, instinctul animalic de a se face una cu mediul, dar, în fond, nu era ceva nefiresc. Toată lumea în Germania se temea în zilele acestea.

– Așteptați un pachet? a întrebat agentul.

– Un colet, da, a răspuns Truus încet.

– Trenul întârzie aproximativ o oră, a spus omul.

Truus i-a mulțumit că le-a anunțat și a promis să aștepte. Klara i-a șoptit în timp ce omul se îndepărta, cu cel mai discret zâmbet:

– Domnul Om de zăpadă.

Truus a clipit pentru a alunga imaginea părinților ei din Duivendrecht, chipul mamei la fereastră în vreme ce bulgărele aruncat de băiețelul refugiat aluneca pe geam, iar mama râdea de copiii care râdeau afară, lângă omul de zăpadă pe care Truus îi ajutase să îl facă. Domnul Om de zăpadă. Lucrătorul de la căile ferate arăta ca un om de zăpadă, iar porecla părea să i se potrivească. Spunea multe și despre Klara Van Lange. Se temea, dar nu într-atât încât să nu se poată folosi de umor pentru a face față situației.

– Nu ai vrea să scapi de emoții și să răspunzi omului când va reveni, Klara? a întrebat Truus. El va întreba dacă așteptăm un pachet, iar noi trebuie să răspundem așa: „Da, un colet“.

– Da, un colet, a repetat Klara.

După o vreme, s-a apropiat un alt agent. Truus l-a aşteptat să se apropie destul de mult ca să îi zărească faţa sub şapcă. Nu era Domnul Om de zăpadă.

– Aşteptaţi un pachet? a întrebat el.

Truus, după o atingere scurtă şi involuntară a rubinului de sub mănuşă, i-a făcut semn din cap Klarei.

– Da, un pachet, a răspuns Klara.

– Un colet, a zis Truus.

Omul a aruncat priviri neliniştite în jurul gării, dar postura i-a rămas neschimbată. Ar fi fost greu pentru oricine îi observa de la distanţă să îi detecteze starea de alarmă.

– Un colet, da, a repetat Truus.

Truus ar fi rostit o rugăciune în gând, dar nu îşi permitea să se lase distrasă.

Clopotele din Hamburg au început să sune de şase.

– Mă tem că haosul din Austria a făcut imposibilă livrarea coletelor în această dimineaţă, a zis agentul feroviar în cele din urmă, peste sunetul clopotelor.

– Imposibilă. Înţeleg, a zis Truus.

Oare omul anula transportul din cauza încurcăturii Klarei, sau acesta era adevărul?

Truus a aşteptat răbdătoare în timp ce o privea din nou pe Klara, care zâmbea frumos. Chipul i s-a luminat un pic.

– Vom reveni mâine, atunci, a spus Truus, nepunând o întrebare – nu voia să invite un nu categoric –, ci ridicând un pic vocea la final, o recunoaştere a faptului că înţelegea situaţia grea în care se afla, că este cât se poate de normal ca o parolă bâjbâită să îl facă atât de nesigur.

– Prietena mea nu a fost niciodată în Hamburg, a zis ea. Îi pot arăta oraşul şi revenim mâine.

În timp ce Truus şi Klara se apropiau de treptele care duceau la ieşirea din gară, cineva a luat bagajul Klarei.

– Lăsaţi-mă să vă ajut, a zis el, speriindu-le pe amândouă. A luat şi bagajul lui Truus, şoptind: Bărbatul din dreapta, din capul scărilor, v-a urmărit de la han. Cel mai bine ar fi să ieşiţi prin partea stângă şi să cotiţi pe după clădire.

Le-a returnat genţile când au ajuns în capul scărilor, iar el a ieşit grăbit prin dreapta. Truus l-a urmat cu privirea şi l-a văzut trecând pe lângă un bărbat care i se părea cunoscut, un bărbat de la han, care o abordase în legătură cu introducerea pe furiş în Olanda a unor monede de aur – o capcană întinsă de Gestapo pe care ştia că trebuia să o evite. Cu toate acestea, şi-a verificat buzunarele, amintindu-şi de doctorul Brisker, care îi dăduse „piatra lui norocoasă“. Şi el pretindea că o ajută.

Scriind printre rânduri

Stephan a acoperit-o cu pătura pe Mutti, întinsă în șezlongul de lângă șemineu, în timp ce mătușa Lisl, care venise la ei în dimineața aceea fără unchiul Michael, din nou, a ajustat volumul aparatului de radio. Draperiile erau trase, aruncând o umbră peste rafturile cu cărți care se ridicau până la tavanul înalt al celui de-al treilea etaj, neîntrerupte decât de balustrada care înconjura nivelul superior al bibliotecii, de scările și barele din cupru pe care se cățăra Stephan cu mare plăcere chiar înainte de a fi învățat să citească. Presupunea că draperiile trase erau cauza tulburării, de parcă era ceva sinistru în a asculta radioul laolaltă cu întreaga Vienă într-o dimineață luminoasă de iarnă.

Încerca să recitească „Incident pe lacul Geneva“, o poveste de Stefan Zweig despre un soldat rus găsit gol-pușcă pe o plută de către un pescar italian, o poveste despre care Papa spunea că se referă la dispariția valorilor omenești sub conducerea unora ca Hitler. Era însă greu să se concentreze cu radioul mergând, rezultatul plebiscitului pentru o „Austrie creștină independentă“ fiind programat să fie dat publicității abia peste două zile, dar Hitler îl numea deja o fraudă pe care Germania nu o va recunoaște. „Lügenpresse“, așa numea Hitler presa din Austria care nu mai relata nimic altceva. Presă mincinoasă.

– De parcă nebunul ăla nu ar fi el însuși mincinosul, a spus Papa în direcția radioului, în timp ce Helga, care tocmai intra aducând micul dejun, s-a împiedicat de scaunul cu rotile gol al lui Mutti și mai că a scăpat tava din argint. Cum a convins Hitler întreaga Germanie că minciunile lui sunt adevărul, iar adevărul este o minciună?

– Aici, domnule, pe birou? l-a întrebat Helga pe Papa, nesigură.

– Peter, i-a șoptit Walter iepurașului său, vom lua micul dejun în bibliotecă!

Micul dejun în bibliotecă, chiar mai îngrijorător decât draperiile trase. De multe ori mama lui cerea micul dejun în camera ei în zilele când nu se simțea bine, dar să fie toți serviți aici? Și numai pâine neagră și gem și ouă fierte, fără cârnați, sau pateu de gâscă, fără măcar să aibă de ales între kornspitz sau pâine semmel, ca să

nu mai vorbim despre cornuri pentru micul dejun.

Stephan a luat o bucată de pâine şi a uns-o cu unt şi gem din belşug, ca să mascheze gustul de secară. După ce a mâncat tot ce a putut înghiţi, pentru a o mulţumi pe Mutti, a spus:

– Ei bine, îmi iau maşina de scris şi mă duc în…

– Poţi să scrii în bibliotecă, i-a zis Papa.

– Dar biroul este ocupat cu micul dejun…

– Poţi să foloseşti secreterul din alcov.

Îi era imposibil să scrie dacă nu era singur chiar şi în condiţii obişnuite, iar micul dejun luat în bibliotecă, pe fundalul ameninţărilor pe care Hitler le profera la adresa ţării lor, era departe de normalitate. În Germania, Goebbels susţinea că Austria întreagă se răscula, iar austriecii le cereau germanilor să intervină, să reinstaureze ordinea. Dar străzile care se vedeau pe după draperiile trase de la ferestrele casei lor aflate în centrul Vienei erau liniştite. O rebeliune în tăcere, şi-a zis Stephan. Žofie-Helene ar găsi un paradox isteţ cu care să o eticheteze.

Trebuia să se întâlnească cu ea în faţa teatrului, în seara aceea; avea o surpriză pentru el. Cu siguranţă până atunci va fi lăsat să plece. Chiar tatăl lui spusese că nu era nici o revoltă în Viena, că totul nu era decât o minciună inventată de Hitler pentru a justifica trimiterea de soldaţi într-o ţară străină.

Micul dejun a lăsat locul prânzului, din nou luat pe o tavă în birou. Toţi, în afară de Walter, stăteau aplecaţi spre radio, de parcă ar fi putut stăvili revărsarea de veşti proaste. Walter, exprimând aceeaşi plictiseală pe care o simţea şi Stephan, învârtea globul tatălui lor din ce în ce mai tare. Nimeni nu l-a mustrat.

Stephan a deschis capacul secreterului din alcov şi a aşezat maşina de scris pe el. A băgat o foaie albă de scris în car, imaginându-şi o scenă asemănătoare cu cea reflectată în oglinda de deasupra biroului: un foc arde într-o bibliotecă ridicată pe două etaje, cu cărţi şi balustrade şi scări, dar cu draperiile deschise. În vârful uneia dintre scări a pus o tânără cu ochelari murdari, care caută o carte de Sherlock Holmes. A început să dactilografieze pagina de titlu – PARADOXUL…

– Nu acum, dragule, a spus Mutti. Nu mai auzim.

A continuat, scriind MINCINOSULUI şi sperând că mustrarea îi era adresată lui Walter şi globului.

– Stephan, a zis Papa. Şi tu, Walter.

Stephan a abandonat fără tragere de inimă maşina de scris şi a ales o carte de pe raftul pentru copii, apoi l-a tras pe Walter în braţele sale. A citit cu voce joasă Incredibilele aventuri ale profesorului Branestawn, haioasele ghinioane ale profesorului uituc care inventează capcane pentru hoţi şi maşinării care fac clătite. Dar Walter nu avea stare, iar Stephan s-a plictisit repede să îi citească în engleză. Mătuşa Lisl îi adusese această carte din ultima ei călătorie la Londra, deoarece Papa voia ca el şi Walter să îşi îmbunătăţească cunoştinţele de engleză.

– Aş putea să îl duc pe Walter în parc, s-a oferit el, dar Papa i-a făcut semn să tacă.

Stephan a aruncat o privire spre ceas când Helga a intrat în bibliotecă aducând o cină uşoară. Ar trebui să o sune pe Žofie-Helene, să îi spună că nu se putea întâlni cu ea, dar mai avea totuşi timp. A înfulecat câteva înghiţituri – pe fondul ştirii că Hitler îi cerea cancelarului Schuschnigg să cedeze toată puterea naziştilor, ori să înfrunte o invazie –, apoi s-a aşezat din nou la maşina sa de scris. Putea să scrie în timp ce ei mâncau. Vedea scena în minte: o fată cu ochelari murdari care ia o farfurie cu mâncare dintre vasele de pe birou şi se aşază lângă foc, aşa cum stătea acum mătuşa Lisl; tatăl său punând mâncare pe o farfurie pentru mama, înainte de a se servi şi el. Va păstra draperiile trase, în cele din urmă.

Ţac, ţac, ţac. A încercat să bată încetişor – de Stephan Neuman –, dar clopoţelul carului de scris lovea în vocile de la radio.

– Stephan, a zis Mutti.

– Lasă-l să ducă afurisenia aia în altă cameră, Ruchele! a zis tatăl său, luându-l prin surprindere pe Stephan, care era sigur că nu îl auzise niciodată pe tata vorbind atât de sever cu Mutti toată viaţa sa.

– Herman! a făcut mătuşa Lisl.

Mutti a spus cu blândețe:

– Cred că tu ai fost cel care a insistat ca băieții să rămână în bibliotecă, Herman.

Când apăruseră oare fălcile acelea pe chipul tatălui său? Și ridurile de la ochi și gură și scobiturile adânci de pe frunte? Mutti era bolnavă de când și-o amintea Stephan, dar degradarea fizică a tatălui său era ceva nou și alarmant.

– Stephan, poți folosi biroul meu, a spus Papa. Dar rămâi în casă. Nu o sili pe mama să își facă griji și pentru tine, peste toate cele. Ia-l și pe Walter cu tine.

– Eu și Peter vrem să stăm cu Mutti, scânci Walter.

– La dracu'! a făcut tatăl lui.

Altă surpriză – Papa era un gentleman, iar un gentleman nu vorbește așa. Walter s-a cățărat pe șezlong și s-a ghemuit lângă Mutti.

– Du-te, Stephan! Du-te! a zis Papa.

Stephan și-a luat mașina de scris grea și a trecut în grabă pe lângă scaunul cu rotile al mamei înainte ca Papa să se răzgândească. A instalat mașina de scris în biroul tatălui său de lângă bibliotecă și s-a reapucat de lucru, dându-și seama abia când a scos din car pagina de titlu că nu adusese cu sine mai multă hârtie. A privit prin geamul ușii balconului timp de un minut, către aceeași priveliște care se vedea din dormitorul său aflat mai sus cu un etaj, prin ramurile copacului, spre stradă. A rulat din nou foaia de hârtie în mașina de scris și a început să scrie pe verso. Nu voia să riște să fie din nou reținut în bibliotecă.

Când a ajuns la capătul foii, a rulat-o din nou până sus și a început să scrie în spațiile dintre rânduri, ascultând acum vocile din bibliotecă. Da, părinții săi și Lisl erau prinși într-un dialog înfocat.

A deschis cu grijă ușa, s-a strecurat pe balcon, închizând ușa în spatele său, și s-a cățărat pe o ramură a copacului. În loc să urce spre acoperiș, așa cum făcea de obicei – noaptea târziu, ca să admire Viena la lumina lunii –, a coborât, sărind de pe ultima ramură până la pământ, lângă ghereta paznicului și ușile de la intrare. A rămas pe loc. Unde era Rolf? Nu păzea nimeni ușa? Dar nu avea nici o importanță. În seara aceasta nu aveau musafiri.

S-a oprit însă ca să arunce o privire pe geamul cămăruței din ghereta care îi servea lui Rolf drept casă. Era prea întuneric ca să vadă dacă era cineva acasă. Strada era cufundată într-o liniște stranie, umbra lui aruncată de lumina aurie a felinarelor stradale din fier forjat neobișnuit de tulburătoare în timp ce se grăbea.

Teoria haosului

Stephan a urmărit-o cu neliniște pe Žofie-Helene, care deschidea ușa laterală a Burgtheater-ului cu cheia pe care o șterpelise din buzunarul paltonului bunicului ei.

– Nu ar trebui să fim aici, a spus Dieter.

– Stephan o să vadă fragmente din propria piesă jucată pe o scenă adevărată, a insistat Žofie-Helene, conducându-i pe hol, spre interiorul teatrului. La fel ca eroul lui, Stefan Zweig.

– O să dăm de belea dacă suntem prinși, a insistat Dieter.

– Credeam că îți plac belelele, Dieter, a zis Žofie-Helene.

Fata și-a aruncat paltonul și fularul pe un scaun de pe ultimul rând, apoi a dispărut în holul mare fără nici o explicație.

Stephan a șoptit către prietenul său:

– Credeam că îți plac belelele, Dieter.

– Numai belelele cu fete.

– Nu ai avut parte de belele cu fetele, Dieterrotzni.

– Chiar așa să fie? Dacă vrei să săruți o fată, o faci pur și simplu, Stephan. Să știi că tu ești mucosul.

O lumină a licărit pe scenă, speriindu-l pe Stephan. Și-a coborât și mai mult vocea și a spus:

– Nu poți să săruți o fată, așa, pur și simplu.

– Ele vor să o faci. Vor un bărbat care are inițiativă. Vor să le faci complimente și

să le săruți.

Žofie-Helene apăru pe scenă. Cum ajunsese acolo?

– Întrebarea care se pune acum este despre hemoglobină, a zis ea, recitând o replică din noua lui piesă. Fără îndoială, înțelegi importanța acestei descoperiri ale mele?

Cum Stephan și Dieter rămăseseră pe intervalul dintre scaune, uitându-se la ea, le-a zis:

– Haide, Deet. Nu ți-ai memorat replicile?

Dieter a ezitat, dar și-a scuturat paltonul de pe umeri, a înaintat pe culoar și s-a urcat pe scenă. A declamat:

– Este interesant, fără îndoială, dar…

– Chimic este interesant, fără îndoială, Deet, l-a corectat Stephan. Nu poți să reții o replică simplă?

Își îndrepta nervozitatea spre Dieter, deși în realitate era posibil să fi fost mai degrabă supărat pe Žofie. Dar cum să fie supărat pe o fată care voia să îi facă darul de a-și vedea opera jucată pe scena de la Burgtheater!

– Este același lucru, a zis Dieter.

– Este un omagiu adus lui Sherlock Holmes, Deet, i-a spus Žofie-Helene. Nu funcționează ca un omagiu dacă nu spui cuvintele exacte.

Stephan s-a apropiat mergând de-a lungul culoarului, presupunând că ar trebui să ia loc lângă scenă. Nu asta fac regizorii?

– Sherlock Holmes este bărbat, a zis Dieter. Eu tot nu înțeleg cum îți arăți prețuirea printr-un detectiv fată?

– Este mai interesant cu un detectiv feminin pentru că este ceva neașteptat, a zis Žofie-Helene. Și, oricum, eu am citit toate povestirile cu Sherlock Holmes, iar tu nu ai citit nici măcar una.

Dieter a întins mâna și a atins-o pe obraz.

– Asta pentru că ești mult mai deșteaptă decât Stephan și decât mine, ba chiar și mai frumoasă, mica mea mausebär, a spus el, folosind porecla din primul act al piesei lui Stephan.

Stephan se aștepta ca Žofie-Helene să râdă de Dieter, dar ea a roșit și s-a uitat spre Stephan, apoi a coborât privirile către podeaua scenei. Nu ar fi trebuit să îi dea lui Dieter rolul lui Selig, partenerul Zeldei, jucată de Žofie-Helene, dar Dieter era singurul care avea aroganța necesară ca să îi iasă bine. Stephan încercase să pună laolaltă o femeie detectiv de genul lui Sherlock Holmes, Zelda, și un personaj de tipul doctorului din povestirea Obsedatul al lui Zweig, un băiat obsedat de o fată care nu este interesată de el. Însă nu înțelegea bine Obsedatul, iar când îl întrebase pe Papa de ce credea femeia că doctorul o poate ajuta în legătură cu un copil pe care nu îl voia, tatăl său îi răspunsese aspru: „Tu ești un bărbat de onoare, Stephan. Nu te vei afla niciodată în situația de a avea un copil pe care nu ar trebui să îl ai.“

Dieter a ridicat bărbia lui Žofie cu un deget și a sărutat-o pe buze. Ea a primit sărutul cu stângăcie, apoi s-a topit cumva în brațele lui Dieter.

Stephan s-a întors cu spatele la ei, prefăcându-se că își alege un scaun pe care să se așeze și murmurând:

– Este o poveste polițistă, nu una de iubire, idiotule.

S-a așezat și a privit spre ei. Din fericire, nu se mai sărutau, deși Žofie era îmbujorată.

– Žofe, a zis el, începe de la locul unde spui ce idiot este Dieter.

– Ce idiot este Selig? a întrebat Žofie.

– Nu asta am spus? Dacă toată lumea repetă ce spun eu, nu vom reuși niciodată să ajungem la capătul scenariului.

Repetaseră două scene, iar orologiile Vienei tocmai sunaseră ora șapte când Žofie a auzit ceva. Claxoane de automobile? Ovații în fața teatrului? Așa sunau: sunetele înfundate ale unei mulțimi care ovaționează și automobile care claxonează. S-a uitat de pe scenă spre Stephan. Da, auzise și el.

Și-au luat toți trei paltoanele și s-au grăbit spre intrarea teatrului, în vreme ce tărăboiul creștea. Când au deschis ușile dinspre interior, zgomotul i-a copleșit. Viena viermuia de cămăși brune înarmate, bărbați cu svastica pe banderolă, tineri agățați de camioane pe care era pictată svastica și care se îndreptau spre Ringstrasse, trecând prin fața universității și a primăriei, prin fața lor, ieșiți din clădirea teatrului. Nu era însă o revoltă. Erau veseli. Strigau „Ein Volk, Ein Reich, Ein Führer!“[10] și „Heil Hitler, Sieg Heil!“[11] și „Juden verrecken!“ Moarte evreilor.

Žofie a cercetat mulțimea în căutarea mamei, în timp ce ei trei se retrăgeau încet în umbra ferită de la intrarea teatrului. Probabil din acest motiv venise Grandpapa să stea cu Jojo și cu ea în seara aceasta, în timp ce mama era plecată, dar ce era, în definitiv? De unde apăruseră toate? Camioanele pictate. Svasticile lipite pe stâlpii felinarelor. Banderolele. Mulțimile. Nu se puteau materializa din neant. Zero plus zero plus zero la infinit dă tot zero.

În josul străzii, câțiva băieți au început să picteze pe o vitrină svastici, o tigvă și oase încrucișate și cuvântul „Juden“.

– Uite, Stephan, a zis Dieter, sunt Helmut și Frank de la școală! Să mergem!

– Trebuie să o ducem pe Žofie-Helene acasă, Deet, a spus Stephan.

Dieter a privit-o pe Žofie cu speranță și emoție în ochi, ca atunci când Jojo făcuse febră mare și o tot striga pe Žofie „Papa“, deși îl cunoștea pe Papa numai din fotografii și povești, Papa murind înainte ca Jojo să se nască.

– O duc eu acasă, Deet. Te găsesc mai târziu, a insistat Stephan.

Ea și Stephan s-au retras și mai departe în întuneric, în timp ce Dieter a coborât în grabă treptele teatrului, către o bandă de naziști care se repezeau la un bătrân ieșit din magazin pentru a-și apăra vitrina. Un tânăr în cămașă brună a început să îl batjocorească pe bătrân, iar ceilalți i s-au alăturat. Unul l-a lovit pe sărmanul om în stomac cu pumnul, iar el s-a încovoiat.

– Dumnezeule! a făcut Stephan. Trebuie să îl ajutăm.

Omul dispăruse deja sub ploaia cămășilor brune. Žofie a întors capul spre câțiva bărbați care ridicau un steag nazist deasupra Parlamentului austriac, nefiind nimeni de față ca să îi oprească: nici poliția, nici armata, nici măcar bunii

cetăţeni ai Vienei. Nu cumva aceştia erau bunii cetăţeni ai Vienei? Toţi cei care îşi strigau susţinerea faţă de Hitler, aceşti băieţi care, nu mai târziu de Crăciun, se uitau în vitrină la trenul miniatural?

– Nu putem ajunge acasă pe străzi, a zis ea.

Haos. Era unicul lucru pe care nu îl putea prevedea nici măcar matematica.

Cu foarfecele pe care le-a găsit în frizeria lui Grandpapa fără să aprindă lumina, Žofie a desfăcut grătarul de sub oglindă. L-a condus pe Stephan prin conductele pe care le traversaseră în ziua în care s-au întâlnit prima oară, către o deschizătură ce dădea spre subsol şi pe care o descoperise mai târziu, dar pe unde nu intrase niciodată, temându-se să nu se rătăcească singură.

– Ooof, a făcut ea, dându-şi drumul în întunericul cavernos, mult mai jos decât îşi imaginase.

Stephan a coborât şi el, iar Žofie a bâjbâit orbeşte după el, simţind un tremur de alinare când degetele au atins mâneca lui. I-a luat mâna într-ale lui. Din nou, alinare, dar şi ceva mai mult.

– Acum, încotro? a zis ea.

– Nu ştii?

– Nu am fost în subterane decât cu tine.

– Nici eu nu am fost în partea asta, a spus Stephan. Ei bine, înapoi în clădirea teatrului nu putem merge, cel puţin fără o scară.

Au înaintat cu grijă, înconjuraţi de prelingerea apei şi de zgomotul creaturilor care goneau pe lângă ei în întunericul înspăimântător. Žofie încerca să nu se gândească la golanii şi criminalii despre care îi spusese Stephan. Ce variantă avea? La suprafaţă, golanii şi criminalii preluaseră controlul asupra străzilor.

Zgomotele mulţimii se auzeau de departe, dar Stephan distingea încă claxoanele automobilelor şi strigătele de „Heil Hitler“ repetate din nou şi din nou, în timp ce ieşeau din subterane prin gura de canal octogonală de lângă apartamentul în care locuia Žofie, Stephan ridicând un singur triunghi doar cât să arunce o privire şi să vadă dacă străduţa laterală este sigură.

La intrarea clădirii, Žofie a deschis cu cheia.

– Ai grijă cum mergi spre casă, da? i-a zis ea lui Stephan şi l-a sărutat pe obraz, apoi a dispărut înăuntru, lăsându-l nemişcat în atingerea rece a braţului ochelarilor pe pielea lui, în căldura obrazului şi umezeala moale a buzelor.

Pe mucosul de Dieter îl sărutase însă drept pe buze. Nu, Dieter o sărutase pe ea.

La o fereastră de la etaj, silueta unui bărbat dindărătul perdelelor subţiri a ridicat braţele şi le-a înfăşurat în jurul umbrei zvelte care era Žofie-Helene, sosită acasă la tatăl ei. Numai că tatăl lui Žofie era mort. Stephan i-a urmărit cu atenţie, identificând corpul scund şi rotunjor care era Otto Perger, cele două umbre înlănţuindu-se într-o îmbrăţişare de dragoste şi uşurare. Nu ar fi trebuit să privească; Stephan o ştia bine. Ar fi trebuit să întoarcă spatele şi să se strecoare înapoi în subteran, să se îndrepte spre casă. Dar a rămas pe loc, privind umbrele bunicului şi nepoatei care s-au despărţit şi au început să vorbească, privind cum Žofie s-a ridicat pe vârfuri ca să sărute obrazul bunicului, pielea ei atingându-se de cea a bunicului.

A dispărut din dreptul ferestrei, dar umbra i-a reapărut o clipă mai târziu, ţinând în mână ceva. Slab, primele acorduri ale Suitei nr. 1 pentru violoncel a lui Bach s-au prelins unindu-se cu claxoanele şi ovaţiile îndepărtate, cu viitorul necunoscut al ceea ce urma să devină Viena după noaptea aceasta. Stephan a continuat să privească, imaginându-şi cum ar fi să strângă în braţe trupul firav al lui Žofie, să îi simtă apăsarea sânilor, să o sărute pe buze, pe gât, la baza gâtului, unde lănţişorul pe care nu i-l dăruise cu adevărat tatăl ei îi atingea pielea dezvelită.

Un popor, un imperiu, un conducător (în limba germană în original), unul dintre cele mai des repetate sloganuri politice ale naziştilor

Trăiască conducătorul, trăiască victoria! (în limba germană în original), salutul nazist

Carnete de bal goale

Barul îmbrăcat în stejar lustruit al hanului din Hamburg era invadat de SS-işti bine stropiţi cu bere. Truus puse o mână peste cea a Klarei, peste masă. Degetele sărmanei fete tremurau. Şniţelul stătea neatins pe farfuria din faţa ei.

– Este înfricoşător, ştiu, a zis Truus pe un ton liniştitor, scăzut, astfel încât să nu o audă decât Klara. Dar germanii nu vor permite plecarea decât a unui singur tren la ora cinci dimineaţa, aşa că nimeni nu îi va vedea pe copii, iar astăzi nu s-a putut.

– Pentru că am spus „pachet“ în loc de „colet“.

– În situaţiile astea, nu merg lucrurile ceas mereu, a şoptit Truus.

– Problema este că… domnul Van Lange îşi face griji pentru mine, a zis Klara. Şi nu putem rămâne aici aşteptând la nesfârşit, mai ales dacă… Crezi că este adevărat? Oamenii de aici par că creadă că Hitler va invada Austria în această noapte, sau poate a făcut-o deja.

Truus a ridicat furculiţa şi a luat o gură din bucata de şniţel, gândindu-se că o invazie a Austriei ar explica de ce nu era nici un tren pentru ei. Probabil că toate trenurile transportau trupe.

– Nu asta este grija noastră în seara asta, a zis ea. Grija noastră sunt cei treizeci de orfani germani.

Au mâncat în tăcere câteva clipe, înainte de a se apropia de ele unul dintre SS-işti, care şi-a lovit călcâiele scurt şi s-a aplecat atât de mult, încât aproape că a atins farfuria lui Truus cu capul.

– Eu sunt Curd Jiirgens, a zis el, cu o voce dezlânată.

Cântecul care se auzea era un semn de rău augur: „Of, domnişoară Klara, te-am văzut dansând“. Truus l-a măsurat din ochi. Nu le-a spus numele lor.

– Mutti, a zis el, adresându-se lui Truus, pot să o invit pe fiica dumitale la dans?

Truus l-a privit de sus în jos. A răspuns ferm, dar politicos.

– Nu, nu poți.

În încăpere nu s-a mai auzit decât muzica, toți se întorseseră pentru a asculta.

Hangiul s-a grăbit către masa lor, luând farfuria doamnei Van Lange, deși abia dacă fusese atinsă și zicând:

– Sunteți pregătite să fiți conduse în cameră, doamnelor?

Anschluss

Când Stephan a ieşit din subterane printr-unul dintre chioşcurile de pe stradă, naziști din batalioanele de asalt îi înlocuiseră pe gardienii din faţa clădirii guvernului, iar mulţimea era şi mai agresivă. Rămânând la umbra clădirilor, şi-a croit drum spre palatul regal şi s-a adăpostit printre arcadele din Michaelerplatz, unde era agăţat un steag pe clădirea Loos Haus, pe care se putea citi: „Cei de-un sânge fac parte dintr-un Reich unit!“ De acolo a ajuns acasă pe străduţe lăturalnice, pentru a găsi draperiile încă trase la ferestre, casa cufundată în întuneric şi nici urmă de Rolf.

S-a strecurat înapoi în palat, închizând cu grijă uşa în spatele lui, apoi a urcat pe furiş scara, sperând să intre neobservat, ca şi cum în tot acest timp se aflase în biroul tatălui său de lângă bibliotecă. I-a ascultat dincolo de uşa bibliotecii pe Papa şi pe Mutti certându-se pe fundalul monoton al radioului. Walter era adormit în braţele mamei, iar iepuraşul lui pe podea.

– Trebuie să îl iei pe Walter şi să pleci la gară, spunea mama insistent. Lisl a făcut deja rost de bilete, cu siguranţă. Îl trimit pe Stephan după voi.

– Exageraţi amândouă, şi tu, şi Lisl, i-a răspuns tatăl lui. Cine îşi imaginează soră-mea că i-ar putea face vreun rău? Este căsătorită cu un membru al uneia dintre cele mai importante familii din Viena. Iar dacă eu plec, cine va mai conduce Fabrica de ciocolată Neuman? Până în zori, preşedintele Miklas va reinstaura ordinea, iar tu nu poţi rămâne singură aici, Ruche…

Lisl a intrat în fugă pe uşa cea mare şi a urcat scările, trecând în grabă pe lângă Stephan şi pătrunzând în bibliotecă tocmai când Mutti spunea că Helga va avea grijă de ea şi că va veni şi ea când se va simţi mai întremată.

– Nu fi proastă, Ruchele, a zis mătuşa.

Stephan, ignorând zarva care se revărsa dinspre uşa pe care o lăsase deschisă, a încercat să se strecoare înăuntru în spatele ei.

– Stephan, slavă Domnului! a exclamat Mutti, iar Papa i-a cerut să îi spună unde fusese.

– Trenul de unsprezece și un sfert către Praga, a spus mătușa Lisl, era plin deja la ora nouă – se vânduseră toate biletele înainte să ajung la gară. Iar în seara asta nu mai este nici un alt tren. Oricum, de îndată ce s-au îmbarcat în tren, golanii aceia îngrozitori au început să îi scoată pe toți evreii care aveau un loc.

Pendula cea mare a bătut o singură dată, pentru jumătatea de oră sau poate ora unu noaptea. Radioul își continua murmurul, reluând o cuvântare pe care o ținuse mai devreme în acea seară cancelarul Schuschnigg, spunând că Reichul german îi dăduse un ultimatum, pretinzând să fie numit un cancelar ales de ei, altfel trupele nemțești vor trece granița.

– Am ordonat armatei, pentru că nici în ceasul acesta solemn nu vrem să vărsăm sânge german, ca în cazul în care invazia este pusă în practică, să se retragă fără a opune rezistență și să aștepte deciziile pe care le vom lua în următoarele câteva ore, spunea cancelarul. În acest ceas mă despart de poporul austriac cu un cuvânt de bun-rămas exprimat din adâncul sufletului: Dumnezeu să apere Austria!

Cancelarul demisionase, predând guvernul în mâinile naziștilor? Austria nu avea de gând să se apere măcar?

Vocile de la parter i-au luat prin surprindere. Stephan l-a ajutat pe Papa să o pună pe Mutti repede în scaunul ei cu rotile, ținându-l pe Walter, încă adormit, în brațe, iar Papa a împins-o către ușa bibliotecii. Va fi mai la adăpost la etajele superioare.

Băieți și bărbați tineri roiau deja prin palat, ecoul vocilor auzindu-se din holul de la intrare.

Papa a împins-o pe Mutti înapoi în bibliotecă și a pus zăvorul.

De dedesubt veneau zgomote de bufnituri și prăbușiri ale obiectelor de mobilier răsturnate, clinchetul de cristal spart, nu doar un pahar sau o vază, ci poate toate cristalele, argintăria și porțelanurile pe care Helga le întinsese pe masă, în caz că vor dori o cină adevărată. Au urmat râsete stridente. Cineva a cântat la pian, neașteptat de frumos. Sonata lunii, de Beethoven. Naziștii strigau unul la altul, comentând când despre o tabacheră, când despre un sfeșnic, când despre statuile din jurul sălii de bal. Unii au început să scandeze „Hei-rup! Hei-rup“, urmat de o

bufnitură grea, care nu putea fi decât una dintre marile statui de marmură dărâmate pe podeaua sălii de bal. Invadatorii ovaţionau iar şi iar, câţiva urcând acum cu paşi grei scara principală către etajele superioare, către dormitoarele unde, credea Stephan, sperau să găsească familia.

Ceva s-a prăbuşit deasupra lor, urmat de alte râsete. Portofelul lui Papa era, probabil, pe măsuţa de toaletă. Bijuteriile lui Mutti ar putea fi tot acolo. Nu era clar dacă invadatorii luau lucruri sau se bucurau numai să se afle în somptuoasa locuinţă în care intrarea le fusese întotdeauna interzisă de către portar. Unde era Rolf, pentru numele lui Dumnezeu?

Sărmana Helga, aflată la etajul servitorilor, trebuia să fie îngrozită. Oare aceşti huligani ar face rău servitorilor?

Mânerul sferic al uşii bibliotecii a zdrăngănit. Nimeni nu s-a mişcat.
A zdrăngănit din nou. Doar radioul a continuat murmurul său grăitor.

Pianul s-a auzit din salonul de muzică, un do major – o notă despre care Stephan credea că seamănă cu lumina lunii pe lacul Lucerna dacă aceasta ar putea fi auzită, acum prevestitoare de rău.

– Cine este înăuntru? V-aţi încuiat înăuntru? s-a auzit o voce.

Părea să fie Dieter, dar Stephan nu putea crede asta, chiar nu putea. De uşă s-a izbit violent trupul cuiva, apoi încă o dată, urmat de râsete şi îmbrânceli, apoi o altă bufnitură în uşă, în timp ce alte voci cereau unuia şi apoi altuia să se dea la o parte, ca să poată sparge uşa.

– Statuia aia, a zis unul. Am putea să o folosim ca să forţăm uşa.

O învălmăşeală de vorbe şi picioare târşâite a fost urmată de râsete. Statuia era din marmură. La fel ca aceea pe care o răsturnaseră în sala de bal, cântărea peste două sute de kilograme. Žofie calculase asta. Un alt corp s-a izbit de uşa bibliotecii.

– Ce ziceţi despre masa asta? a zis cineva.

Stephan a ascultat, ca şi cum ascultând cu atenţie i-ar fi putut opri. Colecţia de bibelouri din argint a mamei sale a zdrăngănit pe podea. Radioul murmura încă, iar pianul tot cânta.

Stephan s-a apropiat de uşă, trupul său fiind o altă barieră în calea lor. Mama sa a scuturat din cap, încercând să îl descurajeze, dar nimeni nu s-a mişcat şi nimeni nu a scos un cuvânt.

Crainicul de la radio a solicitat atenţie pentru un anunţ important: Preşedintele Miklas cedase. Maiorul Klausner anunţa „cu profundă emoţie, la ceas festiv, că Austria este liberă, că Austria este naţional-socialistă“.

Ovaţii zgomotoase au răsunat în stradă.

Din faţa intrării în casă, cineva a fluierat cu putere.

Băiatul a cărui voce semăna cu cea a lui Dieter a strigat chiar din faţa uşii:

– Peste balustradă!

Sunetul scos de ceva care s-a făcut ţăndări în holul din marmură a fost întâmpinat cu chiote şi o goană nebună în jos, pe scări. Uşa de la intrare a fost închisă cu o izbitură, lăsându-i să asculte sunetele înfundate care veneau de afară, murmurul discret al radioului şi Sonata lunii pe care cineva o cânta încă la pian. Ultimele două note lungi şi grave ale primei părţi au răsunat, urmate de un moment de tăcere. Câţiva ultimi paşi s-au grăbit să traverseze holul. Uşa s-a deschis, dar nu s-a mai închis. Plecase oare?

Înainte ca tăcerea dinăuntru să aibă timp să se aştearnă, iar vocea de la radio să lase loc unui marş militar german, Stephan a deschis uşa bibliotecii şi a aruncat o privire. Peste tot era haos, dar pianistul nu se vedea nicăieri.

S-a strecurat în jos pe scări, împleticindu-se la ultimele trepte. A tras zăvorul uşilor de la intrare. S-a sprijinit cu spatele de ele, simţind inima cum îi bubuie ca un oaspete frenetic care izbeşte în poartă cu inelul de metal.

Holul de la intrare şi scara imperială erau acoperite de obiecte sparte şi lovite: mobilă şi cristaluri, picturi şi sculpturi, gingaşe cupe din argint pentru flori şi zaharniţe, zornăitoare pentru copii, vase de apă, degetare şi dopuri pentru sticle şi lucruri care nu aveau nici un rost, acum distruse. Împrăştiate printre toate acestea, erau fotografii şi hârtii şi scrisori călcate în picioare, care vor fi, în tot dezastrul lăsat în urmă de invadatori, imaginea care va aduce lacrimi în ochii lui Mutti. Doar pianul părea nevătămat, pianistul dându-şi chiar osteneala să lase capacul peste claviatură, lucru pe care Stephan îl uita adesea. Apropiindu-se de

el, a dat peste o altă harababură de foi risipite. Cu fața în sus printre ele, călcată în picioare atât de mult că abia se mai vedea scrisul, era o pagină pe care se vedea scris numai un titlu: PARADOXUL MINCINOSULUI.

PARTEA A II-A. TIMPURILE DE LA MIJLOC. MARTIE 1938

După refuzul de a dansa

Truus cerceta întunericul de dincolo de camera de oaspeți de la micuțul han din Hamburg în clipa când Klara Van Lange, trezită de vocile care se auzeau, sau poate nedormind toată noaptea, a întrebat ce era zgomotul acela.

– Băieții de la bar stau pe acoperișul drept de sub fereastra noastră și cântă.

– La ora patru dimineața?

– Cred că vor să îți cânte o serenadă, draga mea.

Truus a lăsat să cadă perdeaua și s-a băgat la loc în pat.

După câteva minute, a sunat ceasul deșteptător. Cele două femei s-au trezit și, fără să aprindă lumina, dată fiind prezența băieților de afară, și-au dat jos hainele de noapte și au început să se îmbrace. Truus a simțit-o pe Klara privind-o cum își încheia ultimele copci ale corsetului și alegea un ciorap. O tulbura să se știe privită pe jumătate goală, chiar și în întuneric. Dinăuntru. De afară.

– Ce este, Klara? a întrebat ea, cu un ciorap în mână.

Klara Van Lange și-a întors privirile spre fereastră.

– Crezi că am face asta dacă am avea copii?

Truus și-a tras ciorapul peste degete și apoi pe călcâi, trecându-l peste pulpă și genunchi, către coapsă, prinzându-l între cele două fâșii încolăcite care formau inelul ei din mijloc, dar fără a se deșira. A prins cu grijă ciorapul în timp ce băieții de afară renunțau și plecau. În câteva clipe Truus va aprinde lumina, sau poate Klara.

– Ești încă foarte tânără, draga mea, a zis Truus ușurel. Încă ai timp.

Alegeri

Troleibuzele din fața gării Hamburg erau la fel de tăcute ca în dimineața anterioară, șinele de sub ele, la fel de pustii. Truus și Klara Van Lange au pătruns din nou printre ușile de sub svastica aceea înfiorătoare, au coborât aceleași scări murdare către același peron murdar, au șters aceeași bancă cu o batistă curată, singurul lucru curat pe care îl avea Truus în dimineața aceasta – nu prevăzuse întârzierea și nu luase destule lucruri cu ea. Din nou, și-au așezat gențile lângă ele și au așteptat. Nu se crăpase încă de ziuă.

Domnul Om de zăpadă s-a apropiat și, fără să se întoarcă sau să se oprească, le-a șoptit:

– Trenul are o întârziere de treizeci de minute, dar coletul dumneavoastră va ajunge înainte de plecare.

Chiar în clipa când trenul s-a auzit, în sfârșit, apropiindu-se, două îngrijitoare – o femeie în vârstă cu părul cărunt și una mai tânără, cu un copilaș în brațe – au apărut conducând un cârd de copii pe aceleași scări pe care coborâseră Truus și Klara.

Truus a rugat-o pe îngrijitoarea mai tânără să îi prezinte pe copii, în timp ce femeia cărunță le-a bifat numele pe o listă și apoi i-a înmânat documentele Klarei. Cu o mângâiere caldă pentru fiecare copil – atingerea era atât de importantă în stabilirea încrederii –, Truus le-a zis că îi pot spune „Tanti Truus“.

După ce au fost bifați toți cei treizeci, însoțitoarea cea tânără a aruncat o privire neliniștită către cea mai în vârstă și a spus:

– Adele Weiss.

I-a dat copilul pe care îl purta în brațe lui Truus și s-a îndepărtat în grabă, copilul lăsat în urmă strigând „Mama! Mama!“ și începând să hohotească.

– Și documentele ei? a întrebat Klara, către însoțitoarea mai în vârstă.

Truus gângurea către fetiță pentru a o liniști, în timp ce trenul s-a oprit cu un șuierat.

– Nu putem lua un copil fără documente, i-a șoptit Klara.

Truus a făcut un semn din cap în direcția însoțitorului de tren nazist care tocmai cobora din tren pe peron.

– Doamnă Van Lange, cred că acesta este momentul tău. Voi avea destul ajutor la urcarea copiilor în tren.

Cu o privire nesigură către copilul din brațele lui Truus, Klara și-a scos biletul și s-a apropiat de nazist, ale cărui priviri s-au oprit la gambele frumoase ale Klarei și la gleznele care se vedeau pe sub fusta scurtă.

– Entschuldigen Sie, bitte, i s-a adresat ea. Sprechen Sie Niederländisch?[12]

Însoțitorul de tren arăta de parcă Elena din Troia ar fi părăsit o bancă dintr-o gară pentru a sta de vorbă cu el.

Cu micuța Adele Weiss pe șold, Truus a luat de mână un alt copil și s-a apropiat de vagonul trenului, nazistul aruncând o privire în treacăt înainte de a-și reîntoarce atenția către Klara Van Lange. Truus s-a urcat în tren, iar însoțitoarea a început să îi ajute pe copii să urce la ea.

– Mulțumesc, a zis însoțitoarea în vârstă. Aceste alegeri pe care trebuie să le facem…

– Ați pus în pericol viețile a treizeci de copii – copii care nu au părinți – de dragul unuia a cărui mamă îl iubește, în mod vădit, a spus Truus. Grăbiți-vă acum, să îi urcăm pe toți în tren.

Pe când ajuta ultimul copil să urce la Truus, femeia a șoptit:

– O nedreptățiți pe sora mea, Frau Wijsmuller. Ați vrea să rișteviața fiicei ei odată cu propria viață?

Cu toți copiii în trenul care părăsea gara, Klara Van Lange a început să plângă.

– Nu încă, draga mea, i-a zis Truus. Mai este și inspecția de la graniță.

Truus s-a gândit să îi spună că este prea tânără și frumoasă, prea greu de dat uitării, ca să i se mai ceară să facă acest lucru, dar, cu toate că erau destui voluntari care să îi ajute pe cei refugiați în Olanda, cei dispuși să treacă granița erau o specie mult mai rară.

– Te-aș sfătui să te înveți cu asta, deși eu nu am făcut-o niciodată, a zis ea. Mă întreb dacă te poți obișnui.

I-a întins-o pe micuța Adele Weiss sărmanei Klara.

– Ține copilul! Te va ajuta să te simți mai bine; este genul de copil care poate face asta. Ceilalți copii ședeau pe scaune într-o liniște miraculoasă. Presupunea că tăcerea lor se datora șocului.Tatăl meu spunea că a fi curajos nu înseamnă să nu îți fie frică, a continuat ea, ci mai degrabă să mergi înainte în ciuda fricii.

Mă scuzați, vă rog. Vorbiți olandeza? (în limba germană în original)

Ziua de curățenie

Stephan a privit afară, spre dimineața vineză cenușie, printr-o deschizătură între draperiile închise ale bibliotecii. O femeie înfofolită vindea steaguri cu svastici, o alta oferea baloane mari cu svastica, iar pe panourile cu „Ja“ pentru plebiscit erau deja pictate svastici uriașe. Bărbați urcați pe scări atârnau același simbol de stâlpii de iluminat. Alții lipeau pe indicatoarele din stațiile de troleibuz semne cu „Ein Volk, Ein Reich, Ein Führer“. Semne cu același slogan acopereau troleibuzele, pe care se lăfăiau și afișe gigantice cu figura lui Hitler. Chiar în fața porților palatului se opri un camion cu platformă deschisă, pe care era pictată o svastică.

– Papa! a spus Stephan, alarmat.

Oare veneau iarăși după ei?

Tatăl său, care îi dădea lui Mutti o doză din medicamentul ei, nu a remarcat alarma din vocea lui Stephan. Nici măcar nu și-a ridicat privirile de la Mutti, învelită în pături pe șezlongul de lângă foc, cu Walter cuibărit lângă ea împreună cu Peter Iepurașul, ca de obicei, ca și cum știa, deși nimeni nu o spunea, că mâine ea s-ar putea să nu mai fie aici. Toți cinci – mătușa Lisl era încă alături de ei – au ascultat știrile la radio în vreme ce în restul casei servitorii restabileau ordinea.

Stephan și-a luat inima în dinți și a privit din nou afară. Un șofer sărise din camion și descărca maldăre de banderole cu svastica. Se adunau mulțimi de oameni care le luau și le puneau pe braț.

Era uluitor cât de bine organizat era totul, câte steaguri și bidoane de vopsea și banderole și baloane – baloane! – existau în Viena aparent fără să fi sosit în mod special, pentru a sărbători acest moment pe care germanii voiau ca lumea să îl considere o revoltă născută spontan din interiorul Austriei.

Pe trotuarul din fața porții și pe strada pe care Stephan o traversa în fiecare zi a vieții sale, oameni aflați în genunchi ștergeau sloganurile electorale pentru

plebiscit. Nu doar bărbați, ci și femei și copii, bătrâni, părinți și profesori, rabini. Erau înconjurați de SS-iști, Gestapo, naziști și poliția locală – mulți ridicându-și cracii pantalonilor ca să nu se ude cât supravegheau munca –, în timp ce privitorii le aruncau vorbe batjocoritoare.

– Herr Kline are o sută de ani și toată viața nu a făcut decât să dea binețe tuturor și să îi lase pe cei care nu își permiteau să cumpere ziarul să îl citească la standul lui, a spus Stephan încet.

Papa a așezat sticluța cu medicamente și paharul cu apă lângă micul dejun de care Mutti abia dacă se atinsese.

– Fac din Viena un loc „potrivit“ pentru Hitler, fiule. Dacă ai fi fost acasă…

– Nu, Herman, l-a certat Mutti. Nu face asta! Este vina mea, că nu mă simt bine. Dacă aș fi sănătoasă, am fi plecat cu multe săptămâni în urmă.

– Oricum nu aș putea pleca, Ruche, a zis Papa blând. Știi că nu este vina ta. Nu pot părăsi fabrica. Nu am vrut să spun decât…

– Nu sunt proastă, Herman, l-a întrerupt Mutti. Dacă vrei să te folosești de scuza fabricii ca să mă scutești de vină, fie, dar să nu îndrăznești să îl învinovățești pe Stephan. Am fi vândut fabrica și am fi plecat dacă eu mă simțeam bine.

Walter și-a îngropat fața în Peter Iepurașul. Papa s-a așezat lângă ei, pe marginea șezlongului și l-a sărutat pe Walter pe frunte, dar Walter nu s-a oprit din plâns.

Stephan s-a întors către fereastră, către imaginea înfiorătoare. Părinții lui nu se certau așa.

– Toată Viena iubește Ciocolata Neuman, a zis Papa. Golanii de azi-noapte nu știau cine suntem. Uite, în dimineața asta nu ne deranjează nimeni.

La radio, Joseph Goebbels citea o proclamație din partea lui Hitler. „Eu, unul, ca Führer, voi fi mulțumit să reintru în Austria, țara mea natală, ca german și cetățean liber. Lumea trebuie să vadă că germanii din Austria au fost cuprinși de o bucurie plină de emoție odată cu sosirea fraților eliberatori, care le-au venit în ajutor în ceasul greu.“

– Trebuie să trimitem copiii la școală, a spus Mutti cu o asemenea stăpânire de

sine, încât l-a alarmat pe Stephan, dându-şi seama că voia să nu îl sperie. În Anglia, cred.

Clasorul cu cartele

Un clasor circular imens, plin de cartele perforate, domina biroul Departamentului SD II/112 din Palatul Hohenzollern din Berlin. Prin întreg palatul erau împrăştiate ziare austriece, cărţi, rapoarte anuale, ghiduri şi dosare de personal, pe care câţiva bărbaţi le consultau în timp ce completau informaţii pe nişte cartele colorate. Un aghiotant cu experienţă cerceta notiţele personale pe care Eichmann le strânsese de la contactele pe care le cultiva, în timp ce un al doilea aghiotant stătea pe un scaun de pian şi insera cartelele completate în clasorul aranjat alfabetic. La intrarea lui Eichmann, cu Tier la călcâi, s-au ridicat cu toţii, salutându-l cu „Heil Hitler, UntersturmFührer Eichmann“. Fusese din nou promovat, la gradul de sublocotenent şi, chiar dacă nu era încă şef de departament, i se încredinţase cel puţin responsabilitatea aceasta: să strângă orice date care ar fi necesare pentru a provoca emigrarea evreilor din Reich. Opinia sa, că cea mai bună soluţie la problema evreiască era să scape Germania de şobolani, era în sfârşit luată în considerare.

A ales câteva numere din diverse publicaţii şi a citit la întâmplare numele autorilor articolelor aghiotantului care organiza clasorul. La auzul unui nume, aghiotantul învârtea clasorul până când localiza cartela corespunzătoare, apoi citea cu voce tare – evrei sau iubitori de evrei, de fiecare dată.

– Käthe Perger, a citit Eichmann numele unui scriitor din numărul din ziua anterioară al ziarului Viena Independentă, atenţia fiindu-i atrasă de mizeria ostentativ antinazistă de pe prima pagină.

Aghiotantul a învârtit clasorul, a extras o cartelă şi a citit „Käthe Perge. Editor la Viena Independentă. Simpatii antinaziste. Fără asocieri comuniste. Îl susţine pe cancelarul austriac Schuschnigg.“

– Fostul cancelar, a zis Eichmann. Numele Käthe Perger ascunde poate un ziarist bărbat, care se piteşte în spatele scrisului infect al unei femei?

Pe bărbaţi îi puteau trimite la Dachau, dar locurile de detenţie pentru femei erau puţine.

– Informaţiile sunt destul de precise, a zis aghiotantul. Soţul decedat. Două fiice, cincisprezece şi trei ani. Cea de cincisprezece ani se pare că este un copil-minune în matematică. Şi nu este evreică.

– Copilul-minune?

– Käthe Perger. Este din Cehoslovacia, iar părinţii au fost creştini. Fermieri. Tatăl mort, dar mama încă trăieşte. Volk-ul. Sângele Reichului.

– Soţul mort era evreu? a sugerat el.

– Tot creştin, fiu de frizer – jurnalist, la fel ca nevastă-sa. A murit în vara lui 1934.

– La Viena?

– Întâmplător se afla la Berlin la momentul acela.

– Înţeleg, a zis Eichmann.

Soţul era unul dintre acei jurnalişti supărători care nu supravieţuiseră Epurării lui Röhm. Una dintre sinucideri.

Aghiotantul a chicotit.

– În acest caz, călătorie sprâncenată, a zis Eichmann. Această Käthe Perger va fi problema altcuiva; nu vom avea de arestat o mamă. Sarcina noastră sunt evreii.

– Veţi lua catalogul când plecaţi la Viena? a întrebat aghiotantul.

– Lista de persoane pe care o facem pe baza lui. La Linz, sper eu, a răspuns Eichmann.

Problemele pe care nu le anticipezi

Truus o legăna uşurel pe micuţa Adele Weiss adormită în braţele ei, în vreme ce negocia cu un gardian SS-ist în gara de la graniţă, gândindu-se că i-ar fi prins bine acum „piatra“ norocoasă a doctorului. În spatele ei, Klara Van Lange făcea tot ce putea să îi ţină aliniaţi pe cei treizeci de copii, aşteptând să se îmbarce în trenul care părăsea Germania şi mergea spre Olanda.

– Dar vă repet, Frau Wijsmuller, insista gardianul, nu există nici un copil trecut pe paşaport. Un copil olandez poate călători împreună cu mama sa fără documente separate, da, dar copilul trebuie să fie trecut pe paşaportul părintelui.

– Domnule, nu am avut timp să îmi schimb paşaportul.

Îşi dorea să fi găsit un călător înţelegător, al cărui paşaport avea înscrişi copii, şi să fi putut aranja o adopţie pe perioadă scurtă la graniţă. Se gândea că trebuia să încheie discuţia cu omul acesta înainte să se trezească copilul şi să plângă după mama la Truus în braţe.

– Nu vedeţi că are…

Ochii mei, era gata să spună Truus, dar copilul dormea, acest copil negricios, cu faţă minionă, care nu aducea deloc cu Truus.

– Ah, iat-o pe Mutti şi pe frumoasa ei fiică! a spus cineva, vocea atrăgându-i atenţia lui Truus şi a gardianului.

Era soldatul de la han – Curd Jiirgens, care ceruse să danseze cu Klara. Gardianul a salutat, iar Truus a strâns mai tare la piept copilul. Acest Jiirgens avea să spună că nu exista nici un copil la han. Doamne, ce rău ar fi făcut un singur dans?

– Eram sigur că v-am recunoscut şi da, am avut dreptate, a zis Jiirgens. A continuat apoi, în felul acela oficios al ofiţerilor superiori: Este vreo problemă, domnule ofiţer? Această doamnă drăguţă şi frumoasa ei fiică se pare că nu

dansează, dar nici nu se plâng când ar avea toate drepturile să o facă.

A zâmbit către Truus, în timp ce soldatul murmura:

– Fiica ei, a zis el, privind când la Truus, când la Adele, încă adormită.

Truus a rămas tăcută, temându-se că, dacă ar spune ceva, i-ar putea atrage grănicerului atenţia asupra neînţelegerii, în timp ce Jiirgens îi cerea scuze Klarei Van Lange.

– Dar serenada dumneavoastră nocturnă a fost o manieră minunată de a vă cere scuze! a răspuns Klara fermecătoare, distrăgând atenţia ambilor bărbaţi.

Apoi bărbaţii le-au ajutat să îi urce pe copii în tren, Truus încercând să nu se gândească ce ar putea însemna faptul că Jiirgens şi oamenii lui nu fuseseră chemaţi de la Hamburg spre Austria, pentru a ajuta la invazie, ci se aflau în schimb aici, la graniţa cu Olanda.

La câteva minute după ce a plecat din gara germană, trenul a oprit în Olanda. Un agent olandez a urcat în vagon şi, aruncând o privire scârbită către locurile pline de copii, a examinat documentele întinse de Truus, treizeci de vize de intrare perfect legale, semnate de domnul Tenkink de la Haga. Dincolo de fereastră, ceasul din gară arăta ora 9.45.

– Copiii aceştia sunt toţi evrei împuţiţi, a zis grănicerul.

Truus l-ar fi pălmuit dacă nu ar fi încercat să treacă peste frontieră un copil fără documente. În schimb, i-a replicat cu cea mai curtenitoare voce a ei că, pentru orice îndoială în privinţa vizelor, putea să îl pună în legătură cu domnul Tenkink – menţinându-i atenţia asupra celor treizeci de copii care aveau viză şi îndepărtându-i-o de la cel care nu avea.

Gardianul le-a cerut să coboare din tren, care urma să plece din nou în numai câteva minute. Nu aveau nimic altceva de făcut decât să se supună. Truus a sărutat pe frunte copilul din braţele sale, în timp ce omul lua documentele şi dispărea. Era un copil dulce această Adele Weiss. Edelweiss, floare de colţ. O floare ţepoasă, în formă de stea, care se agaţă de stâncile alpine. Fusese simbolul Trupelor Alpine ale Împăratului Franz Joseph I în timpul Marelui Război; Truus întâlnise băieţi care aveau cusut acest simbol pe guler. Acum se spunea că este floarea preferată a lui Hitler.

Copilul a ridicat privirile spre Truus cu un deget în gură, fără să se plângă, deşi era probabil înfometată. Şi lui Truus îi era foame, căci plecase de la han cu mult timp înainte de a se servi micul dejun.

Trenul a plecat fără ei, iar ceasul ticăia înainte, o altă oră în care trebuia să îi amuze pe copiii obosiți și agitați până la întoarcerea gardianului. Truus i-a înmânat copilul Klarei când l-a văzut pe om reîntorcându-se, gândindu-se că, dacă se ajunge la asta, ar trebui să spună că este copilul Klarei. Klara se afla la vârsta potrivită pentru a avea un copil mic. Truus ar fi trebuit să facă acelaşi lucru în partea germană a graniței. De ce nu o făcuse?

A răspuns la alte întrebări ale grănicerului: „Copiii vor fi plasați direct în carantină, în tabăra de la Zeeburg, iar de acolo vor merge în familii“.

– Din nou vă spun, sunt sigură că domnul Tenkink de la Haga va fi fericit să vă explice că a autorizat personal intrarea acestor copii în Olanda.

Cu excepţia lui Adele. Adele Wijsmuller, şi-a spus Truus, îngrijorată deodată că s-ar putea să îi fi spus deja că numele copilului este Adele Weiss.

Cum omul plecase din nou cu documentele lor de călătorie, Truus a repetat în minte: Adele Wijsmuller. I-a spus Klarei:

– Este nevoie de multă răbdare să nu îți trădezi gândurile.

Klara şi-a pus mâinile pe capetele a doi băieți, cu blândețe. Ca prin magie, au încetat îmbrânceala, i-au zâmbit şi au început să se joace un joc cu mâinile, ca doi prieteni.

– Ca, de pildă, gândul că aceşti copii sunt mai curați decât gardianul acela? a zis ea către Truus.

Truus a zâmbit.

– Ştiam că eşti cea mai potrivită pentru misiunea aceasta, Klara. Acum, numai de s-ar grăbi grănicerul să termine înainte să plece ultimul tren. Ne-ar fi imposibil să găsim aici un loc unde să înnopteze treizeci de copii, chiar creştini dacă ar fi.

– Cine şi-ar fi imaginat că va fi mai uşor să ieşim din Germania decât să intrăm în Olanda? a zis Klara.

– Problemele pe care nu le anticipezi sunt cele care te doboară, a răspuns Truus.

Salutul rușinii

Stephan stătea împreună cu Dieter și cu banda lui în mijlocul mulțimii, iar linia orizontului se mișca prin roșul steagului german și spre întunericul de dinainte să sosească primul tren în gara Westbahnhof și soldații să coboare. Trupele, conduse de o fanfară, abia se vedeau în josul străzii, dar mulțimea a ridicat brațele în semn de salut și a ovaționat frenetic. Mai sus, pe drum, au sosit mașini blindate cu și mai mulți nemți, unii dintre ei ducând torțe, mersul lor țeapăn pe Mariahilfer Strasse ținând isonul muzicii de fanfară în timp ce se apropiau. Mulțimea din jurul lui Stephan a devenit și mai gălăgioasă, Dieter și ceilalți băieți scandau întruna alături de ei „Ein Volk, Ein Reich, Ein Führer!“.

Pe cealaltă parte a străzii, o bătrână într-o haină de blană frumoasă – o persoană pe care Stephan ar fi putut să o întâlnească în orice după-amiază pe Ringstrasse – a început să țipe la un bărbat care urmărea totul în tăcere, așa cum făcea și Stephan, cu brațele pe lângă corp. Femeia flutura o mână ridicată spre el, insistentă. Omul a încercat să o ignore, dar l-au înconjurat privitorii și apoi a dispărut în agitația creată. Stephan nu a văzut ce s-a mai întâmplat. Omul a dispărut pur și simplu, iar doamna în haina de blană striga din nou „Ein Volk, Ein Reich, Ein Führer!“.

– Ein Volk, Ein Reich, Ein Führer, Stephan! i-a strigat Dieter drept în ureche lui Stephan, iar Stephan s-a întors și i-a văzut pe toți prietenii săi salutând și strigând și privind spre el.

A ezitat, singur în mulțimea uriașă.

– Ein Volk, Ein Reich, Ein Führer! a repetat Dieter.

Stephan nu avea suflu pentru a putea rosti cuvintele, dar încet-încet a ridicat brațul.

Inele împletite

Truus a coborât din tren pe peronul gării din Amsterdam, cu micuța Adele în brațe și urmată de treizeci de copii, care aveau nevoie de ajutor la coborâre. Joop a luat pruncul și a învăluit-o pe Truus într-o îmbrățișare strânsă. Sigur că fusese îngrijorat, la fel și domnul Van Lange, aflat chiar în spatele lui, uitându-se prin geamul vagonului și strigând „Klara?“ și părând gata să plângă de ușurare la vederea soției sale. Sărmanul om s-a grăbit către ușa vagonului și a început să îi ia pe copii în brațe pentru a-i coborî, spunându-le bun venit în Amsterdam și punându-i pe peron, de unde erau preluați de voluntari.

Joop gângurea spre micuța Adele, spunând că el este Joop Wijsmuller, soțul acestei nebune Tanti Truus, dar ea cine este? Copila a pus o mână pe nasul lui Joop, râzând încântată.

– Numele ei este Adele Weiss. Este…

Nu era unul dintre cei treizeci de copii, dar putea oare recunoaște asta lui Joop – că mama copilului era atât de îngrijorată pentru siguranța copilului ei, încât o dăduse în mâinile unei străine fără acte, nici adevărate, nici contrafăcute? Că ea însăși riscase trecând peste graniță un copil fără viză de ieșire sau de intrare? Nu ar face decât să îl alarmeze și mai mult, și pentru ce?

– Este cel mai dulce copil, a zis ea. Edelweiss. O floare rară.

Împreună i-au condus pe copii afară din gară, spre tramvaiul electric, firele întinse pe deasupra întregului oraș nefiind, după părerea lui Truus, o îmbunătățire față de tramvaiul tras de cai, dar cel puțin nici unul din cele șaizeci de piciorușe nu va călca în mizeria cailor. Abia când toată lumea se urcase în vagon, Joop i-a dat-o în brațe pe micuța Adele.

Fluturând din mână în urmă, spre Joop, în vreme ce tramvaiul se legăna și zăngănea, repus în mișcare, Truus și-a amintit de frumosul pătuț de copil, din lemn, pe care îl cumpărase când rămăsese însărcinată prima dată, la rufăria pe care a cusut-o pentru pătuț, la fața de pernă pe care brodase un om de zăpadă pe

un pod peste un canal și o margine din ramuri de copac, alb pe alb, astfel încât nici să nu se vadă scena. Unde se aflau acum pătuțul și rufăria? Le dosise Joop undeva? Sau le dăduse de pomană într-un final?

Tabăra de carantină din Zeeburg era alcătuită dintr-o vilă, o clădire de birouri și zece barăci, toate la fel de deprimante și neprimitoare. Fuseseră menite să găzduiască europeni bolnavi, în drum spre Statele Unite, dar nu aveau de ales, cu atâția copii. Truus, cu micuța Adele în brațe, i-a ajutat pe ultimii copii să coboare din vagon, o fetiță ale cărei codițe lungi și negre erau legate cu o fundă roșie, și fratele ei, cu aceiași ochi rotunzi și triști. Toți acești copii aveau ochi triști, chiar și mica Adele, care își sugea degetul liniștită, în brațele lui Truus. Cei doi frați s-au opus când Truus i-a îndreptat către barăci diferite.

– Putem să dormim în același pat, s-a oferit băiatul. Nu mă supăr dacă dorm cu fetele.

– Știu că nu te superi, dragule, a zis Truus, dar au pregătit o cabană pentru fete și o alta pentru băieți.

– Dar de ce?

Unele dintre fete erau destul de mari ca să poată da de bucluc, iar unii dintre băieți destul de mari ca să le bage în bucluc.

– Este o întrebare excelentă. Eu aș fi făcut altfel, dar uneori trebuie să trăim cu alegerile pe care le fac alții, chiar dacă noi înșine am putea face alegeri mai bune.

Truus a întins bebelușul Klarei și a îmbrățișat-o pe fată, apoi s-a aplecat până la înălțimea fratelui ei.

– Sheryl, Jonah, a zis ea, privindu-i pe fiecare în ochi, ca ei să înțeleagă că le vorbea sincer. Știu că este înfricoșător să fiți despărțiți.

Știu cât de speriați trebuie să fiți, se gândise să le spună, dar nu ar fi spus adevărul; nu putea decât să își imagineze cât de înfricoșător trebuia să fie totul pentru un copil care își pierduse deja părinții. Ar putea să îi ia acasă, împreună cu mica Adele, floricica ei rară, dar Joop avea dreptate: dacă începeau să ia acasă orfani, i-ar fi dificil să își continue drumurile în Germania.

Oricum, poate că acesta fusese ultimul drum, acum, că țara ei închisese granița și

nu se mai acordau vize de intrare.

Și-a scos verigheta împletită și a separat cele două inele ale sale.

– Acest inel mi-a fost dăruit de cineva pe care îl iubesc așa cum vă iubiți voi doi, le-a zis ea fraților. Cineva de care nu suport să fiu despărțită. Și totuși, uneori trebuie să îl părăsesc, ca să îi ajut pe cei care au nevoie de mine.

– Cei ca noi, Tanti Truus?

– Da, copii minunați ca tine și ca Sheryl, Jonah, a spus ea.

A luat mâna fetei și i-a pus unul dintre cele două inele împletite pe degetul mare, care era destul de gros ca să îl poată ține, apoi l-a pus pe celălalt pe degetul mijlociu al fratelui – îi era un pic cam larg. A spus o rugăciune grăbită ca inelele să nu cadă și să nu se piardă, acest dar de la Joop pe care nu îl purtase niciodată cu inima ușoară după ce pierduse primul copil, dar pe care nici nu se îndurase să îl dea jos. Speranța este un lucru atât de fragil.

– Când voi veni să vă iau și să vă duc în noua voastră casă – și vă promit că voi găsi o familie care să vă primească pe amândoi – trebuie să îmi dați înapoi inelele, bine? Iar acum, mergeți și găsiți-vă paturile.

După ce au plecat, Truus și-a căutat mănușile în buzunar, simțindu-se ciudat de expusă fără inelele ei. Tocmai își trăgea o mănușă pe mână când s-a apropiat Klara Van Lange. Nu își dăduse seama, concentrată fiind asupra celor doi frați, că tânăra plecase.

– Gata, au fost cazați, a zis Klara. Mă gândesc să o iau pe micuța Adele la mine.

Truus și-a pus a doua mănușă. A închis cu grijă nasturii din perle, încercând să câștige timp ca să se adune.

– Au primit-o și pe Adele? a reușit să zică.

– Cine nu ar îndrăgi un copil atât de frumos? s-a mirat Klara, cu vocea la fel de gâtuită cum își simțea Truus inima. Dar o să vină timpul să o înapoiez mamei ei, iar eu nu aș suporta să renunț la un copil de care m-am îndrăgostit. Tu ai putea, Truus?

Hitler

Stephan s-a cățărat pe un stâlp de iluminat, ca să vadă mai bine. Pretutindeni oameni – pe străzi și la ferestre și pe acoperișuri, pe treptele de la Burgtheater și în toată Adolf-Hitler-Platz, recent redenumita Rathausplatz –, oameni care fluturau steaguri naziste și dădeau salutul nazist, întreaga Vienă palpitând de ovații în dăngănitul clopotelor. Hitler stătea în picioare într-un automobil deschis, ținându-se de parbriz și făcând semne cu mâna. Două șiruri lungi de mașini îl urmau pe Ringstrasse, în timp ce soldații, unii în motociclete cu ataș, țineau pe loc mulțimea. Mașina a oprit lângă trotuarul din fața Hotelului Imperial, iar Hitler a pășit pe covorul roșu, a salutat câțiva oameni și a dispărut printre ușile ornamentate. Stephan a privit – automobilul gol, ușa închisă, oamenii-umbră intrând într-un apartament bine luminat de la etajul doi – ținându-se tot timpul de stâlp, deasupra mulțimii.

Hitler s-a așezat pe o canapea din camera principală a Apartamentului Regal, cu tavane înalte, draperii roșii și mobilier aurit, cam neîngrijit. Erau hoteluri mai bune în Viena, dar el le refuzase.

– În zilele când locuiam aici, vienezii aveau un fel sentimental de a spune: „Iar când voi muri, vreau să merg în ceruri și să găsesc o mică deschizătură printre stele, de unde să văd frumoasa mea Vienă“, povestea el în timp ce persoanele din cercul său intim se așezau în jurul lui, iar Julius Schaub îngenunchea înaintea sa pentru a-i scoate cizmele negre și lucioase. Dar pentru mine era un oraș care putrezea în propria grandoare. Numai evreii făceau bani și numai cei cu prieteni evrei sau dispuși să muncească pentru evrei se bucurau de un trai decent. Eu și mulți asemenea mie aproape flămânzeam. Obișnuiam să trec pe lângă acest hotel noaptea, când nu era nimic altceva de făcut și nu aveam bani nici măcar pentru o carte. Priveam automobilele și trăsurile care trăgeau la intrare și erau primite cu o adâncă plecăciune de portarul cu mustață albă. Vedeam luminile strălucitoare ale candelabrelor din hol, dar nici portarul nu binevoia să îmi vorbească.

Schaub i-a adus un pahar de lapte cald, iar Hitler a luat o înghițitură. Alții mâncau. Li se îngăduia să mănânce și să bea cât pofteau, numai să nu fumeze.

– Într-o noapte, după o furtună, am curățat zăpada ca să adun bani de mâncare, a zis el. Habsburgii – nu kaiserul Franz Josef, ci Karl şi Zita – au coborât din trăsură şi au păşit grandioşi pe un covor roşu de pe care tocmai îndepărtasem zăpada. Noi, amărâții, ne scoteam pălăria de fiecare dată când soseau aristocrații, dar ei nici măcar nu observau.

S-a aşezat mai bine pe canapea, amintindu-şi de dulceața parfumului femeilor, pe care îl simţea chiar şi în aerul îngheţat în timp ce dădea la lopată. Pentru femeile acelea, el nu era cu nimic mai bun decât zloata pe care o îndepărta.

– Hotelul ăsta nu a avut nici măcar decenţa să ne dea o cafea fierbinte, a continuat el. Toată noaptea, de fiecare dată când vântul acoperea covorul roşu cu omăt, luam o mătură şi îl curăţam. De fiecare dată priveam înăuntrul acestui hotel splendid luminat şi ascultam muzica. Îmi venea să plâng şi în acelaşi timp mă înfuriam şi atunci am decis ca într-o zi să mă întorc la acest hotel, să intru pe covorul roşu şi în interiorul luminat unde dansau Habsburgii.

MAREA BRITANIE – MĂSURI PENTRU A ÎNCHIDE UȘILE EMIGRANȚILOR EVREI

Majoritatea celorlalte țări au îngrădit deja imigrația

de KÄTHE PERGER

15 martie 1938 – Pe fondul prăbușirii Bursei de la Londra, ca urmare a știrii legate de capturarea Austriei de către Germania, prim-ministrul britanic a cerut cabinetului să impună necesitatea vizei de intrare pentru toți cetățenii Reichului.

Consiliul Britanic pentru Evreii din Germania, cu susținerea băncilor Rothschild și Montagu, oferă de multă vreme garanții pentru a permite refugiaților evrei să emigreze în Anglia fără pericolul de a se transforma într-o povară financiară pe spinarea publicului britanic. Dar, odată cu ocuparea Austriei de către Germania, vine teama de milioane de nou-sosiți, pentru care nu ar fi posibil ajutorul financiar.

În plus, Marea Britanie a suspendat imigrația muncitorilor evrei către Palestina până la îmbunătățirea situației economice. Din ordinul domnului Ormsby-Gore, secretarul britanic pentru colonii, nu vor fi primiți în colonie mai mult de 2 000 de evrei cu venituri personale în următoarele șase luni.

Truus la hotelul Bloomsbury

Când Truus şi Joop au intrat într-un birou pe uşa căruia scria „Fondul Central Britanic pentru Evreii din Germania“ din hotelul londonez Bloomsbury, o femeie îmbrăcată impecabil s-a ridicat să îi salute.

– Helen Bentwich, s-a prezentat ea, cu o vocea şlefuită de bogăţie îndulcită de responsabilitatea socială. Acesta este soţul meu, Norman. Aici nu ne formalizăm, asta dacă nu cumva insistaţi.

Truus, care nu putea insista pentru nimic în acest caz, a răspuns:

– Acesta este soţul meu, Joop. Ce ne-am face fără ei?

– Bănuiesc că am face mai multe decât cu ei! a zis Helen şi au izbucnit toţi în râs.

Da, şi-a zis Truus, simţindu-se deodată împăcată în acest birou de o decadenţă elegantă, cu biroul şi masa Rococo foarte mult folosite şi scaunele cu tapiţeria uzată: această Helen Bentwich era, la fel ca dragul domn Tenkink de la Haga, o persoană care nu ar fi zis niciodată nu celor care au nevoie de ajutor dacă există posibilitatea de a zice da.

Familia lui Helen, familia Franklin, erau bancheri ca Joop, numai că mult mai bogaţi, făcând parte din „Neamul“ anglo-evreiesc al familiilor Rothschild şi Montagu, printre care se numărau nu doar bărbaţi puternici – şefi de bancă şi de companii, baroni şi viconţi, parlamentari –, ci şi femei cu influenţă. Mama şi sora ei fuseseră sufragete cunoscute, iar Helen însăşi, care lucrase pe postul de corespondent în Palestina al ziarului Manchester Guardian în vremea când soţul ei era procuror general al coloniei, era acum membru ales al Consiliului Districtului Londra.

– Nu trebuie să ne convingi pe noi de necesitatea de a găsi locuinţe pentru aceşti copii, a început Helen în timp ce îndepărta hârtiile de pe un scaun şi îi invita să se aşeze. Dar trebuie să ne mişcăm repede.

Norman făcuse de curând parte dintr-o delegaţie primită de prim-ministru şi de secretarul de stat pentru susţinerea cauzei evreilor din Reich – o delegaţie care îi includea pe Lionel de Rothschild şi Simon Marks, moştenitorul firmei Marks & Spencer.

– Nimeni nu contestă beneficiile obţinute prin primirea unor imigranţi ca taţii lor, a zis Norman. Fără Marks & Spencer, de unde am mai cumpăra obiecte fabricate 100% în Marea Britanie, pe care soţiile noastre să le schimbe pe daruri mai potrivite gusturilor lor?

El şi Joop au râs pe înfundate.

– Dar cu acest nou val de refugiaţi…, a continuat el, avem de făcut alegerea diavolului: cum să rămânem cât se poate de omenoşi fără să… ei bine, trebuie să fim realişti. Nu putem risca o reacţie antisemită aici, în Anglia.

– Nu sunt decât nişte copii, a zis Truus.

– Guvernul se teme că, dacă vin copiii, îi vor urma şi părinţii, a spus Norman.

– Dar copiii aceştia sunt orfani, a zis Truus, având din nou senzaţia de greaţă, teama că îi va dezamăgi.

– Sunt treizeci? a întrebat Helen, cu o mână pusă discret pe braţul soţului ei.

– Te-ai răzgândit, Truus? a intervenit Joop.

Avea în glas aceeaşi speranţă pe care i-o arătase în noaptea în care îi dăruise cele două inele împletite, speranţă pentru copilul pe care l-ar fi născut dacă ar fi mâncat un aliment şi nu altul, sau ar fi stat în pat, dacă ar fi fost mai grijulie.

– Sunt treizeci şi unu, a răspuns Truus reticentă.

Helen a bătut uşor cu un singur deget în braţul soţului ei, un gest atât de mărunt, încât Truus nici nu l-ar fi băgat în seamă dacă Norman nu s-ar fi ridicat imediat şi nu l-ar fi invitat pe Joop afară, la o ţigară, comentând:

– Aşa cum spune iubita mea Helen, doamnele rezolvă mai multe fără noi.

Cei doi au ieşit, apărând după un minut pe terasă, unde s-au aşezat la o

fermecătoare măsuță din fier forjat, printre ramurile goale, iarba obosită și straturile maronii de flori, fiind încă prea devreme pentru bobocii din Bloomsbury.

– Cel de-al treizeci și unulea copil este un bebeluș fără acte, i-a spus Truus lui Helen. Mama ei este una dintre femeile care au condus copiii la noi, în Germania.

– Înțeleg, a zis Helen. Iar voi vă… gândiți să adoptați copilul?

Truus a văzut dincolo de fereastră cum Norman îi oferea lui Joop o țigară, surprinsă să îl vadă pe soțul ei acceptând-o.

– Am vrut să mă întorc în Germania după mama copilului, a spus ea, dar Joop zice – Joop zice pe bună dreptate – că dacă mama lui Adele ar fi putut pleca, ar fi făcut-o până acum. Că, dacă ținem copilul… Este „alegerea diavolului“, așa cum zice soțul tău: pot să salvez și alți copii sau pot să fiu mama acestui copil, dar ar fi nedrept să risc să o las iar fără mamă, chiar dacă, în ceea ce mă privește, îmi pot asuma riscul. Iar ea are deja o mamă.

– Una care o iubește atât de mult încât să o dea, a zis Helen.

Și-a așezat o mână peste mâna lui Truus, un gest plin de înțelegere, care a făcut-o pe Truus să se întrebe de ce nu se gândise să o atingă pe mama lui Adele atât de afectuos, pentru a înțelege.

Truus s-a ridicat și s-a dus la fereastră, dincolo de care Joop și Norman fumau și vorbeau cu ușurință. Când s-a întors, a remarcat deasupra unor hârtii de pe biroul lui Helen un minunat dom de sticlă, înăuntrul căruia se vedea o roată de bâlci uriașă, iar lângă casa de bilete, un om de zăpadă. A ridicat globul de sticlă și l-a întors, punând în mișcare un mic viscol.

– Îmi pare rău, a spus, dându-și seama de îndrăzneala ei.

– Am patruzeci și trei acasă, în Kent, multe dintre ele Wiener Schneekugels de la Viena, la fel cum este acesta, a zis Helen. Mica mea obsesie, mă tem.

– Și totuși pe acesta îl ții aici, în birou, a spus Truus.

Helen a zâmbit tristă, admițând că acesta avea o semnificație specială și lăsând-o

pe Truus să se întrebe care ar putea fi aceasta.

– Mama l-a comandat pe unul dintre primele care s-au confecţionat, cu Turnul Eiffel înăuntru. La Paris – 1889. Tatei nu îi plăcea să îl atingem, dar mama mă lăsa, iar promisiunea de a nu-i spune tatei mă făcea să chicotesc.

Din nou, un zâmbet posac.

– Truus, ştiu că nu este treaba mea, dar… Mi se pare că îţi este greaţă, aşa cum îmi era şi mie când… Ei, eu nu am copii, dar…

Truus şi-a lipit buzele de rubinul inelului în timp ce îşi atingea pântecul cu cealaltă mână, cea în care ţinea încă domul de sticlă – abia acum dându-şi seama că Helen avea dreptate, că era însărcinată din nou. Oare ştiuse deja, de fapt, sau bănuise? Nu ar putea să o înfrunte singură, fără să spună nimănui? Amsterdam era un oraş mai mic decât îţi puteai imagina, şi până şi cei mai discreţi prieteni puteau să se dea de gol faţă de Joop.

– Atunci să păstrezi acest copil german, Truus…, a zis Helen cu blândeţe. Nu cumva alegerea diavolului s-a făcut deja?

Au podidit-o lacrimile auzindu-şi numele rostit cu atâta blândeţe. Te înduioşează să îţi auzi numele rostit pe un ton atât de liniştitor. Numele ei şi faptul că încerca să nu se gândească la asta: un copil care creşte fără mama sa care să îl hrănească, să îl spele, să îi citească din cartea preferată şi să îi cânte la culcare.

S-a şters cu batista, zicând:

– Niciodată nu am… Of, Helen! Dar nu îi pot spune lui Joop, nu-i aşa? Nu ar putea suporta să mai pierdem un copil.

Helen Bentwich s-a ridicat şi s-a apropiat de ea, punând din nou o mână liniştitoare pe braţul ei în timp ce afară Joop scutura scrumul care creştea la capătul ţigării.

– Crede-mă când îţi spun că ştiu cât de sfâşietor este să pierzi un copil, a spus Helen.

Vocea lui Joop a trecut prin fereastra închisă, râsul lui.

– Joop ar vrea să o păstrăm pe Adele, a zis Truus.

Au privit împreună cum soții lor au stins mucurile țigărilor și s-au întors către ușă.

– Voi găsi un loc sigur pentru această micuță Adele, a conchis Helen. Îți promit.

– Nu cred că la siguranța copilului se gândea Joop când a propus să o păstrăm, a zis Truus.

La porțile iadului

Stephan s-a strecurat prin aglomerata Heldenplatz, ținând cu fermitate mâna lui Žofie-Helene într-a sa, ca să nu se piardă unul de altul în mulțime. Piața palatului era mai aglomerată chiar decât în ziua când Viena comemorase moartea cancelarului Dollfuss, bărbați cu pălării, cum purta orice om decent din Viena și femei care înconjurau statuia călărețului până departe. „Un popor! Un Reich! Un Führer!“ Aceste cuvinte vor răsuna în capul lui Stephan tot restul vieții sale. Stephan a văzut că numai drumul de sub arc și la intrarea în parcul palatului era liber, mulțimea ținută la distanță acolo de către soldați, pe când o trăgea pe Žofie după el, spre statuia lui Hercule și a Cerberului, și i-a ținut mâinile căuș ca să poată urca. Fata s-a cățărat pe piatră și peste cele trei capete ale Cerberului, pentru a se urca pe gâtul lui Hercule, strângând cu pulpele barba eroului și umerii săi de piatră și legănându-și pantofii în fața pieptului său masiv, din piatră. Stephan s-a cățărat în spatele ei și s-a așezat în curbura creată între botul cel mai ridicat al bestiei și umărul lui Hercule. Dacă se apleca spre Žofie, putea vedea pe lângă autobuzul din mijlocul mulțimii, până la balconul de unde urma să vorbească Hitler.

Žofie s-a aplecat, mâna atingând în treacăt pulpa lui Stephan, în timp ce mângâia unul dintre cele trei capete ale bestiei, cu gura atât de aproape de urechea lui Stephan acum, încât atunci când a spus „Sărmanul Cerber“, a fost prea tare.

– Când ești atât de aproape, nu trebuie să strigi, a zis Stephan cu un ton mai măsurat, inhalându-i mirosul – verde și proaspăt. „Sărmanul Cerber“? Este o bestie carnivoră, care îi ține pe cei morți captivi în lumea de dincolo, Žofe. Euristeu i-a ordonat lui Hercule să captureze creatura pentru că nu putea să o facă; nimeni nu se întorsese vreodată din Infern.

– Nu cred că poți acuza o creatură mitică pentru că este ceea ce îi cere subiectul mitului să fie, a spus Žofie.

Stephan s-a gândit o clipă.

– Îi cere sau le cere? Cerberul este un el sau un ei?

Și-a scos jurnalul din buzunarul paltonului și a scris o notiță despre faptul că ființele mitice servesc subiectului care are nevoie de ele. I-ar fi plăcut să scrie despre mirosul lui Žofie-Helene și despre felul cum palma ei se potrivea într-a lui ca o piesă într-un puzzle, dar le-a însemnat în minte, ca să le noteze mai târziu, când ea nu va fi de față.

– Acesta este unul dintre cele mai bune lucruri în prietenia noastră: ce spun eu ajunge în jurnalul tău și de acolo apare într-o piesă mai târziu.

– Știi că nimeni altcineva nu spune asemenea lucruri, Žofie?

– Dar de ce nu?

Chipul ei era destul de aproape ca să își poată întinde gâtul, asemenea bestiei de sub el, și să o sărute.

– Nu știu, a zis.

Credea că știe atât de multe înainte de a o întâlni pe Žofie-Helene.

Ea s-a îndreptat din nou, pentru a putea privi, la fel și Stephan, dar ținând întotdeauna un ochi spre ea. Nota în jurnalul lui – despre ziua aceea și mulțimea de oameni, despre steagurile naziste care fâlfâiau în bătaia rece a vântului, despre vechii eroi austrieci comemorați prin aceste statui de piatră, înconjurați acum de ceea ce părea a fi întreaga Viena îngrămădită în piață –, când a intrat în rond o coloană motorizată, venind pe sub arcurile dinspre Ringstrasse. Hitler stătea în picioare, salutând cu mâna întinsă drept înainte dintr-o mașină deschisă, ecoul ascuțit al umbrei sale urmându-l îndeaproape. Mulțimea a săltat, explodând în saluturi cu mâna întinsă în față și un enorm vuiet de bucurie, care s-a conturat în strigăte de „Sieg Heil! Sieg Heil! Sieg Heil!“, Stephan privea în tăcere, cu teama clocotindu-i în piept, privind mașina care a încercuit statuia Prințului Eugen, și apoi s-a oprit. În timp ce Führer-ul intra în palatul regal, Žofie urmărea totul la fel de tăcută ca el, prin lentilele murdare.

– Nu spunem lucruri din acelea pe care le spui tu, Žofie, pentru că nu suntem la fel de siguri că avem dreptate, a zis el încet, cu vocea prea firavă ca să fie auzită de Žofie peste scandările mulțimii. Spunem ceea ce zic ceilalți sau nu spunem nimic, ca să nu părem proști.

– Ce? a răspuns Žofie-Helene, acest singur cuvânt, neauzit, dar putându-i-se citi

pe buze.

În clipa aceea, Hitler s-a apropiat de microfoanele de pe balconul palatului şi a început:

– Ca Führer şi cancelar al Naţiunii Germane, raportez în faţa istoriei intrarea ţării mele natale în Reich.

Îndepărtare

Eichmann se întreba dacă morţii din portretele atârnate în jurul lor în biroul Israelitische Kultusgemeinde[13] (IKG) din Viena înțeleg mai bine ce li se pregătește evreilor din Viena decât liderii evreilor, adunaţi în jurul acestei mese. L-a privit răbdător pe Josef Löwenherz, directorul centrului comunitar, care și-a scos ochelarii de citit dintr-o vestă, agățându-și gulerul cămășii, care se iţea de dedesubt neglijent. Ochelarii nu au avut darul de a îmbunătăți înfățișarea bărbatului – ochii de insectă, buza superioară păroasă și linia părului aflată în retragere, la fel ca și statura sa, fără îndoială. Ce treabă avocățească, să citească un document cu atenţie, de parcă ar fi avut de ales în această chestiune!

Löwenherz a semnat documentul și i l-a trecut lui Herbert Hagen, care a semnat în numele Reichului înainte de a i-l da lui Eichmann. Numirea lui Eichmann aici, la Viena, era temporară; Hagen o spusese deslușit. Depindea de Eichmann să se facă indispensabil, iar raidul birourilor IKG de pe Seitenstettengasse era primul său pas spre acel țel.

Eichmann și-a scrijelit numele lângă cel al lui Hagen, a lăsat stiloul lângă clopoțelul de argint de pe masa din lemn negru, s-a ridicat și l-a salutat pe Hagen, care, odată terminată partea sa, a plecat în căutare de vreun prânz rafinat sau o femeie la fel de rafinată.

– În regulă, atunci, a zis Eichmann către evreii de la masă, aveţi cutii de încărcat.

LÖwenherz s-a bâlbâit.

– Vreți să le încărcăm noi?

Era mica glumă a lui Eichmann, să încheie această afacere sub tavanul în formă de dom al ostentativei camere ovale din Stadttempel[14]. Când evreii au terminat de încărcat listele cu membrii organizației și celelalte dovezi ale activității lor subversive din clădirea de cinci etaje în camioanele care așteptau afară, pe aleea îngustă și pietruită, le-a ordonat să intre înapoi în clădire.

Löwenherz, asudat acum şi vădit nemulţumit să îl vadă pe Tier în încăperea sacră, dar neputând să obiecteze, a privit în sus, spre balconul de la etajul al doilea, ca şi cum acolo ar fi putut găsi salvarea.

– Presupun că evreii de rang mic stau acolo, a zis Eichmann.

– Femeile, da, a răspuns Löwenherz.

Eichmann a râs.

– Femeile, da, desigur.

Oamenii săi au legat uşile sinagogii, iar un aghiotant a început să dea citire scurtei liste a liderilor evreilor din Viena: Desider Friedmann, preşedintele IKG-ului; Robert Stricker, editorul cotidianului sionist al Vienei; Jacob Ehrlich; Oskar Gruenbaum.

– Adolf Böhm…

Eichmann a aşteptat până ce Adolf Böhm şi-a ocupat locul în rândul care se forma înaintea sa, apoi a spus:

– Nu, Herr Böhm, m-am răzgândit în privinţa dumitale.

A fost mulţumit să vadă uşurarea pe care o trăda chipul scriitorului. Da, strategia se va dovedi eficientă, aşa cum mizase, să îl facă să simtă în inima sa bătrână şi slabă riscul pe care şi-l asuma dacă nu coopera. Să îi facă pe toţi cei care rămâneau liberi după ziua de azi să simtă acest risc.

Aghiotantul său a citit ultimul nume: „Josef Löwenherz“.

La semnul trădării din ochii de insectă ai lui Löwenherz, Eichmann a încuviinţat din cap. Nu era nici o îndoială. Nu uitase lecţia învăţată cu preţul ştirbirii demnităţii sale şi a şanselor de promovare: că nu trebuia să îi plătească pe evrei pentru ceea ce dorea să obţină de la ei.

Numai după ce arestaţii au fost închişi în întunericul camionului, iar acesta a pornit hodorogit, Eichmann a reintrat în biroul lui Löwenherz, cu Tier la călcâi. A scrutat masa închisă la culoare, tapetul elegant, picturile.

– Da, timpul vostru a venit, le-a spus bărbaților din portrete.

A luat clopoțelul de argint de pe masă, unde se afla încă stiloul său și l-a strecurat în buzunar, un suvenir de mică valoare, dar căruia îi va găsi o bună întrebuințare.

S-a întors apoi la elegantul Hotel Metropole de șase etaje, unde, tânăr fiind, ajunsese cu tramvaiul (o monstruozitate murdară, zăngănitoare, ca acela care trecea acum pe lângă el) și fusese împiedicat să intre. Acum portarul îi ținea ușa, iar când a trecut pe lângă el s-a înclinat, în timp ce la subsol, transformat în închisoare nazistă, evreii pe care tocmai ce îi arestase erau înghesuiți în celule, așteptând ca el să le decidă soarta.

Comunitatea israelienilor (în limba germană în original)

Principala sinagogă din Viena și centru comunitar al evreilor din Viena

Chestiunea evreiască în Austria

Eichmann a aşteptat două zile, destul timp ca rana să facă puroi, înainte de a-i convoca pe şase dintre liderii evrei pe care îi eliberase, în frunte cu un Adolf Böhm îmbătrânit, fragil şi îngrozit. Eichmann nu era sigur de ce îi chemase şi pe ceilalţi – Goldhammer, Plaschkes, Koerner, Rothenberg şi Fleischmann. Poate numai pentru a le arăta că poate.

– Faceţi un pas în spate, le-a cerut el. Sunteţi prea aproape. Aflaţi că am fost însărcinat cu rezolvarea chestiunii evreieşti în Austria. Mă aştept la cooperarea voastră lipsită de orice rezerve. Herr Böhm, dumneata eşti acel Adolf Böhm care a scris istoria sionismului? Am învăţat multe din scrierile dumitale.

A recitat pe de rost un scurt pasaj din cartea bărbatului, pe care îl memorase în noaptea precedentă.

– Kol hakavod[15], le-a zis evreilor rămaşi cu gura căscată. Vă surprinde că ştiu ebraica? M-am născut la Sarona.

Tier a ciulit urechile. Eichmann nu ar fi putut explica de ce revendicase Ierusalimul ca loc al naşterii sale prima dată când o făcuse, dar se dovedise surprinzător de eficient la câştigarea încrederii evreilor naivi.

– Înţeleg, Böhm, că a apărut de curând un al doilea volum al operei dumitale? a continuat el. Poate îmi faci favoarea de a-mi trimite o copie? Iar acum, evreii nu au nici un viitor în Austria. Ce recomandări ai pentru optimizarea emigrării voastre?

Hidoasa gură bătrână a lui Böhm a rămas căscată.

– Vreţi ca eu să…?

– Nu ai nici o soluţie pentru a-ţi ajuta poporul, Herr Böhm?

– Eu… Ei bine, eu… Nu îmi este…

Eichmann a sunat din clopoţelul de argint de pe biroul său, spunând apoi:

– Oricum eşti prea bătrân pentru scopurile mele. Iar tu cine eşti? l-a întrebat Eichmann pe un altul dintre evreii închişi.

Acesta era al patrulea deţinut pe care îl interoga de când îi lăsase să plece pe Böhm şi pe liderii pe care nu îi arestase. Îi era greu să înţeleagă cum de reuşiseră în viaţă aceşti evrei.

Evreul, perplex, se bâlbâi:

– Josef Löwenherz.

Löwenherz. Directorul IKG-ului. Orice om arată diferit după câteva zile petrecute într-o celulă rece. Eichmann a învârtit între degete clopoţelul de argint – cel al lui Löwenherz. Omul s-a uitat fix la clopoţel, dar nu a spus nimic.

– Evreii nu au nici un viitor în Austria, a zis Eichmann, o replică devenită de-acum obositoare. Ce recomandări ai pentru optimizarea emigrării voastre?

– Pentru… Pentru optimizarea emigrării? s-a bâlbâit Löwenherz. Dacă… Dacă îmi permiteţi… Nu că m-aş pricepe eu mai bine decât… Ei bine, mi se pare că evreii bogaţi nu sunt dispuşi să renunţe la traiul lor confortabil, iar celor sărmani le lipsesc mijloacele să o facă.

Eichmann a pus o mână pe capul lui Tier. Uimitor, cât de uşor poate fi stârnită groaza cu asemenea gesturi simple! În primele zece zile după intrarea germanilor în Austria, o sută de evrei s-au aruncat de la geam, s-au împuşcat sau au înghiţit otravă.

– Aşadar, propui să le facem viaţa mai puţin confortabilă evreilor bogaţi? l-a întrebat Eichmann.

– Nu, eu… Eu înţeleg, Herr Eichmann, domnule, că există… Ce vreau să spun este că mulţi obţin una dintre diversele hârtii necesare pentru acordarea vizei de părăsire a Reichului, numai că expiră înainte de a obţine celelalte documente necesare. Recipise pentru plata facturilor şi taxelor şi impozitelor. Vedeţi dumneavoastră, noi… Apoi întregul proces trebuie luat de la capăt.

– Aceasta este o problemă, nu o soluţie.

– Da. Da, dar poate… Din nou spun, nu că aș ști eu mai bine, dar nu ați putea organiza toate birourile pentru permisele și plățile necesare într-o singură clădire? Asta le-ar putea permite… celor ce le acordați permisiunea de a emigra… să meargă cu viza în mână de la un birou la altul, pentru a plăti… pentru a remedia…

– Ceea ce ne-ar scăpa de evreii bogați, lăsându-ne pe cap toate scursurile?

– Eu… Noi suntem o comunitate. Întotdeauna am avut intenția ca evreii mai bogați să ajute la finanțarea…

– Da, o taxă, l-a întrerupt Eichmann. O taxă pentru ca evreii bogați să finanțeze emigrarea celor săraci.

– O taxă? Eu voiam să spun…

– O taxă care să fie plătită ca viză de ieșire din țară, și totul într-o singură clădire. Herr Löwenherz, o să văd dacă pot aranja eliberarea dumitale după ce îmi schițezi acest plan.

– Vreți să schițez un plan pentru emigrarea evreilor din Viena?

– Un plan pentru emigrarea evreilor din întreaga Austrie.

– Câți, domnule?

– Câți? Câți? Nu m-ai auzit? Nu avem loc în Austria pentru voi, evreii!

Eichmann a sunat din clopoțel, iar un aghiotant l-a luat pe Löwenherz.

– Le-am putea cere tuturor evreilor austrieci să se mute în ghetoul din Leopoldstadt, Tier, pentru a ușura treburile, a zis Eichmann. Dar nu are rost încă să provocăm panică anunțând acest lucru.

A strigat apoi înspre hol:

– O listă cu liderii evrei pe care i-am întemnițat.

Iar către urechile ciulite ale lui Tier:

– Am putea să eliberăm câțiva. Morcovul și bățul, Tier. Morcovul și bățul.

VIENA INDEPENDENTĂ

AUSTRIA VOTEAZĂ MASIV PENTRU ALIPIREA LA REICH

Suprema umilință a Austriei

de KÄTHE PERGER

VIENA, 11 aprilie 1938 – Membrii primului Mare Reichstag German au fost aleși cu 49 326 791 voturi în Austria și Germania ieri. Ca o ultimă insultă adusă națiunii noastre cândva mândre și independente, 99,73% dintre austrieci au votat pentru propria noastră subjugare față de Führer, alegând între „da“ și „nu“. În Viena, 1 219 331 au votat „da“, în vreme ce numai 4 939 au votat „nu“. Ocupația îi dă lui Hitler control asupra Europei Centrale, într-o lume care nu va ști niciodată dacă naziștii erau majoritari sau nu.

Alte națiuni, printre care Anglia și America, s-au grăbit să recunoască cucerirea. Murmurând câteva cuvinte de protest, atât acasă, cât și în străinătate, Departamentul de Stat al SUA și-a închis Legația din Austria înainte să fie desființată de Germania...

Respectele mele! (în limba ebraică în original)

Roata de bâlci

Stephan s-a uitat din nou la ceas pe când stătea cu Papa şi Walter în faţa Consulatului britanic. Walter îl arunca în sus pe Peter Iepuraşul, iar cele două femei din faţa lor îi priveau dezaprobator.

– Sora mea a plecat înainte ca britanicii să introducă această nouă viză, spunea cea mai frumuşică dintre cele două. S-a angajat ca menajeră, dar cel puţin este în Anglia.

– Papa, trebuie să mă întâlnescu cu Dieter şi Žofie, a zis Stephan.

Tatăl său a examinat rândul, care se întindea la nesfârşit în faţa lor, cu toate că sosiseră la consulat înainte de ora deschiderii.

– Dar nu în parc, nu-i aşa?

Stephan a rămas tăcut, privindu-l pe Walter care arunca iepuraşul în aer.

– Bine, însă ia-l pe Walter cu tine. Să vă întoarceţi în două ore. Şi nu vă murdăriţi.

– Peter rămâne aici, Wall-man, a zis Stephan.

Walter i-a dat iepuraşul tatălui lor, fără să se gândească la dezonoarea pe care o simţea un bărbat în toată firea obligat să ţină în braţe o jucărie de pluş, dar în Viena acestor zile nu se mai putea vorbi despre onoare.

– Puteţi face cerere dumneavoastră pentru copii, domnule; nu trebuie neapărat să fie prezenţi, a zis femeia mai drăguţă.

– Mama lor vrea să vadă cineva ce băieţi buni şi inteligenţi sunt, a răspuns Papa cu ceea ce Stephan considera a fi vocea lui de „Eu, Herman Neuman, de la Fabrica de ciocolată Neuman“. Dar, văzând jignirea din privirea femeii, a zis: Vă cer iertare. Nu am vrut să… Doar că sunt… La Ambasada Americii am aşteptat aproape până la ora zece noaptea numai pentru a mi se spune că primesc în

fiecare zi șase mii de cereri de viză care nu vor fi acordate decât după ani întregi. Dar mi-au zis că britanicii încă acordă vize de studii fără limite.

– Pentru studenții admiși la universitate. Fiul dumneavoastră va merge la Oxford?

Tatăl său a ezitat, apoi a zis:

– Stephan al meu este dramaturg. Speră să studieze cu Stefan Zweig…

Cuvinte adevărate, dar implicațiile lor lăsau loc de minciună, la fel ca tăcerea lui Stephan în legătură cu parcul.

Stephan, cu Walter pe urmele sale, a văzut în depărtare cosița lungă care îi atârna lui Žofie-Helene aproape până la mijloc, la coada din fața marii roți, în care gondolele se mișcau încet în cerc, pe măsură ce se umpleau. În tot parcul Prater copiii purtau uniformele Tineretului Hitlerist: pantaloni închiși la culoare, cămăși kaki din bumbac, șosete albe până la genunchi și banderole roșii cu svastici negre. Chiar și Dieter, aflat la rând alături de Žofie, purta o svastică pe palton.

– Walter, nu știam că vii și tu! a exclamat Žofie-Helene.

– Nici eu nu știam, a zis Walter. Stephan i-a promis lui Papa că nu vom merge în parc!

Žofie l-a ciufulit pe Walter și a spus către persoana aflată în spatele lor la coadă:

– Nu vă supărați, nu-i așa? Nu știam că vine și fratele lui mai mic. Apoi, către Stephan: Le-am spus că mai vine o persoană la rând.

– Așteptăm aici. Lui Walter nu îi place roata, a zis Stephan.

– Ba îmi place! a obiectat Walter.

– Bine. Mie nu îmi place roata, a spus Stephan.

– Stephan, te-ai dat de sute de ori în chestia asta, a zis Dieter.

– Când mă dau, simt că mi se duce stomacul spre pământ.

– Este doar acțiunea accelerației centripete care modifică forța pe care o exercită

în mod normal gondola asupra corpului tău, a zis Žofie-Helene. În vârf aproape simţi că eşti imponderabil, iar la bază te simţi de două ori mai greu. Îl pot lua eu pe Walter.

– Wall rămâne cu mine, a zis Stephan.

Ajunseseră la capătul rândului, iar îngrijitorul tocmai deschidea uşa gondolei.

– Mergeţi voi. Noi vă aşteptăm, a insistat el, ţinându-l strâns de mână pe Walter, ca să nu se împotrivească.

Dieter s-a urcat în gondolă, iar Žofie l-a urmat, cei din spatele lor umplând cabina. Stephan i-a urmărit cum urcă în cerc, cum Dieter punea un braţ în jurul lui Žofie, iar acea hidoasă insignă cu svastica îi atingea mâneca în timp ce le făceau semne de sus.

– Voiam să urc, a zis Walter.

– Știu, a spus Stephan. Și eu.

Stephan a rămas pe loc, urmărind-o pe Žofie-Helene care se aşezase pe una dintre băncile lungi, din lemn, de pe promenadă. Fata a făcut semn către locul de lângă ea, spunând:

– Haide, Walter. Stai lângă mine!

Dar Stephan l-a apucat de mână pe fratele lui.

Žofie s-a ridicat şi s-a întors cu o singură mişcare, ca şi cum s-ar fi ferit de un păianjen mare, iar privirile i-au rămas pironite pe placa de metal care spunea Nur Für Arier.

Rezervat pentru arieni.

– Ah! Da, mama spune că este ruşinos felul în care îi tratează naziştii pe evrei. Spune că trebuie să le fim alături.

– Sigur că Stephan este alături de evrei, a spus Dieter. Doar este unul dintre ei.

– Nu fi cretin, Dieter!

– Dar este! Acum stă în spatele unei linii galbene la şcoală, în ultimul rând, lângă ceilalţi evrei.

– Ba nu stă.

– Cu două rânduri de bănci goale între ei şi noi.

Fata s-a uitat la Stephan, care nu putea nega.

– Tu… Tu eşti evreu, Stephan? Dar nu pari evreu.

Stephan l-a tras pe Walter mai aproape de el.

– Cum crezi că arată un evreu?

– Dar… Atunci, de ce nu plecaţi din Viena? Mama spune că toţi evreii care pot să plece, pleacă, cei care au bani, iar tu… Doar eşti bogat.

– Tata nu poate părăsi fabrica. Fără ea nu avem bani.

– Ai putea să te duci la şcoală în America. Sau… Stefan Zweig nu se află în Anglia? Ai putea să studiezi cu Stefan Zweig.

– Ba nu ar putea, a zis Dieter.

– De ce nu? a replicat Žofie.

Stephan a spus:

– Oricum, nu o putem lăsa în urmă pe mama.

– Atunci când se reface mama ta.

Stephan s-a aplecat spre Žofie-Helene şi i-a şoptit, ca să nu audă Walter:

– Nimeni nu se reface de pe urma cancerului de oase.

Abia a rostit cuvintele, că le-a regretat; nu vorbea niciodată despre boala lui Mutti. Şi cu atât mai puţin pentru a răni pe cineva. De ce dorise să o rănească pe Žofie? Se simţea murdar, nedemn de ea. Se simţea ca un evreu jegos, aşa cum îi spuneau acum profesorii – nu domnul Kruge, care preda literatură, ceilalţi.

A făcut un pas în spate, dorind să îi ceară iertare, dar în acelaşi timp nedorind să o facă, ci vrând să o întrebe pe Žofie de ce venise în parc cu Dieter. Vrând să o învinuiască pe ea pentru minciuna pe care i-o spusese tatei, deşi nici asta nu era drept; era vina lui, prostia lui că se lăsase convins de Dieter să vină. Aşa că a rămas locului, uitându-se fix la ea, în timp ce ea îi întorcea privirea, furia lui reflectată pe chipul ei.

De pe promenada înaltă a venit vuiet de ovaţii, iar de dedesubtul ei, un buf buf buf surd. Picioare aflate în marş.

– Să mergem, Walter, i-a spus el alarmat.

– Dar ai promis…

– Trebuie să ne întoarcem la Papa.

– O să îi spun că m-ai adus în parc.

– Walter, a zis Stephan.

S-a aplecat să apuce mâna fratelui său, dar Walter i s-a smuls din prinsoare şi s-a repezit spre Žofie cu atâta forţă, încât a doborât-o pe spate pe bancă, ajungând mai mult sau mai puțin în poala ei.

– Papa a spus două ore, a scâncit Walter. Nu au trecut două ore.

Stephan a încercat să îl ia pe fratele său din braţele lui Žofie, dar ea l-a îmbrăţişat, spunând:

– Stephan.

Deja se vedeau soldaţii din trupele de asalt.

– Acum, Walter. În clipa asta.

Walter a început să plângă, dar Žofie, auzind panica din vocea lui Stephan, sau văzându-i ea însăşi pe soldaţi, sau şi una, şi cealaltă, i-a dat drumul. Stephan a încercat să îl urce pe umerii lui, dar Walter s-a zvârcolit, iar Stephan l-a scăpat şi sărmanul Walter a căzut la pământ.

– Walter! a exclamat Žofie, aruncându-se în genunchi ca să îl ajute. Walter, ai pățit ceva?

Iar soldații mărșăluiau în formație strânsă direct spre ei.

– Dă-i lui Stephan insigna ta, Deet! i-a cerut Žofie, așezându-se la loc pe bancă cu Walter, încercând să pară calmă. Grăbește-te!

Dieter nu a făcut decât să se holbeze la ea.

Soldații s-au oprit în fața lor, iar comandantul a întrebat cu insistență:

– Este vreo problemă aici?

– Nu. Totul este în regulă, domnule, a răspuns Žofie.

Comandantul trupei de asalt și-a mutat privirile de la Žofie și Walter și Dieter, aflați pe bancă, la Stephan, încă în picioare. Stephan simțea goliciunea hainei sale, lipsa unei insigne cu svastica, așa cum purta Dieter, noul „ac de siguranță Viena“.

– Nu suntem cu el, a declarat Dieter.

– Este evreu? a cerut omul să știe.

Dieter a zis da în aceeași clipă în care Žofie a zis nu.

Bărbatul și-a apropiat chipul de al lui Žofie, atât de mult încât Stephan abia s-a abținut să nu îl apuce și să îl tragă înapoi. Walter, încă în brațele ei, a început să plângă cu adevărat, nu cu lacrimi de crocodil ca să i se facă pe plac, ci de groază veritabilă.

– Iar cel mic este cumva un frățior evreu speriat, care stă pe o bancă pe care nu au voie să stea evreii? l-a luat peste picior soldatul.

– Nu este fratele meu, a zis Stephan.

Cu o voce calmă, Žofie a zis:

– Este al meu. Este fratele meu, domnule.

Stephan și-a trecut limba peste buzele insuportabil de uscate.

Soldatul s-a întors către restul oamenilor săi.

– Cred că acest tânăr evreu a venit în parc în căutare de mișcare, da?

Stephan nu știa dacă vorbește despre el sau despre Walter. A simțit o mică scurgere de urină, dar într-un fel sau altul a reușit să o oprească înainte de a se uda vizibil.

– Atunci, ne vei arăta cât de bine stăpânești pasul de paradă, i-a cerut bărbatul, vorbindu-i în mod evident lui.

În jurul lor se aduna o mulțime.

– Nu am vorbit clar? l-a întrebat.

Cu o înghițitură în sec, Stephan a mărșăluit înainte, temându-se să se distanțeze de fratele lui, dar neavând de ales. A făcut un cerc din pașii mari, cu genunchii întinși, revenind într-un loc cu un pic mai aproape de Walter.

– Din nou, i-a cerut bărbatul. Sunt sigur că poți mai bine de-atât. Cântă. Este mai ușor când cânți. „Sunt evreu, îmi știi nasul?“ Știi cântecul ăsta?

Stephan a îndrăznit să arunce o rapidă privire imploratoare către Žofie. Omul a scos bastonul de cauciuc.

Stephan a bătut pas de paradă din nou, depărtându-se de ei, cu bărbatul strigând în urma lui:

– Trebuie să cânți!

A mărșăluit însă în tăcere, neputând să îndure o umilință și mai mare câtă vreme îl priveau Žofie și Walter.

Când s-a întors din nou cu fața spre ei, a văzut cosița lungă a lui Žofie atârnându-i pe spate, mâna ei ținând ferm mâna mai mică a lui Walter.

Fratele său, plângând acum în tăcere, a aruncat o privire în urmă, în timp ce Žofie, miloasă, îl îndepărta de acolo.

Soldatul din trupele de asalt s-a postat în faţa lui Stephan, l-a apucat de picior în timp ce mărşăluia şi l-a împins în sus. Piciorul înfipt pe pământ a cedat, iar Stephan a aterizat dureros pe spate, ceea ce l-a lăsat fără aer. Mulţimea tot mai mare din jur îl batjocorea. Printre ei şi Dieter.

– Am zis să cânţi, i-a cerut soldatul.

Stephan s-a ridicat în picioare, şi-a îndreptat ochelarii şi a reînceput să bată pas de paradă, de data aceasta cântând cântecul umilitor pe care Žofie şi Walter nu mai erau de faţă ca să îl audă.

Soldatul l-a condus pe promenadă, urmat de mulţimea batjocoritoare. Când Stephan a obosit atât de tare, încât nu îşi mai putea ridica picioarele destul de sus ca să îl mulţumească pe soldat, acesta i-a tras din nou piciorul de sub el, răsturnându-l pe spate.

Şi din nou.

Şi din nou.

Stephan era sigur că o nouă căzătură îi va frânge spatele. Dar de fiecare dată vedea faţa batjocoritoare a lui Dieter în mulţime şi se ridica din nou.

A mărşăluit până la capătul promenadei şi a făcut stânga-mprejur.

Ajuns pe la jumătatea drumului, Stephan a ridicat ochii din pământ şi a privit prin lentilele înclinate, dar nu a mai găsit chipul lui Dieter în masa de oameni. A încercat să vadă în gura soldatului care scuipa buzele lui Dieter care orbecăiau prin replicile piesei pe care o scrisese cu atâta meticulozitate, gura lui Dieter numindu-l evreu, mâna lui Dieter pe părul frumos al lui Žofie, când o sărutase pe scena de la Burgtheater. Dar nu mai simţea furie, nu mai simţea nimic care să poată fi îndreptat spre soldatul care îl bătea şi îl lovea în vreme ce, în depărtare, roata cea mare dădea roată din nou şi din nou, pe fundalul cerului.

Despărțire

Truus a sosit în curtea pustie a unității de carantină din Zeeburg, unde copiii se adunaseră deja în clădirea cantinei – toți în afară de șapte, printre care și mica Adele Weiss, ale căror analize arătaseră că au difterie și fuseseră izolați. Cazul lui Adele era unul mediu, indicase doctorul în dimineața precedentă. Avea amigdalele albicioase și tuse, semnele indisputabile ale bolii, dar gâtul era mai puțin inflamat decât al celorlalți copii, respirația mai puțin greoaie și nu îi apăruseră leziuni pe corp.

Iar dimineața aducea vești oarecum bune: în acea după-amiază, copiii sănătoși urmau să se îmbarce pe un feribot spre Anglia, unde Helen Bentwich găsise familii la care să fie plasați toți.

În timp ce mergea grăbită, Truus a fost surprinsă de un obiect care zburase de la o fereastră și aterizase cu o împroșcătură la picioarele ei. Oare era… A examinat obiectul mai de aproape, simțind cum i se face greață, dar grețurile de dimineață erau o veste bună. Oare bila aceasta cenușie era o gălușcă? Nu știa ce o supăra mai mult: că mâncarea cu care copiii ar fi trebuit să supraviețuiască aici era de o calitate atât de proastă, sau că o aruncau pe geam, sau că distracțiile erau atât de puține, încât aruncarea mâncării pe geam trecea drept distracție. Această gălușcă – sau ce era ea – venea din unitatea de difterie, unde se aflau copiii cărora nu li se permitea nici măcar să se plimbe de-a lungul canalului sau ocazionalul amuzament de a privi cum este trasă o barjă de pe pământ de către o echipă de bărbați.

Ajunsă în cantină, Truus s-a adresat copiilor adunați, care au întâmpinat vestea cu urale și au ieșit în fugă către barăci, pentru a-și face bagajele. Chiar era o zi cu vești bune, și-a zis ea în timp ce ușuia un ultim copil rămas în urmă, spunând:

– Am găsit o casă pentru tine și Jonah, Sheryl. Acum dați fuguța și luați-vă lucrurile.

– Nu pot să îl părăsesc, a spus fata.

– Pe cine să părăsești, scumpo?

– Pe Jonah.

– Sigur că nu îl vei părăsi.

S-a întins spre ea și i-a luat mâna cu degetul mare pe care se odihnea jumătate din verigheta ei.

– Am pregătită o casă pentru voi amândoi în Anglia. Acum grăbește-te. Nu îl las să plece fără tine, dar trebuie să vă faceți timp să îmi returnați inelele!

– Jonah este bolnav, a spus fata, iar lacrimi mute i se scurgeau pe obraji.

– Bolnav? Dar a făcut vaccinul.

Fata a rămas pe loc, plângând.

– Ah, scumpo, cred că nu este decât un pic…

A îmbrățișat-o pe fetiță, rugându-se. Doar nu putea fi un nou caz de difterie.

Truus o ținea de mână pe micuța Sheryl când au intrat în biroul asistentei-șefe. Da, fratele fetei se trezise peste noapte cu febră și durere în gât. Nu începuse să tușească și încă nu avea alte simptome în afară de inflamarea amigdalelor. Luaseră în considerare izolarea surorii sale, întrucât cei doi erau inseparabili. Dar puteau să expună un copil asimptomatic la boală?

– Nu, sigur că nu, a zis Truus, calculând deja implicațiile faptului că acest copil fusese diagnosticat în timp ce ceilalți se pregăteau să plece. Va trebui să îi spună lui Helen Bentwich. Nu avea decât să spere că Helen va accepta copii care, în câteva zile, ar putea arăta semnele unei boli acum inexistente. Helen era o femeie deșteaptă. Doctorul socotise că este foarte improbabil la acest punct să se mai îmbolnăvească și alții – asigurare pe care Truus o considera valabilă și pentru copilul pe care îl purta. Toți copiii fuseseră vaccinați la sosire. Cei care se îmbolnăviseră o făcuseră numai pentru că nu era întotdeauna posibil să previi expunerea înainte ca vaccinul să își facă efectul. Cu siguranță Helen va înțelege că riscul relativ scăzut ca un copil bolnav să ajungă în Anglia era un preț mic pentru salvarea tuturor celorlalți din acest loc uitat de Dumnezeu și plasarea lor în familii. Doar era vorba despre difterie, nu variolă sau poliomielită. Iar Helen

era o femeie care nu spunea nu atunci când se putea spune da.

Truus a atins inelul pe care fetița îl purta pe degetul mare, îndepărtând gândul la acei copii americani care muriseră din pricina unor loturi proaste de vaccin în 1901 și 1909, concentrându-se în schimb pe povestea despre conducătorii de sanie din Alaska, sau Marea cursă a milosteniei: douăzeci de oameni și o sută cincizeci de câini de sanie care au traversat peste 1 000 de kilometri în cinci zile pentru a livra antitoxina care a salvat orășelul Nome. Inelul acesta nu era de rău augur; rămăsese din nou însărcinată numai după ce îl dăduse acestor copii – sau atunci își dăduse seama că este însărcinată, ceea ce îi părea același lucru. Dacă inelul pleca la Londra odată cu ei, probabil nu îl va mai vedea niciodată, dar poate că era o binecuvântare, poate că inelul era un blestem pentru ea și nu va fi la fel pe degetele acestor copii.

– Trebuie să ai încredere în mine, Sheryl: am grijă ca Jonah să te ajungă din urmă în Anglia de îndată ce se va simți mai bine, i-a zis fetei. Te poți duce înainte, ca să te împrietenești cu familia, ca atunci când va veni și el să-i ajuți să se cunoască, bine?

Fetița a dat din cap solemn, un copil atât de mic nevoit să îndure atât de multe.

S-a găsit o îngrijitoare care să o conducă pe fată înapoi la baraca ei. Lui Truus i-ar fi plăcut să o ducă chiar ea, dar trebuia să îi viziteze pe copiii bolnavi, să le explice că nu erau lăsați în urmă, că se găsiseră case în Anglia și pentru ei și că, de îndată ce se vor vindeca, vor putea pleca.

– Ceilalți se simt mai bine? a întrebat-o pe asistenta-șefă.

Femeia a deschis ușa salonului: paturi albe, mai mari și mai mici, aliniate la perete, toate acoperite cu cearșafuri albe. Pe un perete era deschisă o fereastră, cea prin care ieșise în mare grabă gălușca. Una dintre fetele mai mari stătea pe pat, construind animăluțe din ceea ce păreau a fi resturile prânzului. În mijlocul camerei, doi băieți jucau un joc inventat de ei, al cărui singur obiectiv părea să fie prinderea a câtorva lucruri aruncate în sus în același timp. Alții, dragii de ei, toți cu gâtul umflat, dormeau sau citeau cărți sau cârpeau ciorapi. Cârpirea ciorapilor trecea drept distracție pentru copiii ținuți în carantină, pentru numele lui Dumnezeu! Truus și-a zis că era un semn bun că un copil din salon avusese curajul să arunce o gălușcă pe fereastră.

– Mă tem că am avut o noapte grea, a zis asistenta.

Truus s-a pregătit, simțind ceea ce urma și numărând în grabă: fata și cei doi băieți, Adele în… Îi mutaseră cumva pătuțul?

– Presupun că este o binecuvântare că aceşti copii sunt orfani, a spus asistenta, că nu există părinți cărora să li se spună.

– Un orfan, a zis Truus simțind că era distrusă, da, dar și lovită de o ușurare pe care știa că nu ar trebui să o simtă.

Dacă era vorba despre un copil care nu avea părinți cărora să li se spună, atunci trebuia să fie fetița care abia învăța să meargă.

– Micuța și dulcea Madeline? a întrebat ea.

În noaptea aceea, Truus s-a străduit să nu plângă, nevrând să îi frângă inima lui Joop cu vestea aceasta. El ar fi vrut să o primească pe mica Adele Weiss în casa lor. Ar fi fost o familie – cuvântul acela pe care nu îl mai rosteau cu voce tare. Voia să îi spună despre Adele și voia să îi spună despre celălalt copil, cel care creștea înăuntrul ei. Cu toate acestea, nu putea, nu încă, nu înainte de a fi mai sigură și sigur nu în seara aceasta. În seara aceasta nu putea decât să îl țină în brațe pe soțul ei și să încerce să nu se gândească la micuța floare pe care o iubise din clipa în care o ținuse în brațe.

Prietenii vin și pleacă

Stephan bătea la mașină în bibliotecă atunci când Walter s-a năpustit înăuntru, anunțând:

– Žofie a venit din nou! Mi-a spus să îți zic că trebuie neapărat să te vadă.

Stephan, ridicând privirile pentru a-l vedea pe fratele său în oglinda de deasupra biroului, și-a surprins propria reflexie, ochiul care nu mai era rana care fusese, dar încă galben-portocaliu, cu striații purpurii, buza spartă care deja se dezumfla, dar cu o cicatrice despre care doctorul spunea că nu va dispărea niciodată. De fapt, avusese noroc. Un cuplu în vârstă îl găsise zăcând inconștient în parc, îl treziseră și îl ajutaseră să urce într-un automobil care aștepta, unde femeia i-a spus să se întindă pe bancheta din spate pentru a nu fi văzut în timp ce îl duceau acasă.

– Spune-i lui Žofie că nu sunt aici, Wall, a zis el.

– Iar? a întrebat Walter.

Stephan se uita fix la o replică din dialogul scris pe hârtia din mașina de scris: Uneori spun lucruri greșite numai ca să văd cine va remarca. De cele mai multe ori, nimeni nu observă.

Walter s-a retras, lăsând ușa deschisă, astfel încât Stephan i-a auzit pașii înceți care au coborât scara de marmură spre holul de la intrare și vocea de copil care s-a ridicat spre el, spunând:

– Stephan zice să îți spun că nu este acasă.

De această dată, Žofie-Helene nu l-a mai rugat pe Walter să încerce din nou, nici nu a spus că nu vrea decât să îl vadă, să știe că se simte bine. A zis doar:

– Dă-i astea din partea mea, Walter, da?

Stephan a așteptat zgomotul închiderii ușii înainte de a-și întoarce degetele la

tastatură. A fixat pagina cu privirea, dar cuvintele nu au revenit.

Lectură

Walter, cu Peter Iepurașul în mână, s-a urcat în elegantul scaun cu rotile al lui Mutti, aflat în lift, a deschis una dintre zecile de broșuri identice pe care Žofie-Helene le adusese pentru Stephan și a început să îi citească lui Peter pe un ton serios. Numai că nu știa să citească. Voia să îl roage pe Stephan să îi citească, dar Stephan era morocănos.

Un gest de bunătate

Truus stătea la fereastra unei cafenele din piaţa Roggenmarkt din Münster, Germania, începând să simtă că atrage prea mult atenţia. După-amiaza târziu, când li se permitea evreilor să îşi facă cumpărăturile, după ce arienii germani luaseră tot ce doreau, nu era un moment potrivit pentru o olandeză creştină să îşi piardă timpul în faţa unei cești de ceai rece. Recha Freier a apărut în capătul străzii, într-un final, părând în acelaşi timp mai mare şi mai sfrijită decât şi-o amintea Truus, basmaua neagră de pe cap şi paltonul simplu deloc măgulitoare pentru chipul şi fruntea oarecum masculine. A trecut fără să arunce nici o privire în cafenea, dar a ridicat o mână înmănuşată ca să îşi aranjeze basmaua care nu o avantaja.

Truus a aşteptat până ce Rucha a coborât strada, apoi s-a ridicat, a făcut un semn de mulţumire chelneriţei şi a urmat-o pe o distanţă de un cvartal. Recha a cotit către Domul Sf. Paul, unde Truus, respectând instrucţiunile pe care le primise acasă, în Amsterdam, îşi lăsase maşina. Şase săptămâni fusese nevoită să aştepte această întâlnire. Şase săptămâni de când murise Adele Weiss.

Recha a trecut de catedrală şi a dispărut în interiorul unei clădiri ceva mai depărtate. Truus a petrecut zece minute încheiate într-un magazin din apropiere, întrebând de eşarfe. Numai după ce eşarfa cumpărată a fost atent ambalată a dat un ocol clădirii în care intrase Recha, urmând în continuare instrucţiunile.

Când uşa din dos s-a închis în spatele lui Truus, Recha a spus fără să o salute:

– Sunt numai trei.

Un frison nemaisimţit până atunci a trecut-o pe Truus, care putea fi din pricina zilei anormal de friguroase, însă ea presupunea că era din pricina sarcinii.
A mers după sunetul vocii lui Recha până a găsit-o ascunsă într-un mic alcov, de unde erau vizibile atât intrarea din faţă, cât şi cea din dos.

– Am aranjat să meargă în Anglia luna următoare, a zis Recha. Femeia care îl ajută pe băiat s-a angajat să găsească o familie, dar are nevoie de timp.

Femeia aceasta era Helen Bentwich, iar băiatul, chiar fiul lui Recha, Shalhevet. Unde găsise Recha puterea de a-şi trimite fiul în Anglia, cu intenţia ca de acolo să plece în Palestina, atât de departe? Truus urma să îi ducă pe aceşti trei copii la adăpost, în Olanda, şi să aibă grijă de ei până ce puteau fi trimişi mai departe.

– În regulă. Mă descurc eu cumva, dar… Ascultă, este vorba despre un copil din ultimul grup. O fetiţă… a murit de difterie contractată în unitatea de carantină, a zis Truus, nepierzând nici o clipă, în caz că erau întrerupte. Nu unul dintre orfani, ci micuţa A…

Micuţa Adele Weiss, aproape că spusese, deşi repetase cu atâta atenţie cum să comunice situaţia fără să folosească nume. Edelweiss. O floare rară, frumoasă, dar efemeră.

– Era copilul asistentei sociale; mi-a dat copilul ei în braţe ca să îl pună la adăpost, iar…

Iar Truus, în aroganţa ei, luase copila, imaginându-şi că o salva, când, de fapt, dacă i-ar fi dat copilul înapoi mamei, Adele Weiss ar fi încă în viaţă.

– Sigur înţelegi că trebuie să îi spun personal, a reuşit ea să îngaime.

Recha a rămas tăcută, ceea ce nu îi stătea în fire, lăsând-o pe Truus să îşi amintească sicriul cel minuscul şi feţişoara care zăcea în pătuţul din unitatea de carantină, cu degeţelul încă în gură.

– Eu trebuie să îi spun mamei, a repetat încetişor.

– Intenţia ta este un gest de bunătate, înţeleg, a răspuns Recha. Dar nu ar fi o dovadă de bunătate să primejduieşti viaţa mamei pentru a-ţi uşura conştiinţa. Trebuie să ne purtăm fiecare vina. Îmi pare rău că tu trebuie să o duci pe aceasta, dar aşa stau lucrurile. Iar acum, episcopul aşteaptă să îţi asculte confesiunea, păcatul de… Recha s-a oprit, adunându-se. Păcatul de a-l iubi pe unul dintre copiii tăi mai mult decât pe ceilalţi.

Recha a ciocănit de două ori în peretele de lângă ele. În pauza dinainte de a bate din nou şi a dispărea printr-o uşă secretă, Truus a încercat să îşi imagineze acest lucru: să ai atât de mulţi copii, încât unul să îţi fie mai aproape de inimă decât ceilalţi şi să îl trimiţi undeva în siguranţă, ţinându-i pe ceilalţi lângă tine.

A părăsit clădirea pe intrarea principală, a coborât strada şi a intrat în catedrală, în lumina slabă, filtrată de vitralii şi în răcoarea de piatră, în mirosul remanent de tămâie şi fitil de lumânare ars, de strane din lemn şi pernuţe din piele, de improbabilă supravieţuire a credinţei.

Confesiunea

Mica ușă din lemn a confesionalului s-a deschis, dezvăluind în umbră, în spatele unui paravan, un bărbat masiv cu sprâncene mai stufoase decât părul şi o cruce grea pe un lanţ gros, în jurul gâtului. În spațiul acela slab luminat și înghesuit, lui Truus îi venea să plângă, ca și cum simpla prezență a acestui om sugera posibilitatea de a-şi descărca povara.

După o îndelungată tăcere, episcopul i-a dat ghes.

– Iartă-mă, părinte, căci am păcătuit.

– Păcatul de… de a-l iubi pe unul dintre copiii mei mai puțin decât pe ceilalți, a reușit Truus să spună.

Oare îl iubise pe vreunul dintre copiii pe care îi purtase în pântece mai puțin decât pe ceilalți? Mai puțin decât pe copilul pe care îl purta acum? O iubise pe Adele Weiss mai puțin?

A privit printre gratii, dându-şi seama de tăcerea episcopului.

– Mai mult decât pe ceilalți, a zis ea. Îmi pare rău. De a-l iubi mai mult decât pe ceilalți.

El a privit-o lung, în mod evident cu inima îndoită între cuvântul greșit și durerea ei vădită.

– Sunt sigur, bună doamnă, a zis el, că Dumnezeu crede că sufletul dumitale merită iertarea de care ai nevoie.

I-a dat câteva clipe să se adune înainte de a deschide ușa în spatele lui, lăsând să pătrundă destulă lumină pentru a i se vedea nasul lung și buzele subțiri, ochii liniștitori. Un copil a venit lângă el în încăperea cea mică și a privit prin ecranul dinspre interior la Truus. Era o fetiță de vreo șapte ani, cu gene drepte ca ale lui Joop, deasupra unor ochi mari, căprui, care ascundeau o teamă mai mare decât ar

trebui să simtă vreodată un copil de vârsta ei.

– Aceasta este Genna Cantor, a spus episcopul. Fetița a continuat să o privească fix. Genna este cea mai mare. O să vi-i prezinte pe ceilalți, nu-i așa, Genna?

Fata a dat din cap, solemnă.

A intrat o a două fată, care semăna atât de mult cu Genna, că ar fi putut fi surori gemene.

– Ea este Gisse. Are șase ani, a zis Genna.

– Genna și Gisse, a spus Truus. Și sunteți surori?

Genna a încuviințat din cap.

– Sora noastră mai mare, Gerta, este în Anglia, iar Grina este și ea sora noastră, deși s-a dus la Dumnezeu înainte de nașterea noastră.

Cuvintele rostite cu o siguranță în privința existenței unui Dumnezeu de care Truus încerca din greu să nu se îndoiască.

Apoi le-a fost trecut în brațe un bebeluș, ale cărui degețele perfecte se întindeau spre fața surorii sale.

– Ea este Nanelle, a spus Genna. Este cea mai mică.

Nanelle – un nume incredibil de apropiat de cel pe care Truus și Joop îl aleseseră când Truus era însărcinată pentru prima dată; dacă acel prim copil ar fi fost băiat, urma să fie numit după tatăl lui Joop, dar dacă era fată, ar fi chemat-o Anneliese și ar fi strigat-o Nel. Poate că acel copil fusese cel mai iubit, singurul pentru care îndrăzniseră să aleagă un nume.

– Nanelle, a repetat Truus adresându-se Gennei. Presupun că părinții voștri au rămas fără nume cu G?

Genna a răspuns:

– De fapt, o cheamă Galianel. Doar că îi spunem Nanelle.

– Ei bine, Genna și Gisse și Nanelle, eu sunt Tanti Truus.

Tanti Truus, numele pe care şi-l luase când se apucase de munca de asistentă socială, la cinci ani după nuntă, când începuse să creadă că nu va exista niciodată o Nel.

– Îl ţineţi minte? le-a întrebat ea pe fete. Tanti Truus.

– Tanti Truus, a repetat Genna.

Truus i-a făcut semn din cap lui Gisse ca să îl spună şi ea. Era mai uşor să îi ceară unui copil să repete un nume improbabil decât să îi ceară să mintă.

– Tanti Truus, a repetat Gisse.

– Nanelle nu vorbeşte încă, a zis Genna.

– Nu? a făcut Truus, zicându-şi Slavă Domnului! Este imposibil să înveţi un copil atât de mic ce să spună.

– Zice Gaga, a continuat Gisse, dar nu ştim la care dintre noi se referă.

Cele două surori au chicotit. În regulă. Totul urma să fie bine.

– Deci eu sunt Tanti Truus şi o să vă duc la Amsterdam. Va trebui să vă cer să faceţi nişte lucruri ciudate pe drum, dar vreau să nu uitaţi, dacă sunteţi întrebate, că eu sunt Tanti Truus şi că veniţi să petreceţi câteva zile cu mine la Amsterdam. Ţineţi minte asta?

Fetele au dat din cap.

– În regulă atunci, a spus Truus. Care dintre voi ştie să se prefacă mai bine?

Prefăcătoria

Era frig ca-n iad pe când Truus se apropia de ghereta din lemn a santinelei, dar frigul și întunericul și ora cinei erau cel mai bun moment pentru a evita o verificare meticuloasă la frontieră. A încetinit mașina, poruncind în minte celor două santinele care fumau în interiorul postului să nu vadă în ea decât o femeie singură, care conduce o mașină cu numere olandeze și căreia i se poate permite să treacă granița fără nici un fel de probleme. Dar când farurile mașinii au luminat o poartă metalică închisă, acoperită cu o svastică enormă din material textil, cu margine albă, unul dintre gardieni a ieșit din postul de pază.

Truus, având deja pregătit în mâna înmănușată pașaportul pentru o singură persoană, a netezit cutele fustei lungi. A rulat geamul în aerul înghețat, a dat bună seara și i-a înmânat gardianului pașaportul. Și-a așezat mâinile înapoi pe volan, cântărindu-l din ochi în timp ce el lumina cu lanterna documentele pe care i le înmânase. Sub palton, gulerul îi era aranjat și drept, cizmele îi erau lustruite și, chiar și la această oră târzie, pe bărbia lui nu se vedea nici urmă de fir de păr. După toate aparențele, un nou recrut, căci purta numai mantaua cu care sunt înzestrați soldații la acest moment din an, chiar dacă seara rece ar fi impus ceva mai gros. Era prea tânăr ca să fie căsătorit, la fel și colegul lui, presupuse ea, și probabil prea idealiști ca să poată fi mituiți. Oricum, de data aceasta avea la ea numai inelul veritabil al mamei sale – folosise toate falsurile și nu avusese timp să mai comande altele – și, în orice caz, era prea riscant să încerce să mituiască un nazist în prezența altuia. Ar fi trebuit să aibă mare încredere unul în celălalt, iar încrederea era un lucru mult prea rar zilele acestea.

– Mergeți acasă, Frau Wijsmuller? a întrebat santinela.

Respectuos. Ei bine, asta putea să îi fie de folos. Simțea rigiditatea pedalei de accelerație și a celei de ambreiaj sub picioarele ei, simțea căldura pe pulpe. Era mai puțin probabil ca un grănicer respectuos să o pună să iasă din mașină.

– Acasă la Amsterdam, da, domnule sergent.

Omul a luminat cu atenție interiorul mașinii, paltonul odihnindu-se pe scaunul de

lângă ea şi apoi bancheta din spate, goală. Truus a încercat să nu trădeze altceva decât respect. A trecut raza lanternei prin geamul din spate, examinând podeaua maşinii. A încercuit maşina şi a repetat verificarea podelei din cealaltă parte, apoi s-a uitat sub maşină. Cât de meticulos. Ce fel de Dumnezeu ar aranja lucrurile astfel încât să fie nevoită să suporte examinarea atentă a acestui băiat conştiincios?

S-a întors în dreptul geamului lui Truus.

– Paltonul dumneavoastră?

A ridicat paltonul de lângă ea, întinzându-l pentru a-i arăta că nu este decât un simplu palton.

– Vă deranjează dacă verific sub scaune?

– Sigur că trebuie să verificaţi peste tot, a zis ea, deşi sper că nu va trebui să deranjaţi lucrurile din portbagaj. Este încărcat până la refuz.

Gardianul a făcut un semn către camaradul său din gheretă. Camaradul a lăsat mâncarea jos fără tragere de inimă, a scos arma şi a venit lângă ei, ţinându-şi pistolul Luger aţintit spre portbagaj, în timp ce primul îl deschidea. Truus i-a urmărit în oglinda retrovizoare, până când raza lanternei s-a reflectat în ea şi nu a mai putut vedea ce fac soldaţii. Şi-a relaxat mâinile încleştate pe volan şi le-a coborât peste fustă.

– Fiţi calme, fetelor, a şoptit ea. Staţi ascunse.

Fericită pentru o clipă că fetele erau mici. Mici şi extrem de slabe.

Grănicerul s-a întors la geamul automobilului, permiţându-i lui Truus să îl vadă pe partenerul său stând cu arma într-o mână şi o pătură atent împăturită în cealaltă. Truus şi-a repus mâinile înmănuşate pe volan.

– Mă întreb, Frau Wijsmuller, dacă ne puteţi spune de ce călătoriţi cu atât de multe pături? a întrebat grănicerul, vocea părând mai degrabă a unui băiat decât a unui bărbat, un amărât de băiat nevoit să stea toată noaptea în frig pentru a interzice unor oameni să plece dintr-o ţară care nu îi vrea, o ţară în care a fost învăţat să creadă în acelaşi mod în care Truus îşi imagina că va crede în Olanda copilul ei. Un băiat tânăr şi idealist, care îşi face datoria.

– Vreţi să luaţi câte una dumneata şi colegul dumitale? Nu cred că am trăit vreodată o noapte mai rece ca asta.

El l-a strigat pe camaradul său, care a luat două pături şi le-a dus în interiorul gheretei.

– Mulţumesc, Frau Wijsmuller. Chiar este o noapte rece. Ar trebui să vă puneţi paltonul.

Truus a încuviinţat din cap, dar a lăsat paltonul pe bancheta de lângă ea şi piciorul deasupra acceleraţiei în timp ce îl privea pe camarad revenind la portbagaj.

– Sper că nu vă deranjează dacă golim tot portbagajul?

S-a întors în spatele maşinii şi a început să scoată păturile una câte una în timp ce celălalt stătea cu arma atent aţintită spre portbagaj. Truus privea fix înainte la argintiul rece al porţii, la roşul şi negrul steagului cu svastica, la neverosimila margine albă.

Cel mai simplu lucru din lume

– Stephan, a zis tatăl lui, mama ta ți-a pus o întrebare.

Stephan s-a uitat către Mutti, care zâmbea de cealaltă parte a mesei aranjate cu argintărie și porțelanuri și noile cristaluri cumpărate de tatăl lui pentru a le înlocui pe cele sparte în noaptea Anschluss-ului. Cotletul mamei era neatins, gălușteile tăiate, dar nemâncate, iar salata de varză rearanjată ca să pară că mâncase mai mult decât o făcuse. Dar venise la masă în seara aceasta, când de multe ori era prezentă numai în portretul de pe perete: Mutti mai tânără decât era Stephan acum, de pe vremea când Klimt picta încă într-un stil mai tradițional, mama lui drapată nu în auriu, ci mai degrabă cu mâneci albe, bufante și o pălărie care îi stătea în vârful capului, într-un mod în care nu purta niciodată pălăria, dar care îi sublinia sprâncenele negre perfecte și ochii mari, verzi. Mutti credea probabil că Stephan se gândea la scrierile lui, iar el nu a contrazis-o. Ea va încerca să facă să pară că această nouă viață era normală. Iar el va intra în joc.

– Cum au mers repetițiile pentru noua ta piesă? a întrebat din nou mama lui.

– Nu mai facem piesa, în cele din urmă, a răspuns el, iar la vederea expresiei de îngrijorare din ochii obosiți ai mamei, a continuat: Žofie este ocupată cu matematica ei.

– I-a adus lui Stephan o grămadă de copii ale unei cărți, dar el nu vrea să i-o citească lui Peter, s-a plâns Walter.

Idioțenia lui de piesă. O dăduse la tipar la mașina Linotype din biroul mamei ei, sau poate o tipărise chiar ea însăși, iar acum exista o duzină de copii ale unei piese idioate, în loc de una singură.

– Nu cred că…, a dat să spună tatăl său.

– Prietenii vin și pleacă chiar și în cele mai bune timpuri, l-a întrerupt Mutti.

– Este mai bine așa, Stephan, căci tocmai ți-am găsit un profesor cu care să

lucrezi la engleză peste vară. Ne poate aloca o singură oră pe zi, așa că va trebui să lucreze cu amândoi în același timp.

– Voi studia engleza cu Stephan? a întrebat Walter. Și Peter la fel?

Stephan și-a lăsat furculița pe farfurie, așa cum fusese învățat să facă, și, cu o degajare forțată, a zis:

– Când dăm teste, Wall-man, va trebui să lași răspunsurile la vedere, ca să le pot copia!

Walter i-a șoptit iepurașului său:

– Peter, trebuie să lași răspunsurile la vedere, ca să le putem copia de la tine!

Mutti s-a întins și a luat lăbuța iepurașului de pluș, deși cu numai câteva săptămâni înainte lui Walter nu i se permitea să vină la masă cu Peter Iepurașul.

– Trebuie să vă întreceți, ca să vedem cine va fi cel mai bun înainte de a pleca la școală, a zis ea. Eu pariez pe tine, Peter.

– Ruchele, chiar dacă am avea vize pentru băieți, a spus Papa, nu cred că ar vrea să își părăsească mama în…

– Nu poți să îl ignori pe Hitler care traversează Mariahilfer Strasse în limuzina Mercedes cu șase roți, Herman. Nu îi poți ignora pe cei peste un milion dintre vecinii noștri care au votat pentru anexare.

– Plebiscitul nu a fost legitim, a obiectat Papa.

– Vezi pe cineva care își asumă riscul să o spună?

*

Stephan își terminase Germknödel[16]-ul și aduna pe furiș urmele de umplutură de prune și semințe de mac cu degetul, când năvăli în încăpere mătușa Lisl, cu valiza în mână. De ce nu i-o luase Rolf la ușă?

– Michael cere divorţul! a zis ea.

– Lisl? a spus Mutti.

– Nu poate fi căsătorit cu o evreică. Dăunează afacerilor. M-a alungat. Nu poate fi însurat cu o evreică, dar averea mea tot vrea să o păstreze.

– Nu ar avea nici o afacere dacă nu ar fi fost averea ta, ca să i-o salveze, a spus Papa.

– A transferat-o pe numele lui! Intenționează să ia și partea mea din fabrica de ciocolată.

– Doar nu poate pretinde să îmi ia jumătate din capital! a obiectat Papa. Este pe numele tău, Lisl.

– Calmează-te, Lisl, a insistat Mutti. Ia loc. Ai mâncat? Herman, sun-o pe Helga și roag-o să aducă ceva de mâncare pentru Lisl și poate un coniac.

– Michael nu poate efectua un transfer dacă numele lui nu este înscris în registrul acţionarilor, a zis Papa către mătușa Lisl, ignorând-o pe Mutti, iar eu refuz să îl înscriu.

– A făcut deja actele, Herman, a insistat mătușa Lisl. Zice că, dacă refuz, pune să te aresteze și să fii trimis într-un lagăr de muncă. Zice că este cel mai simplu lucru din lume în ziua de azi să denunți un evreu.

Găluşcă din aluat cu drojdie, umplută cu gem de prune, servită cu unt topit și un amestec de semințe de mac și zahăr deasupra

Crisalide

Truus a oprit mașina într-o mică piață de dincolo de graniță.

– Am ajuns în Olanda, a spus ea.

Gisse, ghemuită pe podeaua mașinii, sub fustele largi ale lui Truus, a urcat pe scaunul pasagerului.

– Nu am scos nici un sunet, a zis pe un ton serios.

– Ai fost minunată, Gisse, a zis Truus, întinzându-se să ia bebelușul de la Genna, care era înghesuită sub fustele ei, lipită de portiera opusă. Toate ați fost minunate.

A deschis portiera cu grijă, ca să nu cadă Genna, iar fata a ieșit târâș din mașină, s-a dus la portiera din dreapta și s-a așezat lângă surorile ei. Truus a ieșit din mașină și și-a tras paltonul pe ea, îngrijorată acum de complicații, de lipsa vizelor de intrare în Olanda. Mica prăvălie era închisă, dar s-a îndreptat către cabina telefonică de la marginea drumului și a format numărul Klarei Van Lange, pentru a o anunța că avea trei copii. Patru copii, și-a zis ea, dar unul dintre ei o va însoți pe Klara oriunde s-ar duce.

PLANIFICATA ÎNTRUNIRE GLOBALĂ A REFUGIAȚILOR

Parisul acceptă propunerea Americii pentru o întâlnire la Évian-les-Bains

de KÄTHE PERGER

11 mai 1938 – Guvernul Statelor Unite a propus o întrunire a unui comitet interguvernamental pentru a facilita emigrația refugiaților din Germania și Austria. Urmează să se țină la Évian-les-Bains, Franța, începând cu 6 iulie.

Întreaga Europă a bătut pasul pe loc, așteptând ca America să preia coordonarea încercărilor de ajutorare a refugiaților evrei și să propună unele noi. Se așteaptă din toate părțile ca America, gazdă fiind, să deschidă conferința cu înaintarea unei importante rezoluții. Sunt invitate să participe peste treizeci de națiuni.

Se crede că majoritatea evreilor din Germania ar părăsi acum Reichul dacă li s-ar da această șansă, dar barierele puse în calea imigrației devin pe zi ce trece insurmontabile. Cotele fixe de imigrație nu le lasă evreilor decât liste de așteptare care se întind pe ani întregi. Persoanele refugiate în diferite țări, printre care și Statele Unite – unde Departamentul de Stat a refuzat să admită chiar și completarea cotei minime impuse de Legea Johnson-Reed, din pricina situației economice dificile –, sunt obligate să garanteze că nu vor cere niciodată asistență publică.

În timp ce emigranții trebuie să sosească cu bunuri pentru o viață întreagă, pe 26 aprilie germanii au adoptat un Ordin pentru Declararea Averilor Evreilor, care cere tuturor evreilor cu o avere de peste 5 000 de *Reichsmarks* să depună o declarație de avere până la sfârșitul lunii iunie. Proprietăți imobiliare. Proprietăți personale. Conturi bancare sau de economii. Garanții. Polițe de asigurare. Conturi de pensii. Totul, până la ultima lingură de argint și rochie de nuntă, trebuie declarat. Deja, pretind nemții, prea mulți evrei au fugit cu proprietăți care aparțin Reichului. Acum solicită confiscarea întregii averi a evreilor care doresc să emigreze.

Speranțe renăscute

Căldura era de vină, presupunea Truus – la fel de sufocantă acum, la început de iunie, pe cât fusese de friguroasă în noaptea în care le scosese pe cele trei surori din Germania pe furiș, în urmă cu numai o lună. Stătea la micul dejun, față în față cu Joop, încercând să mascheze cele mai severe grețuri matinale pe care le avusese până acum. Intenționase să îi pregătească broodje kroket înainte de a pleca de data aceasta, un mic dejun zdravăn, dar când s-a trezit și-a dat seama că nu va suporta mirosul de prăjeală. În schimb, a pregătit wentelteefjies[17], folosind suikerbrood[18]-ul dulce, cu gust de scorțișoară, care urma să fie micul dejun din ziua următoare. „Friganele franțuzești“, îi spusese o prietenă că se numesc în America, unde se servesc în hoteluri elegante, dar nu erau, o asigurase prietena ei, la fel de bune precum cele făcute de Truus. Erau atât de ușoare la stomac, încât Truus le-ar fi mâncat în fiecare dimineață până la venirea copilului.

În curând se va vedea sarcina; va trebui să îi spună lui Joop. Dacă ar fi acordat mai multă atenție modei, silueta subțire care era acum în vogă ar fi dat-o deja de gol. Dar femeile sunt întotdeauna mai conștiente decât bărbații de schimbările din trupul lor, iar Joop era distras de munca sa la bancă și de climatul financiar dificil, peste toate greutățile din lume. Trebuia să mai treacă încă o săptămână ca să fie mai sigură, înainte de a-i da speranțe.

– Italia și Elveția au refuzat să participe la Conferința de la Évian, a zis Joop, citind încă ziarul. România a cerut să fie tratată ca o țară generatoare de refugiați.

– Am auzit ieri că președintele Roosevelt trimite ca reprezentant pe un nimeni.

– Myron C. Taylor, a zis Joop, ridicând privirile. Un fost director de la corporația U.S. Steel. Roosevelt îi acordă puteri de ambasador, chiar dacă asta îi va da… Truus, nu arăți bine. Tare aș vrea să te răzgândești și să mă lași să mă duc în Germania în locul tău, de data asta.

– Știu, Joop. Știu că te-ai duce în locul meu, că preferi să te duci tu. Ești un om tare bun. Dar o femeie care călătorește cu copii ridică mai puține semne de

întrebare decât un bărbat.

– Nu se poate duce doamna Van Lange?

Klara era și ea însărcinată, dar Truus nu avea de gând să admită că o femeie care poartă un copil în pântece nu este potrivită să salveze alți copii.

– Doamna Van Lange este foarte deșteaptă, dar nu este încă pregătită pentru o acțiune pe cont propriu, a zis Truus, deși Klara o surprindea de multe ori, cu priceperea ei neașteptată.

– Nu este pregătită pentru că este prea periculos, a spus Joop, și exact acesta este motivul pentru care ar trebui să mă duc în locul tău.

Truus adună în furculiță un pic de pâine cu ou și o bucățică de fruct, evitând smântâna. Chiar și wentelteefjies părea acum prea greu pentru stomacul ei.

– Joop, a spus ea. Îți spun asta în modul cel mai prietenos: nu știi să minți defel.

– Grupul acesta nu are vize?

Știa că aduce copii fără vize de intrare în Olanda, dar asta era mult mai puțin periculos decât scoaterea lor din Germania fără vize de ieșire.

– Recha aranjează totul în Germania, a zis ea.

– În acest caz, de ce aș avea nevoie să mint?

Truus s-a ridicat ca să adune vasele și să evite întrebarea lui Joop. Mișcarea i-a provocat crampe care au luat-o pe neașteptate, încât a fost nevoită să pună jos farfuria pe care o avea în mână. A simțit un val de căldură și același miros.

– Truus!

Joop s-a ridicat și s-a întins peste masă, farfuriile zăngănind înfiorător pe podea.

Pentru o clipă, Truus și-a imaginat că mica băltoacă de roșu nu era decât compotul de căpșune. S-a gândit să îl liniștească, zicându-i că îi venise ciclul, atâta tot, dar durerea a făcut-o să se îndoaie de mijloc, un nou val de sânge udându-i ciorapii și pătându-i rochia.

Friganele

Pâine dulce şi aromată

Prețul ciocolatei

Stephan se ascundea în pivnița cu cacao, la adăpost de căldura verii, unde putea să își schițeze noua piesă, când a auzit mișcare la etajul de deasupra. A încercat să ignore zgomotele – tocmai își nota o idee, iar ideile au obiceiul de a dispărea dacă nu sunt puse în cuvinte imediat. Oricum îi era greu să răspundă chemării lor, odată ce erau scrise în jurnalul său, dar dacă nu ajungeau nici măcar atât de departe, nu mai ajungeau nicăieri.

Și-a întors toată atenția la cuvintele pe care abia le scrisese: Un băiat care stătea înainte în prima bancă stă acum în ultima, dincolo de o linie galbenă. Știe răspunsul pe care îl cere profesorul, dar ridicarea mâinii nu face decât să provoace batjocura celorlalți. Chiar dacă răspunsurile sunt corecte, vor fi considerate incorecte.

Nu știa de ce simțea nevoia să revină la chestiunea aceasta, acum, că luaseră vacanța de vară. Pentru Walter, presupunea el. Sărmanul Walter plânsese în fiecare dimineață în ultimele săptămâni de școală. Peter trebuia să meargă cu el, repeta el insistent; dacă îl lăsa pe Peter acasă, iepurașul nu va învăța nimic.

Deasupra lui Stephan, ușa pivniței pentru cacao a fost izbită de perete și o pereche de cizme negre, lucioase, au coborât zgomotos scările de lemn – o privelițte cu care aproape se obișnuise afară, pe străzile Vienei, dar nu își închipuise niciodată că avea să o vadă în interiorul Fabricii de ciocolată Neuman. Închise jurnalul și îl ascunse sub cămașă.

În vreme ce naziștii s-au apucat să inventarieze lăzile pline cu boabe de cacao – erau numai patru bărbați, dar părea o adevărată invazie –, Stephan a urcat pe furiș scările pentru a descoperi că alții roiau în jurul cuptorului pentru cacao, al mașinii de amestecat ciocolata și al meselor din piatră, în timp ce ciocolatierii îi urmăreau neliniștiți. Oamenii care lucrau pentru tatăl său erau evrei? Stephan nu știa; lucrau pentru Papa pentru că făceau ciocolată grozavă.

A trecut ghemuit prin fața liftului și a ajuns la scara cea mare, ușurat să o găsească liberă.

Înainte de a ajunge la ultimul etaj, a auzit vocea tatălui său.

– Tatăl meu a clădit fabrica asta de la zero! spunea Papa.

Stephan s-a apropiat pe furiș de biroul tatălui său, unde i-a găsit pe Papa și pe unchiul Michael într-o discuție aprinsă.

– Trebuie să înțelegi că acum nimănui nu îi pasă de asta, Herman, spunea unchiul Michael cu o voce surprinzător de blândă și atât de înceată, încât Stephan a trebuit să se concentreze ca să audă. Tu ești evreu. Dacă nu îmi vinzi totul mie înainte ca oamenii aceștia să termine inventarul și să raporteze valoarea, vor confisca Fabrica de ciocolată Neuman în numele Reichului. Dar tot te vor obliga să plătești impozite, cu bani pe care nu îi mai poți câștiga. Îți jur, asta se va întâmpla, asta fac ei. Dar eu pot avea grijă de tine și de sora ta…

– Cum? Divorțând de ea și furând de la noi?

– Nu divorțez de ea cu adevărat, Herman. O fac doar pentru ochii legii, pentru a ne salva pe amândoi. Unchiul Michael îi întinse un stilou lui Papa. Trebuie să ai încredere în mine. Semnează actul de vânzare înainte să fie prea târziu. Voi asculta tot ce îmi spui tu să fac cu fabrica. Voi avea grijă de tine și de Ruchele și de băieți, așa cum voi avea grijă și de Lisl. Ea este soția mea, iar voi sunteți familia mea, indiferent dacă legăturile dintre noi sunt aprobate de stat sau nu. Dar trebuie să mă lași să vă ajut. Trebuie să ai încredere în mine.

Cearșafurile albe ale morții

Truus zăcea pe patul de spital, ventilatorul din tavan, care mișca aerul înăbușitor de iulie și un radio adus de Joop fiind singurele alinări între cearșafurile albe de pe patul cu ramă metalică, pereții albi și asistenta cu bonetă albă care venea cu regularitate să îi ia temperatura.

– Soțul dumneavoastră nu vine astăzi? a întrebat-o asistenta.

Unde era Joop?

Hemoragia fusese oprită înainte ca Truus să sângereze de moarte, dar o infecție o slăbise atât de mult, încât nu putea nici să se ridice în capul oaselor. Fără aparatul de radio, nu ar fi avut altceva de făcut decât să asculte vocile nou-născuților aduși tinerelor mame și să își facă griji în legătură cu copiii germani ale căror vieți depindeau de ea să nu zacă într-un pat de spital, cu cearșafurile albe ale morții bine întinse pe lângă colțurile patului, ca și cum bumbacul apretat ar fi putut salva pe cineva.

La graniță

Joop privea steagul cu svastica de pe poarta din zale metalice care s-a scufundat în întuneric când a stins farurile. A apăsat mânerul rece din metal al portierei, mișcându-se încet, cu pistolul ațintit spre tâmplă prin geamul deschis. O picătură de sudoare i se prelingea pe frunte, dar nu a îndrăznit să o șteargă. A deschis cu grijă portiera. Grănicerul cel slab a făcut un pas într-o parte, pentru a nu îl scăpa din cătarea pistolului. Joop și-a întors picioarele. A pus tălpile pe pământ. S-a ridicat cu atenție. A așteptat. Nu avea copii cu el, nici un motiv să se teamă.

Plecase în locul lui Truus, să încerce să o convingă pe Recha Freier să îi permită să ia copiii pe care Truus i-ar fi trecut peste graniță dacă nu ar fi fost spitalizată. Venise fără să îi ia, fără să îi spună nici măcar lui Truus; ea făcuse ca totul să pară atât de simplu, încât nici nu își imagina că nu ar putea salva copiii. I se păruse că singurul lucru care i-ar alina durerea de a pierde copilul lor ar fi să știe că alți copii vor supraviețui. Tremura în timp ce, cu arma încă ațintită asupra lui de către grănicerul cel slab, unul mai îndesat îl percheziționa: piept, talie, părțile private.

– Dacă ați fost în Germania cu afaceri legate de bancă, după cum spuneți, a zis grănicerul mai îndesat, nu o să vă deranjeze să veniți cu noi până confirmăm povestea.

Joop a îndrăznit un firav și neconflictual „Mă tem că bancherul cu care m-am întâlnit a plecat de mult acasă, este atât de târziu“.

– În acest caz, vom muta automobilul, a spus cel care ținea arma, ca să nu blocheze drumul toată noaptea.

Distragerea atenției

Radioul era o binecuvântare și un blestem: veștile din ce în ce mai sumbre. Truus asculta o relatare de la o conferință mondială a refugiaților, un scurt discurs înregistrat, citit de o voce cunoscută – „Speranța mea este să convingem această stimată adunare în legătură cu nevoia ca toată lumea să ni se alăture în efortul de ajutorare a evreilor persecutați din Reich“ –, când vocea lui Joop a întrerupt discursul.

– Trebuie să te odihnești, Truus.

– Joop!

A oprit radioul, s-a așezat cu grijă pe marginea patului ei și a sărutat-o blând pe frunte. Ea l-a înconjurat strâns cu brațele.

– Oh, Joop, slavă Domnului că ai ajuns acasă!

– Klara ți-a spus, nu-i așa? a întrebat-o Joop. I-am telefonat de la primul telefon public pe care l-am găsit când am ieșit din Germania. I-am spus că voi veni direct aici.

– A venit de cum a aflat, ca să îmi spună personal. Dar una este să aud că ești bine, și alta să te văd. Ce s-a întâmplat, Joop? Klara a spus că aveai documentele tale și nu aduceai copii și cu toate astea Gestapo-ul te-a reținut pentru interogatoriu?

– Îmi pare rău, Truus. Sunt un eșec total. Nu am reușit să o conving pe Recha Freier nici să ne întâlnim, darămite să îmi lase copiii pe mână.

Recha își asumase deja atât de multe riscuri; era prea mult să i se ceară să trateze cu o persoană pe care nu o cunoștea. Poate Klara Van Lange ar fi avut mai mult succes, dar Joop nu îi ceruse să îl însoțească. Joop dorise să facă asta singur, pentru ea.

– Recha se teme pentru copii, Joop, a zis ea. Cu atâtea lucruri rele care se întâmplă…

Adele Weiss era moartă, iar Recha fusese nevoită să îi spună sărmanei mame. Lui Truus nu ar trebui să i se permită să pună mâna pe copii. Era limpede că Dumnezeu nu voia ca ea să se apropie de copii. Dar nu se putea gândi la asta acum.

– Cel puțin ai încercat, Joop. Îți mulțumesc pentru asta.

– Ce s-ar fi întâmplat dacă Recha ar fi fost de acord să ne întâlnim? Dacă mi-ar fi încredințat copiii?

Trase un scaun lângă patul ei și o luă de mână. Dacă auzea zgomotele făcute de bebelușii din restul salonului, nu o arăta. A încercat și ea să nu lase să se vadă că îi aude, a încercat să se ferească de sunetul scos de un copil agitat, liniștindu-se, își imagina ea, la sânul mamei.

– Acela era dragul de Norman Bentwich pe care l-am cunoscut la Londra, a zis ea, nevrând să mai stăruiască asupra copiilor sau a pericolului în care se aflase Joop. Îți amintești de Norman?

– Și de Helen, a zis Joop. Mi-au plăcut amândoi.

– Vorbește în numele britanicilor la Évian-les-Bains, unde fiecare delegat la rând și-a exprimat solidaritatea, dar nici unul nu s-a oferit să primească refugiați.

Joop a oftat.

– Bine, Truus. Deschid radioul, dar trebuie să îmi promiți că nu lași veștile să te supere.

Și-a reprimat lacrimile, încercând să nu asculte gânguritul copiilor. Erau reali, sau numai în imaginația ei? Cum de nu îi auzea și Joop, dacă erau reali? De vină erau acest îngrozitor pat alb, această îngrozitoare încăpere albă, această zi după nesfârșită zi de alb care o făceau să își imagineze lucruri.

– Îmi distrage atenția, mă gândesc la alte lucruri, a zis ea. Chiar dacă sunt oribile.

Joop i-a strâns mâna, pe care acum purta numai verigheta simplă și rubinul, cele două inele care alcătuiau verigheta dublă fiind încă la gemenii germani care acum erau amândoi în Anglia.

– Putem încerca din nou, a spus ea, dar nu am nevoie de un copil. Serios, nu am.

Au rămas tăcuți, fiecare încercând din răsputeri să îl cruțe pe celălalt de durerea de a-i cunoaște suferința. A sărutat-o din nou, apoi a deschis radioul.

Catul servitorilor

– Ți-am citit piesa, Stephan, a zis profesorul de engleză. Este foarte bună. Piesa, vreau să zic. Exprimarea în engleză are nevoie de îmbunătățiri.

Se aflau toți trei în bibliotecă: Stephan, Walter și profesorul lor. Patru, dacă îl socoteai și pe Peter.

– Peter trebuie să joace rolul fetei, l-a informat Walter pe profesor cu importanță.

– Nu face nimic, Wall, pot juca eu rolul fetei dacă nu îi place iepurașului tău, s-a oferit Stephan.

– Žofie-Helene era înainte fata, i-a spus Walter profesorului, dar acum își petrece tot timpul exersând la matematică.

În timp ce profesorul răsfoia manuscrisul, Stephan asculta atent murmurele lui Mutti și ale mătușii Lisl venind din holul de la intrare, mătușa Lisl spunând că unchiul Michael aranjase ca întreaga familie să rămână în palat, să ocupe camerele de la etaj.

– Camerele noastre sau și aripa musafirilor? a întrebat Mutti.

– Etajul servitorilor, a spus mătușa Lisl. Știu că nu pare mult, Ruche, dar majoritatea oamenilor sunt forțați să se mute dincolo de canal, în Leopoldstadt, unde familii întregi locuiesc într-o singură cameră.

Stephan se uita la tavanul de deasupra sa, unde era pictată o hartă a lumii, traversată de o corabie complet echipată.

Dincolo de el se aflau dormitoarele părinților, al lui și al lui Walter. Camerele servitorilor erau la ultimul etaj, în mansardă, unde nu ajungea liftul.

– Aici, Stephan, unde folosești „a uimi“, ai putea alege „a ului“, îi spunea profesorul. Semnificațiile nu sunt foarte diferite, dar „a uimi“ sugerează o reacție ceva mai pozitivă decât înțeleg eu că vrei să transmiți. Iar aici, în locul lui „a

strica“ ar suna mai bine „a ruina“. Și ele sunt similare, dar ideea de stricăciune lasă loc posibilității de a fi reparat, pe când ruina este ceva permanent.

– Ruină, a repetat Stephan.

– Ca ruinele orașului Pompeii. Tatăl tău mi-a spus că ați fost acolo, așa-i? A fost redescoperit după… cât? O mie cinci sute de ani? Dar nu va fi reconstruit niciodată.

– Ruină, a repetat Stephan, gândindu-se că până și în mijlocul ruinelor, anumite lucruri se păstrează intacte.

Lisl ședea cu Ruchele în bibliotecă atunci când au sosit naziștii, unul dintre ei fluturând un document ștampilat cu o svastică, prin care i se acorda controlul asupra palatului. Au privit prin ușa deschisă cum, jos, în holul de la intrare, Herman le-a înmânat un set de chei: de la cabinetul de porțelanuri, de la biroul cu argintărie, de la pivnița cu vinuri, de la biroul lui de aici, din casă, de la masa de scris. Alaiul de soldați care îl însoțeau – unii abia la vârsta copilăriei – au început procesul de inventariere a operelor de artă, începând în hol, cu autoportretul lui Van Gogh, în care pictorul, încărcat cu o cutie de vopseluri și pensule și o pânză, merge pe drumul către Tarascon; fată citind, de Morisot, care o făcea pe Lisl să se gândească la micuța prietenă a lui Stephan, Žofie-Helene Perger; Klimt-urile – mestecenii din Birkenwald, de la casa de vară a artistului, în Litzlberg, pe lacul Attersee, și peisajul de la Malcesine, pe lacul Garda – și pictura lui Kokoschka, înfățișând-o pe Lisl.

În timp ce bărbații râdeau de scrijeliturile roșii care erau obrajii lui Lisl, Ruchele a zis cu o voce blândă:

– Habar nu au la ce se uită, nu știu să aprecieze.

– Nu, a răspuns Lisl. Nu știu.

Michael îi promisese că va intra în posesia portretului ei și al lui Ruchele pictat de Klimt. Cum urma să facă asta, nu știa, dar a ales să creadă că o va face.

Speranța. Până în ziua în care Dumnezeu va binevoi să divulge viitorul omului, întreaga înțelepciune a umanității poate fi rezumată în aceste două cuvinte – Așteaptă și Speră, scrisese Alexandre Dumas în Contele de Monte Cristo, o carte despre care ea și Michael vorbiseră atunci când se cunoscuseră.

Alții erau ocupați cu inventarierea tuturor pieselor de mobilier, a bijuteriilor, argintăriei și porțelanurilor; a tuturor pânzeturilor (fețe de masă, cearșafuri și prosoape); a tuturor ceasurilor; a conținutului biroului și a bufetului; și a hainelor pe care Lisl le adusese cu ea atunci când se mutase din casa în care locuia împreună cu Michael – un palat cumpărat cu banii ei, care acum îi aparțineau lui în totalitate. Au inventariat scrisorile lui Ruchele și pe ale lui Herman și poveștile lui Stephan. Au inventariat chiar și jucăriile lui Walter: un set de trenuri electrice; o mașinuță de curse din cauciuc, model Ferrari-Maserati; patruzeci și opt de soldăței din metal dintr-un set de cincizeci, adus de Herman de la Londra anul trecut.

Un mult iubit iepuraș de pluș numit Peter, și-a zis Lisl. Dar Peter se afla în siguranță în brațele nepotului ei.

La aparatul de radio, încă neinventariat, din biroul lui Herman, în care nu se intrase încă, naziștii anunțau rezultatul Conferinței Évian: după nouă zile de întâlniri, delegații din treizeci și două de țări nu aveau de oferit decât numeroase scuze pentru închiderea ușilor în fața refugiaților din Reich – „un rezultat uluitor din partea țărilor care au criticat Germania pentru tratamentul pe care îl aplicăm evreilor“.

– Două mii de evrei s-au sinucis deja de când Germania a ocupat Austria, a spus Ruchele. Ce ar mai conta unul în plus?

– Nu, Ruche, i-a răspuns Lisl. Mi-ai promis. I-ai promis lui Herman. Nu…

– Dar sunt pe moarte, a zis cumnata ei încetișor. Voi muri. Nu se poate face nimic. Dacă aș muri, Herman ar lua băieții și ar pleca din Viena. Ar găsi o cale de a trăi undeva, departe de gheara lui Hitler.

– Nu, a repetat Lisl, dar o așchie trădătoare în inima ei zicea da.

Dacă Ruchele ar muri, fratele și nepoții ei ar pleca din Viena, și ea ar pleca cu ei. Michael îi spusese că ar trebui să părăsească Austria, că o putea ajuta să plece din țară cu bani destui ca să poată trăi. Dar cum îi putea părăsi pe singurii oameni din lume pe care îi iubise vreodată?

Herman și Stephan cărau deja Victrola spre lift, unde un nazist le-a interzis să intre. L-au cărat în schimb pe scara principală, apoi pe scara îngustă a servitorilor, „ajutați“ de Walter și de iepurașul lui. Era un aparat vechi, cu arc, pe

care îl păstrau în bibliotecă, și nu Electrola folosită pentru a asculta muzică în salon, în timpul întrunirilor mai mici, care nu necesitau angajarea unui cvartet. Li se permitea să păstreze numai acest pick-up vechi și foarte puține discuri.

Lisl l-a urmat pe fratele ei pe scări în sus, șoptind:

– Cred că ar fi mai bine să o muți pe Ruchele acum, Herman. O va distruge să îi vadă scotocind printre cărțile tale.

Au așezat Victrola în salonașul scund de lângă cele două dormitoare ale servitorilor, alături de camera pe care urma să o folosească Lisl, la celălalt capăt al etajului servitorilor, care rămâneau să îi servească pe naziști. A aprins lămpile, ca să înveselească atmosfera. Cel puțin vor avea electricitate, întrucât etajul servitorilor nu era racordat separat, iar naziștii care ocupau etajele de mai jos nu aveau de gând să se lipsească de electricitate.

S-au întors pentru a-i găsi pe naziști începând inventarierea fiecărui colț al bibliotecii lui Herman, dar dacă intruziunea îl îndurera, a îndurat-o stoic – fratele ei, mândru de cărțile lui, pentru care ciocolata era o afacere, iar literatura o bucurie. Lisl se întreba dacă avusese prevederea să distrugă cărțile scrise de autorii care erau interzișiși: Erich Maria Remarque și Ernest Hemingway, Thomas Mann; H.G. Wells, Stefan Zweig, pe care Stephan îl iubea atât de mult. Herman și-a dat jos sacoul și a ridicat-o pe Ruchele din scaunul rulant cu ușurință, ca și cum nu ar fi cântărit mai nimic. A așezat-o pe șezlongul din bibliotecă, una dintre puținele piese de mobilier pe care li se permitea să le ia sus.

În timp ce el și Stephan cărau scaunul greu pe scări în sus, Lisl a strâns cu grijă pătura din caşmir bej a lui Ruchele, singurul lucru pe care îl mai suporta pe pielea ei uscată, translucidă. Un soldat urmărea cu atenție pliurile netede pe care le făcea Lisl. Da, era o pătură scumpă, și nu, nu îi va permite să îi fie luată cumnatei ei aflate pe moarte, numai pentru a fi dosită în vreun depozit din Bavaria, fără a mai fi folosită.

Herman a revenit după Ruchele. A ridicat-o din șezlong și a pornit-o în sus pe scări.

Ruchele a privit peste umărul lui, la naziștii care roiau la etaj. Lisl, cu un salut din cap către soldat, i-a urmat cu pătura în mână. Cumnatei ei nu îi va fi ușor să mai coboare aceste scări.

Ajunși la capătul scării servitorilor, Herman a așezat-o pe Ruchele pe șezutul din trestie al scaunului rulant. Walter s-a cățărat în brațele mamei sale – provocându-i o vădită durere, dar ea i-a ciufulit părul ca și cum ar fi stat foarte comod. Lisl a desfăcut pătura pe care o strânsese cu atâta grijă și a întins-o peste Ruchele, iar Stephan a apucat mânerele scaunului și a împins-o pe mama sa către încăperile lor.

Dar scaunul cu rotile nu încăpea pe ușă.

Înainte ca Lisl să le sugereze că ar putea încerca să scoată mânerele rotunde, din bronz, Herman a apucat un vătrai de la șemineul din cameră și a izbit în rama ornamentală a ușii.

Din vătrai a zburat funingine în clipa când a lovit lemnul.

Rama s-a făcut țăndări, dar a rămas agățată de peretele acum presărat cu funingine.

Herman a rotit din nou vătraiul prin aer, cămașa sfâșiindu-i-se la încheietura brațului în momentul în care vătraiul din fier forjat a lovit lemnul. A lovit din nou. Și din nou. Și din nou. Și-a revărsat furia în efortul depus, iar lemnul s-a prăbușit și s-a despicat, aschii zburând peste tot odată cu funinginea, împroșcându-i cămașa și amestecându-i-se în păr, așternându-se pe podea în jurul lui, aterizând chiar și pe pătura lui Ruchele și pe iepurașul lui Walter. Peste tot în jurul lor era plin de funingine și aschii de lemn, iar rama ornamentală fusese distrusă în întregime, și totuși cadrul ușii rămăsese intact.

Lisl a urmărit în tăcere – toți au urmărit în tăcere –, în vreme ce Herman s-a prăbușit la podea, lângă scaunul lui Ruchele, plângând. Asta a îngrozit-o pe Lisl mai mult decât orice: priveliștea fratelui ei mai mare, pe care nu îl văzuse niciodată altfel decât stăpân pe sine, chiar și pe vremea când erau copii, stând acum pe podea în cămașă ruptă, acoperit de funingine și aschii de lemn și plângând.

Ruchele a atins părul lui Herman cu aceeași blândețe cu care îl atinsese pe al lui Walter.

– Totul este în regulă, dragule, i-a zis ea. Se va rezolva totul, într-un fel sau altul.

Stephan – dragul și blândul Stephan – a luat vătraiul și l-a băgat cu grijă, ca pe o

pârghie, sub rama distrusă. Lemnul s-a desprins din punctul de contact cu peretele. Stephan a repetat mișcarea pe toată lungimea acelei părți a cadrului ușii, până când rama deteriorată a putut fi îndepărtată. A intrat în cameră și a scos rama ornamentală și de pe interior.

Lisl a ridicat cu atenție pătura de pe Ruchele și a scuturat-o peste balustradă, astfel că funinginea și așchiile au prins a pluti spre naziștii care lucrau mai jos.

Stephan s-a întors lângă scaunul cu rotile al mamei, l-a apucat și a împins-o pe mama lui din hol în interiorul camerei.

– Wall, tu și cu Peter ați putea să-i aduceți lui Mutti un pahar cu apă? a întrebat el.

După ce a plecat fratele lui, Stephan a zis:

– Papa, mergem să îi aducem lui Mutti șezlongul?

La întoarcerea lui Walter și a micului său prieten din pluș, cu un pahar cu apă pe jumătate plin și o lungă dâră de picături pe podeaua de lemn, Ruchele era aranjată pe șezlong, cu pătura peste picioare.

Stephan a dispărut, numai pentru a se întoarce o clipă mai târziu cu radioul. Lisl habar nu avea cum reușise; evreilor li se interzisese să aibă un radio.

A închis ușa și a așezat în dreptul ei una dintre cărțile salvate ale tatălui său, ca să o țină închisă, estompând sunetele traiului lor și împiedicând înregistrarea lor într-un registru nazist, pentru a fi apoi împrăștiate prin muzeele de artă ale Reichului sau vândute pentru a finanța turbarea lui Hitler sau chiar, pentru că ceea ce dețineau ei erau adesea lucrurile cele mai bune, trimise în Germania, pentru însuși Hitler.

Eliberare

– Soția dumitale are încă nevoie de multă odihnă, domnule Wijsmuller, a spus doctorul. Fără călătorii. Fără stres. Recuperarea după…

– Domnule doctor, îl întrerupse Truus, sunt aici, în aceeaşi cameră cu dumneavoastră şi sunt capabilă să îmi primesc recomandările de la dumneavoastră.

Joop puse o mână peste cea a lui Truus – un gest menit să o liniştească, Truus ştia, dar şi să o reducă, enervant, la tăcere.

– În spital, zilele sunt foarte lungi, domnule doctor, a zis el. Ne bucurăm să mergem acasă.

După plecarea doctorului, Joop a început să întindă pe pat hainele pe care i le adusese lui Truus pentru plecarea acasă: schimburi care nu necesită centură, nimic care să o strângă incomod.

– Truus, a început el blând, nu poţi să…

– Sunt în stare să înțeleg ce spune doctorul, Joop.

– Şi îi vei respecta instrucţiunile?

Truus s-a întors cu spatele la el, pretextând pudoarea şi şi-a scos cămaşa de noapte purtată în spital. I-a simțit căldura când s-a apropiat de ea şi i-a atins coada de păr care îi cădea pe spate. I-a strâns-o într-un coc la ceafă, pe care l-a prins în agrafe.

– Şi îi vei respecta instrucţiunile? a repetat el.

Şi-a tras rochia pe ea, recunoscătoare că este una largă, şi s-a întors cu fața spre el.

– Sunt în stare să înțeleg ce a spus, a repetat ea.

El a înconjurat-o cu braţele şi i-a ridicat bărbia spre el.

– Nu sunt sigur că minţi mai bine decât mine, i-a zis, dar te pricepi foarte bine să eviţi răspunsurile şi să păstrezi adevărul pentru tine.

– Nu te-aş minţi niciodată, Joop. Când te-am…

– Recha încearcă să facă rost de vize de ieşire?

– Nu asta am spus eu, Joop. Am zis…

– Ai zis, ca răspuns la întrebarea mea despre vizele de ieşire, că Recha aranjează totul. Nu era o minciună, dar avea menirea să mă facă să cred un neadevăr.
A sărutat-o uşor pe frunte o dată şi încă o dată. Dar nu asta contează, Truus. Ştii că nu asta contează.

Truus a simţit cum i se adunau lacrimile în ochi, în ciuda străduinţei sale.

– S-a întâmplat de atâtea ori, Joop. Nu voiam să îţi dau speranţe din nou fără a fi sigură.

I-a şters o lacrimă care se rostogolea pe obraz.

– Numai de tine am nevoie, Truus, a zis el. Toată viaţa numai de tine voi avea nevoie.

– Sunt o femeie care nu poate da naştere unui copil într-o lume care nu doreşte nimic altceva de la mine!

A tras-o spre el, astfel încât obrazul ei se sprijinea pe pieptul lui, pe inima lui care bătea încet, cuminte.

– Nu eşti, a zis el, mângâindu-i părul ca şi cum ar fi fost copilul pe care îl pierduseră. Eşti o femeie care face un lucru important, într-o lume care are mare nevoie de ajutor. Doar că mai întâi de toate trebuie să ai grijă de tine. Nu îi poţi sprijini pe alţii dacă nu eşti tu însăţi sănătoasă.

Vechi prieteni

Otto Perger, aflat la o tarabă cu pâine din Naschmarkt[19], s-a întors spre șoapta grăbită a unei voci cunoscute. Stephan Neuman, așteptând răbdător în fața unei dughene cu carne, la depărtare de numai două dughene, îl dojenea pe fratele lui mai mic. Năsucul băiatului era lipit de o cutie de bomboane de ciocolată, de la dugheana dintre ei, de unde Otto tocmai cumpărase ciocolată pentru Johanna și Žofie-Helene.

Otto a privit către fratele mai mare, cu un ciudat sentiment de dor. Putea accepta sau refuza mulți clienți, dar îi adusese întotdeauna un zâmbet apariția lui Stephan la ușa frizeriei, chiar și înainte ca băiatul și nepoata lui să devină prieteni atât de buni. Acum, desigur, băiatul nu mai venea, iar Otto nu l-ar fi putut servi dacă ar fi venit. Acum nici măcar Žofie-Helene nu se mai vedea cu băiatul.

Otto l-a privit pe vânzătorul de carne care îl ignora pe Stephan, alegând în schimb o bucată frumoasă pentru o femeie care sosise după băiat. La fel făceau mulți adulți, servindu-i pe clienții mai în vârstă și lăsându-i pe copii să aștepte. Dar când vânzătorul l-a servit în cele din urmă pe Stephan, i-a luat un preț dublu pentru o singură bucată urâtă și cenușie de cotlet.

– Dar ați cerut alt preț…, a obiectat Stephan.

– Vrei carnea sau nu? a zis vânzătorul. Mie puțin îmi pasă.

Băiatul părea înfrânt. Acesta a fost gândul care l-a încercat pe Otto când l-a văzut pe vânzătorul de carne cercetând banii lui Stephan ca și cum ar fi putut să nu fie o monedă acceptată în Reich. Era, după cum a văzut în expresia de pe chipul băiatului, motivul pentru care Stephan o respinsese în mod repetat pe Žofie-Helene în zilele de după umilirea suferită în parcul Prater, despre care Žofie-Helene îi povestise mamei sale, iar Käthe, la rândul ei, o descrisese lui Otto. Sărmanul băiat nu mai putea da ochii cu Žofie după ce fata văzuse cum fusese umilit; își imagina că acea umilință fusese, într-un fel, și vina lui.

– Dar de ce nu putem lua ciocolată? a protestat fratele mai mic. Înainte luam

mereu! La fabrica lui Papa…

Stephan a apucat din nou mâna fratelui său şi l-a oprit cu blândeţe, trăgându-l lângă el, în vreme ce vânzătorul împacheta cotletul.

– Luăm ciocolată altă dată, Wall.

– Stephan! a exclamat Otto, mergând spre ei ca şi acum abia i-ar fi remarcat. Nu te-am mai văzut de atâta vreme. Cred că s-ar putea să ai nevoie de o tunsoare.

S-a aplecat până la nivelul băieţelului şi i-a întins o bomboană de ciocolată.

– Eşti exact persoana de care am nevoie, Walter. Vânzătorul mi-a dat două bomboane gratis, iar eu sunt prea bătrân şi gras ca să le mănânc pe amândouă!

I-a strecurat pe furiş cealaltă bomboană în sacoşă când au dat mâna. Băiatul era incredibil de slab, incredibil de maturizat. Otto ar fi vrut să se asigure că Stephan va mânca el însuşi bomboana, dar ştia că o va da frăţiorului său. Otto ar fi vrut să le cumpere o cutie întreagă, dar erau atâtea lucruri de care aveau nevoie mai mult decât de dulciuri şi nu ar face nimănui bine să fie văzut ajutându-i.

Aruncă o privire în jur. Vânzătorul de carne îşi îndreptase atenţia către alt client. Nimeni nu se uita la ei. Şi-a întors privirea către băieţi, remarcând cicatricea de pe buza lui Stephan. Cum o căpătase? Nu o avea ultima dată când îl tunsese.

– Cred că îţi datorez o tunsoare, de atunci când nepoata mea Žofie a remarcat că de fapt nu te tunsesem, a zis el.

– Dar nici nu mi-aţi luat banii, Herr Perger.

– Nu i-am luat? Of, memoria nu funcţionează într-un cap bătrân la fel de bine ca într-unul tânăr.

Părul băiatului părea aranjat. Poate că se ducea la un frizer evreu, sau poate că îl tundeau părinţii. Otto nu ar fi putut explica de ce îi făcuse băiatului invitaţia de a-l tunde. Ştia că Stephan nu putea veni şi mai ştia că şi Stephan o ştia. Probabil pentru că voia ca băiatul să ştie că îşi dorea ca lucrurile să fi stat altfel.

– Vezi tu, a zis Otto, adevărul este că mi-ar plăcea să aflu despre ultima ta piesă şi bănuiesc că şi lui Žofie-Helene i-ar plăcea. Adoră să fie vedeta spectacolului,

după cum știi.

– Nu mai avem unde să repetăm în afară de centrul evreiesc, a spus Stephan.

– Ah…. da, a confirmat Otto.

Băiatul care își ducea odată prietenii să repete în sala de bal a familiei sale era acum obligat să locuiască în câteva camere pentru servitori, dar lipsit de servitori, deoarece arienilor sub vârsta de patruzeci și cinci de ani li se interzisese să mai lucreze pentru evrei, chiar dacă aceștia își permiteau să îi plătească.

Žofie-Helene s-a repezit spre Otto, cu Johanna agitându-se în urma ei, spunând:

– Spune-mi că ai luat ciocolată, Grandpapa. Johanna … Ah!

Ah, cât de mult mi-ai lipsit, Holmes, și-a zis Otto în gând, deși nu ar fi putut spune care dintre ei, nepoata lui sau prietenul ei, era Sherlock și care era Holmes.

– Žofie-Helene, a spus Stephan simplu.

A urmat o tăcere stânjenitoare înainte să înceapă să vorbească amândoi în același timp, Žofie-Helene spunând:

– Americanii au făcut un film după Maria Antoaneta, a lui Zweig.

Iar Stephan:

– Cum stai cu demonstrațiile matematice?

Žofie-Helene a răspuns posacă:

– Profesorul Gödel a plecat în America.

– Ah. Este evreu? a zis Stephan, pe jumătate acuzator.

Otto nu putea să îl învinovățească pe băiat.

– El… Hitler a abolit titlul de profesor asociat, răspunse Žofie-Helene. Așa că profesorul Gödel a fost nevoit să solicite o altă funcție sub noua orânduire, iar

universitatea i-a respins cererea. Cred că le displace legătura lui cu Cercul de la Viena.

– Nu este evreu, dar e prea prietenos cu evreii, a zis Stephan. Un lucru pe care atât de mulţi oameni din Viena au grijă să îl evite zilele acestea.

Žofie-Helene l-a studiat fățiș, prin lentilele murdare, neclintită.

– Nu mi-am dat seama, a zis ea. Până în ziua aceea în parc, nu mi-am dat seama. Nu am înţeles.

– Trebuie să plecăm, a spus Stephan, l-a luat de mână pe fratele său și s-a grăbit să se îndepărteze.

Otto a privit-o pe nepoata sa care i-a urmărit în timp ce dispăreau, apoi a rămas privind spre locul unde se aflaseră cei doi. S-a reîntors către vânzătorul de ciocolată.

– Se pare că mai am nevoie de două bomboane, a spus el.

Cea mai populară piaţă din Viena

Sara

Lisl stătea în fața intrării de serviciu a Palatului Albert Rothschild, pe strada Prinz Eugen, la numărul 22, cu umbrela ridicată pentru a se feri de ploaia de sfârșit de octombrie, care se transforma în prima ninsoare cu zloată a iernii. Și-a închis paltonul de blană, amintindu-și de câte ori fusese adusă cu mașina în curtea în formă de potcoavă din fața acestei clădiri care se întindea pe un cvartal, pentru a pătrunde prin ușa principală într-o lume a tapițeriilor, oglinzilor și picturilor, a candelabrelor din cristal cu cinci sute de lumânări, a impresionantei scări din marmură menținute într-o stare impecabilă de un servitor a cărui singură sarcină era aceea de a o lustrui. Cinase în sufrageria argintie a familiei Rothschild. Dansase pe muzica celor două orchestrine plasate într-o nișă de lângă sala de bal acoperită cu foiță de aur, care laolaltă sunau ca o întreagă orchestră. Se delectase cu colecția de artă de aici și cea din și mai uluitorul Palat Nathaniel Rothschild de pe Theresianumgasse. Acum, un steag întins peste porți între stradă și curtea din față declara că aici se găsește „Zentralstelle für Jüdische Auswanderung“, Biroul Central pentru Emigrarea Evreilor; baronul Albert von Rothschild fusese obligat să consimtă la aproprierea tuturor bunurilor sale din Austria, printre care și cele cinci conace Rothschild și de artă care se aflau în interiorul lor, în schimbul eliberării fratelui său de la Dachau și ieșirea lor din Austria fără opreliști. Iar acum Lisl stătea la rând, alături de alți solicitanți, visând la permisul de a părăsi țara pe care o considerase întotdeauna acasă.

Pe când aștepta, în fața porților a încetinit o mașină elegantă. Doi soldați naziști s-au grăbit să deschidă porțile grele, din fier forjat. Mașina a oprit în curtea pietruită, unde aștepta un ataşat cu o umbrelă, care se lăsa udat în timp ce o ținea deschisă deasupra portierei din spate a automobilului.

Dinăuntru a ieșit Adolf Eichmann. A pornit să traverseze curtea, protejat de umbrela care îi era ținută deasupra capului de ataşatul din ce în ce mai murat de ploaie, în vreme ce un al doilea ataşat i-a luat locul primului, ținând o umbrelă deasupra ușii deschise a automobilului. Câinele-lup al lui Eichmann a coborât din mașină și s-a scuturat. Ataşatul a ținut umbrela deasupra bestiei în vreme ce animalul îl urma pe Eichmann de-a curmezișul curții și apoi în interiorul palatului.

Lisl a închis umbrela şi a scăpat de ploaie intrând prin uşa de serviciu, bucuroasă să scape de vremea rea, chiar dacă nu ajunsese încă la capătul rândului.
A înaintat greoi, odată cu coada, printr-un salon în care luase ceaiul de multe ori. Mobila şi operele de artă fuseseră îndepărtate, înlocuite de o masă pliantă la care stătea un funcţionar înconjurat de mormane de blănuri, bijuterii, cristale şi argintărie şi alte bunuri de preţ.

Când Lisl a ajuns la capătul rândului, funcţionarul a zis plictisit:

– Lucrurile dumitale.

Lisl a ezitat, apoi i-a înmânat blana pe care o purta şi cele câteva bijuterii pe care i le dăduse Michael să le aducă.

Funcţionarul le-a aruncat în respectivele mormane.

– Umbrela, a zis el.

– Umbrela mea? Dar cum să ajung acasă pe vremea asta şi fără umbrelă, şi fără palton?

La privirea nerăbdătoare a funcţionarului, i-a întins umbrela, zâmbind politicos, deşi ardea de furie că avea nevoie de permisiunea acestui mic nătărău nazist pentru a face ceva. Michael o dădăcise să se comporte ireproşabil. Naziştii de multe ori refuzau să acorde permisul chiar şi după ce le satisfăceai toate solicitările. Nu voia să i se acorde un bilet dus către un lagăr de muncă.

Funcţionarul a privit către următorul la rând, cu ea terminând.

S-a aşezat la următoarea coadă, amintindu-şi că pe undeva, pe aici – oare era la etajul al doilea? –, era o scăricică din lemn care ducea la observatorul privat al familiei Rothschild, de unde cândva privise printr-un telescop pentru a vedea inelele lui Saturn. Se vedeau clare ca şi cum planeta ar fi fost o jucărie pe o masă, în faţa ei. Cum de se micşorase acum lumea ei atât de mult? Locuia în aripa servitorilor cu Herman şi Ruchele şi băieţii. Mergea la piaţă ea însăşi în fiecare după-amiază, unde evreilor li se permitea să aleagă din ce refuzase restul cetăţenilor Vienei. Era recunoscătoare, desigur; dacă nu ar fi fost eforturile lui Michael, ea şi familia lui Herman ar fi putut să fie strămutaţi în vreo căsuţă abjectă din Leopoldstadt. Nu aveau o bucătărie în palat, dar bucătăreasa, care rămăsese să îi servească pe nazişti, reuşea să încropească ceva de mâncare din

bucățelele sărăcăcioase pe care le cumpăra Lisl, iar Helga le aducea pe scara de serviciu – nu pe o tavă din argint, ca înainte, dar niciodată nu fuseseră mai recunoscători pentru loialitatea servitorilor.

În vreme ce Lisl aştepta la coadă, a văzut la capătul unui coridor un ataşat care ştergea cu grijă labele câinelui-lup al lui Eichmann. Răbdarea câinelui a fost răsplătită cu o bucată de carne care ar fi fost o cină întreagă pentru Lisl şi familia lui Herman.

Un alt funcţionar de la o altă masă pliantă i-a spus lui Lisl când i-a venit rândul:

– Paşaportul.

Funcţionăraşul obraznic a mânjit o ştampilă într-o tuşieră roşie, apoi a apăsat-o pe un colţ al paşaportului.

Când funcţionarul a lăsat deoparte ştampila – paşaportul lui Lisl acum mutilat de un „E“ roşu, de trei centimetri, de la evreu, şi ce dacă nunta ei avusese loc într-o biserică creştină şi participase întreaga societate vieneză – au intrat în încăpere Eichmann şi câinele lui, cu labele uscate. Îl urma un alt nazist, cei doi urmărind cum funcţionarul punea cu fermitate o a doua ştampilă cu cerneală peste numele ei mic, Elisabeth. Elisabeth, care suna mai degrabă a nume britanic decât evreiesc. Poate de aceea îl aleseseră părinţii ei. Când omul a ridicat ştampila, peste numele ei era suprapus altul – Sara – scris cu cerneală purpurie. Sara, o femeie atât de frumoasă, încât soţul ei se temuse că îi va fi furată de bărbaţi mai puternici. Sara cea altruistă, care, crezându-se stearpă, şi-a trimis slujnica egipteană în patul soţului ei. Sara, care, după ce i-a apărut Dumnezeu pe când avea o sută de ani, a născut ea însăşi un fiu. Lisl nu ştiuse nimic despre povestea Sarei, până în august, când naziştii începuseră să ştampileze paşapoartele evreicelor cu acest nume, iar pe cele ale bărbaţilor evrei cu numele „Israel“.

Bărbatul care îl însoţea pe Eichmann i-a spus:

– Vedeţi, funcţionează ca o fabrică automată, Obersturmführer Eichmann. Pui la un capăt un evreu care încă are capital – o fabrică sau un magazin sau un cont în bancă. Traversează întreaga clădire, de la un ghişeu la altul. Când iese pe la celălalt capăt, nu are nici bani şi nu are nici drepturi. Nu are decât un paşaport pe care scrie „Trebuie să părăsiţi ţara în două săptămâni. Dacă nu o faceţi, veţi fi trimis într-un lagăr de concentrare.“

Funcţionarul i-a înmânat paşaportul lui Lisl.

Eichmann i-a aruncat o ocheadă aşa cum fac bărbaţii de obicei, dar i-a zis:

– Să nu crezi că poţi să scapi peste graniţă acum. Elveţienii nu vor evrei, cum nu vă vrem nici noi.

Lisl însă nu avea nevoie să scape peste graniţă. De luni întregi insista că nu îl va părăsi pe Herman, care refuza să o părăsească pe Ruchele, dar pe 23 septembrie Hitler ocupase Regiunea Sudetă din Cehoslovacia, fără să i se opună nici o ţară, iar în dimineaţa următoare îi permisese lui Michael să înceapă să îi aranjeze călătoria spre Shanghai. Durase mai mult de o lună şi fusese nevoit să plătească o mică avere pentru a-i asigura o cabină pe un vapor care pleca peste numai două zile. Nici nu îi spusese încă lui Herman. Nici nu îşi imagina cum îi va spune fratelui ei că avea de gând să fugă. Iar acum parcurgea paşii procesului, avansând dintr-o încăpere în alta.

Avea noroc. Şi-a repetat acest lucru pe când intra în următoarea cameră. Bunurile ei trecuseră în posesia lui Michael, care le va apăra până când lumea revenea la normal. Mai avea de cedat doar câteva nimicuri: cea mai ieftină dintre hainele ei de blană, câteva bijuterii atent alese, umbrela care ar fi apărat-o de ploaie, numele, demnitatea.

Raidul

Nu se făcuse încă lumină și era frig pentru acest început de noiembrie. Eichmann era îmbrăcat în palton. Prefera să conducă aceste raiduri la lumina zilei, cu un public care să ducă mai departe vestea că toată Viena ar trebui să se teamă de Adolf Eichmann. Dar nu putea risca un protest față de arestarea publică a unei femei ariene – mamă și văduvă, pe deasupra, deși angajată la Lügenpresse, presa mincinoasă. La Viena Independentă, desigur.

Soldații au spart ușa, în cele din urmă și s-au revărsat înăuntru. Au început să tragă de sertarele birourilor și ale fișetelor și să le verse conținutul, în căutare de materiale incriminatoare. Au răsturnat birouri și scaune, au spart geamuri și au scrijelit pe pereți și pe exteriorul clădirii „Iubitori de evrei“, litere din care, din pricina neglijenței lor, se scurgea vopseaua. I-a lăsat să se distreze. Și el fusese indisciplinat în tinerețe – toate acele încăierări la Linz, înainte de a fugi în Germania. Iar furia tinerească o putea folosi în avantajul său. Ce putea fi mai înfricoșător decât tineri plini de o furie neînfrânată, neîmpovărați de nici cea mai mică urmă de judecată?

Unul dintre Tinerii Hitlerişti, un băiat masiv, cu alură de prostovan, a îndreptat un pistol spre Linotype. A tras o dată, de două ori, gloanțele ricoșând din metalul dur.

– Oprește-te, netotule! a ordonat Eichmann, dar băiatul se abandonase desfrâului său.

– Dieterrotzni! a strigat un tânăr.

Băiatul s-a întors, cu pistolul încă ațintit, dar tânărul i l-a luat.

– Aproape că m-ai împușcat, mucosule!

Băiatul a ridicat din umeri, apoi a apucat un scaun din metal și a început să lovească mașinăria cu el.

Unu este întotdeauna mai mare decât zero

Žofie-Helene era la micul dejun cu mama, Grandpapa şi Jojo când tropotele de bocanci au umplut scara clădirii. Mama s-a ridicat tăcută, a intrat în dormitorul ei şi a ridicat covoraşul de la capătul patului. Odată cu covorul s-au ridicat scândurile din podea de sub el, prinse cu o balama invizibilă. A coborât în spaţiul îngust dintre podea şi tavanul apartamentului de mai jos.

– Nu ştiţi unde este mama, aţi înţeles? le-a zis Grandpapa lui Žofie şi lui Jojo, în timp ce mama închidea capacul ascunzătorii. Este plecată, lucrează la un interviu, nu uitaţi, aşa cum am repetat.

La bătaia în uşa apartamentului, Žofie a privit alarmată la cana de cafea a mamei şi la bolul cu terci de ovăz.

Bunicul a deschis uşa unui furnicar de nazişti.

– Ce pot face pentru dumneavoastră, domnilor? a întrebat el.

Johanna a rămas îngrozită la o masă care acum avea numai două tacâmuri. Žofie era în picioare şi umplea chiuveta cu apă şi săpun, care acopereau bolul ei şi al mamei, încă pline cu terci şi cana cu cafea a mamei.

– Käthe Perger, s-a stropşit bărbatul îmbrăcat în palton.

Câinele-lup german care intrase odată cu el a rămas aşezat la uşă, complet imobil.

– Îmi pare rău, Käthe este plecată, Obersturmführer Eichmann. Vă pot fi de vreun ajutor? a răspuns Grandpapa calm.

Johanna a început să plângă după mama. Žofie s-a grăbit să o aline, din mâini scurgându-i-se pe podea apă cu săpun.

Naziştii au invadat apartamentul, deschizând dulapuri şi căutând sub paturi, în vreme ce Eichmann îl interoga pe Grandpapa, care continua să repete că mama

nu se afla acolo.

În dormitorul mamei, un nazist a păşit pe covoraş.

– Bunicule Perger, a zis Žofie.

Otto i-a aruncat o privire. Niciodată, în toată viaţa ei, nu îi zisese bunicul Perger, deşi, desigur, asta era. A clipit în direcţia lui, încercând să îl facă să îl vadă pe nazistul care era atât de aproape de mama ei, să facă ceva pentru a-l împiedica să ridice covorul.

– Vă spun, este plecată, lucrează la un articol! a strigat Grandpapa la Eichmann – a strigat atât de tare şi lipsit de respect, încât până şi câinele s-a întors spre el. Este jurnalist, unul dintre apărătorii adevărului. Nu vă pasă de ţara dumneavoastră destul încât să vreţi să ştiţi adevărul despre ce se petrece aici?

Eichmann a pus un pistol la tâmpla lui Grandpapa. Grandpapa a rămas nemişcat, la fel ca Žofie-Helene. Nici măcar Jojo nu se mişca.

– Nu suntem evrei, a zis Grandpapa încet. Suntem austrieci. Membri credincioşi ai Reichului. Eu sunt veteran de război.

Eichmann a coborât pistolul.

– Aha, tatăl soţului mort, a zis el.

S-a întors ca să îi vadă pe toţi ceilalţi urmărindu-l. Părea să îi placă asta, puterea de a fi capabil să facă orice dorea în timp ce lumea se uita la el. A întâlnit privirea lui Žofie-Helene şi a înfruntat-o. Fata ştia că ar fi trebuit să îşi coboare ochii, dar nu ar fi putut, nici dacă ar fi vrut să o facă.

Şi-a băgat pistolul în teacă şi s-a apropiat de ea. A întins mâna şi a atins braţul Johannei, ştergându-l în treacăt şi pe al ei.

– Iar tu trebuie să fii tânăra fiică ce studiază la universitate? s-a adresat el lui Žofie.

– Sunt extraordinar de talentată la matematică, a răspuns fata.

Bărbatul a emis un eneagon neregulat de râs, numai unghiuri ascuţite şi laturi

nepotrivite. A întins mâna spre obrazul Johannei, dar fata a întors capul, îngropându-şi faţa în pieptul lui Žofie, care ar fi dorit să fie la fel de mică precum sora ei, să îşi poată îngropa faţa la pieptul cuiva mai puternic. Niciodată nu simţise mai mult lipsa lui Papa.

Eichmann a atins părul Johannei cu o blândeţe de care Žofie nu l-ar fi crezut capabil.

– Vei fi la fel de frumoasă ca sora ta mai mare, a zis el către capul ei întors, iar ceea ce ţi-ar putea lipsi la nivel intelectual vei compensa printr-o modestie care îi lipseşte surorii tale.

S-a aplecat spre Žofie, stânjenitor de aproape, şi i-a zis:

– Să îi transmiţi mamei tale un mesaj din partea mea. Spune-i că Herr Rothschild este fericit să ne permită să îi folosim micul palat de pe Prinz-Eugen-Strasse. Ne asigură că evreii sunt la fel de interesaţi să părăsească Viena cum suntem şi noi să îi ajutăm să o facă şi este mulţumit că vila sa este folosită de biroul pentru emigrarea evreilor. Găseşte că are mai multe case decât îi sunt de trebuinţă. Deşi apreciază îngrijorarea mamei tale, doreşte să o asigure că alte presiuni pe această chestiune nu îi vor fi de nici un folos nici lui – şi nici ei. Nici ţie nu îţi vor fi de folos şi nici surorii tale. Ţii minte asta?

Žofie a repetat:

– Herr Rothschild este fericit să vă permită să îi folosiţi micul palat de pe Prinz-Eugen-Strasse. Vă asigură că evreii sunt la fel de interesaţi să părăsească Viena cum sunteţi şi dumneavoastră să îi ajutaţi să o facă şi este mulţumit că vila sa este folosită de biroul pentru emigrarea evreilor. Găseşte că are mai multe case decât îi sunt de trebuinţă. Deşi apreciază îngrijorarea mamei, doreşte să o asigure că presiuni suplimentare pe această chestiune nu îi vor fi de nici un folos nici lui, nici ei, nici Johannei şi nici mie.

Bărbatul a râs din nou în felul lui neplăcut, apoi s-a întors spre uşă şi a zis:

– Tier, cred că ne-am găsit nănaşul.

*

– Žozo, mie nu îmi place de omul acela, a zis Johanna în timp ce Otto privea pe fereastră, trebuind să se asigure că naziștii erau plecaţi de-a binelea.

I-a urmărit cum s-au urcat în automobile, un aghiotant ținând portiera ca să urce câinele, apoi au cotit la capătul străzii. A privit în continuare, convins că se vor întoarce.

Într-un final, a tras perdeaua, a aprins lumina și a ridicat covorașul din dormitor. Käthe s-a ivit din ascunzătoarea ei și, fără nici un cuvânt, le-a îmbrățișat pe Žofie și Jojo.

– Käthe, a zis Otto, trebuie să renunți la a mai scrie. Realmente tu….

– Acestor oameni li se ia tot, Otto, l-a întrerupt Käthe. Nu li se lasă decât o viză de ieșire din țară și speranța că cineva din străinătate le va plăti drumul spre Shanghai, singurul oraș unde porțile le mai sunt deschise.

– Eu vă pot întreține pe fete și pe tine. Pot renunța la apartamentul meu și să mă mut aici. Ar fi mai ușor și aș simți că…

– Cineva trebuie să se opună nedreptăților, Otto, a spus Käthe.

– Nu poți învinge de una singură, Käthe, a insistat el. Tu nu ești decât o singură persoană!

Žofie-Helene a spus încetișor:

– Dar unul este întotdeauna mai mare decât zero, Grandpapa, chiar dacă zero este mai interesant din punct de vedere matematic.

Otto și Käthe au privit-o cu surprindere.

Käthe a sărutat-o pe fiica ei pe creștet.

– Unu este întotdeauna mai mare decât zero. Da, așa este, i-a zis. Tăticul tău te-a învățat bine.

Kristallnacht

Un alt bec din cămăruța rece a pâlpâit și s-a stins, în vreme ce Stephan își admira ultimul pion, temându-se să privească dincolo de tabla de șah, la tatăl său, care încerca să ignore haosul dezlănțuit afară. Făcuseră tot posibilul să repare ușa, întărindu-i cadrul din lemn cu ajutorul cuielor îndoite și îndesând ziare vechi între crăpături, dar tropăitul bocancilor la etajele inferioare le ajungea încă la urechi prin tocul distrus al ușii, în vreme ce exteriorul pătrundea înăuntru – zgomotele și frigul – prin singurul geam subțire al camerei de zi a servitorilor.

A ridicat privirea către Mutti, aflată în scaunul ei cu rotile, ghemuită sub o pătură, rămasă așa de când începuse tărăboiul afară, la scurtă vreme după ora patru în acea dimineață.

– Mutti, lasă-mă să te mut în șezlong, sau chiar în pat.

– Nu acum, Stephan, a răspuns ea.

Stephan s-a ridicat de la masă, și-a scos mănușile și le-a pus lângă tabla de șah, apoi a băgat o altă bucată de cărbune în încălzitor, o încercare lamentabilă de a mai tempera frigul. Nu era mai cald nici în dormitorul părinților, camera de alături, de la ușa căreia îndepărtaseră rama, făcând un pasaj destul de larg pentru ca să poată trece scaunul rulant al lui Mutti. Nu aveau destul cărbune ca să aprindă toate trei încălzitoarele, nici măcar destul pentru a-l menține pe acesta la un nivel mai mare de o slabă pâlpâire.

– Vreau să mă asigur că am închis geamul în camera lui Walter, a zis el.

– Camera noastră, a replicat Walter.

Cu toate că fratelui său nu îi plăcea noua lor locuință cu nimic mai mult decât lui Stephan, era încântat cel puțin că acum împărțeau același dormitor.

– Abia ce ai verificat, a zis Papa.

Dar Stephan se afla deja în cămăruța sa, de la care fusese de asemenea îndepărtată rama ornamentală. A aruncat încă o privire afară, către tinerii turbulenți care spărgeau vitrine fără să îi oprească nimeni. Peste drum, un bărbat fusese scos afară cu forța din clădire. Stephan bănuia că este Herr Kline, care deținea standul cu ziare, deși nu era sigur, cu toată glota care îl înconjura. L-au urcat într-un camion cu platformă deschisă, deja plin de oameni.

Stephan mai degrabă l-a simțit decât l-a auzit pe Walter ivindu-se lângă el.

– Hei, Wall, a zis el, ridicându-l pe fratele său în brațe înainte ca Walter să vadă ce se petrece.

S-a întors în salon, unde geamul era acoperit de jaluzele, la masa și la tabla de șah, unde, fără să se gândească prea mult, a înaintat o căsuță cu ultimul pion rămas, amenințând tura tatălui. Tatăl său a traversat cu regina în diagonală, capturând pionul și ultima șansă a lui Stephan de a-și recupera regina pierdută. Știa că trebuie să cedeze partida. Vedea și el că este înfrânt, iar tatăl lui îl învățase că, dacă vezi cum se va termina partida, indiferent dacă pierzi sau câștigi, trebuie să îi pui capăt; șahul nu se rezumă la a câștiga sau a pierde, ci este o lecție, iar dacă știi cum se va termina jocul, nu a mai rămas nimic de învățat. Dar a pune capăt partidei însemna să revină la haosul de afară și la tropăiturile bocancilor care se auzeau acum pe scările palatului. Îl enerva pe Stephan să îi audă pe toți acei naziști în încăperile care erau ale lor. Ar fi zis că se obișnuise cu situația, dar în seara aceea era atât de multă activitate, atâtea voci care se ridicau către catul servitorilor.

– Herman, Stephan, pe acoperiș, repede, a șoptit alarmată mama, în aceeași clipă în care auzise și el pașii de bocanci nu doar la etajele principale, ci urcând spre ei.

Stephan a deschis geamul, s-a cățărat pe margine și, folosind cariatida de lângă geam ca punct de sprijin, s-a tras în sus, spre acoperiș. S-a aplecat apoi pentru a-i da o mână tatălui său. Tatăl se clătină, pierzându-și echilibrul.

– Papa! a zis el cu o șoaptă speriată, împingându-l pe tatăl său înapoi spre interiorul camerei mici și mohorâte, ca să nu cadă. Papa, ia-mă de mână, a spus el mai calm, îndemnându-l pe tatăl său să își recapete echilibrul și să încerce din nou să se cațăre pe marginea ferestrei.

– Du-te! a zis tatăl său. Du-te, fiule!

– Dar, Papa…

– Du-te, fiule!

– Dar unde?

– Dacă nu știm, nu putem spune nimic. Acum, grăbește-te! Nu te întoarce decât dacă ești sigur că nu este nici un pericol, promite-mi. Nu primejdui viața mamei.

– Eu… Ascunde-te, Papa!

– Du-te!

– Pune „Ave Maria“ când mă pot întoarce în siguranță. Este pe Victrola.

– S-ar putea să nu mai fim niciodată în siguranță, a zis tatăl lui, trăgând geamul, dar lăsându-l un pic deschis din neatenție.

– Herman! l-a strigat Mutti insistent.

Stephan, atârnat de marginea acoperișului cu capul în jos, a privit prin fereastră cum tatăl său intră în șifonier. Walter a închis ușa după tatăl său – Walter, care era mult prea mic ca să aibă habar de ce se petrece și totuși, în ciuda încercărilor lor de a-l proteja, știa deja.

După numai o secundă, tatăl său a deschis șifonierul și l-a tras pe Walter înăuntru, lângă el.

În timp ce Mutti își îndrepta scaunul spre ei – din fericire, se afla încă în scaunul ei – și închidea bine ușa șifonierului, Stephan s-a aplecat în jos și a împins geamul, deschizându-l mai mult. Dacă naziștii îl urmăreau pe acoperiș, el ar putea scăpa. Dar dacă deschideau șifonierul, tatăl său era condamnat.

Condamnat. Stephan și-a atins buza inferioară, asimetria, acolo unde despicătura se vindecase imperfect. Da, știa de ce sunt în stare acești oameni.

A stat întins, ascultând loviturile din ușă, invadarea apartamentului, întrebarea insistentă „Soțul dumitale unde este?“. Nu credea că naziștii ar lua un băiat atât de mic ca Walter; nu voiau necazuri. Dar în mod repetat, naziștii depășeau ce își imagina el că ar face. Totuși, nu o putea ajuta pe Mutti dacă era și el prins, iar

Mutti nu ar supraviețui fără ajutor.

S-a grăbit să traverseze acoperișul, spre copacul din fața ferestrei vechiului său dormitor, și a privit în jos, printre ramurile copacului. Pe trotuar, un soldat patrula cu o bestie urâtă de câine. Dar nu era vina câinelui. Câinele nu făcea decât să încerce să își mulțumească stăpânul. Asta fac câinii.

O seară în oraș

Truus stătea împreună cu Klara Van Lange la masa de primire din casa familiei Groenveld, pe Jan Luijkenstraat, unde organizaseră o strângere de fonduri în interesul Comitetului Olandez pentru Refugiații Copii, o adunare mică, așa cum se obișnuia zilele acestea – deși mai rar acum, că vremea se stricase și o petrecere în grădină era în afara discuției. Lăzile pentru donații stăteau în spatele lor, în holul de la intrare, încărcate cu haine. Tocmai fusese înregistrat ultimul cuplu. Pregătirile pentru cină păreau să se desfășoare fără incidente, permițându-i doamnei Groenveld să stea lângă masa de primire, întâmpinându-și oaspeții. Truus l-a privit pe cel mai mic dintre băieții familiei Groenveld, care era dus înapoi în pat de tatăl lui, în casa aceasta în care aducea de multe ori copiii scoși din Germania. Undeva într-un sertar sau într-un dulăpior se afla pieptănul pe care îl folosiseră pentru a scoate păduchii din părul micului Benjamin (oare care fusese numele lui de familie?) înainte de a hotărî, în cele din urmă, să îi radă părul. Realmente, altă soluție nu era.

Doctorul Groenveld s-a întors pentru a se alătura soției sale, lui Truus și Klarei, a cărei sarcină era de-acum vizibilă. Bunul doctor a început să le povestească despre un băiat pe nume Willy Alberti, pe care soții Groenveld îl auziseră cântând undeva. Joop s-a apropiat și el, în timp ce ascultau o relatare despre reușitele celui mai mare dintre copiii Groenveld la sportul numit fierljeppen, ca și cum abilitatea de a face un salt peste un șanț cu ajutorul unei prăjini lungi era una pe care un tânăr ar fi trebuit să își petreacă timpul perfectând-o. Dar toată lumea râdea de povestea pe care le-o spunea doamna Groenveld, despre un săritor care sfârșise în apă în timpul unui concurs – ceea ce, se pare, constituia motivul pentru care este amuzant să te uiți la acest sport.

Lângă Truus, Joop râdea și tot râdea, iar Truus râdea și ea. Era bine pentru suflet să râzi alături de prieteni.

Când povestea s-a sfârșit, Joop, care era cunoscut pentru stilul său de dans entuziast, chiar dacă nu tocmai elegant, i-a spus lui Truus:

– Ei, mireasa mea, cu riscul de a ajunge de râsul celor prezenți în seara asta, ai

vrea să dansezi cu mine? Promit să nu aterizez direct în apă şi le cer iertare degetelor tale de pe-acum.

Cânta un vals, iar lui Truus îi plăceau valsurile.

– Du-te, Truus, a zis Klara. Toată seara nu ai făcut decât să muncești, în timp ce toată lumea se distrează.

Papa

Stephan aştepta întins pe acoperiş, privind şi ascultând, prea consternat ca să îi fie frig. În tot oraşul, se ridicau flăcări spre cer, clădirile ardeau şi cu toate acestea nu se auzeau nici alarme, nici sirenele pompierilor. Cum era posibil? La o oarecare distanţă, în direcţia vechiului cartier evreiesc, izbucni în sus o altă flacără şi, odată cu ea, ovaţii atât de puternice, încât Stephan le auzea chiar şi de la această depărtare.

Jos, în stradă, aştepta un camion, platforma deschisă fiind plină cu bărbaţi şi adolescenţi tăcuţi. Rolf, care acum deschidea porţile palatului pentru vizitatorii naziști, iar când vremea era nemiloasă le ţinea umbrela deschisă deasupra capetelor, s-a înclinat în faţa golanului nazist care a coborât din camion. A părut să treacă o viaţă întreagă până ce au ieşit trei naziști printre porţile pe care Rolf le ţinea deschise pentru ei. Papa nu era cu ei.

Naziștii s-au îndreptat spre şofer, au aprins ţigări şi au râs împreună. Rolf a deschis din nou porţile.

De data aceasta a ieşit Papa, însoţit de un nazist care îi ţinea un Luger îndreptat spre cap.

Soldatul cu câinele a deschis uşa din spatele camionului, iar doi dintre oamenii aflaţi pe platforma camionului au întins mâinile ca să îl ajute pe Papa. Papa s-a întors către soldaţi:

– Dar nu înţelegeţi, le-a zis. Soţia mea este bolnavă. Este pe moarte. Nu poate să…

Un soldat a ridicat deasupra capului un ciomag şi l-a lăsat să cadă peste umărul lui Papa. Papa a căzut pe caldarâm, câinele lătra furios către el, în vreme ce soldatul îi lovea cu ciomagul peste picior, apoi iar peste braţ şi în burtă.

– Ridică-te! i-a ordonat soldatul, dacă nu vrei să vezi de-a binelea ce înseamnă să mori.

Lumea întreagă părea copleșită de tăcere, soldații și bărbații și băieții din camion, ba chiar și câinele, toți păreau suspendați în acel moment, în timp ce Papa zăcea nemișcat.

„Trebuie să faci ce îți spun ei, Papa“, și-a zis Stephan cât putea de tare, ca și cum ar fi putut să îi comande tatălui său să facă precum îi zicea numai cu puterea voinței mute. „Nu poți renunța, cum am făcut eu în parc.“ Dându-și seama abia când o gândea că era adevărat. Rușinat de propria-i grabă de a renunța. Ar mai fi fost în viață dacă nu l-ar fi salvat cei doi bătrâni? Papa s-a rostogolit într-o parte, urlând de durere. Câinele, lătrând cu ferocitate acum, s-a repezit spre el, oprit numai de lesa prea scurtă.

Papa s-a forțat să se ridice în genunchi, apoi s-a târât spre spatele camionului. Când a ajuns destul de aproape, doi dintre bărbați au întins din nou mâinile, luându-l fiecare de câte un umăr. L-au săltat în picioare și l-au ținut în poziție dreaptă. Un al treilea s-a întins, l-a prins pe Papa de mijloc și l-a tras în camion, alții îngrămădindu-se pentru a-i face loc. Papa a rămas întins cu fața în sus, nemișcat, pe platforma camionului.

Stephan s-a luptat cu imboldul de a se urca spre marginea acoperișului, ca să îl poată vedea pe tatăl său, să îi strige lui Papa să nu li se opună, tot ce trebuie să facă este să supraviețuiască.

Soldații au închis cu o izbitură camionul, prinzându-l ca într-un țarc pe tatăl lui, care a dispărut din raza vizuală a lui Stephan, printre băieții și bărbații din camion. Șoferul s-a urcat la volan, iar motorul a pornit bolborosind.

Stephan a urmărit în tăcere camionul care se îndepărta prin arcul lung din Ringstrasse, spre canal și râu. Apărea și dispărea printre tramvaie și camioane și chioșcuri, pentru ca într-un final să nu îl mai vadă deloc. Stephan privea golul haosului lăsat în urma sa, flăcările din jurul orașului, auzea uralele mulțimilor și mașinile pompierilor, absurd de tăcute.

În așteptare

Stephan s-a târât înapoi, de-a lungul acoperișului, către fereastra salonului din aripa servitorilor, fără să se ridice, încercând să nu scoată nici un sunet, să nu desprindă nici o țiglă. A ascultat cu atenție ca să poată auzi prin haosul nopții ce se petrecea înăuntru.

– Pot să o ridic eu și cu Peter, l-a auzit spunând pe Walter.

S-a aplecat peste marginea acoperișului, pentru a privi pe fereastră. Mutti își îndrepta scaunul rulant către Victrola, acolo unde sărmanul Walter ținea cu o mână lăbuța iepurașului său de pluș în vreme ce încerca să îndrepte masa pe care stătuse Victrola. Stephan tocmai întindea o mână pentru a împinge geamul când s-a deschis din nou ușa dinspre hol. Walter și-a strâns la piept iepurele, pentru a-l apăra, iar Stephan s-a tras înapoi, ca să nu fie văzut.

– Wall-man, a zis o voce. Frau Neuman.

Wall-man? Stephan a ascultat încordat.

Cineva a început să reașeze tabla de șah, lovind piesele între ele.

– Nu știm unde este, a zis Mutti.

– Dar tu, Walter? a întrebat aceeași voce – vocea lui Dieter. Tu știi unde este Stephan?

– Nici el nu știe, a repetat Mutti.

– Pot să îl ajut, a zis Dieter. Doar este prietenul meu. Vreau să ajut.

Stephan voia să îl creadă, voia să îl ajute cineva, voia să nu fie singur în noaptea aceasta înfricoșătoare. Nu se auzea altă voce în afară de vocea lui Dieter și cea a lui Mutti. Poate Dieter se întorsese ca să îl ajute. Dar printre amintirile lui cu Dieter explorând pe biciclete, repetând piese, străbătând cafenelele în căutarea lui Stefan Zweig, era și rânjetul lui Dieter în mijlocul chipurilor din Parcul Prater

în timp ce naziștii îl loveau pe Stephan, cerându-i să bată pas de paradă din nou și din nou.

Dieter știa la fel de bine ca oricine cât de bine se strecura Stephan afară pe geam și apoi cobora pe trunchiul copacului noaptea. Stephan a ezitat, chinuit între certitudinea că Dieter va scoate capul pe geam ca să îl găsească – și să îl ajute? sau să îl urce într-un camion? – și teama de a-i părăsi pe Mutti și pe Walter soartei pe care le-o rezervase Dieter.

– Nici chiar Peter nu știe unde este Stephan, a spus Walter.

Stephan și-a șters lacrimile și a privit spre orizont, către vâlvătăile care acopereau orașul. Nu se putea măsura cu puterea lui Dieter, iar dacă era descoperit, Mutti și Walter vor fi prinși cu minciuna.

A trasat în minte cel mai scurt drum către subterane. Altundeva nu putea merge. Dacă ar reuși să coboare neobservat pe trunchiul copacului, ar putea să intre prin chioșc, coborând cele douăzeci și cinci de trepte de pe Ringstrasse, douăzeci și cinci de trepte periculoase, având în vedere mulțimile dezlănțuite. Sau ar putea să se strecoare pe străduța dosnică, spre gura de canal care se afla în direcția Michaelerplatz, un drum mai lung de străbătut, dar poate i-ar fi mai ușor să evite să fie văzut. Sau ar putea să se încreadă în Dieter. Avea oare de ales?

Veștile

– Truus?

Truus a ridicat privirile dinspre radioul aşezat pe măsuța îngustă, tresărind. Joop stătea în pijama, luminat de razele lunii intrate pe fereastră.

– Nu am vrut să te trezesc, a zis ea.

Nu aprinsese lumina, iar radioul era dat atât de încet, încât abia îl auzea şi ea, chiar și cu urechea lipită de aparat.

– Vino înapoi în pat, Truus. Ai nevoie de odihnă.

Truus a dat din cap, dar nu s-a mișcat din scaun. Era ridicol. Petrecuseră o seară atât de frumoasă la familia Groenveld, încât, ajunși acasă, dăduseră drumul la radio pentru a dansa în picioarele goale prin apartament, așa cum făceau uneori înainte de a face dragoste. Dar nu era muzică. Nu erau decât știrile îngrozitoare venite din Germania, despre Reichul care ardea din pricina morţii unui mic diplomat împușcat la Paris de un sărman băiat din Polonia, supărat că părinții lui erau captivi la graniță, între o Germanie care voia să îi trimită acasă și o Polonie care refuza să îi primească.

– Toate forțele polițienești sunt în acțiune în Berlin, a spus Joop, și sunt în acțiune de aseară de la ora opt, la fel și sute de Gărzi Negre. Cu siguranță haosul a luat sfârșit.

– Se spune că până și femeile sunt bătute, a zis ea. Se spune că haitele sunt îmbătate de furia distrugerii, că au vânat evrei pe stradă toată ziua și toată noaptea. Îți imaginezi? În timp ce noi ne distram la cină. În timp ce noi valsam, fără să avem habar.

Joop a clătinat din cap.

– Dacă poporul german nu ia atitudine acum, sunt terminați.

– Goebbels a vorbit a doua oară în noaptea asta, a cerut restabilirea ordinii, dar vorbele lui nu au nici un impact.

– Cuvintele lui sunt o incitare la violenţă, a zis Joop. Am spus şi mai devreme. Nu am zis eu asta când am auzit prima dată ce a zis la adunarea din München? În aceeaşi propoziţie în care anunţă moartea lui Ernst vom Rath, o pune pe seama conspiraţiei evreieşti şi spune că partidul nu va organiza demonstraţii, dar nici nu le va împiedica.

– Dar nu are nici o logică. De ce să nască revolte în tot Reichul moartea unui singur om la Paris?

– Asta zic şi eu, Truus. Aceasta nu este cauza revoltelor. Este pretextul. Când Goebbels zicea că nu vor împiedica demonstraţiile, la asemenea violenţe incita. Naziştii se pricep de minune la asta. Creează o criză – aşa cum au făcut şi cu incendierea Reichstag-ului în ’33 – pe care apoi o folosesc pentru a-şi spori controlul militar. Vor ca toţi germanii să vadă prăpădul pe care îl pot provoca la o simplă pocnitură din degete. Vor ca toţi germanii să vadă violenţele pe care le pot dezlănţui asupra oricărei persoane pentru cea mai mică greşeală comisă. Ce mod mai bun de a reduce la tăcere cetăţenii care se opun regimului decât fluturându-le prin faţa ochilor perspectiva că rezistenţa lor le va pune în pericol familia şi viaţa?

– Dar acum nu mai este vorba numai de nazişti. Se spune că mulţimi de germani obişnuiţi s-au adunat pe străzi să caşte gura la distrugeri şi să aplaude. „Ca nişte vilegiaturişti la bâlci“, Joop. Unde este decentul popor german? De ce nu se opun? Unde sunt liderii lumii?

– Ai mai multă încredere în politicieni decât merită, a zis Joop. Se fac mici la prima ameninţare la adresa puterii lor, deşi acum nimeni altcineva în afară de Hitler nu mai deţine puterea în Germania. O sărută pe cap. Serios, Truus, ar trebui să vii în pat.

Ea l-a urmărit cum a dispărut în lungul holului, îndreptându-se înapoi spre patul lor confortabil, din casa lor confortabilă, din ţara lor care era apărată de o asemenea teroare. Avea dreptate. Nu era nimic de făcut în noaptea aceasta. Ar fi fost mai bine să meargă după el în pat şi şi să se odihnească. Dar cum să doarmă?

Joop a ieşit din nou, strângându-şi halatul în jurul mijlocului şi aducându-l şi pe

al ei:

– Bine, în cazul ăsta, dă radioul mai tare. Vrei să aprind luminile?

În timp ce îi punea halatul pe umeri, Truus s-a cutremurat la gândul că ar fi putut să îl piardă, că naziștii nu aveau nevoie de o scuză plauzibilă pentru a reține pe oricine doreau.

A dat volumul mai tare și și-a tras un scaun lângă ea, apoi l-a luat de mână. Au rămas așa, ascultând împreună la lumina lunii.

– Joop, mă gândeam să împrumut mașina doamnei Kramarsky în zori, ca să mă duc numai până la graniță.

– Este prea periculos acum, Truus.

– I-ai văzut pe copiii aceștia.

– Ți-ai pune viața în primejdie. Realmente, Geertruida, doctorul a spus…

– Mi-ai cere să stau jos acum, Joop? Când este atât de important să mă ridic?

Joop a oftat. A mers în bucătărie și a pus de cafea: clichetul ușii de la dulap care se deschidea, apa de la robinet, cafeaua care lovea filtrul din metal în timp ce vocea de la radio continua să vorbească. S-a întors cu două căni aburinde, zicând:

– Nu vei face decât să aduci copiii care au reușit deja să iasă din Germania, așa cum faci de obicei?

Truus a luat o cană din mâna lui, ezitând când el și-a reluat locul lângă ea.
A sorbit din cafeaua tare și fierbinte.

– Părinții își trimit copiii cu trenurile la Emmerich am Rhein, a spus ea. Acolo este o fermă… Este prea periculos pentru fermier și soția lui să primească copiii la ei, dar…

– Te sună pe tine?

Truus a încuviințat din cap.

– Mă sună comitetul, da.

– Tu eşti cea care trece graniţa pentru a-i lua? Intri în Germania pentru a lua copii care nu au nici un fel de acte?

Truus a dat din cap.

– Oof, Truus!

Truus şi-a dus absentă inelul cu rubin la buze, apoi l-a privit, oarecum surprinsă să constate că cele două inele dăruite de Joop când rămăsese însărcinată prima dată nu erau acolo, erau încă la cei doi fraţi refugiaţi.

– Ştiu, a zis ea, dar… Joop, eu… nu ţi-am spus niciodată, dar… mica Adele…

– Ai adus-o pe Adele cu trenul laolaltă cu alţi treizeci de copii, Truus. Tu şi doamna Van Lange. Aveaţi documente pentru ei…

– Da, dar…

I-a luat mâna, străduindu-se să nu plângă. Nu a reuşit.

– Ce spui? Nu înţeleg.

S-a uitat la mâinile lor unite peste această masă grea, palma lui mare cu degete puternice, întunecată, peste pielea ei albă.

– Adele… eu… Difteria.

– Nu. Nu, Adele este în Marea Britanie. Soţii Bentwich…

– Avea o mamă, Joop, a şoptit ea, cu lacrimile revărsându-se, totuşi l-a privit în ochi, durerea lui eliberată acum pentru acest copil care nu fusese niciodată al lor. Aş fi putut să o las în braţele mamei sale, a zis ea. Aş fi putut să o pun în braţele tale.

„Ave Maria“

Ruchele îl ținea strâns pe Walter când tânărul nazist s-a întors pe geam și s-a apucat să reinstaureze ordinea în apartament. A ridicat masa răsturnată, apoi Victrola. A pus discul înapoi în aparat.

– Vreți să îl pornesc, Frau Neuman?

– Nu! a strigat Ruchele.

La vederea expresiei surprinse a băiatului, a spus ceva mai calmă:

– Nu, te rog. Nu cred că aș putea suporta muzica.

Dieter, aproape că îi spusese, dar dacă îi zicea pe nume, s-ar simți ofensat? Dacă îi spunea domnule ofițer, ar fi distrus mreaja de vinovăție care cu siguranță era ceea ce îl adusese aici, să îi ajute, în ciuda poziției riscante în care se punea față de noii lui prieteni?

– Mulțumesc, i-a spus.

– Atunci să pun cărbuni.

A deschis lada pentru cărbuni. Rămăseseră numai câțiva bulgări. Când a ridicat spre ea priviri triste, a remarcat mănușile lui Stephan, care căzuseră de pe masă. A ridicat mănușile, zicând:

– Dacă știți unde s-a dus, îl voi găsi eu. Îi pot spune că se poate întoarce în siguranță. Afară este atât de frig. Și-a luat măcar un palton?

Ea și-a reprimat dorința de a-i accepta ajutorul, știind că nu se putea aștepta la alt ajutor.

– Sunteți sigură că nu vreți muzică? Ar putea să vă aline.

Atentă să nu arunce nici o privire spre ferestruica murdară, acum închisă de tot,

Ruchele a zis:

– Mulţumesc. Mulţumesc mult, dar nu. Walter se descurcă singur dacă vrem muzică. Ai putea deschide un pic fereastra, să intre aer curat?

Băiatul a întredeschis fereastra, a salutat cu un gest şi a părăsit-o pe Ruchele care îl ţinea pe Walter lipit de ea şi încerca să-şi dea seama dacă tăcerea de dincolo de uşă însemna că prietenul lui Stephan se înapoiase la camarazii săi sau dacă pândea, furişat pe hol, întoarcerea lui Stephan.

Ceasul a bătut sfertul de oră, apoi jumătatea.

– Walter, a zis Ruchele, poţi să arunci o privire afară, să vezi dacă băiatul ăla mai este acolo?

– Dieter mucosul, a zis Walter, nu cu vocea sa, ci cu cea a Iepuraşului Peter.

A deschis un pic uşa şi a privit afară, apoi a deschis-o mai mult şi a cercetat holul.

– Este în regulă, în cazul acesta, i-a zis Ruchele.

– Îi pot da eu drumul, Mutti, a zis Walter. Îi dau eu drumul.

– Victrolei?

– Pentru Stephan, a spus Walter.

– Pentru Stephan, a spus Ruchele.

S-a apropiat de micuţul aparat şi a învârtit manivela – o sarcină pe care o iubise întotdeauna, dar acum pe chipul lui nu mai era nici urmă de bucurie, ci doar atenţie studiată când a pus acul pe disc. Muzica a prins să cârâie, discul zgâriat, totuşi primele acorduri din „Ave Maria“ s-au auzit în camera îngheţată.

– Suie-te la mine în braţe să îmi ţii de cald, i-a spus ea. Şi Peter.

Băiatul s-a conformat şi au rămas aşa, aşteptând, Walter coborând din poala ei de fiecare dată când discul ajungea la sfârşit, pentru a ridica acul şi a-l repune jos, reluând „Ave Maria“ de la capăt.

Lupta cu flăcările

Stephan s-a ghemuit în pivnița pentru boabe de cacao a tatălui său (acum pivnița pentru boabe de cacao a unchiului Michael), cu mâinile ascunse în buzunarele paltonului, ca să i se pară mai cald. De câtă vreme se afla în subteran? Cu siguranță trebuie să fie dimineață, iar haosul de peste noapte se va fi sfârșit, chiar dacă nu auzea încă sunetele muncitorilor ajunși la fabrica de ciocolată de deasupra sa. A luat lanterna de la capătul scărilor și a coborât scara îngustă ce ducea în caverna subterană, alungând imaginea lui Žofie aflată aici, în timp ce își croia drum prin cavernă și prin tunelul scund, spre scările în spirală. Ajuns în vârful lor, a împins unul dintre triunghiurile metalice doar cât să arunce un ochi afară. Era încă întuneric. Peste tot erau încă oameni.

S-a strecurat înapoi în tunel și s-a grăbit să îl traverseze către unul dintre grătarele deschise, de unde putea privi mai ușor, fără să fie observat. Încă dinainte de a urca treptele metalice din peretele tunelului, a auzit mulțimea.

Ajuns în vârful scării, i-a privit pe oameni prin gratiile închisorii, cheflii parcă și mai rău îmbătați de furie. Ce legătură are noaptea cu somnul? Golani, ar fi vrut să le spună Stephan, dar erau aceiași oameni de care s-ar fi lovit în graba sa pe Ringstrasse.

Mulțimea aceasta era adunată lângă una dintre sinagogi, ca la aprinderea luminilor din bradul de Crăciun, la Rathausplatz, în ajunul Crăciunului. Lipseau standurile cu castane coapte și vin fiert, însă. Nu erau decât oameni strânși în jur, aplaudând fiecare nouă limbă de foc și pompieri care stăteau nemișcați, chiar în fața lui Stephan. A privit prin grilajul metalic, neputând să înțeleagă de ce nu se luptau cu focul.

O bandă de cămăși brune târa un bătrân infirm din apartamentul lui, cu soția pe urmele lor, implorând să îl lase pe soțul ei, că nu putea face nimănui rău. Pompierii s-au întors să privească, dar nu au făcut nici un gest de ajutor față de sărmanii soți. Nimeni nu a mișcat un deget pentru ei.

– Este un om bun, implora femeia. Ascultați-mă, este un om bun.

Una dintre cămășile brune a ridicat un topor. Lui Stephan nu îi venea să creadă, nici chiar după ce a văzut cum bărbatul a lovit-o pe femeie. Soțul a gemut la vederea nevestei sale doborâte la pământ, cu sângele șiroindu-i din braț.

Un alt nazist a lipit un pistol de tâmpla bărbatului.

– Acum ești gata să ni-i arăți pe prietenii tăi evrei?

Omul nu mai putea decât să implore.

– Ignaz! Ignaz, nu. Ignaz, nu, în timp ce soția lui murea sângerând.

Nazistul a apăsat pe trăgaci, detunătura abia făcându-se auzită peste zgomotul mulțimii când omul s-a prăbușit la pământ chiar în dreptul grătarului, cu buzele încă mișcându-se.

– Ar trebui să te termin, dar sunt prea mulți evrei în Viena ca să irosesc două gloanțe pe un singur om, a zis nazistul în timp ce lovea capul omului cu călcâiul.

Din urechea omului se prelingea ceva, ceea ce l-a făcut pe Stephan să simtă că i se adună voma în gât, dar nu se putea mișca, de teamă că va fi găsit.

O altă cămașă neagră a zis:

– Ai grijă, că te murdărești de creier de evreu pe cizme.

Tot grupul a râs. Pompierii s-au întors să privească focul, iar unul dintre ei a spus:

– Ar trebui să facem ceva, înainte ca flăcările să se întindă și la celelalte clădiri și să scape de sub control.

– Mulțimea ne-ar omorî dacă am interveni, a spus tovarășul lui.

Oamenii au aclamat auzind că se prăbușește ceva – o bârnă de la un acoperiș, și-a zis Stephan, deși era în afara ariei sale vizuale. Tot ce vedea prin grătar, dincolo de capul omului, erau scânteile și flăcările care zvâcneau spre cerul înnegrit de fum. O scânteie a aprins acoperișul clădirii de lângă sinagogă. Abia atunci au intrat în acțiune pompierii, și numai pentru a împiedica focul să se întindă, în timp ce sinagoga continua să ardă.

Înapoi în tunelurile de sub cartierul său, Stephan a aruncat o privire din chioşcul de pe Ringstrasse spre ferestrele de la catul servitorilor, sperând să audă „Ave Maria“. Dar nu l-a văzut decât pe Rolf, păzind acum uşa pentru naziști.

S-a întors prin subterane în pivnița fabricii de ciocolată. Era atât de obosit şi de înfrigurat. A urcat, în penumbră şi în tăcere, spre biroul tatălui său. S-a întins pe canapeaua din biroul tatei, acolo unde, în primele zilei ale bolii lui Mutti, venea adesea după şcoală, la fel de obosit cum era acum. Adormea pe canapeaua aceasta, în sunetele liniştitoare ale lui Papa, care lucra, şi se trezea câteva ore mai târziu, simțind pătura moale întinsă peste el de Papa, iar Papa, lucrând la birou, îi zâmbea și îi spunea:

– Chiar și un suflet scufundat în somn muncește din greu și te ajută să înțelegi lumea.

Se întreba unde se afla Papa acum, unde îl dusese camionul.

Putea să îl aştepte pe unchiul Michael aici. Unchiul Michael îl va ajuta să înțeleagă ce are de făcut.

Fără scăpare

Stephan s-a trezit în întuneric, auzind vocea unei femei care se apropia, o voce cunoscută. S-a strecurat în liniște jos de pe canapea și s-a băgat sub ea chiar atunci când se deschidea ușa biroului.

Femeia chicotea.

– Nu aș putea, Michael, crede-mă.

Oare se întorsese mătușa Lisl de la Shanghai?

– De ce nu poți? zicea unchiul Michael cu același ton glumeț pe care îl folosea când îl întreba pe Stephan dacă o sărutase pe Žofie-Helene.

Stephan a ascultat, ținându-și răsuflarea, în timp ce unchiul lui o ridica pe femeie în brațe și o întindea pe canapea, care s-a lăsat în jos, spre el. Picioarele unchiului său au scăpat de pantofi la numai câțiva centimetri de capul lui Stephan.

– Michael, a zis femeia, iar Stephan a recunoscut vocea Anitei, secretara tatălui său, cea la care se gândea uneori când se masturba.

– Nu făceai același lucru cu Herman? a întrebat unchiul său. După ce s-a îmbolnăvit Ruchele?

– Michael! a zis femeia din nou, cu o notă de protest în voce.

Respirația ei s-a întețit când pantalonii unchiului Michael au căzut la podea în jurul picioarelor sale, catarama curelei țăcănind pe podeaua din lemn atât de aproape, că Stephan mai că a scăpat un icnet. Icnetul a venit însă de la Anita, când umbra unchiului Michael a scăpat din smârcul pantalonilor, iar canapeaua de deasupra lui Stephan s-a lăsat și mai mult, sub greutatea suplimentară a unchiului său.

Icnetul femeii s-a transformat în gemete apoi, așa cum se întâmpla atât de des și

în dormitorul cufundat în întuneric al lui Stephan, în imaginația sa. Canapeaua de deasupra lui a prins să se miște ritmic, la început încet, apoi mai repede și mai repede, până ce unchiul lui a bolborosit în șoaptă „Lisl“. Dar Stephan nu putea face decât să stea nemișcat acolo, în deplină tăcere, încercând să nu se gândească la propriile închipuiri rușinoase, îndepărtând de la sine gândul la tatăl lui și Anita pe aceeași canapea, unde Stephan își găsise de atâtea ori scăparea.

Abandonați

Walter a tresărit din somn în tăcerea și lumina răsăritului. A coborât din brațele lui Mutti, a învârtit manivela Victrolei pentru a da din nou drumul la muzică și l-a recuperat pe Peter de pe podea.

Nimic altceva decât un nume

Stephan privea palatul din umbra de lângă standul de ziare, unde acum se vindea ziarul Der Stürmer, pe a cărui primă pagină se lățea caricatura unui om cu nas mare și barbă neagră, care ridica coada unei vaci urcate pe piedestalul Băncii Mondiale, în jurul căreia erau împrăștiați saci cu bani. Haosul lăsase loc unei dimineți sumbre, golanii odihnindu-și neîndoios furia spumegândă. Se mișca totuși cu atenție, precaut, întrebându-se unde se afla Herr Kline și dacă vânzătorul de ziare era cu Papa, până când, în cele din urmă, din palat a ieșit Walter.

Stephan l-a urmat la distanță de o jumătate de cvartal, aținându-se pe lângă clădiri și cu șapca lăsată pe ochi, mulțumit doar să îl vadă pe fratele său mergând spre școală. Ajuns la treptele mari, de piatră, Walter a fost ocolit de ceilalți băieți, dar cel puțin nu îi puneau piedică, pentru ca mai apoi să râdă de el când ar fi căzut, scandând „Evreu. Evreu. Evreu“. Stephan a privit și a ascultat, știind că nu putea face nimic ca să îl ajute pe Walter, știind că ar trebui să se retragă, ca nu cumva să fie nevoit să îi ia apărarea fratelui său. Asta nu ar face bine nici unuia dintre ei.

Un nazist aflat în capătul treptelor de la intrarea în școală l-a oprit pe Walter la ușă.

– Dar aici este școala mea, a obiectat Walter.

– Fără evrei.

Walter, neînțelegând, l-a studiat cu seriozitate pe bărbat.

– Sărbătorim Crăciunul la fel ca voi, i-a zis el bărbatului, cuvinte pe care le-ar fi folosit mama lor.

– Spune-mi cum te cheamă, băiete, a cerut omul.

– Walter Neuman. Dar pe dumneavoastră, domnule? a zis Walter politicos.

– Neuman, ciocolatierul evreu.

Walter a făcut un pas înapoi, apoi încă unul, ca şi cum s-ar fi depărtat de un animal turbat. Cu o surprinzătoare demnitate, a întors spatele şi a coborât treptele una câte una. Ruşinat de propria-i laşitate, Stephan s-a ascuns din nou în umbra unei clădiri, aşteptând ca fratele său să ajungă la colţ.

– Wall-man, a şoptit el.

Chipul lui Walter s-a aprins precum candelabrele din holul de intrare al palatului care fusese casa lor, care avea să fie din nou casa lor, şi-a zis Stephan. L-a înconjurat pe Walter cu braţele, trăgându-l în afara razei vizuale a abjectului nazist, spunând:

– Este bine. Totul este bine.

Niciodată nu mirosise fratele lui atât de dulce.

– Am pus muzică, dar nu ai venit, a zis Walter. Dieter a repus Victrola în funcţiune, şi după ce a plecat, am pus muzică.

– A făcut Dieter asta?

– Ne-a spus să nu zicem nimănui, a zis Walter. Omul acela a zis că nu mă pot duce la şcoală. Mutti ar vrea să mă duc la şcoală.

L-a strâns din nou pe fratele lui la piept, băiatul acesta care, cu numai două zile în urmă, era atât de mic.

– Ai dreptate, Walter. Eşti un băiat tare bun.

– Crezi că Mutti s-ar trezi dacă i-am duce ceva de mâncare?

– De câtă vreme doarme? a întrebat Stephan, străduindu-se să nu îşi trădeze spaima în voce. Dacă nu era somn?

– Nu a putut să se urce în pat, iar eu nu sunt destul de mare ca să o ajut să se ridice din scaun. L-am chemat pe Rolf să o mute azi-dimineaţă. Era morocănos.

– Nu îţi face griji în legătură cu Rolf, Wall. El este mereu morocănos.

– Acum este și mai morocănos.

– Toți suntem. Ascultă, Walter! Vreau să faci ceva pentru mine. Vreau să te întorci la Mutti. Nu îi spune lui Rolf sau altcuiva că m-ai văzut. Șoptește-i lui Mutti că sunt bine, că nu mă pot întoarce pe lumină și că voi veni acasă diseară. O să mă cațăr pe copac și intru pe fereastră. Spune-i că voi obține viză pentru Papa. Spune-i că voi obține vize pentru noi toți.

– Știi unde este Papa?

– Voi afla.

– Ce este o viză? a întrebat fratele său.

– Mergi și spune-i lui Mutti, a zis el.

– Vreau să îi spui tu.

– Șșșt! a făcut Stephan, privind în jur agitat.

– Vreau să merg cu tine, a zis fratele său, coborând glasul.

– Bine, a zis Stephan. Bine. Oricum, mi-ar fi de folos ajutorul tău astăzi. Dar mai întâi trebuie să te duci și să îi spui lui Mutti că sunt teafăr. Nu poți recunoaște în fața nimănui că m-ai văzut, dar lui Mutti spune-i. Dacă te întreabă cineva, zi-i că ai uitat ceva ce îți trebuie la școală.

– Noul meu creion? a zis Walter. Îl păstram pentru tine, Stephan, în caz că ai nevoie de el, ca să scrii o piesă nouă.

– Noul tău creion, a căzut de acord Stephan, îmbrățișându-l pe frățiorul lui cel generos, gândindu-se la toate creioanele pe care le uitase pe mesele tuturor cafenelelor unde obișnuia să își comande o cafea și un croasant fără să se gândească de două ori.

A privit pe furiș cum Walter trece de Rolf și intră în palat. A rămas de pază, ca și cum ar fi putut face ceva dacă fratele lui era luat la întrebări. Mai că uitase să respire, de teamă că Walter nu se va întoarce, că naziștii din palat vor ieși să îl aresteze, că Walter se va întoarce pentru a-i spune că nu i-a putut transmite lui Mutti, pentru că Mutti nu se mai trezește.

Când a ieşit Walter, părând pentru oricine un băiat în drum spre şcoală, cu un creion nou în mână, Stephan l-a tras pe fratele lui spre el.

– I-am şoptit lui Mutti, a spus Walter, iar ea s-a trezit şi a zâmbit.

*

Coada, când au ajuns la consulatul american, era imposibil de lungă, dar Stephan nu putea risca să îl ducă pe Walter acasă şi apoi să se întoarcă. Risca mult şi dacă rămânea la coada aceasta, dar nu avea de ales.

– În regulă, Wall-man, a zis Stephan. Dă-mi un test de vocabular.

– Peter Iepuraşul se pricepe mai bine decât mine la engleză, a spus Walter.

– Dar şi tu eşti foarte bun, Wall, l-a asigurat Stephan. Dă-i drumul.

Era întuneric dincolo de ferestrele consulatului atunci când Stephan, ţinându-l peste umăr pe Walter, adormit, a luat loc pe scaunul din faţa unui american cu cap de dovleac şi ochelari cu rame din sârmă. Mutti îşi va face griji, dar nu avea de ales; nu puteau irosi tot timpul petrecut la coadă numai pentru că se făcuse ora de ieşire de la şcoală, sau după-amiază târziu, sau ora cinei.

– Aş dori să depun o cerere de viză pentru tatăl meu, vă rog, a zis Stephan.

Angajatul consulatului l-a privit încruntat.

– Nu doreşti viză pentru tine şi pentru…

– Tata a depus deja cerere pentru noi.

Răbdare, şi-a zis. Răbdare. Nu intenţionase să vorbească atât de tăios.

– Îmi pare rău, a zis. Vă rog să mă iertaţi.

– Şi pentru mama ta? a întrebat bărbatul.

– Nu…. Este bolnavă.

– Durează ceva timp. Poate se va simți bine…

– Nu se va simți mai bine. Nu se mai face bine. De asta nu am plecat până acum, Papa a refuzat să o părăsească pe Mutti. Dar acum nu mai are altă variantă.

Omul și-a scos ochelarii și l-a studiat pe Stephan.

– Îmi pare rău. Îmi pare tare rău… Eu…

– Tatăl meu are nevoie imediată de viză. Noi mai putem aștepta, dar el a fost trimis într-un lagăr de muncă. Credem că a fost trimis într-un lagăr. Iar dacă are viză, s-ar putea să îi permită să părăsească Austria.

– Înțeleg. Aveți rude în Statele Unite? Cineva care să garanteze pentru voi sau să vă ajute? Merge mult mai repede dacă aveți rude gata să jure pentru voi. Altfel, poate dura ani întregi.

– Dar tatăl meu nu poate pleca din Austria dacă nu are unde să se ducă.

– Îmi pare foarte rău. Facem tot ce putem, lucrăm în fiecare seară până la zece, dar… Eu îți iau datele. Dacă găsești pe cineva care să garanteze pentru voi, vino înapoi și adaug asta la dosar. Ar putea fi oricine.

– Dar nu știu pe nimeni în America, a zis Stephan.

– Nu este obligatoriu să facă parte din familie, a spus omul. Oameni… Avem registre telefonice aici, din New York, din Boston, Chicago – din toată America. Le poți folosi oricând. Notează adresele oamenilor care au același nume de familie și scrie-le.

– Unor străini?

– Asta face lumea.

VIENA INDEPENDENTĂ

VIOLENȚE NAZISTE ÎMPOTRIVA EVREILOR

Sinagogi arse, firme evreiești vandalizate, mii de persoane arestate

de KÄTHE PERGER

11 noiembrie 1938 – Aproximativ treizeci de mii de bărbați din Germania, Austria și Cehoslovacia au fost arestați în ultimele douăzeci și patru de ore pentru unicul motiv că sunt evrei. Mulți au fost sever bătuți, iar câțiva se pare că au murit. Aparent, bărbații au fost transportați în lagăre de muncă, deși alte detalii nu se cunosc încă.

Au fost arestate și femei, deși într-un număr mai mic, iar zvonurile indică faptul că femeile arestate aici, în Viena, sunt ținute undeva în oraș. Peste 250 de sinagogi din tot Reichul au fost distruse de foc. Toate firmele evreiești au tras obloanele, dacă mai au încă obloane, dacă nu au fost zdrobite în bucăți...

Gemenii

Truus a bătut a doua oară la uşa aflată în secţiunea Alster a Hamburgului, după ce venise aici cu trenul de noapte ca urmare a unei scrisori frenetice primite de comitet. O familie de evrei olandezi le scrisese în numele unor rude despre faptul că doi bebeluşi sunt puşi în pericol de Gestapo în această casă frumoasă din acest cartier încântător. Cum reuşise domnul Tenkink să obţină vize de intrare în Olanda pentru aceşti gemeni, în ciuda interdicţiei, nu ştia. Presupunea că rudele copiilor aveau legături sus-puse, însă nu erau destul de puternice ca să obţină şi documentele de ieşire din Germania. Cum urmau să părăsească Germania depindea în totalitate de Truus.

A lovit ciocănelul de pe uşă a treia oară. Uşa a fost deschisă de o doică cu priviri somnoroase, îmbrăcată încă în pijama. Truus s-a prezentat şi a explicat pentru ce venise.

– Aţi venit după bebeluşi? a zis doica.

Oare greşise adresa?

– Doamna nu primeşte pe nimeni înainte de ora zece dimineaţa, iar bebeluşii sunt, desigur, prea mici ca să aibă vizitatori, a zis femeia.

Truus şi-a înfipt tocul ghetei în pragul uşii, înainte ca femeia să o poată închide.

– Am venit tocmai de la Amsterdam, la cererea rudelor stăpânei dumitale, pentru a-i salva pe bebeluşi.

– Pentru a-i salva?

– Mai bine cheam-o pe stăpâna dumitale.

Truus a înfruntat privirile doicii până când aceasta a deschis uşa.

– Eram de-a dreptul înspăimântată când am contactat-o pe mătuşa mea, i-a explicat lui Truus mama gemenilor, când s-au aşezat să vorbească, într-un sfârşit,

în bibliotecă. Dacă am exagerat, am făcut-o din spaimă.

Truus a tăcut, lăsând tăcerea să devină stânjenitoare. S-a ridicat apoi şi a scos de pe rafturi două volume pe care le văzuse în timp ce o aştepta pe femeie – nuvele de Stefan Zweig și Ernest Hemingway – şi le-a pus cu fermitate în faţa femeii.

– Dacă sunteţi atât de speriată, a zis ea, aţi putea începe prin a avea prevederea de a ascunde măcar ceea ce poate aduce mânia Gestapoului asupra capului dumneavoastră.

– Ei, lăsaţi, sunt doar nişte cărţi, a zis femeia.

Truus şi-a netezit fusta costumului bleumarin cu dunguţe subţiri şi, în acelaşi timp, furia.

– Copiii nu au fost maltrataţi de Gestapo?

– Nu au fost, a spus mama, fără urmă de regret.

– Mă întreb dacă sunt în siguranţă cu o mamă care este în stare, într-un moment de teamă, să inventeze o grozăvie pe care alţi copii o trăiesc de-adevărat, irosind astfel resurse ce ar putea salva viaţa altor copii.

– Probabil nu aveţi copii, altfel aţi înţelege! Nimeni nu este în siguranţă aici, a hohotit femeia, pierzându-şi cumpătul, în locu-i rămânând aceeaşi expresie imploratoare pe care Truus o văzuse în gara aceea pe chipul mamei lui Adele, aceeaşi expresie pe care o simţea în inima ei încărcată de vinovăţie.

Truus i-a întors spatele, privind către locul gol de pe raftul de cărţi.

– Trebuie să înţelegeţi în ce situaţie m-aţi pus, a zis ea încet. Am venit cu un tren de noapte cu permise acordate în situaţii de urgenţă, pentru a duce doi copii abuzaţi într-un loc sigur. Dacă apar la Haga cu doi copii perfect sănătoşi, care nu au avut nimic de suferit, îmi pierd credibilitatea. Iar dacă îmi pierd credibilitatea, s-a dus posibilitatea de a ajuta alţi copii.

– Îmi pare rău, a spus mama. Îmi pare foarte rău. Nu mi-am dat seama…

– Nu ne dăm mereu seama, nu-i aşa?

Se gândea încă la Adele şi la cei pe care îi pierduse, se gândea încă la tot ce ar fi făcut pentru a-i salva pe bebeluşii pe care îi pierduse înainte de a se naşte.

– Îmi pare rău că nu vă pot ajuta, foarte rău. Doica ar putea să îi treacă graniţa în Elveţia, unde ar fi în siguranţă. O doică trecând graniţa cu copii care nu sunt ai ei nu dă naştere la bănuieli. Oamenii nu îşi imaginează că o mamă ar dori cu atâta disperare să îşi pună copiii la adăpost încât i-ar da în grija alteia, ştiind că s-ar putea să nu îi mai vadă niciodată.

Din nou afară, Truus a căutat în geantă adresa consulului general olandez la Hamburg. Nu mai avea nevoie de ajutorul acestui baron Aartsen ca să scoată gemenii din Germania, dar tot se afla aici, îmbrăcată pentru Hamburg în costum şi pantofi de lac albaştri, cu mănuşi galbene şi o pălărie de efect pe care o purta deoarece chiar şi oamenii Gestapoului erau intimidaţi de o femeie cu o pălărie frumos împodobită. Cel puţin putea salva ceva din călătoria aceasta prezentându-se omului. Se putea dovedi de ajutor la un moment dat.

– Aţi ajuns, în sfârşit? a întrebat baronul, fără să o salute şi fără să se prezinte când a fost condusă în biroul său.

Vorbele lui au speriat-o atât de tare pe Truus, încât s-a întors să vadă dacă nu cumva mai era cineva în spatele ei. Dar nu erau decât ei doi, Truus şi acest aristocrat cu chip prietenos, îmbătrânit prematur.

– Vă aşteptam, a zis el.

Truus a dus o mână înmănuşată la pălărie, ca şi cum echilibrul se găsea în borul acesteia. Nu avusese cum să îl anunţe fără nici o primejdie că venea să ia copiii şi nu ar fi avut nici un rost să îl anunţe. Primise adresa lui şi instrucţiuni să îl contacteze dacă întâmpina probleme în trecerea copiilor peste graniţă, fără să i se promită însă că o putea ajuta la nevoie.

– Dar cum aţi ştiut că voi veni? a întrebat ea.

– Era timpul ca o femeie bună din Olanda să ne vină în ajutor, nu credeţi? Haideţi cu mine!

Înfrânându-şi uimirea, Truus l-a urmat pe omul care sporovăia amiabil în timp ce o conducea spre cancelarie. Acolo, sala de aşteptare era invadată de mame evreice şi copiii lor, toţi aşteptând să depună cerere pentru documentele de

emigrare în Olanda.

A solicitat atenţia mamelor, care se întorseseră deja spre ei.

– Dumneaei este Geertruida Wijsmuller, a zis el. A venit din Olanda să îi ia pe cei mici.

A ales şase tineri cu o siguranţă care îi dădea de înţeles că o aşteptase pe Truus să sosească pentru a-i lua: cinci băieţi şi o fată, toţi din grupul de unsprezece–paisprezece ani pe care Truus îl adora – destul de mari ca să vadă lumea cu oarecare inteligenţă, dar destul de tineri ca să aibă încă idealuri şi speranţă. Baronul obţinuse deja de la nemţi documentele care le permiteau să călătorească, sau ceea ce pretindea el a fi documentele corecte. În mod inexplicabil, avea şi şapte bilete la clasa întâi pentru un tren care mergea spre Amsterdam.

– Plecaţi la două patruzeci şi cinci, a zis el, uitându-se la ceas.

– Aveţi vize de intrare în Olanda pentru ei? a întrebat Truus.

– Dacă le-aş fi avut, nu mai aveam nevoie de ajutorul dumitale, doamnă Wijsmuller, nu credeţi? Mă tem că va trebui să schimbaţi trenul la Osnabrück şi să luaţi unul care vine de la Berlin şi merge spre Deventer, dar veţi avea rezervată o cuşetă.

Pentru Truus, era de neiertat să cheltuiască atât de mulţi bani pe bilete la clasa întâi, dar baronul a refuzat să le schimbe pe bilete mai ieftine când au ajuns la gară.

– Vă asigur, veţi fi mulţumită de aranjament, a zis el. Este atât de dificil să ieşi din Germania în zilele astea.

– Şi este mai uşor pentru cei care călătoresc la clasa întâi? a întrebat Truus, uimită că se aştepta de la ea să îi treacă peste graniţă pe aceşti copii şi să intre cu ei în Olanda, când însuşi consulul general nu putea face aranjamentele.

Rugăminți în numele lui Papa

Unchiul Michael stătea pe scaunul lui Papa, întors într-o parte a biroului, cu ochii închişi şi mâinile mângâind fundul Anitei pe sub fustă, în vreme ce Stephan stătea înghețat, încercând să șteargă amintirea sunetelor pe care le scoteau pe când el stătea ascuns sub canapea. Abia ieri a fost? A încercat să nu se gândească la privirea furtivă pe care o aruncase pulpei lui Žofie-Helene în tunel acea primă dată şi totuşi amintirea aprindea în el acum, când privea chipul Anitei, plăcerea care i se citea femeii în bărbia aplecată şi în părul care îi cădea pe spate, la fel ca al lui Žofie. Stephan îşi construise mereu personajele feminine astfel încât să fie jucate de Žofie cu părul dezlegat, neprins în obişnuitele codiţe sau în coc.

Anita a deschis ochii.

– Ah! a făcut ea, răspunzând privirii lui Stephan cu albastrul ochilor ei surprinşi.

– Vezi, şi tu mai vrei, a zis unchiul Michael.

Femeia a îndepărtat mâinile unchiului său, zicând:

– Michael, ai musafiri.

Unchiul său s-a întors spre el. Pentru o clipă scurtă, Stephan şi-a imaginat că este încă acelaşi unchi Michael, care scotea din buzunar o caramelă şi îi spunea „Ceva dulce pentru copilul meu dulce“, sau, după ce a crescut, îl întreba despre piesa pe care o scria sau muzica pe care o asculta.

– Ce faci aici? l-a luat la rost unchiul lui. Nu poţi fi…

– L-au arestat pe Papa, a zis Stephan, în timp ce secretara ieșea în grabă din birou, strecurându-se pe lângă el.

– Trebuie să pleci. Nu poți fi găsit aici, a zis unchiul Michael, aruncând o privire pe fereastră. La banca de peste drum se formase o coadă lungă de oameni care

aşteptau, deşi banca era închisă. Îţi pot da bani, dar nu…

– Papa are nevoie de o viză, a zis Stephan.

– Dar eu… Ce crezi tu, că pot suna pe vreun oficial şi să îi spun că fostul meu cumnat are nevoie de o viză?

– Ai promis că vei avea grijă de noi. Eu pot rămâne la Viena cu Mutti, la fel şi Walter. Dar Papa a fost arestat. Papa trebuie să plece.

– Îţi pot da bani, dar viză nu pot să obţin. Nu pot risca să fiu văzut solicitând vize pentru evrei. Înţelegi? Nu poţi fi văzut aici. Pleacă şi vezi să nu te observe cineva.

Stephan a rămas pe loc, privind la unchiul său care stătea în scaunul lui Papa, la Kokoschka al mătuşii Lisl, cu obrajii juliţi, ce atârna acum deasupra biroului lui Papa, şi la această firmă pe care bunicul lui Stephan o construise din nimic pe vremea când familia unchiului Michael se bucura de toate privilegiile. Voia să se întoarcă acasă şi să se ghemuiască în pat, aşa cum făcuse târziu în seara dinainte, dar venirile şi plecările lui îi puneau în primejdie pe Mutti şi pe Walter; nu avea altă variantă decât să se caţăre în copac şi să intre pe ascuns pe fereastră noaptea târziu, să doarmă câteva ore şi să iasă din nou înainte de lăsarea zorilor.

– Hai, pleacă! a zis unchiul lui. Îi trimit eu cumva nişte bani mamei tale, dar acum trebuie să ceri ajutor la cei de-un neam cu tine.

– Cei de-un neam cu mine?

– Tu eşti evreu. Dacă sunt prins că te ajut, voi fi trimis în lagăr. Tu eşti evreu.

– Dar eşti unchiul meu. Nu am la cine altcineva să apelez.

– Se acordă ajutor evreilor la centrul comunitar pentru evrei, palatul acela de lângă apartamentul în care a locuit bunicul tău în timp ce construia palatul.

– În Leopoldstadt?

– În timp ce construia palatul, am zis. Ascultă-mă, pentru Dumnezeu! Cel care se află pe această parte a canalului. Acum pleacă, înainte să vadă cineva că te ajut.

În căutarea lui Papa

Stephan a înaintat pe lângă zidurile igrasioase, străbătând întunericul subteranelor. A ajuns la criptele din spatele porții închise de sub Catedrala Sfântul Ștefan; la un moment dat, cotise greșit. A mers înapoi pe urmele sale și s-a îndreptat spre Școala talmudică. A aruncat o privire prin capacul gurii de canal, mai aproape. A înaintat până la următoarea gură de canal, a scos iar capul și a văzut străduțele înguste și vechi și clădirile sărăcăcioase din centrul orașului vechi, unde se aflau birourile Stadttempel și IKG. Vedea ușa Centrului evreiesc, dar în dreptul ei doi SS-iști priveau cum niște băieți din Tineretul Hitlerist batjocoreau femeile și copiii, lovindu-i cu pietre.

Stephan ar fi trebuit să îi ajute pe femei și copii. Știa asta. Dar nu a făcut decât să aștepte până la plecarea SS-iștilor. Le-a dat câteva minute, ca să fie sigur că nu se întorc, înainte de a împinge în sus grătarul greu și de a se grăbi să ajungă în interiorul birourilor IKG.

Înăuntru, într-un hol de intrare acoperit cu lespezi din piatră tocite, o coadă lată de câteva persoane urca pe scara deschisă, către o puzderie de birouri. Coșuri desperecheate, etichetate A-B, C-D, și tot așa până la sfârșitul alfabetului, stăteau pe mesele înșirate la peretele din fund și erau toate pline cu cartoteci. Tăcerea s-a așternut peste mulțimea de oameni când au remarcat prezența lui Stephan. Mai toți băieții evrei de vârsta lui fuseseră arestați, iar el nu purta kippa.

– Încerc să îl găsesc pe tatăl meu, a zis el.

Încet, cu precauție, oamenii au ieșit din nemișcarea lor înghețată.
O coordonatoare care îi ajuta pe oameni să completeze cartotecile și-a reîntors atenția la femeia pe care o ajuta și care nu putea completa singură fișa pentru că nu știa să scrie. În timp ce coordonatoarea scria, alții îi puneau întrebări, dar ea își concentra atenția asupra femeii lipsite de educație, care spera să găsească pe cineva drag, pe cineva care, ca și Papa, dispăruse în timpul raidurilor.

– Vă rugăm, oameni buni, facem tot ce ne stă în putere, a strigat coordonatoarea peste zgomotul creat. Herr Löwenherz a fost arestat și el a doua oară. Încă nu

știm unde se află oamenii. Puteți aștepta la rând dacă aveți nevoie de ajutor, dar ar fi mai ușor pentru toată lumea dacă ați lua o fișă și ați completa-o cu datele celui care a dispărut. Nume. Adresă. Cum vă putem contacta. Puneți fișa în grămada corespunzătoare primei litere din numele de familie al dispărutului. Vă anunțăm noi de îndată ce avem vești.

Nimeni nu și-a părăsit locul la rând.

Stephan a luat o cartotecă și, cu un creion din rucsacul său – noul creion al lui Walter –, a notat datele tatălui său.

O femeie tânără îi spunea uneia mai în vârstă din spatele ei:

– A zis să mergem la Shanghai și el ne va da de urmă. Acesta a fost ultimul lucru pe care ni l-a spus: scoate copiii din Austria. Nu ai nevoie de viză pentru Shanghai, poți pleca oricând. Dar nu sunt vapoare.

– Am auzit că se pot cumpăra vize pentru Cuba, a zis femeia mai în vârstă, dar naziștii ne-au luat tot ce aveam.

Stephan a terminat de completat fișa cu informații despre tatăl lui, a pus-o în coșul M-N și s-a întors să plece, când a văzut o altă coordonatoare care a golit coșul I-J într-o ladă mai mare. O fișă a căzut pe podea, neobservată de nimeni, și călcată în picioare de coada care avansa încet-încet.

Stephan a recuperat fișa pe care o completase pentru tatăl său și a așteptat.

Coordonatoarea a reapărut și a golit coșul K-L în ladă, apoi a dispărut din nou. Când a revenit după coșul M-N, Stephan a pus fișa pentru tatăl său direct în lada din mâinile ei.

Femeia l-a privit surprinsă.

– Neuman. Herman Neuman, de la Fabrica de ciocolată Neuman, a zis el, auzind vocea tatei în inflexiunile lui.

Erau oameni de bună calitate cei din familia sa: bogăția lor venea din afacerea cu ciocolată înființată cu propriul capital, iar conturile le aveau mereu pe plus la banca Rothschild.

Băiatul cu ciocolată în buzunar

Nici unul dintre angajații ziarului, în afară de Käthe Perger și de editorul asistent, Rick Neidhardt, nu apăruse la lucru în ziua de după haos. Frica invadase toate cotloanele Vienei. Oricine era văzut ajutând un vecin evreu încălca noile legi naziste, „ajutorul“ fiind definit atât de imprecis, încât simpla relatare a adevărului într-un ziar te putea trimite la închisoare, ba chiar mai rău. Cum putea Käthe să le ceară angajaților să mai lucreze? La fel de bine le-ar fi putut cere să se alinieze pentru a fi bătuți sau închiși.

– Prin urmare, cum vom face totul numai în doi? a întrebat-o Rick.

A studiat lista de sarcini pe care o alcătuiseră, singurul sunet care se mai auzea fiind Rick care își dregea glasul.

– În regulă, Rick, a zis ea, ce ar fi să…

A ridicat privirile din listă și s-a oprit brusc, surprinsă de umbra de teamă de pe chipul lui Rick, care se holba la ceva dincolo de ea, spre ușă. A icnit scurt înainte de a-l recunoaște pe băiatul care stătea în interiorul biroului. Ar fi jurat că a închis ușa biroului – și era închisă –, dar băiatul se afla acolo, așteptând. Băiatul care acum era aproape un bărbat.

– Nu te teme, Rick, a zis ea, rezistând imboldului de a se repezi la Stephan și de a-l strânge în brațe, într-o îmbrățișare de ușurare. Este prietenul lui Žofie.

Prietenul lui Žofie, nu unul dintre prietenii lui Žofie, dar unu este întotdeauna mai mare decât zero.

– Îmi pare rău că vă deranjez, s-a bâlbâit Stephan Neuman, dar sunt… Tatăl meu… M-am gândit că s-ar putea să știți unde i-au dus pe cei arestați?

– Dar tu nu ai…? Mai toți băieții mai mari au fost arestați împreună cu tații lor, a zis Käthe.

Băiatul a aşteptat. Era un băiat deştept, nu voia să dezvăluie secretul evitării arestării.

– Conform informaţiilor noastre, a zis ea, unii au fost duşi într-un lagăr de muncă german din afara Münchenului, lângă Dachau, aşadar, nu foarte departe. Dar alţii s-ar putea afla în tranzit către Buchenwald, sau chiar spre Sachsenhausen. Facem tot ce putem pentru a afla.

– Am auzit că naziştii ar putea să îi permită tatălui meu să se întoarcă acasă dacă îi fac rost de documente pentru emigrare. Nu ştiu ce să fac, a zis sărmanul copil, cu ochii în lacrimi.

Käthe s-a apropiat de el încet, ca să nu îl sperie, şi l-a luat de după umeri.

– Nu, sigur că nu ştii, a zis ea. Sigur că nu. Nimeni nu ştie, Stephan. Cred că… Voi afla tot ce pot, îţi promit. Nu poate mama ta să…

Dumnezeule, mama băiatului era ţintuită într-un scaun cu rotile, pe moarte; fusese mica obsesie a lui Käthe să se intereseze de acest singur prieten al fiicei sale, deşi prietenia lor nu supravieţuise acestor timpuri înfiorătoare.

– Nu, îmi pare rău, sigur că nu poate, a zis ea. Iar mătuşa ta a plecat la…

– Shanghai.

– Poate la consulat? a intervenit Rick.

Käthe i-a strâns umărul băiatului într-o îmbrăţişare liniştitoare. S-a întors la birou şi a început să scrie adrese pe o bucată de hârtie.

– Începe cu elveţienii, britanicii, americanii.

– Am petrecut toată ziua de ieri la Ambasada Americii. Nu vor să facă nimic.

– Primesc enorm de multe cereri, a spus Rick.

– Atunci du-te la ceilalţi, a zis Käthe. Fă cerere de viză pentru tatăl tău, dar şi pentru restul familiei. Spune-le că tatăl tău a fost arestat. Aşa, cererea va… va putea fi privită cu o atenţie specială. Depune cereri peste tot, şi repede. Eu voi afla orice pot despre tatăl tău. Telefonează-mi…

– Nu mai avem telefon, a spus băiatul, vocea curmându-i-se, ca și cum credea că rușinea aceasta era a lui și nu a întregii Viene care revendicase cu multă bucurie casele evreiești confiscate în tot orașul, în vreme ce adevărații proprietari erau siliți să se înghesuie în apartamente mici și întunecoase, pe insula Leopoldstadt.

Cum de se schimbase lumea lor atât de drastic într-un timp atât de scurt? La începutul anului, Austria fusese o țară liberă, conducătorul său și poporul hotărâți să rămână așa. Dar ea cum se putuse înșela atât de tare în privința vecinilor ei? Cum de nu văzuse această ură ascunsă sub suprafață, așteptând pretextul ca să se exprime, pretext pe care l-a oferit Hitler?

– Nu îți face griji, Stephan! a zis ea când Rick a deschis ușa biroului, încercând, vedea clar acest lucru, să grăbească plecarea băiatului fără să o facă în mod prea evident. Este în regulă. Vino să mă vezi atunci. Dacă nu sunt aici, îți las un bilet despre orice am descoperit, pe birou, cu numele tău pe el.

– Nu… Noi vom…, a bolborosit Rick.

A privit dincolo de ușă, spre aparatul Linotype, funcțional din nou, dar grav afectat de recenta întâlnire cu naziștii. Stătea tăcut, un memento al imposibilității sarcinii lor, la care, Rick avea dreptate, trebuiau să se întoarcă. Îl puteai ajuta pe unul singur, sau îi puteai ajuta pe mai mulți, dar nu era timp să îi ajuți pe toți, chiar dacă erai gata să îți asumi riscul.

Käthe a deschis un sertar al biroului.

– O să îl lipesc aici, pe interior. Dacă nu sunt în birou când vii, trage sertarul și caută sub el, bine?

Abătut, Stephan s-a întors să plece.

– Stephan… O scurtă vreme, stai ascuns, a zis Käthe. Nu te afli într-un cartier evreiesc, asta este bine; cei mai animalici dintre ei par să se concentreze asupra cartierelor evreiești.

Poate că așa scăpase de arestare?

– Și nu spune nimănui despre ce am vorbit, pentru siguranța sa. Înțelegi? Nu îi spune mamei tale. Nu îi spune lui Žofie-Helene. Nu vorbi cu nimeni.

„Te rog, nu îi spune fiicei mele“, a zis în gând, privindu-l cum pleacă. „Te rog, nu o pune în pericol.“ Ceea ce era ridicol, desigur. Băiatul acesta, care se împrietenise cu Žofie, nu o putea expune unui pericol mai mare decât cel la care o expusese deja siguranța orgolioasă a mamei ei.

În vreme ce băiatul se strecura afară din birou și înapoi pe stradă, Rick s-a întors spre ea, teama descompunându-se într-o acuzație nerostită.

– Știu. Știu, Rick, a zis ea.

Nu se puteau lăsa distrași de o singură victimă; aveau prea multe de făcut.

– Dar băiatul acesta… În urmă cu câteva luni era numai un băiat care avea în buzunar ciocolată. A fost primul prieten adevărat al lui Žofie, primul copil care nu a privit-o ca pe o ciudată. Și pentru că el nu a privit-o așa, nici prietenii lui nu au făcut-o.

– A apărut ca o fantomă, a zis Rick. L-ai văzut sau l-ai auzit intrând?

Käthe a zâmbit un pic, în ciuda a tot.

– Cred că este vina lui Žofie, ea l-a învățat cum să o facă. Îi place să se prefacă uneori că este Sherlock Holmes.

Puterea prințeselor

În gara Hamburg, în timp ce Truus aştepta la coadă împreună cu copiii pentru a schimba banii din moneda germană în cea olandeză, încerca să îşi imagineze ce urma să facă baronul Aartsen dacă ea nu s-ar fi dus să îl vadă. Ar fi putut duce el însuşi copiii, dar una era ca o olandeză oarecare să fie prinsă încercând să îi treacă pe copii peste graniță cu acte nemțești măsluite, şi alta ca persoana aceea să fie un diplomat olandez. Desigur, era posibil ca documentele să fie veritabile. Truus aprecia că baronul îi dăduse posibilitatea de a pretinde că erau veritabile – sau cel puțin capacitatea de a afirma cu onestitate că nu știa că sunt contrafăcute.

– Aș dori să schimb șaizeci de mărci germane în guldeni, i-a zis ofițerului vamal când i-a venit rândul.

– Pentru cine? a întrebat funcționarul.

– Pentru copii, a spus Truus.

Fiecare copil avea dreptul de a scoate din țară zece mărci, iar baronul Aartsen se gândise chiar şi la acest lucru, dându-i bani pentru fiecare copil. Dar ei experiența îi spunea că era mult mai probabil ca vameşii germani să confişte mărcile, să le pună în propriul buzunar fără nici un fel de riscuri şi să le cheltuiască discret, decât să confişte guldenii olandezi, a căror schimbare în mărci ar fi trebuit declarată şi explicată.

– Aceştia sunt copiii dumitale? a întrebat funcționarul.

Sigur că nu erau copiii ei. Ordinele de călătorie ale celor șase îi identificau drept evrei.

– Copiii evrei nu au nevoie de bani, a zis funcționarul şi, fără să îi mai acorde vreo atenție, s-a întors către următoarea persoană.

Truus şi-a împletit mâinile înmănuşate, înăbuşindu-şi furia, înainte de a se îndepărta de geam. Nu avea nimic de câştigat dacă se certa cu el.

S-a mutat la ghișeul de bilete împreună cu copiii.

– Am nevoie de un bilet pentru Amsterdam la trenul de mâine, vă rog, a zis ea.

De fapt, avea toate biletele necesare, dar putea schimba biletul suplimentar în Amsterdam pentru a primi banii în guldeni, efectuând schimbul valutar într-un mod ocolit. Mândră de inventivitatea ei, i-a ajutat pe copii să urce în tren.

La Osnabrück, au schimbat trenul pentru cel de Deventer, urcându-se în cușeta rezervată lor, care era, după cum s-a dovedit, una din două cușete alăturate, cealaltă purtându-le acasă pe prințesele olandeze Juliana și Beatrix, după o vizită la moșia bunicii lor din Silezia. Pentru că la bord se aflau prințesele, trenul nu urma să oprească în Oldenzaal, după trecerea graniței, ci să își continue drumul fără oprire până la Deventer, unde, fiind departe de graniță, probabil nu se vor afla grăniceri olandezi, sau nu vor fi prea atenți, dacă vor fi prezenți. De aceea insistase baronul să se urce în acest tren, trenul prințeselor.

Se pare că baronul nu prevăzuse urcarea în tren a grănicerilor olandezi la Bad Bentheim, unde doi bărbați au apărut în fața cușetei lui Truus pentru a verifica documentele. Truus s-a întors către copii și a vorbit calmă, destul de tare ca să o audă grănicerii:

– Mergeți să vă spălați pe mâini, copii, apoi vă voi pieptăna.

– Dar este Sabatul, a obiectat cel mai mare dintre băieți, o pacoste de băiat din cauza căruia mai că pierduseră trenul deoarece jelea după un inel pe care i-l dăduse tatăl lui de Bar Mitzvah, și pe care îl pierduse într-un fel sau altul.

Luați seama să nu disprețuiți pe vreunul dintre aceștia mici; că vă spun că îngerii lor din ceruri pururea văd fața Tatălui Meu, Care este în ceruri[20]*, și-a reamintit Truus. Întotdeauna încerca să nu îi judece cu severitate pe copii – se aflau mereu într-o situație extrem de dificilă –, dar uneori îi puneau răbdarea la încercare.*

Dincolo de ferestre, poate era sau poate nu o așchie de lumină în spatele norilor.

– Sabatul s-a terminat, a zis ea. Acum, duceți-vă.

– Nu poți comanda sfârșitul Sabatului doar pentru că te-ai plictisit de el, a zis băiatul, cuvinte pe care Truus își închipuia că tatăl lui le rostise ca replică la

rugăminţile copilului de a se duce afară la joacă, şi nu ca regulă într-o călătorie care urma să îi salveze viaţa.

– Ba pot, a zis Truus aruncând încă o privire pe fereastră. Însă, din fericire pentru noi, soarele chiar a apus, tinere.

Ceea ce o salvase de la a juca rolul lui Dumnezeu, şi-a zis ea. Băiatul nu părea convins, dar privirea lui s-a îndreptat de-a lungul culoarului vagonului, spre bărbaţii care se apropiau.

Truus a continuat, pentru a fi auzită de vameşi.

– Călătoriţi în acelaşi vagon cu prinţesele. S-ar putea să fim nevoiţi să mergem cu aceşti doi domni drăguţi să le întrebăm pe prinţese dacă ar trebui să vi se permită să intraţi în Olanda. Aşa că mergeţi să vă spălaţi.

Profitând de nesiguranţa vameşilor la vederea copiilor care s-au îndreptat în direcţie opusă, a zis, pe un ton care nu permitea nici o împotrivire:

– Copiii aceştia merg la Amsterdam. Sunt aşteptaţi la spitalul evreiesc de acolo.

– Doamnă…

– Numele dumneavoastră, a zis Truus, ca şi cum ea ar fi fost ofiţerul şi ei pasagerii.

Când i-au spus numele lor, a scos din geantă un stilou şi un carneţel.

– Este sâmbătă, domnilor, a zis ea repetându-le numele după o pauză teatrală. La Haga totul este închis, aşa că nu puteţi cere informaţii despre noi azi şi nici mâine, când va fi duminică. Dar vă asigur că, dacă suntem nevoiţi să le deranjăm pe prinţese, domnul Tenkink de la Justiţie va afla totul la prima oră luni dimineaţă. Şi-a scos mănuşile galbene şi a apucat stiloul, de data asta de-adevăratelea. Acum, spuneţi-mi numele dumneavoastră pe litere, vă rog.

Bărbaţii s-au dat înapoi pentru a-i lăsa pe copii să se întoarcă la locurile lor, apoi s-au înclinat şi au plecat, cerându-i iertare pentru deranj. Când au închis uşa cuşetei după ei, Truus a dus pieptănul către capul celui mai mare dintre băieţi, la fel de blând cum îşi imagina că ar fi făcut-o mama lui.

Evanghelia după Matei, 18:10, Biblia, versiune Bartolomeu Valeriu Anania, Editura Litera, pagina 2162

Bloomsbury, Anglia

Helen Bentwich a băgat o foaie nouă și indigoul în trei straturi în carul mașinii de scris și a continuat să scrie. Bătea prost la mașină, dar o trimisese pe Ellie acasă la trei dimineața, după ce sărmana ei asistentă ajunsese să scrie mai prost decât ea însăși. Cel puțin avusese prevederea să îi pregătească teancuri cu hârtie indigo înainte de a pleca. Asta lua mult timp, pregătirea seturilor de câte patru foi și trei indigouri, dar se putea face chiar și dormind de-a-n picioarelea.

– A venit timpul, Helen.

Vocea era a lui Norman, dar tot a speriat-o. De ore întregi nu auzise decât zgomotul tastelor care loveau hârtia, asta și ocazionalul gong care ar fi putut fi Big Ben, sau poate nu, căci se afla la o distanță de mai bine de un kilometru și jumătate.

Dincolo de fereastră, mijea de ziuă peste cenușiul obișnuit al iernii londoneze.

Norman a agățat de clanța ușii o husă pentru haine, apoi s-a apropiat de ea și i-a mângâiat părul atât de tandru, încât ei îi venea să închidă ochii și să adoarmă. A făcut o greșeală, poate din pricina întreruperii sau poate pentru că era o dactilografă nepricepută. Nemaiavând timp, a tăiat cu o linie oblică cuvântul greșit.

– Aspectul contează, a zis Norman.

A terminat de scris pagina și a scos foile din mașina de scris, le-a pus pe fiecare în câte un teanc și a aruncat indigourile folosite în coșul de hârtii. Cerneala de pe ultima copie abia dacă se putea citi, dar aceasta era situația la acel moment. A băgat în car un nou set de foi goale.

– Nu sunt dactilografă, Norman, a zis ea. Conținutul contează, oricum.

– Mă referem la aspectul tău, nu al planului, a spus Norman.

Lovind tastele cu toată forţa de care era în stare, Helen a scris cu majuscule pe pagina goală: MIŞCAREA PENTRU ÎNGRIJIREA COPIILOR DIN GERMANIA.

S-a ridicat şi a întors cele patru teancuri de foi aflate lângă maşina de scris cu faţa în sus, apoi a scos paginile cu titlu din car şi a aşezat câte una deasupra fiecărui teanc.

– Cu Dennis ne întâlnim acolo, a zis ea. Ai aranjat taberele de vară?

Şi-a luat sacoul de pe umeraşul pe care i-l întindea el.

– Nu vrei bluza? a întrebat-o.

Ea a întors globul de zăpadă care avea înăuntru o roată de bâlci şi apoi l-a îndreptat, plutirea delicată a fulgilor suspendaţi liniştind-o ca întotdeauna, apoi l-a reaşezat pe biroul acesta care aparţinuse odată bunicii ei. Iată ceva ce nu va putea fi niciodată – bunică.

– Sunt atâtea lucruri pe care le-aş vrea, Norman, a zis ea, dacă ar mai fi timp.

– Eu sunt încă de părere că tu eşti cea care ar trebui să vorbească, Helen, a zis el. La fel şi vicontele Samuel.

A zâmbit şi l-a sărutat pe obraz.

– Dragule, ce bine ar fi dacă ar pune comitetul preţ pe cuvintele unei femei, aşa cum o faceţi tu şi unchiul meu.

El a luat copiile planului şi a îndreptat marginile foilor pentru a obţine teancuri ordonate, pe care apoi le-a pus în dosare.

– Acestea sunt cuvintele tale, indiferent cine le rosteşte, a zis el.

Ea a ridicat din umeri, pentru a-şi aranja mai bine sacoul.

– Ar fi bine să păstrezi asta pentru tine, dacă este să avem vreo speranţă de succes.

O femeie cu viziune

Când Helen Bentwich a intrat în sufrageria familiei Rothschild, bărbaţii din jurul mesei s-au ridicat cu toţii: Comitetul Executiv al Fondului Britanic Central.

– Norman, ţi-am rezervat locul din capul mesei, a zis Dennis Cohen, care o ajutase pe Helen să formuleze planul, dar dormise în noaptea aceea, în timp ce ea şi Ellie îl puneau pe hârtie, ceea ce era preferabil oricum; Helen lucra mai repede fără amestecul bărbaţilor, fără a fi nevoită să acorde fiecărei sugestii venite din partea lor mai multă atenţie decât merita.

Rothschild l-a rugat pe Simon Marks dacă poate să se mute pe scaunul următor, ca să îi facă ei loc, şi până să apuce ea să refuze, moştenitorul Marks&Spencer îi ţinea scaunul.

Când Helen a luat loc, iar bărbaţii se aşezau pe scaunele lor, Norman a început să vorbească.

– Propunerea expune planul pe care l-am descris prim-ministrului Chamberlain, prin care vom aduce copii ai Reichului aici, la adăpost, necerând guvernului decât să le ofere vize de intrare pe teritoriul britanic.

Modul în care se petrecuse întâlnirea cu prim-ministrul continua să constituie o surpriză pentru Helen. Când se întrunise Comitetul Cabinetului pe probleme de politică externă, pentru a discuta ce se putea face ca urmare a nopţii de violenţă din Germania, părea că răspunsul la care ajunseseră nu era „un lucru binecuvântat“; secretarul de Externe Halifax spusese că orice reacţie a Marii Britanii ar putea provoca un război, iar prim-ministrul Chamberlain, că Marea Britanie nu este în poziţia de a ameninţa Germania – sau aşa auzise Helen de la Norman, care o auzise de la Rothschild, care o auzise de la cineva din guvern. Helen privise de la galerie când chestiunea a fost discutată în Parlament. Discuţia degenerase într-o ciorovăială, colonelul Wedgwood apelând la membrii Camerei: „Nu discutăm chestiunea acestor refugiaţi de cinci ani? Oare nu poate guvernul să arate sentimentele acestei naţiuni încercând să facă ceva pentru victimele opresiunilor din Germania?“, iar parlamentarul Lansbury strigând: „Nu

suntem noi oare Marea Britanie? Este imposibil să spunem lumii că Marea Britanie îi va primi şi le va găsi un loc unde să îşi ia viaţa de la capăt?“ Însă contele Winton şi ministrul Afacerilor Interne au continuat să bată câmpii despre pericolul de provoca o reacţie antisemită în Marea Britanie, iar prim-ministrul a arătat că până şi olandezii acceptau numai refugiaţi care aveau asigurat transportul spre alte ţări. „Aceasta nu este o chestiune de care să se ocupe guvernul britanic, după cum înţeleg distinşii noştri colegi, dar nu mă îndoiesc că vom lua în calcul orice mijloc prin care îi putem ajuta pe aceşti oameni“, a concluzionat prim-ministrul, lăsând-o pe Helen să se întrebe cine trebuia să se ocupe de această „chestiune“, dacă nu guvernul britanic. Dar acolo unde Helen auzise un refuz în vorbele prim-ministrului, Norman auzise o deschidere, iar în curând o altă delegaţie – evrei şi quakeri împreună de data aceasta, sub conducerea unchiului lui Helen şi Lionel de Rothschild – se întâlnea cu Chamberlain pe Downing Street, la numărul 10, propunând conceptul planului care stătea acum în teancuri ordonate înaintea lor.

– Prim-ministrul Chamberlain a prezentat propunerea noastră celor douăzeci şi doi de membri ai Cabinetului ieri, spunea acum Lionel de Rothschild comitetului. Ministrul de Interne şi-a exprimat îngrijorarea pentru evreii mai în vârstă, care au mai mare nevoie de ajutor, iar ministrul de Externe a susţinut cu putere aceeaşi idee, dar oferta noastră de ajutor financiar este pentru copii, desigur, iar prim-ministrul mă asigură că a lămurit acest aspect. Acum, planul prevede salvarea a cinci mii? Cât reprezintă aceşti cinci mii din totalul celor care ar trebui salvaţi?

– Credem că între şaizeci şi şaptezeci de mii de copii din Germania şi Austria sub vârsta de şaptesprezece ani trebuie puşi la adăpost, a răspuns Dennis Cohen.

S-a lăsat o pauză lungă, cât timp a fost digerată informaţia.

Norman a zis apoi:

– Ne aşteptăm ca majoritatea să aibă sub zece ani. Am confirmat faptul că pot fi deschise două tabere de vară în Harwich, pentru a-i primi pe cei care nu pot fi plasaţi direct în familii, în ideea că vor fi mutaţi în case particulare cât de curând posibil. Comitetul de întrajutorare pentru copiii din Germania va aranja aceste plasamente. Experienţa pe care au câştigat-o căutând case pentru aproape cinci sute de copii în perioada de dinaintea recentelor violenţe…

Simon Marks l-a întrerupt.

– Este un drum lung de la cinci sute, dintre care jumătate erau creştini şi au venit în decurs de câţiva ani, până la cinci mii în numai câteva săptămâni.

– Ei sunt cei mai buni pe care îi avem, a zis Norman. Desigur, nu dispun de capacităţile noastre de a strânge bani şi de aceea partea aceasta ne revine nouă.

– Suntem siguri că nu vrem să cerem decât copii? a întrebat Neville Laski. Continui să cred că, dacă am aduce familii întregi…

– Există temerea că, dacă aducem familii întregi, nu vor mai pleca niciodată, a insistat Lionel de Rothschild. Astfel declarăm public că nu vrem să aducem copiii decât temporar, până ce reîntoarcerea lor în Germania se poate face în siguranţă. Dar prim-ministrul înţelege că trebuie să fim pregătiţi pentru posibilitatea unei adopţii permanente neoficiale a copiilor mai mici şi a acordării dreptului de rezidenţă permanentă pentru fetele care ar putea intra în serviciul domestic sau s-ar putea căsători cu băieţi britanici. Prim-ministrul se aşteaptă ca băieţilor mai mari să li ceară să re-emigreze.

– Doamna…, a dat să zică Norman, dar a surprins privirea lui Helen sau şi-a dat seama ce era să spună, din fericire. Câţiva dintre noi, a reînceput el, am discutat cum să finanţăm o asemenea acţiune de proporţii. Am folosit deja promisiunea de a publica numele contributorilor în Cronica evreiască la infinit. Credem că este necesar să luăm în considerare un apel în presa ne-evreiască.

– Publicului larg? a întrebat rabinul-şef cu o urmă de neliniște în glas.

Dennis Cohen a zis:

– Chiar dacă am strânge banii, găsirea de familii pentru cinci mii de copii…

– Propunem cumva găzduirea copiilor evrei în case ne-evreieşti? a întrebat rabinul-şef. Dar vă gândiţi la credinţa lor? La educaţia lor religioasă?

Toţi cei prezenţi l-au fixat cu privirile, probabil la fel de uimiţi ca Helen.

– Rabbi, nu înţelegi urgenţa situaţiei cu care ne confruntăm? a zis ea, surprinzându-se până şi pe sine. Ai prefera să ai cinci mii de copii evrei morţi, sau o parte din ei să doarmă în paturi din case de creştini şi quakeri?

Dennis Cohen a zis cu un glas liniştitor:

– Preferința noastră, desigur, se îndreaptă către familii de evrei, Rabbi, dar eu, unul, voi fi recunoscător pentru orice persoană care ne ajută, indiferent de credința sa. Publicul larg va fi rugat să ofere cazare, urmând a se aplica standardele minime ale Consiliului districtual al Londrei în privința caselor de plasament familial pentru copiii britanici.

– Am putea să îi cazăm în pensiuni sau școli, în loc de case ne-evreiești, a sugerat rabinul-șef.

– Unde acești copilași – deja rupți de familiile lor – nu vor primi nici un fel de afecțiune? l-a întrebat Helen insistentă.

– Ne bazăm pe Reichsvertretung din Germania și pe Kultusgemeinde din Viena să selecteze copiii pe criteriul vulnerabilității, a zis Dennis Cohen.

– Băieții mai mari vor fi cei mai vulnerabili, a avertizat Helen, iar fetele cele mai mici vor fi cele pe care vor vrea să le primească britanicii.

– Îi aducem pe cei pe care putem să îi aducem, a zis Norman și ne vom încrede în Dumnezeu să ne ofere cele necesare.

– Să ne încredem în Dumnezeu, a murmurat Helen – mari așteptări, având în vedere tot ce le refuzase El deja.

– Cum timpul ne presează, propun să votăm acum supunerea planului Bentwich–Cohen atenției guvernului, a concluzionat Lionel de Rothschild.

Cizme lustruite

Käthe Perger a ridicat privirea, surprinsă să vadă un nazist într-o haină lungă şi neagră şi cizme lustruite, care străbătea redacţia cu paşi mari, însoţit de câinele său lup şi se îndrepta direct spre uşa deschisă a biroului ei. Îl urma o bandă de naziști, câțiva încercuind deja aparatul Linotype, socotind cum să îl încarce mai bine în camionul lor, care, Käthe abia acum vedea, aştepta în stradă.

Câinele a rămas complet nemișcat când Adolf Eichmann, aflat acum în pragul uşii, a zis:

– Dumneata eşti Käthe Perger.

Käthe i-a înfruntat privirile. Cum vorbele lui nu fuseseră o întrebare, nu a simțit că trebuie să dea un răspuns.

– Personalul de serviciu nu se află aici în seara asta? a întrebat el.

– Nu mai am personal, Obersturmführer Eichmann, a zis ea.

Era aproape adevărat.

– Atunci mă vei însoți, a spus el.

Sertare goale

Chiar şi în lumina slabă, Stephan a văzut biroul distrus şi rămăşiţele împrăştiate ale sertarelor. A îndreptat un sertar care era mai mult sau mai puţin intact. Înăuntru nu se afla nimic. Nu se găsea nimic scris în redacţia lui Käthe Perger, care era acoperită cu anunţuri ce interziceau intrarea. Fusese luat totul, ca probe.

La sunetul vocilor care se apropiau de afară, s-a ascuns cât a putut de bine sub cea mai mare bucată de birou, tocmai când raza lanternelor a strălucit din pragul uşii, sondând în grabă interiorul camerei.

I-a auzit pe cei doi bărbaţi care au intrat, vorbind şi râzând, a auzit hârjâitul şi şuieratul flăcării chibritului aprins, mirosul de ţigări.

– Curva aia nebună care îşi băga nasul în treburile altora a primit ce a meritat, a zis unul dintre ei.

Stephan abia respira, stând atât de nemişcat, încât îl durea tot corpul, în timp ce bărbaţii pălăvrăgeau în felul plictisit al unora care încearcă să se convingă că nu sunt atât de infami pe cât sunt de fapt. În cele din urmă au plecat, dar Stephan a rămas sub biroul sfărâmat, în aşteptare, în timp ce inima îi revenea la un ritm mai apropiat de normal.

Când i s-a părut că cei doi probabil lenevesc prin alte dărâmături, fumând o altă ţigară şi râzând de nenorocirile altui om, a ieşit din ascunzătoare şi a întors în grabă bucăţile de sertare în întuneric, trecându-şi palmele peste fiecare.
A încercat cât a putut de bine să procedeze metodic în mijlocul haosului, punând deoparte fiecare bucată de sertar examinată pentru a şti că o verificase deja.

Aşchiile îi intrau în pielea degetelor, dar de găsit nu a găsit nimic.

Începea să dispere, când degetele au agăţat o bucăţică de hârtie lipită pe partea inferioară a unui sertar aproape intact, ascunsă într-un colţ. Părea a nu fi decât o etichetă lipită pe mobilă.

A pipăit mai atent, încercând să dezlipească banda de adeziv cu unghia. După ce a eliberat-o, și-a scos lanterna.

A înțepenit – voci la fereastră, din nou. Nu le auzise apropiindu-se. A rămas nemișcat. Vocile s-au îndepărtat de-a lungul străzii.

A ascuns în buzunar bucățica de hârtie dezlipită, orice ar fi fost ea, ca să nu o piardă, și a terminat de căutat pe întuneric, prea speriat ca să mai aprindă lanterna. A găsit alte trei bucățele de hârtie, pe care le-a băgat de asemenea în buzunar, înainte de a ieși pe furiș din birou cât putea de repede și de a pătrunde în subterane.

Ar fi trebuit să aștepte până la reîntoarcerea la palat în seara aceea, dar și-a dat seama că picioarele îi erau moi, simțea că are nevoie să afle adevărul el însuși înainte de a-l spune lui Mutti și lui Walter. S-a lăsat pe vine la marginea unui tunel, ascuns în spatele unui morman de dărâmături. A desfăcut prima bucățică de hârtie pe care o găsise, cea care fusese lipită de sertar.

A aprins lanterna. Un cerc de lumină a căzut peste cuvintele scrise.

A murit în drum spre Dachau. Îmi pare rău.

Dezbaterea de la Westminster

Era şapte şi jumătate, iar Helen Bentwich, aflată în galerie, era deja epuizată după o lungă zi de peroraţii când Parlamentul a abordat într-un final chestiunea refugiaţilor. Philip Noel-Baker, în felul lui înflăcărat, chiar dacă prolix, a început susţinerea cazului cu câteva detalii teribile: un bărbat şi familia lui arşi de vii; o şcoală cu internat de la Caputh aproape demolată la două dimineaţa; pacienţi luaţi de la azilul pentru tuberculoşi din Bad Soden, îmbrăcaţi numai în cămăşi de noapte; pacienţii internaţi la spitalul pentru evrei din Nürnberg forţaţi să se alinieze ca la paradă.

– Dacă aceste acte ar fi fost excesele spontane ale mulţimii, guvernului german i s-ar putea solicita să îi pedepsească pe vinovaţi şi să acorde reparaţii victimelor, a zis el. În realitate însă, guvernul german şi-a încheiat actele cumplite promulgând un decret prin care îi acuză pe evrei de distrugerile comise şi le impune plata unei amenzi de optzeci şi patru de milioane de lire sterline. Cel mai sinistru lucru este că guvernul german a început să îi aresteze pe toţi bărbaţii evrei între şaisprezece şi şaizeci de ani.

Nu voia să „enumere ororile comise“, dar Camera trebuie să înţeleagă că bărbaţii şi băieţii duşi în lagărele de muncă erau obligaţi să muncească şaptesprezece ore pe zi în schimbul unor raţii neîndestulătoare chiar şi pentru un copil şi erau supuşi la torturi pe care refuza să le descrie. Nici Helen nu voia să afle detalii despre torturi, dar le aflase deja şi nu înţelegea de ce membrii acestei Camere erau atât de delicaţi, încât trebuia să fie scutiţi de a le asculta, căci ei erau cei chemaţi să ia decizia care putea să salveze vieţi.

Abia după ora zece noaptea secretarul de stat Hoare a trecut la propunerea legată de planul numit Kindertransport.

– Vicontele Samuel şi o serie de activişti evrei şi ne-evrei au venit la mine cu o propunere interesantă, a zis el. Mi-au reamintit de o acţiune din timpul războiului, prin care am oferit găzduire aici multor mii de copii belgieni, ceea ce a jucat un rol de o importanţă inestimabilă în menţinerea în viaţă a acelei naţiuni.

Helen i-a șoptit lui Norman:

– Copiii aceia au fost aduşi împreună cu familiile lor, dacă aveau.

Norman şi-a apropiat buzele atât de mult de urechea ei, încât îi simţea respiraţia, şi i-a şoptit:

– Este mai uşor să convingi un om să facă ceva dacă ştie că există un precedent.

– Delegația aceasta crede, a continuat Hoare, că putem găsi familii în țara noastră pentru un număr mare de copii germani fără a afecta populația noastră – copii a căror întreținere ar fi asigurată din fondurile delegației sau din donațiile persoanelor generoase. Tot ce trebuie să facă Home Office-ul este să acorde vizele necesare și să le faciliteze intrarea în țară. Avem șansa de a primi tânăra generație a unui popor măreț și de a ușura suferințele teribile ale părinților lor. Da, trebuie să prevenim un influx de persoane indezirabile ascunse sub haina imigrației de refugiați. De aceea guvernul trebuie să verifice detaliat circumstanțele individuale ale refugiaților adulți, un proces care provoacă întârzieri. Dar un număr mare de copii poate fi primit fără verificări individuale.

Dezbaterea era intensă: Nu cumva vor fi contribuabilii britanici împovărați cu responsabilitatea financiară a îngrijirii copiilor? Ar trebui limitat numărul? Ce se întâmplă cu cehii? Dar cu refugiații spanioli? Domnul David Grenfell a insistat:

– Marii şi puternicei naţiuni germane nu trebuie să i se permită să îi lipsească pe evrei de tot avutul şi să îi arunce peste frontieră, spunând: „Nu vreau evrei în ţara mea; trebuie să îi luaţi“.

Dar s-a pus într-un final întrebarea: Având în vedere gravitatea crescândă a problemei refugiaților, ar fi Parlamentul acesta de acord cu un efort concertat al mai multor naţiuni, printre care şi Statele Unite, de a asigura o politică comună pentru imigrarea temporară a copiilor din Reich?

– Un „efort concertat“? a zis Helen către Norman. Dar nu există alte naţiuni cu care să ne coordonăm eforturile.

– Cine este de acord…

Ieșire fără viză

Auzind voci pe scări, Stephan a sărit din pat, și-a înșfăcat paltonul și pantofii de pe scaunul de lângă fereastra dormitorului și s-a cățărat afară, pe acoperiș, în vreme ce Walter – care dormea la fel ca el, îmbrăcat, din cauza frigului din camere și a nevoii de a fi pregătiți de orice – l-a strâns tare la piept pe Peter Iepurașul și s-a strecurat pe nesimțite în camera lui Mutti, în patul lui Mutti, așa cum exersaseră. Golanii au năvălit în odaie, neopriți de ușa rablagită, cu lanterne atât de puternice, încât ferestrele aflate acum sub Stephan străluceau de parcă erau aprinse lămpile înăuntru, chiar dacă oamenii se aflau încă în salonul de dincolo de dormitor.

– Unde este băiatul? a întrebat o voce groasă, insistentă.

Trebuie să se afle în camera lui Mutti atunci, căci Mutti nu ar fi putut atât de repede să coboare din pat și să urce în scaunul cu rotile, nici cu ajutorul lui Stephan.

Stephan s-a ghemuit, rămânând cât putea de nemișcat, cu paltonul și pantofii în mână și simțind acoperișul rece prin ciorapi, în timp ce stratul subțire de gheață de pe acoperiș se topea și îi pătrundea la piele.

– Ne mulțumim și cu cel mic în schimbul lui, a zis omul.

Nici măcar naziștii nu ar face rău unei femei aflate pe moarte și copilului ei, și-a zis Stephan întinzând o mână pentru a închide geamul dormitorului său cât putea de încet, oprind sunetul vocii mamei, la depărtate de două camere, care spunea că nu știe unde se află, că presupunea că fusese dus în lagăr – mama lui punându-se în primejdie ca el să poată scăpa, în timp ce Walter nu spunea nimic, sărmanul copil fiind îngrozit sau curajos, sau și una, și alta. Lui Stephan îi venea să coboare de pe acoperiș și să le ceară ca Mutti și Walter să fie lăsați în pace, dar îi promisese lui Mutti că nu o va face. Ei nu ar supraviețui fără el, insistase ea. Aveau nevoie de el să găsească o cale de a-i scoate din Austria. Ea nu o putea face, Walter nu o putea face și de aceea Stephan trebuia să se salveze mai întâi pe el. Walter spusese că el și Peter puteau avea grijă de Mutti. Era doar un copil,

dar era hotărât. Putea să golească o ploscă. O putea ajuta pe Mutti să se schimbe de haine. Putea face multe lucruri care nu ar fi trebuit să i se ceară unui copil de cinci ani.

Stephan a înaintat pe dibuite şi în tăcere de-a lungul acoperişului alunecos, către copacul din faţa ferestrei fostei sale camere, pe unde putea coborî în stradă.

Un soldat patrula cu un câine pe lângă copac. Câinele a ciulit urechile când au traversat lumina aurie a felinarului stradal; umbra lui era atât de lungă, încât părea o creatură din altă lume.

Stephan s-a retras încetişor de la marginea acoperişului şi s-a ascuns în spatele unui horn, ca sunetul respiraţiei sale să nu ajungă la urechile câinelui. S-a ghemuit lângă cărămizile coşului, la căldura sa slabă, la adăpostul umbrei sale.

Pe cer nu se vedea nici o stea.

A cercetat hornurile de pe acoperiş în timp ce îşi trăgea un pantof, încercând să vadă prin întuneric. Din hornul acela ieşea fum? Dar din următorul? Îşi lega şiretul când a auzit o fereastră deschizându-se.

S-a grăbit să ajungă lângă un horn şi l-a pipăit – cald. Apoi un altul, la fel de cald. Deja cineva se trăgea în sus, prin fereastra camerei lui Mutti din aripa servitorilor, pentru a urca pe acoperiş.

– Rahat, dar ce frig este! a strigat înapoi nazistul către fereastra deschisă.

Şi alunecos, şi-a zis Stephan. Ar fi putut încerca să-l împingă pe soldat de pe acoperiş şi să spere că va fi luat drept un accident.

– Vezi ceva? a întrebat o voce mai ascuţită – doi dintre ei aflându-se acum pe acoperiş. Nici o speranţă să îi poată împinge pe amândoi şi cu atât mai puţin putea să spere că această coincidenţă ar scăpa nebăgată în seamă.

Le vedea umbrele în întuneric, dar ei nu îl puteau vedea încă; vocile îl ajutau să îi localizeze, iar ochii lui avuseseră timp să se adapteze, pe când ei abia urcaseră de la lumină.

Cu ochii tot la ei, s-a strecurat către următorul horn. Era rece, la fel de nemilos de rece ca piciorul care rămăsese neîncălţat.

Paltonul! Probabil îl lăsase lângă primul horn.

O lumină puternică a traversat acoperişul, o lanternă aprinsă, apoi o a doua.

Stephan s-a cățărat în vârful hornului şi s-a strecurat înăuntru, simțind cărămida rugoasă prin cămașa subțire și în același timp alunecoasă din cauza cenușii și rece prin piciorul acoperit numai de ciorap.

A băgat celălalt pantof între picioare, ca să se poată sprijini mai bine în mâini.

Nazistul cu vocea mai groasă a strigat către soldatul care patrula cu câinele jos, în stradă. Nu, nimeni nu coborâse de pe acoperiș.

Cei doi s-a împrăştiat, vocile venind din direcţii diferite de pe acoperişul masiv, iar lumina lanternelor trecând ocazional peste capul lui Stephan. Au început să vorbească despre celelalte acoperişuri din jur, ca şi cum Stephan ar fi putut să sară peste întreaga lățime a străzii. Vocea mai înaltă venea acum dinspre primul horn, de lângă paltonul uitat al lui Stephan.

Pe Stephan îl ardeau pulpele de la cât se ținuse în interiorul hornului. Un horn de cinci etaje. Putea să coboare pe el, sau va cădea când picioarele îi vor fi epuizate? Putea trece de țeava de fum? Dacă reușea, camera pe care o deservea ar fi putut să fie pustie. Hornul era rece, în definitiv. O cameră undeva, în centrul palatului, dată fiind localizarea hornului. Bucătăria? Bucătăria fără ferestre, unde ar fi captiv, incapabil să iasă din palat neobservat. Ar fi trebuit să găsească un coș rece la marginea clădirii, unul care să ducă într-o cameră cu o fereastră, o ieșire. Dar nu avusese timp.

Și-a ajustat poziția un pic, încercând să se încleștеze mai bine în interiorul hornului. Pantoful i-a alunecat dintre picioare. A întins mâna să îl prindă înainte de a lovi cu un zdrăngănit țeava de fum de sub el și de aceea a lunecat în jos. Abia a reuşit să prindă șiretul pantofului cu mâna stângă.

A prins grăbit șiretul între dinți și și-a încordat brațul în cărămida rece pentru a opri alunecarea. Genunchiul drept îi tremura de efort, sau de frig, sau de teamă.

Naziştii râdeau. De ce râdeau? Oare îi găsiseră paltonul?

Vocea înaltă a zis:

– Ți-am zis eu că nu suntem gimnaști!

S-au sfătuit unde s-ar fi putut duce. Stephan se încorda încă înăuntrul hornului, șiretul dintre dinți menținându-i un bizar echilibru.

S-au auzit un geamăt și râsete, apoi zgomotul înfundat făcut de naziștii care cădeau înapoi în micul apartament. Pentru ei era doar un joc, o aventură.

A așteptat o vreme după ce vocile au încetat înainte de a se sălta un pic în interiorul hornului și de a arunca o privire peste marginea sa. A ieșit din horn și s-a întins pe acoperiș, așteptând și urmărind cu atenție, comandându-le picioarelor să se oprească din tremurat. Încă stătea întins acolo când a auzit scârțâitul unei ferestre deschise. Putea să reintre în cameră! Nu era nevoit să se întoarcă în teribilele subterane.

Primele note ale Suitei nr. 1 pentru violoncel a lui Bach au plutit spre el.

Stephan a ascultat acele prime note, melancolia tânguioasă a pendulării, acordurile frânte care nu erau „Ave Maria“. În cele din urmă și-a tras al doilea pantof peste șoseta udă și murdară de funingine. S-a târât peste acoperiș până și-a găsit paltonul, l-a tras pe el și a coborât pe trunchiul copacului. S-a grăbit spre cel mai apropiat chioșc de pe Ringstrasse și a coborât treptele înguste din interiorul lui, respirând oarecum ușurat abia când a ajuns în subteranele reci și lugubre, infestate de șobolani.

Apelul vicontelui Samuel

Vechea și scăpătata sală de bal a hotelului Bloomsbury era plină de mese pliante și de zgomotul a șaizeci de femei care procesau documente de imigrație cu toată graba de care erau în stare. Puseseră la punct un sistem de cărți de identitate alcătuite din două părți colorate diferit, dintre care una rămânea în Anglia, în timp ce echivalentul ei era trimis în Germania, o cartelă pentru fiecare copil.

– Pornește-l! a zis cineva. Helen, la BBC este unchiul tău, își începe pledoaria!

– Bine, pornește-l, în cazul ăsta, dar nu vă opriți, a zis ea. Nu ar avea nici un rost ca toată Marea Britanie să își deschidă larg ușile pentru a primi copii dacă noi nu îi putem scoate din Germania.

Femeile și-au continuat munca, ascultându-l pe unchiul lui Helen, care continua să vorbească la radio. „… Oricât de dureroasă este despărțirea, aproape toți părinții evrei și mulți creștini «ne-arieni» doresc să își trimită copiii departe, chiar dacă pentru ei nu se găsește un refugiu.“

Menționând creștinii, vicontele Samuel dorea să facă propunerea mai atractivă, Helen o știa.

– O acțiune mondială a fost lansată pentru salvarea acestor copii, spunea unchiul ei.

O acțiune mondială în care acționează numai Marea Britanie. Dar cu siguranță alte țări îi vor urma exemplul.

– Situația este urgentă, a continuat vicontele Samuel. De aceea facem apel la națiunea noastră să îi primească pe acești copii și să îi îngrijească, să îi găzduiască în casele lor. Se oferă bisericile, comunitățile evreiești și alte grupuri să își asume responsabilitatea pentru acești copii, care în această clipă fac apel la mila lumii întregi?

Dorințe mari și mici

Stephan s-a încovrigat pe o ladă cu boabe de cacao și și-a îndesat mâinile goale între pulpe, încercând să le încălzească. S-a trezit tremurând după un minut sau poate cinci, sau cincisprezece, sau câteva ore. Timpul nu trecea în întunericul din subteran lipsit de indicii care să îi marcheze scurgerea. În stare de somnolență, a întins mâna după lanțul becului electric aflat deasupra lui, dându-și seama la timp că va arunca lumină spre ușa din capul scărilor. Se afla oare cineva în clădirea Fabricii de ciocolată Neuman care ar fi putut să deschidă ușa și să îl descopere?

Nu trebuia să rămână aici, știa asta, dar era un loc uscat și cunoscut și altminteri unde ar fi putut să se ducă? Voia să se întoarcă acasă și să se strecoare în patul lui, nu în cel din camera servitorilor, pe care îl împărțea cu Walter, ci în propriul pat, cu perna lui preferată și cearșafuri proaspăt călcate, cu cărțile și biroul și mașina lui de scris, cu toată hârtia din lume și toate visurile. Cum de nu este totul doar un coșmar? Cum de nu visează, pe punctul de a se trezi, îmbrăcat încă în pijamale și de a se duce la biroul și la mașina lui de scris, pentru a surprinde în cuvinte coșmarul înainte de pierde detaliile care ar construi o poveste dacă toate acestea nu ar fi reale?

A luat lanterna din cârligul aflat la capătul de jos al scărilor ce duceau spre pivnița pentru cacao; putea avea grijă ca raza de lumină să nu ajungă la ușă și o putea stinge mai ușor decât becul din tavan. Cu urechea ciulită la eventualele sunetele dinspre etaj, a apucat o rangă și a deschis una dintre lăzi.

A luat un pumn de boabe de cacao dintr-unul dintre sacii de iută, apoi a închis cu atenție atât sacul, cât și lada, astfel încât dacă nu ai fi știut că lipsește o mână de boabe, nu ai fi observat. A pus câteva boabe în gură și a mestecat – tari și amare. Ar fi vrut să aibă apă cu care să le înghită. Atâtea dorințe, mari și mici.

A turnat restul boabelor în buzunarul paltonului și era pe punctul de a pune ranga la locul ei, agățată în cârlig, când a auzit voci sus – muncitorii care veneau să ia boabele de cacao necesare pentru producția zilei. Speriat, a stins lanterna și s-a ascuns în grabă sub casa scărilor, coborând treptele scării metalice. Când a auzit

scârțâitul ușii, și-a dat seama că ținea încă în mână lanterna. A băgat-o în buzunar, sperând să nu i se observe lipsa.

S-a târât prin tunel către subteran, încercând să găsească un loc unde să se ascundă. Dinspre capătul îndepărtat al tunelului au venit voci – „Pe aici!“ – și sunetul pașilor în alergare. Naziștii cercetau subteranele în căutare de bărbați și băieți ascunși, asemenea lui.

Prins ca într-o capcană, s-a grăbit către capătul interior al tunelului, convins că loviturile din pieptul lui îl vor da de gol.

Cizmele naziste au răsunat lângă tunel, alergând la numai câțiva metri de el.

Otto

Otto a ridicat-o în braţe pe Johanna şi a sărutat-o.

– Vreau la mama, a zis fetiţa.

– Ştiu, scumpa mea, a spus Otto. Ştiu.

Žofie, care devenise atât de supusă de când fusese arestată mama ei, atât de matură, l-a întrebat dacă reuşise să intre pentru a o vedea pe mama ei.

– Am primit confirmarea că mama voastră este deţinută aici, la Viena, a zis el. Ce ar fi să mă laşi pe mine să termin de pregătit cina?

– Nu este decât kulajda.

Kulajda. Era preferata lui Žofie. De câte ori o vizitau pe bunica lor Betta, se întorcea vorbind despre cum ea şi Johanna au strâns ouăle din cuibar, pe care apoi bunica le-a fiert fără coajă, câte un ou aşezat cu grijă în fiecare bol de supă cremoasă din cartofi.

– Tu odihneşte-te, Engelchen, a zis el. Citeşte puţin.

Pe masă era volumul Kaleidoscop. L-a dus în dormitorul lui Käthe şi l-a ascuns în locul obişnuit, sub covor. Apoi a dus Memoriile lui Sherlock Holmes.

Žofie s-a aşezat la masă cu un caiet de matematică plin de ecuaţii, renunţând chiar şi la Sherlock Holmes. Johanna s-a instalat alături de ea, sugându-şi degetul mare. Otto a pornit radioul pentru a asculta în timp ce termina de gătit supa. Ministrul de Externe von Ribbentrop se îndrepta spre Paris pentru a semna plănuitul acord de pace franco-german; un număr enorm de cărţi la mâna a doua era disponibil datorită închiderii librăriilor evreieşti; iar evreilor din Viena le fusese impusă interdicţia de a ieşi din casă seara.

Žofie-Helene a ridicat ochii din caietul de matematică.

– Îi vor da drumul mamei?

Otto a lăsat din mână lingura cu care amesteca şi s-a aşezat pe scaun, lângă ea.

– Trebuie numai să promită că nu va mai scrie.

Încruntându-se, Žofie s-a întors la ecuaţiile ei. Otto s-a întors la plită, la satisfacţia de a şti că putea, cel puţin, să aibă grijă de ele.

La multă vreme după ce Otto presupusese că Žofie-Helene se pierduse în matematica ei, fata a spus:

– Dar ea este scriitoare.

Otto a amestecat cu grijă în supă, privind cum se formează urma unui vârtej, apoi se micşorează şi dispare.

– Žofie, a zis el, ştiu că Stephan ţi-a dat cartea aceea. Ştiu că înseamnă mult pentru tine. Dar este interzisă. Dacă o mai scoţi la vedere, voi fi nevoit să o ard în incinerator.

Atunci a început să sune telefonul, desigur, în clipa cea mai puţin potrivită.

– Nu am nevoie să păstrez cartea, a zis Žofie. O voi duce chiar eu jos, la tomberoanele de afară, după cină. Promit.

El a încuviinţat din cap – da, ar fi cel mai bine – şi a răspuns la telefon.

– Käthe Perger? a întrebat o femeie, vocea auzindu-i-se cu pârâituri din pricina zgomotului de fond.

Un apel din străinătate?

– Cine este? a întrebat Otto.

– Vă cer iertare, a răspuns femeia. Sunt Lisl Wirth, mătuşa lui Stephan Neuman. De fapt, speram să vorbesc cu Žofie-Helene. Sun din Shanghai. Tocmai am primit un telefon de la cumnata mea, că Stephan a… Au venit să îl aresteze şi el a fugit, iar acum Ruchele este obligată să se mute. S-a gândit că Žofie ar putea şti unde se ascunde…

– Cu siguranță îl poate găsi altcineva, a zis Otto.

– Nimeni nu știe unde este, a insistat femeia. Iar Ruchele… Chiar și camerista ei a fost nevoită să plece, deoarece creștinii nu mai pot lucra pentru evrei. Nu sunt decât ea și Walter. Pur și simplu nu se poate descurca. S-a gândit că Žofie ar putea ști unde… Nu vrea să afle unde este, numai…

– Žofie-Helene nu știe unde este Stephan, a zis Otto.

– Cumnata mea nu vrea decât să îi transmită un mesaj fiului ei, ca să știe unde o poate găsi.

– Nora mea este închisă din cauza voastră! Trebuie să ne lăsați în pace!

A închis, cu mâna tremurândă.

Žofie-Helene se uita fix la el.

– Eu pot să îl găsesc pe Stephan, a zis ea.

Johanna îl privea și ea. Și-a scos degetul din gură și a spus, cât se poate de firesc:

– Žozo poate să îl găsească pe Stephan.

Otto a amestecat din nou în supă. Nu era nevoie să mai fie amestecată, dar el avea nevoie.

– Nu știi unde este, Žofie, a zis el. Vei sta aici și vei lucra la demonstrațiile matematice, iar când mama ta va fi eliberată, vom pleca toți la bunica Betta. Mama ta nu poate rămâne aici. Când o eliberează, vom pleca în Cehoslovacia.

Pe urmele lui Stephan Neuman

Žofie-Helene s-a strecurat din pat, îmbrăcată încă. A scos cutia cu secrete de sub pat și a pus la loc înăuntru cartea pe care o citea pentru a rămâne trează până ce adormea Grandpapa, povestirile lui Stefan Zweig pe care îi promisese lui Grandpapa să le arunce. Se putea spune și că își ținuse promisiunea, și că o încălcase: dusese cartea jos, la tomberoanele din fața clădirii, dar nu a putut să o facă, așa că a adus-o înapoi sus. Kaleidoscop. Se întrebase de multe ori de ce îi dăduse Stephan al doilea volum din colecție și nu pe primul. Ar fi putut să îl întrebe, dar îi făceau plăcere enigma, deducția, descâlcitul nodului mental. Poate că îl alesese pentru ea datorită titlului; cu siguranță știa că titlul îi va face plăcere, toate acele suprafețe reflectorizante înclinate una spre alta, astfel încât un singur lucru se răsfrângea în mai multe, imaginea repetată din nou și din nou pentru a deveni altceva, ceva frumos.

A intrat în bucătărie în vârful picioarelor și a scos un cuțit din suportul său. A deschis un sertar și a pipăit în întuneric după o lumânare și o cutie de chibrituri. Și-a luat paltonul și fularul cu carouri roz și era pe cale să iasă, când, amintindu-și ceva, a luat pâinea rămasă de la cină, aflată încă în hârtia de la brutărie, și a strecurat-o în buzunarul paltonului.

Ajunsă afară, a cotit după colțul clădirii, a ridicat un triunghi al capacului octogonal care acoperea gura de canal și s-a strecurat în jos, pe scara care ducea spre subteranul atât de întunecos și lugubru, încât a trebuit să aprindă un chibrit. Nu era destulă lumină ca să deslușească prea multe, dar cel puțin a împrăștiat șobolanii. A pornit într-o direcție, dar după puțin timp a fost nevoită să își acopere gura cu fularul din cauza duhorii. Pornise în direcția greșită, apropiindu-se de canalizare, în loc să se îndepărteze. A făcut cale întoarsă și a înaintat tiptil pe drumul cel bun. Dacă ar fi descoperit-o cineva, urma să spună că își căuta pisica.

După o vreme, s-a oprit și a ascultat: un sforăit. A mers în direcția sunetului până când a descoperit sursa: un bărbat masiv.

S-a îndepărtat de el și a mers mai departe, ușurată când a ajuns la unul dintre

culoarele luminate de un bec puternic. Odată trecută de el însă, întunericul era și mai rău.

Nu ar fi vrut să folosească lumânarea, pe care o adusese pentru Stephan, dar a surprins-o lumina pe care o dădea. A găsit drumul care trecea pe lângă mănăstire și poarta de la Catedrala Sfântul Ștefan, pe lângă mormanul de cranii spre care a evitat să privească, deși poate ar fi trebuit. Poate că ar fi totul mai puțin înfiorător dacă ar înlocui gândul la curajul lui Stephan, pe care încerca să îl adopte, cu propriul curaj.

La capătul tunelului ce ducea spre pivnița pentru cacao, s-a oprit și a inhalat. Ține gura deschisă, lasă ciocolata să stea pe limbă. Ține-o în gură, fă-o să dureze, gustă-i fiecare clipă. Dorise să îl ia de mână acea primă dată când coborâseră în subteran, dar cum îl iei de mână pe singurul tău prieten fără să strici totul?

A îngenuncheat pe piatra rece și a înaintat târâș prin tunelul pe care fusese atât de încântată să îl descopere atunci.

– Stephan, ești aici? a șoptit ea, vrând să îl găsească, dar în același timp și să nu îl găsească aici.

Paradoxul prieteniei. Cum ar putea supraviețui aici, în frig și umezeală? Cum ar putea dormi aici, cu nelipsiții șobolani?

– Eu sunt, Žofie-Helene, a șoptit ea. Nu te teme.

Pivnița inferioară era pustie. A apropiat lumânarea de scara care ducea la pivnița pentru cacao. Treptele nu erau foarte murdare. Fuseseră folosite de curând. Elementar.

A urcat scara încet, cu grijă. A auzit ceva. A suflat în flacăra lumânării și a ascultat, apoi a urcat ultimele trepte cât a putut de silențios. Din vârful scării a scrutat întunericul. Nu auzea nimic.

– Stephan? a șoptit ea.

Nici un răspuns.

A aprins un alt chibrit și a întors capul către sunetul scos de vreo creatură care se

îndepărta în goană.

A bâjbâit prin întuneric până a găsit lanţul becului din tavan, care a luminat atât de puternic pivniţa, încât a fost nevoită să închidă ochii.

În cuiul de lângă scară atârna o lanternă nouă, dar altfel pivniţa era neschimbată. Între lăzile cu boabe de cacao de la capătul opus al încăperii era o mică distanţă. Poate fuseseră aşezate strâmb când au fost încărcate în pivniţă, ultima sarcină a unui muncitor obosit la finalul unei zile lungi de muncă. S-a apropiat. Nu era nimic acolo. Dacă Stephan îşi găsise adăpost aici, nu lăsa în urmă nici un semn, în afară de treptele metalice relativ curate. Dar unde altundeva să se ascundă?

S-a întors fără tragere de inimă spre becul din tavan, făcându-şi curaj să înfrunte revenirea întunericului. Frigul. Animalele pe care nu le vedeai. Dinţii lor ascuţiţi şi bolile pe care le purtau. A aşteptat un minut, sperând că lumina îl va atrage pe Stephan, înainte de a o stinge şi a coborî din nou scara.

Unde putea dormi Stephan, dacă nu în pivniţa pentru cacao? Într-un loc mai cald şi fără şobolani, spera ea. Dar habar nu avea unde ar fi acel loc.

A scos pâinea împachetată din buzunar, şi-a desfăcut fularul ecosez de la gât şi i-a legat un capăt astfel încât să formeze o pungă în jurul pachetelului. Celălalt capăt l-a prins de scară, pentru a nu lăsa mâncarea pe jos şi a nu ajunge la ea şobolanii şi şoarecii, spera ea. S-a târât înapoi prin tunelul scund şi s-a oprit pentru a scrijeli în piatră un „S–>“ în câteva locuri, sperând să îl ajute pe Stephan să găsească mâncarea. A vrut să scrie mai multe litere, dar s-a răzgândit şi s-a întors în cavernă, a dezlegat pâinea şi a pus-o la loc în buzunar.

A urcat scara înapoi în pivniţa pentru cacao, a bâjbâit din nou prin întuneric după lanţul becului din tavan. După ce ochii i s-au acomodat iar, de data aceasta mai repede, căci petrecuse mai puţine minunate în întuneric, a luat stiloul de pe mapă şi a scris pe hârtia în care era împachetată pâinea: Mama ta este obligată să se mute în Leopoldstadt. Voi afla unde şi îţi voi lăsa un bilet şi o pătură. Lasă-mi scris de ce mai ai nevoie.

Cartea. De ce nu i-o adusese? Data viitoare îi va aduce volumul Kaleidoscop.

A pus stiloul la loc, exact cum îl găsise. Şi-a făcut curaj să înfrunte întunericul, a tras de lanţ şi a coborât din nou scara de metal. A legat pachetul cu pâine şi, fără tragere de inimă, lumânarea şi chibriturile în fularul ei, pe care l-a prins din nou

de o treaptă. A orbecăit prin întuneric până ce a găsit tunelul cel scund, s-a târât prin el spre subteranele orașului și a traversat pe dibuite scurta distanță până la mormanul de prundiș și scara în spirală. Ajunsă în vârful scărilor, a împins un triunghi al capacului octogonal al gurii de canal și a ițit capul peste el. Nevăzând pe nimeni, a urcat la suprafața străzii cât de repede a putut și s-a îndreptat spre casă.

Pelerina

Truus a turnat ceai pentru Norman şi Helen Bentwich şi le-a oferit biscuiţi. Le-a întins şi tabachera din argint; oamenii tind să se relaxeze dacă le permiţi să fumeze.

– Parcă am fi într-un roman de capă şi spadă, a zis ea. Joop va fi devastat să afle că a fost lăsat pe dinafară.

– Noi ne-am gândit că ai nevoie de ceva timp pentru a analiza propunerea tu singură, a răspuns Helen.

Truus înțelegea că prin „noi“, Helen voia să zică „eu“.

– Câteva agenţii care operează acum laolaltă sub umbrela Mişcării pentru îngrijirea copiilor din Germania au convins Parlamentul nostru să permită emigrația temporară nelimitată în Anglia dinspre Reich, a zis Norman.

– Nelimitată! a zis Truus. Este o veste minunată!

– Nelimitată ca număr de persoane, a spus Norman Bentwich, deşi limitată ca orizont de vârstă. Copiii vor fi acceptați numai ca transmigranți…

– Un bun venit duşmănos, a zis Helen, şi o prevedere legală ridicolă, dat fiind că nu există nici o altă țară spre care vor putea emigra copiii. Cerința aceasta seamănă cu o vitrină frumos aranjată, pentru care nu este absolut necesar drapajul actelor de emigrare. Au insistat că ar fi în interesul tuturor ca aceşti copii să fie răspândiți pe o suprafață întinsă, în loc să fie concentrați în orașe ca Londra sau Leeds. „Este de datoria noastră să preîntâmpinăm crearea unei enclave evreieşti“, aceasta a fost formularea.

– Noi ne ocupăm de probleme la capătul britanic al lanţului, a zis Norman. Găsirea de sponsori pentru cât mai mulți dintre ei şi aranjarea de cazare temporară şi ajutor în Marea Britanie pentru ceilalți. Reichsvertretung a început deja selectarea copiilor în Germania. Dar eforturile depuse în Austria se lovesc

de un impediment. Șeful Biroului Evreiesc al Reichului din Austria, un anume Eichmann… Norman îşi scutură ţigara în scrumieră. Ne pune probleme deosebite, după cum se pare.

– Kultusgemeinde şi Comitetul de Ajutor al Prietenilor, care îi susţine, a zis Helen, sunt de părere că cineva din afară ar putea să aibă mai mare succes în încercarea de a-l convinge pe Eichmann să permită plecarea austriecilor. Un creştin.

– Sperăm să putem finanța și primi poate zece mii de copii, a zis Norman. Și având vedere câți copii ai salvat dumneata…

– Zece mii de copii și pe părinții lor? a întrebat Truus.

Cu o privire nesigură aruncată spre soția lui, Norman a stins țigara pe jumătate fumată.

– Prim-ministrul crede că le va fi mai ușor copiilor să ne învețe limba și obiceiurile. Fără familie s-ar putea integra mai ușor în societatea noastră. Înțeleg bine că acei copii pe care i-ai salvat dumneata nu erau nici ei însoțiți de părinți?

– „Prim-ministrul crede“ că în Anglia se găsește loc pentru copii, dar nu și pentru părinții lor? a replicat Truus, uluită. „Prim-ministrul crede“ că părinții ar trebui să își dea copiii lor dragi pe mâna unor străini?

– Aveţi copii, doamnă Wijsmuller? a întrebat Norman.

Helen, la fel de uimită de întrebare ca Truus, sau poate chiar mai uimită, a zis:

– Norman! Tu…

– Joop şi cu mine nu am avut această bucurie, domnule Bentwich, a zis Truus cu o voce cât putea de egală, clipind ca să alunge imaginea frumosului pătuţ-balansoar din lemn, a lenjeriei, a broderiei în formă de om de zăpadă pe care o găsise în pod într-o zi, pe când Joop era la muncă.

– Vă asigur, a zis Norman Bentwich cu fermitate, că nu va fi luat nici un copil ai cărui părinţi nu îl trimit de bunăvoie. Nu suntem barbari.

– Nu, în lume nu mai sunt barbari, a zis Truus. Cel puţin nu unii care să fie

numiți ca atare. Conciliatori, cât vezi cu ochii, dar barbari, nicidecum.

Bentwich a spus indignat:

– Să nu credeți că vă aflați în situația de a da lecții Marii Britanii pe tema generozității. Voi, olandezii, permiteți să traverseze granița înspre Olanda numai evreilor care au în mână o viză pentru a se stabili în altă țară.

– Dar să separați familiile? Cu siguranță…

S-a întors spre Helen, amintindu-și de micuța Adele Weiss, moartă în pătuțul acela din Zeeburg, fără o mamă care să o mângâie.

– Helen, nu li s-ar putea găsi mamelor posturi de servitoare? Sau… Am auzit zvonuri că li s-ar permite mai multor evrei să plece spre Palestina. Sunt sigură că ai ceva influență în sensul acesta, având în vedere câți ani ai petrecut acolo.

– Din păcate, Palestina este considerată prea sensibilă din punct de vedere politic pentru a putea oferi o soluție, a răspuns Norman.

Considerată. Așadar, el nu era de acord, dar nu avea ce face.

Helen a spus cu blândețe:

– Guvernul a căzut de acord să elibereze vize de grup, astfel încât copiii să poată fi aduși repede. Este ceva, Truus. Acești copii sunt într-o situație disperată. Consiliul se teme pentru viețile lor.

– Dar nu și pentru viețile părinților lor.

Norman Bentwich s-a ridicat și s-a dus spre fereastră, spre ziua de iarnă nefiresc de caldă și de luminoasă. La fel făcea Joop când era nervos sau nemulțumit. La fel făcea și ea.

Când s-a întors din nou spre ea, lumina care îi venea din spate, dinspre fereastră, nu lăsa să i se vadă chipul.

– Acești părinți vor face orice pentru a-și salva copiii. Sunt fericiți pentru generozitatea străinilor care se oferă să îi apere până ce se va termina oroarea aceasta.

Helen și-a lăsat mâna cu grijă pe mâna lui Truus, spunând:

– Și eu aș face la fel, Truus, și tu ai face la fel.

Truus a luat o gură prudentă de ceai. A ales un biscuit de pe farfurie, dar și-a dat seama că nu putea înghiți. Chipul mamei lui Adele îi revenea în fața ochilor: da, voise ca Truus să îi ia copilul, și în același timp nu dorise să o facă. De ce nu o trăsese și pe mamă în tren? De ce nu se gândise să o aducă și pe mamă, să se bazeze pe propria ingeniozitate pentru a o scoate cumva din Germania și pe mama lui Adele?

– Helen, a zis ea, eu… Tu nu ai făcut niciodată așa ceva. Nu ai luat niciodată un copil din brațele mamei sale. Nu pot crede că există pe lume o sarcină mai oribilă.

Norman Bentwich a făcut un pas spre ea, părăsind efectul pe care lumina puternică dinspre fereastră îl crea asupra siluetei sale, și a întrebat cu insistență:

– Chiar nu puteți?

Pumnalul

Pe un pod peste Harengracht, un tată ținea o fetiță peste balustradă, ca să poată împunge cu un băț lung o bărcuță de jucărie blocată în mijlocul canalului. Hăinuța copilului nici măcar nu era încheiată și era ținută atât de precar, încât pe Truus o bătea gândul să o ia din brațele lui înainte de a cădea în apa rece.
O bătea gândul să îl împingă pe tată peste balustrada podului. Oare ce era în mintea lui? Atâția părinți nu dădeau atenție propriilor copii, imaginându-și că nu li se va întâmpla nimic rău. Dar un grup gălăgios de părinți care îl priveau din apropiere a aplaudat când bărcuța din lemn colorat a fost dislocată și a repornit spre cheiul îndepărtat, unde copiii lor împungeau cu bețe în propriile bărcuțe colorate, repezindu-se din când în când peste pod, pe partea pe care se afla Truus, ca să repună în mișcare câte o bărcuță.

– Admir tot ceea ce fac Helen și Norman Bentwich, i-a spus Joop. Dar, Truus, să pornești spre Viena diseară? Fără nici un fel de plan? Fără nici o programare pentru a te întâlni cu acest individ, Eichmann?

Joop nu era genul de om care să permită exprimarea sentimentelor în public și de aceea Truus alesese să îi vorbească despre propunerea lui Bentwich aici, pe malul canalului. Fuseseră alcătuite planuri, desigur, nu de către Truus, ci de Helen Bentwich, care îi convinsese pe bărbații din comitet că Truus era femeia potrivită pentru sarcina pe care ei credeau că era mai bine să o încredințeze unui bărbat. Prietena ei Helen – ciudat mod de a se gândi la cineva cu care nu se întâlnise decât o dată înainte, dar aceasta era realitatea.

– Una este să treci câțiva copii peste o graniță despre care știi că nu este bine apărată, a zis Joop, uitându-se țintă în ochii ei, dar acum este vorba despre mai multe călătorii – nu doar de un drum de cinci minute peste graniță, ci tot drumul până la Viena.

– Da, Joop, dar…

– Nu mă sfida în privința aceasta.

Forța cuvintelor lui a surprins-o. Rostise cu convingere cuvintele pe care spusese atât de des că nu le va rosti niciodată. Le rostise cu hotărâre nu pentru că era hotărât să o controleze, ci pentru că îi era teamă pentru ea.

Ea a zâmbit încrezătoare către un grup de părinți care priveau acum de dincolo de canal, de data aceasta tatăl fiind alături de ei, în vreme ce copila împungea bărcuța dinspre mal.

– Nu te-aș sfida niciodată, Joop, a zis cu blândețe. Unul dintre multele motive pentru care te iubesc este faptul că nu m-ai pune niciodată în situația de a fi nevoită să te sfidez.

O aluzie dintre cele mai blânde, cu umor sub formă de îndulcitor pentru a fi înghițit mai ușor.

Expresia de pe chipul lui s-a înmuiat a scuze.

– Dar, zău așa, Truus.

Au urmărit-o pe fetița care nu mai reușea să ajungă la bărcuță și a apelat la tatăl ei. El era prea prins de discuție ca să o audă. Fata a chemat în ajutor un frate mai mare, care și-a abandonat propria barcă pentru a o readuce pe a ei mai aproape.

– Ce vrei să fac, Joop? a replicat Truus, din nou cu voce supusă, liniștitoare. Este bine să salvez trei copii sau este bine când salvez treizeci, dar nu trebuie să încerc să salvez zece mii?

– Gestapoul va ști orice mișcare vei face, Geertruida! Unde te duci. Cum și cu cine îți petreci fiecare minut. Orice greșeală va fi fatală. A ezitat, apoi a continuat mai blând: Nici nu mai spun că doctorul ți-a recomandat să nu faci călătorii lungi.

Truus a îndepărtat durerea adusă de acest gând – doctorul care îi salvase ei viața, dar nu și pe a copilului. Ultima lor șansă, presupunea ea. Ultima ei șansă, apărută pe neașteptate.

A luat mâna înmănușată a lui Joop între mâinile ei.

– Faptul că nu fac caz de riscuri nu înseamnă că le ignor complet, Joop, a spus ea. Știi asta.

Au rămas unul lângă celălalt, în timp ce, pe cealaltă parte a canalului, tatăl băieţelului şi al fetiţei a venit lângă ei. Folosindu-se de băţul fetei, i-a tras bărcuţa la mal şi a ţinut-o ridicată până ce s-a scurs apa din ea, apoi a repetat întregul proces cu bărcuţa fiului său. Băiatul a luat-o de mână pe sora sa, iar fata a spus ceva care i-a făcut pe toţi să râdă. Tatăl a adunat bărcile şi beţele, apoi cei trei s-au îndreptat spre pod şi l-au traversat.

Truus a ridicat privirea printre copacii goi spre cerul pustiit, mânjit acum de apropierea serii.

– Joop, imaginează-ţi că aceşti copii austrieci pe care mi se cere să îi aduc ar fi copiii noştri…

– Dar nu sunt! Nu sunt ai noştri şi, indiferent câţi copii ai altor oameni vei salva, nu îi vei înlocui pe ai noştri. Trebuie să încetezi să îţi imaginezi că îi poţi înlocui!

Oamenii s-au întors din nou spre ei. Truus a rămas cu privirile fixate dincolo de canalul mâlos, cu mâna ancorată în mâna lui. Nu voise să spună acele cuvinte, să o rănească. Era numai sentimentul pierderii care ieşea la suprafaţă ca o băşică. Ar fi putut şi el să se întâlnească afară cu alţi părinţi, dacă ea nu l-ar fi dezamăgit. Şi el şi-ar putea învăţa copilul cum să înoate înainte de a lansa o bărcuţă pe apă, un copil căruia nu i-ar fi dat voie să îşi pună patinele şi să se fâţâie pe canal înainte de a fi rămas îngheţat timp de cel puţin o săptămână. Şi el ar putea încheia nasturele de la gulerul paltonaşului, ar putea săruta un cot învineţit, ar putea râde la ceva ce i s-ar părea amuzant copilului şi poate chiar şi unui adult.

Joop a tras-o spre el, a îmbrăţişat-o şi a sărutat-o pe pălărie, în creştet.

– Îmi pare rău. Îmi pare rău. Iartă-mă. Îmi pare rău.

Au rămas aşa, în timp ce părinţii şi-au chemat copiii, bărcuţele au fost scoase din canal, cu apa şiroind din carenele lor din lemn vesel pictate, iar barcagiii au plecat în grupuri de trei şi patru şi cinci înapoi în case, pentru a lua cina împreună, în jurul meselor mari, cu bărcuţele lăsate la uscat în cadă, după ultima lor călătorie înainte de instalarea iernii. În depărtare a fluierat un tren, ascuţind tăcerea cerului cenuşiu acum şi a apei cenuşii, a clădirilor cenuşii şi a podului cenuşiu. Soarele apunea atât de repede zilele acestea.

– Poate de aceea a ales Dumnezeu să nu ne dea copii, Joop, a zis cu blândeţe.

Pentru că urma să fie o nevoie mai mare, șansa de a-i salva pe atâția. Poate că ne-a salvat de povara riscului de a-i lăsa pe copiii noștri orfani de mamă.

Toată cerneala

Stephan, cu fularul roz al lui Žofie înfășurat în jurul gâtului și o pătură peste umeri, urmărea din spatele unui morman de pietre cum umbra care era Žofie-Helene s-a oprit în pasajul subteran. Žofie, voia să spună Stephan, Žofie, sunt chiar aici. Dar nu a spus nimic. A privit doar cum umbra s-a întors și s-a lăsat pe vine, apoi a dispărut în tunelul ce ducea spre pivnița cu cacao.

A dus fularul la nas și a inspirat, privind și ascultând. Apa picura când într-o parte, când într-alta. Un automobil a trecut cu un zgomot metalic peste gura de canal octogonală de la capătul scărilor în spirală pe care coborâse Žofie. Nu știa de câtă vreme aștepta. Nu mai avea sentimentul trecerii timpului.

– Stephan? a zis ea, și vocea ei l-a speriat.

A rămas locului, privindu-i umbra, pe care o distingea acum, că știa că se află acolo. Nu a făcut nici o mișcare și nu a spus nimic. Pentru protecția ei, da, dar și pentru demnitatea lui. Nu voia să îl vadă așa: înfrigurat și murdar din cauza traiului în subterane, incapabil să facă o baie; ușurându-se în apropierea canalizării, ca să nu murdărească locul unde dormea sau să lase indicii spre ascunzătoarea lui; atât de înfometat, încât era în stare să mănânce pâinea de care ar fi avut nevoie mama lui pentru a rămâne în viață.

Umbra ei s-a mișcat, pașii-i lipăind abia auzit spre scări și apoi urcând treptele de metal. Lumina s-a filtrat de sus, când a deschis capacul gurii de canal și apoi a dispărut, lăsându-l din nou singur.

Într-un târziu s-a târât prin tunelul scund. Abia când a ajuns în mijlocul lui a aprins lanterna. A mijit ochii din cauza luminii puternice, dându-le timp să se obișnuiască.

Îi lăsase provizii noi de pâine și unt. Îi adusese un caiet și un stilou și Kaleidoscopul lui Stefan Zweig.

Întors la grajdurile subterane, s-a așezat în cel mai sigur loc, între cele două

intrări în tuneluri. A tras lângă el craniul de cal și a așezat înăuntru lanterna, îndreptată spre el. În pata de lumină, a putut citi rândurile scrise pe hârtia cu care era împachetată pâinea. Adresa din Leopoldstadt unde locuiau acum Mutti și Walter.

A desfăcut pâinea din ambalaj și și-a apropiat de ea nasul, pentru a inhala mirosul de drojdie. A rămas așezat multă vreme, închipuindu-și gustul, înainte de a o înveli din nou în hârtie și de a o ascunde în buzunar.

A înclinat lumina ca să cadă mai bine pe paginile cărții: volumul al doilea al povestirilor lui Stefan Zweig, pe care i-l dăruise deși nu avea un alt exemplar, doar pentru că îi făcea plăcere să îl aibă ea. A rămas cu ochii ațintiți asupra copertei. Cărțile lui Zweig fuseseră interzise de către Hitler. Žofie nu ar fi trebuit să o păstreze.

A deschis cartea și a dat paginile din memorie până la povestirea sa preferată din volum, „Mendel, bibliofilul“. A ajustat din nou lanterna, apoi a citit primele câteva pagini, până la partea care îi plăcea cel mai mult, despre lucrurile mici care aduc în amintire cele mai mici detalii ale unei persoane – o carte poștală sau un cuvânt scris, „o foaie de ziar ștearsă de fum“.

A deschis caietul – un jurnal cu foaie matematică, de tipul celor în care Žofie își rezolva ecuațiile – și și-a lăsat degetele să zăbovească pe pagină. Și-ar fi dorit ca paginile să nu fie goale. Să îi fi lăsat un bilet. Să fi fost unul dintre caietele ei cu exerciții, cu o ecuație rezolvată demult, cu scrisul ei lăbărțat pe toată pagina.

Și-a scos mănușile și a luat în mână stiloul, lucios și rece. Toată hârtia aceea pe care nu o prețuise. Toată cerneala. Toate cărțile pe care putuse să le scoată de pe raft oricând voia. A ajustat din nou poziția lanternei și s-a reașezat astfel încât raza de lumină să lumineze pagina goală. Și-a ascuns mai bine fața în fularul lui Žofie-Helen și a scris: Nu îți aduci nici prietenii aici, dar m-ai adus pe mine, așadar, logic vorbind, nu îți sunt prietenă.

A scris sub marginea de sus a foii, pe mijloc, ca titlu: Paradoxul mincinosului.

A scris: Cosița atârnându-i pe spate pe când părăsea parcul Prater.

Și-a șters nasul cu dosul mâinii, amintindu-și chipul lui Walter când îl privea peste umărul lui Žofie, Walter care își văzuse fratele mai mare obligat de naziști să bată pas de paradă. Și-a șters iar nasul și ochii. Și-a ascuns fața în cașmirul

moale al fularului lui Žofie și a scris: Pielea albă și pură de la ceafa ei. Ochelarii ei murdari. Mirosul de pâine proaspătă. Mirosul ei.

Promit

Truus a împăturit cu grijă o bluză şi a pus-o în valijoară, o geantă frumoasă, din piele moale, care aparţinuse tatălui ei. Deţinuse o farmacie în Alkmaar, unde le dădea uneori clienţilor medicamentele de care aveau nevoie, dar nu şi le permiteau. Nu ezitase niciodată numai pentru că pielea lor avea altă culoare sau Dumnezeul lor era o altă versiune a celui în care credea el. Și totuși, presupunea că acum ar exprima aceeaşi îngrijorare ca Joop.

– Îngrijorarea nu echivalează cu punerea sub semnul îndoielii a importanţei a ceea ce faci, a zis Joop. Iar dacă am crezut vreodată că aş putea să o fac eu în locul tău, sau că ar putea să o facă altcineva, am văzut în Germania cât de mult am greșit.

S-a întors spre el, ascultându-l cu atenţie, aşa cum o ascultaseră întotdeauna părinţii ei pe ea. Era o onoare să fii ascultat cu asemenea atenţie, să fii auzit. Poţi să onorezi pe cineva fără să fii de acord cu el.

– Dar nu îmi poţi cere să nu îmi fac griji, a continuat Joop. Nu te voi opri niciodată să faci ceea ce trebuie să faci. Știam cine eşti atunci când m-am însurat cu tine. Cred că am ştiut cine eşti înainte ca tu însăţi să o afli.

A îmbrăţişat-o, trăgându-i capul la pieptul lui, astfel încât să-i asculte bătăile incredibil de rare ale inimii lui.

– Trebuie să ai încredere că sunt la fel de puternic ca tine, a zis el. Chiar dacă nu ştiu să mint la fel de bine.

I-a ridicat bărbia. A mijit ochii încercând să se concentreze asupra lui, la fel ca atunci când o sărutase pentru prima oară, în urmă cu mulţi ani. Era un om atât de bun. Ce diferită ar fi acum dacă nu ar fi existat oamenii buni din viaţa ei.

El a luat fusta pe care tocmai o pusese în valijoară şi a înlocuit-o cu alta.

– Ai încredere în mine şi în privinţa fustei.

Joop nu era genul care să îi cumpere haine; trebuia să fie un cadou de Crăciun, i-a spus el, dar voia să i-o dea acum. Materialul se potrivea cu bluza și nu avea rost să îi conteste alegerea într-o chestiune care nu conta.

A îmbrățișat-o din nou.

– Promite-mi că îmi vei spune totul, a zis el. Promite-mi că îmi vei permite să știu când este cazul să îmi fac griji, ca să nu îmi fac griji tot timpul.

Truus s-a lăsat puțin pe spate ca să îl vadă mai bine.

– Promit.

A sărutat-o, cu buze atât de calde și moi, încât s-a întrebat dacă îl poate părăsi pentru un pat gol dintr-o cameră de hotel goală, într-un oraș aflat sub controlul naziștilor.

– Iar eu îți promit libertatea de a lua propriile decizii, așa cum am făcut întotdeauna, a zis el zâmbind strâmb. Nu că mi-ai da de ales.

Ghetoul din Leopoldstadt

Stephan s-a strecurat într-un apartament de la parter, plin de mobilă ca un magazin de vechituri, mai multe familii înghesuite în numai câteva camere, mulți sărbătorind Sabatul. Într-o cămăruță întunecoasă din spate – o cameră aglomerată de câteva piese de mobilier care aparțineau familiei sale –, Mutti dormea într-un pat de o singură persoană, cu brațele în jurul lui Walter. Stephan a îngenuncheat lângă ei.

– Șșșt! a făcut el. Mutti, eu sunt.

Mutti s-a trezit cu răsuflarea tăiată, apoi s-a întins ca spre o stafie și a dus o mână la gâtul lui. Atingerea ei, uscată și pergamentoasă, dar oferindu-i mai multă căldură decât simțise de multe zile, i-a lăsat în gât o durere care l-a împiedicat să vorbească timp de o clipă.

– Totul este bine, a îngăimat. Sunt bine. Vreau să știi că știu unde să dau de voi. O să găsesc o cale de a avea grijă de voi.

– Pentru mine nu are nici o importanță, Stephan. Nu mai contează pentru mine, numai pentru Walter, a zis Mutti.

I-a pus în mâini o bucată de pâine și un mic cocoloș de unt învelite în hârtie, laolaltă cu un borcan de roșii inscripționat cu scrisul lui Žofie-Helene, adus de la ferma bunicii ei din Cehoslovacia vara trecută, presupunea el. Se bucura că scăpase de mâncare și o depusese în mâinile lui Mutti, înainte de a ceda în fața foamei. De câte ori uitase pe farfurie la Café Landtmann un cocoloș de unt mai mare chiar decât acesta, sau poate un ștrudel pe jumătate mâncat la Café Central? Câte bomboane de ciocolată mâncase, cu inițialele sale scrise cu fleur de sel sau cu numele lui format din feliuțe de migdale prăjite, sau o notă muzicală într-un ganaș de aur, ba chiar și un pian mititel pictat cu o multitudine de glazuri? De câte ori ar fi strâmbat din nas la vederea roșiilor conservate? Acum îi lăsa gura apă gândindu-se la ele, la orice mâncare, alta decât bucățelele de pâine mucegăită și boabele de cacao cu care supraviețuia de zile întregi.

– Voi avea grijă de amândoi, Mutti, a zis el. Și de tine, și de Walter. Voi găsi o cale, îți promit. Dacă ai nevoie de mine, trimite-l pe Walter să îi spună lui Žofie-Helene.

– Ea știe unde ești?

– Este periculos să știe cineva, Mutti, dar știe cum să îmi trimită un mesaj.

– Ai văzut-o?

– Nu, a zis el, un adevăr numai pe jumătate.

Se întreba dacă Mutti va mânca pâinea sau dacă o va lăsa toată lui Walter. Era groaznic de slabă.

– Încep să îi elibereze pe unii dintre bărbații arestați. Poate nu vei mai fi în pericol, a zis Mutti.

– Cel puțin voi putea să vă vizitez mai ușor aici, fără naziștii de la parter, a zis Stephan. Iar aici ai oameni care te pot ajuta.

Cea mai slabă dungă argintie la marginea norilor care alungaseră toată lumina.

Viena

Truus a ieşit din avion în capătul scării pasagerilor şi a privit profilul Vienei: Catedrala Sfântul Ştefan, clopotnița Primăriei, roata cea mare din Parcul Prater. Cu o seară în urmă era prea târziu ca să mai prindă KLM-ul, aşa că fusese nevoită să zboare cu Lufthansa prin Berlin. Acum era Sabatul; trebuia să aştepte până la lăsarea serii pentru a se întâlni cu căpeteniile comunității evreieşti din Viena. Ceea ce îi dădea timp să se aranjeze şi să îşi revină. A coborât scările, a traversat pista, a aşteptat la rând pentru a-i fi verificat paşaportul şi a găsit un taxi. Nu, l-a asigurat pe şofer, geanta de noapte poate sta lângă ea, pe banchetă, nu era nevoie să se deranjeze să deschidă portbagajul.

Nu este de competența noastră

Ruchele ședea în scaunul ei cu rotile în holul consulatului britanic, în vreme ce rândul înainta cu încetineală. Deja la sosirea lor se încolăcea pe după clădire, deși nu se făcuse ziuă încă și mai era și Sabatul. Acum Walter se afla în capătul de sus al scărilor, aproape primul din șirul de femei cu batic și de bărbați care astăzi purtau kippa – bărbați care fuseseră eliberați din lagăre. Ruchele simțea o dorință inexplicabilă de a țipa la ei pentru că supraviețuiseră nenorocirii căreia Herman nu îi supraviețuise, dar ceea ce îl omorâse fusese încercarea lui de a o salva. Herman se opusese când au vrut să îl ia de lângă ea, și de aceea îl bătuseră, iar el supraviețuise bătăii, dar nu și lungului drum prin frig, întins pe platforma acelui îngrozitor camion.

– Mutti! Peter și cu mine suntem aici, a strigat Walter către ea printre gratiile balustradei, zâmbetul de pe chipul lui mititel – primul pe care i-l oferise de când îl trezise.

Era imposibil, în ore întregi făcuseră un singur pas înainte și apoi, cu greu, un altul. Dar imposibilul trebuia să fie posibil acum; imposibilul era obligatoriu pentru a supraviețui.

Cei trei bărbați care își petrecuseră orele acestea în spatele lor la coadă au coborât scările, mulțimea de la coada dintre ei dându-se într-o parte ca să le facă loc.

– În regulă, Frau Neuman, sunteți gata? a întrebat cel mai în vârstă.

La semnul ruşinat din cap al lui Ruchele, a ridicat-o din scaun și a cărat-o pe brațe în sus, pe scări.

Ceilalți l-au urmat ducând scaunul, peste întregul hol lăsându-se o asemenea tăcere, încât, pentru prima dată în după-amiaza aceea, singurele sunete care se mai auzeau erau vocile solicitanților de viză și ale administratorilor de la etaj.

După ce a fost repusă în scaun, iar mulțimea care aștepta și-a reluat murmurul pe

voci slabe, disperate, a privit cu nerăbdare în susul cozii. Continua într-o cameră mare, dându-i înconjor pe lângă pereți – mai avea mult de așteptat până ce va ajunge în fața cuiva care petrecuse toată dimineața ascultând poveste după poveste, un om care ar putea fi înțelegător sau, dimpotrivă, atât de obosit, că nici măcar o femeie pe moarte și fiul ei nu l-ar putea mișca.

Walter i s-a urcat în poală. A închis ochii și, epuizat, a început să respire încet, liniștit, ca orice copil care doarme. L-a sărutat în creștetul capului.

– Ești un băiat tare bun, i-a șoptit ea. Ești un băiețel tare bun.

Ruchele, ajunsă în sfârșit la capătul rândului, l-a trezit pe Walter. I-a șters somnul din ochi și umezeala de pe buze, mulțumită că vor fi primiți înainte de închiderea consulatului – care astăzi avea loc mai devreme decât de obicei, din pricina decretului Winterhilfe care le cerea evreilor să părăsească străzile înainte de deschiderea Christkindlmarkt-ului, din după-amiaza aceea. La un semn din cap venit dinspre următorul birou liber, a parcurs fără ajutor scurta distanță rămasă, nevrând ca discuția ei cu funcționarul de la imigrări să înceapă cu el adresându-se celui care ar fi ajutat-o, în loc să vorbească cu ea.

– Soțul meu a depus deja cerere pentru vize britanice, a început ea, sperând să o privească în ochi, lucru pe care el nu l-a făcut. Dar aud că Marea Britanie se pregătește acum să permită intrarea în țară a copiilor evrei chiar înainte de eliberarea vizelor, că a început o operațiune de transportare a copiilor din Germania și că se pregătește una și pentru noi.

Omul a mutat dintr-o parte în alta lucrurile de pe biroul lui. Ca mulți alții, nu îi venea ușor să vorbească cu cineva țintuit într-un scaun cu rotile.

Ruchele s-a făcut cât a putut de mare, pentru a da impresia de putere. Dar era mare și puternică numai în mintea ei.

– Frau…

– Neuman, a zis ea. Ruchele Neuman. Fiii mei sunt Stephan și Walter. Acesta este Walter. Vedeți ce copil bun este, a așteptat cu mine atâtea ore. Soțul meu… a fost ucis de nemți în drum spre lagăr.

Bărbatul a ridicat ochii, privirea-i trecând o clipă peste chipul ei, înainte de a se fixa undeva deasupra și dincolo de urechea ei dreaptă.

– Îmi pare rău pentru pierderea pe care aţi suferit-o, doamnă.

Și-a ajustat poziția corpului, astfel încât, pentru o clipă măcar, omul să îl privească în ochi pe băiatul bun căruia părea hotărât să îi refuze ajutorul.

– Vă rog, a zis ea, nu caut mila dumneavoastră. Vreau să mă ajutaţi să îi pun la adăpost pe fiii mei.

Omul a vânzolit din nou hârtiile – hârtii care nu aveau nimic de-a face cu ea. Încă nu i se dăduse nici un formular de completat.

– Cred că o schemă de genul celei pe care o menţionaţi se organizează în prezent, a zis el, dar nu are nimic de-a face cu guvernul britanic.

Confuză, Ruchele a aşteptat până ce, într-un final, omul a privit-o în ochi.

– Dar nu se poate realiza fără guvernul dumneavoastră, a zis ea. Cine ar elibera vizele sau ar decide derogarea?

– Îmi pare foarte rău, doamnă, a zis el, adresându-se din nou biroului. Nu pot să vă recomand decât să contactaţi comitetul.

A scris o adresă din Londra pe o bucată de hârtie şi i-a întins-o.

– Nu puteți…

– Îmi pare rău, a spus el. Nu este de competența noastră.

Apoi a făcut un semn din cap către următoarea persoană de la rând, nelăsându-i lui Ruchele nimic altceva de făcut decât să îndrepte scaunul către scări. Acolo, Walter s-a dat jos și l-a bătut politicos pe mână pe un om aflat la coadă, căruia i-a spus:

– Mă scuzaţi, domnule. Mutti a mea are nevoie de ajutor pentru a coborî scările.

Afară, în stradă, Ruchele le-a mulţumit bărbaților care o duseseră în brațe, iar Walter a apucat mânerele scaunului. Nu vedea peste spătarul lui, dar parcursese tot drumul din Leopoldstadt până la consulat în acest fel, Ruchele spunându-i când să vireze într-o parte sau alta, să încetinească la colțul străzilor, să oprească la marginea trotuarului ca să lase un nazist să treacă. Acum trebuia să se

grăbească, să nu fie prinşi pe stradă înainte de intrarea în vigoare a decretului Winterhilfe.

Un băiat tare bun

Lui Walter i se părea că împingea scaunul cu rotile al lui Mutti de multă vreme; se făcuse atât de greu. Mutti nu mai vorbea, deşi la dus către locul acela unde stătuseră la coada cea lungă îi spusese tot timpul ce să facă şi că era un băiat tare bun. A scăpat mânerele din mână, iar scaunul s-a înclinat la trecerea peste o bordură despre care Mutti nu îl avertizase.

– Mutti? a zis el, apoi s-a aplecat să privească spre scaun, dar a văzut-o pe mama lui prăbuşită cu capul înainte şi ochii închişi. Mutti? Mutti!

O maşină a ocolit larg colţul străzii, pentru a-i feri. Cea din spate a claxonat. Pietonii îi ocoleau şi ei de la distanţă. Asta pentru că ţipase, pentru că acum plângea, un lucru pe care băieţii cuminţi nu îl făceau niciodată în public. Nu voia să plângă, dar nu se putea abţine. Dacă Mutti s-ar trezi, ar putea să se oprească, dar ea nu se trezea şi nimeni nu îl ajuta să o trezească, pentru că se purta ca un copil rău.

A mutat picioarele lui Mutti şi s-a urcat pe reazemul pentru picioare, ca să o împingă de umeri în sus. Capul i-a căzut pe spate, astfel că gâtul i se lungise alb şi înspăimântător.

– Mutti, te rog, trezeşte-te! i-a zis el. Mutti, te rog, trezeşte-te! Mutti, îmi pare rău că am strigat. Mutti, te rog, trezeşte-te!

L-a luat pe Peter Iepuraşul din poala lui Mutti şi i-a lipit buzele de obrazul ei într-un sărut, aşa cum îi plăcea ei.

– Mutti, a zis Peter Iepuraşul, te rog, poţi să te trezeşti? Îl conving eu pe Walter să se poarte frumos. Promit. Mutti, trezeşte-te pentru mine, te rog. Eu sunt un iepuraş cuminte.

Walter şi-a şters nasul pe mânecă, apoi şi-a amintit că nu are voie să facă aşa, ci să folosească batista din buzunar.

– Îmi pare rău, Mutti. Am uitat, a zis el. Am uitat.

A scos batista din buzunar așa cum fusese învățat să facă și a desfăcut-o cum îi arătase Papa, apoi și-a suflat nasul și și-a șters lacrimile. L-a așezat pe Peter Iepurașul drept, în brațele lui Mutti, a trecut batista pe la nasul cu mustăți al iepurelui, apoi a împăturit-o cu grijă în formă de pătrat, de-a lungul dungilor călcate și a pus-o la loc în buzunar. A coborât de pe reazemul pentru picioare și a așezat picioarele lui Mutti înapoi pe el, apoi a privit înainte, căutând capătul străzii și trotuarul.

A împins scaunul cu roți spre cealaltă parte a străzii, încercând să ignore mașinile care îl claxonau.

În cele din urmă, o femeie înaltă și încruntată, care semăna cu fosta învățătoare a lui Walter, dar nu era ea, s-a oprit.

– Aceasta este mama ta, copile? l-a întrebat ea. Ar fi bine să o ducem la spital.

Walter a ridicat privirile spre chipul ei blând.

– Nu are voie la spital, a spus el.

– Aha, înțeleg.

Femeia a aruncat o privire furișă în jur, apoi și-a lăsat pălăria peste ochi, ascunzându-și chipul.

– În regulă, să ne grăbim atunci. Te ajut să ajungi acasă, dar după aceea va trebui să chemi pe altcineva.

A împins scaunul în grabă, Walter încercând să țină pasul cu ea și cerându-le iertare celorlalți trecători.

Ajunsă la podul peste canal, femeia a ezitat.

Un om din blocul lor, văzându-i, a intervenit apucând mânerele scaunului și murmurând cuvinte de mulțumire către femeie. A dus-o pe Mutti în camera lor, unde a venit și Frau Isternitz, din camera alăturată.

– Poți să dai de urma unchiului tău, dragule? l-a întrebat Frau Isternitz. Cel care

îi lasă mamei tale plicuri ascunse sub banca de pe promenadă?

– Lui Peter nu îi place parcul, a zis Walter.

– Unchiul tău ar trebui să fie ori la birou, ori acasă.

– Peter nu are voie să îl viziteze pe unchiul Michael.

– Dar el… înțeleg. Bine, atunci știi unde să îl găsești pe fratele tău? Eu trimit pe cineva după doctorul Bergmann.

Walter a fugit cât putea de repede, traversând podul dinspre Leopoldstadt fără să se mai întrebe dacă avea voie.

Walter

Otto a deschis ușa și a dat de frățiorul lui Stephan – oare cum îl chema pe băiat? – care stătea în prag îmbrăcat într-un paltonaș subțire, fără fular, mănuși sau căciulă.

– Este vorba de Mutti, a zis băiatul.

S-a aplecat până la înălțimea copilului.

– A…

– A rămas cu Frau Isternitz, de alături, a zis băiatul. Nu se trezește.

Žofie a venit spre ușă și l-a îmbrățișat pe băiat, care a început să plângă.

– Nu-i nimic, Walter, i-a spus. Avem noi grijă de tot. Tu fugi înapoi la mama și ține-o de mână. Fugi înapoi și ține-o de mână, iar eu o să dau de Stephan…

Otto, aruncând mai întâi o privire ca să se asigure că nu îi vedea nimeni, l-a tras pe băiat în interiorul micului apartament, al apartamentului care aparținea lui Käthe și unde avea grijă de nepoatele sale din ziua când fusese arestată mama lor.

– Žofie-Helene, nu poți să…

– Grandpapa Otto va merge cu tine, Walter, i-a spus nepoata sa băiatului. Dar mai întâi va lua supa noastră pentru a o duce mamei tale.

Și-a tras paltonul pe ea. Otto a încercat să o rețină, dar i-a scăpat din mâini și a plecat.

Walter a pornit după ea. Coborâse deja scările, cu băiatul pe urme.

– Žofie-Helene! a strigat Otto. Nu! Îți interzic!

A ridicat-o pe Johanna în braţe şi a alergat după ei, grăbindu-se să coboare scările, apoi a ieşit pe uşă şi a luat-o pe după clădire, unde l-a văzut pe Walter. Sărmanul băiat stătea acolo, singur pe strada pustie. Žofie-Helene dispăruse.

Băiatul s-a întors spre el şi l-a privit curajos.

– Žofie o să îl găsească pe Stephan, a zis băiatul cu speranţă.

– Žozo o să îl găsească pe Stephan, a zis şi Johanna.

Walter şi-a strecurat mâna în cea a lui Otto.

Otto a simţit atunci cum se sfărâma pe interior, la fel ca bulgării de glod pe care îi aruncase peste mormântul fiului său. A aşezat-o mai bine pe Johanna pe şold, ţinând încă strâns în mâna lui degetele fragile ale băieţelului, care mai ieri erau degetele propriului său fiu. Era ceva ce nici un părinte nu ar trebui să îndure: moartea unui copil.

– Lasă-mă… Lasă-mă să iau supa, a zis el. Şi să o las pe Johanna în grija vecinilor.

Nefiind sigur cine o va primi; chiar şi celui mai prietenos dintre vecini îi era acum teamă să ajute familia unei jurnaliste subversive care fusese reţinută de poliţie. Dar cum să o ia pe nepoata lui cu el când îi ajuta pe nişte evrei?

– Hai cu mine, Walter! Să intrăm. Să te încălzeşti o clipă, apoi te duc înapoi la mama ta. Dacă s-a trezit, se va… Cu siguranţă este tare îngrijorată.

Hotel Bristol

Truus şi-a păstrat paltonul pe ea, încercând să alunge răceala sosirii în timp ce despacheta geanta cu hainele de noapte, aşeza articolele de toaletă în baia goală, întindea cămaşa de noapte atent împăturită pe patul gol şi aştepta să o sune înapoi centralista hotelului. Apelurile internaţionale se puteau face uneori în câteva minute, dar alteori dura chiar şi trei-patru ore. Şi-a atârnat bluza curată în dulapul gol din camera de hotel şi tocmai se întindea după fusta cea nouă când a sunat telefonul. A simţit un val de uşurare, chiar dacă ştia cât de mare va fi factura pentru această convorbire. O discuţie scurtă, numai să îl anunţe pe Joop că ajunsese cu bine.

În timp ce centralista o anunţa, vocea frumoasă a lui Joop răsuna deja:

– Truus!

I-a spus că zborul fusese un pic cam zbuciumat, iar lunga oprire în Berlin neplăcută, dar sosise fără probleme şi găsise cu uşurinţă acest hotel cât se poate de confortabil.

– Îmi promiţi să ai grijă, Truus? Stai numai în hotel până la întâlnirea cu acest individ, Eichmann, da?

De fapt, nu fusese stabilită o întâlnire cu Eichmann, nu încă. Sperau că va deschide uşa la rugămintea lui Truus, deşi refuzase să îi asculte pe capii comunităţii evreieşti din Viena. Dar Truus nu intenţiona să îi amintească lui Joop despre toate acestea acum.

– Va trebui să stau de vorbă preţ de câteva minute cu cei de aici după ce se termină Sabatul, a zis ea în treacăt, încercând să îl liniştească.

– Aşadar, nu în interiorul hotelului.

– Nu, deşi mi s-a spus că se fac că nu observă când este vorba despre evrei americani.

– Geertruida…

– În orice caz, l-a întrerupt ea înainte ca el să poată întinde frica precum o alifie pe pielea ei, trebuie să văd pregătirile făcute pentru plecare sau să le spun eu ce să facă, dacă nu au început deja. Doar nu pot să plec cu sute de copii şi să îi ascund în toaleta trenului în timp ce eu îl mituiesc pe ofiţerul de la graniţă.

Intenţia ei fusese să îl facă să râdă, dar el nu a făcut decât să ofteze.

– Ei bine, fii acolo la apusul soarelui şi ai grijă să te întorci la hotel înainte de a se face prea târziu, da?

– Abia dacă sunt treizeci de minute între apusul soarelui şi ora la care intră în vigoare interdicţia de circulaţie, Joop. Nu voi întârzia.

– Mănâncă ceva. Odihneşte-te. Te iubesc, Truus. Te rog, fii atentă!

După ce a închis telefonul, Truus a deschis uşile franceze, să intre aer curat. A ieşit pe un balcon care dădea spre Ringstrasse. Soarele hibernal se apleca pieziş şi ploaia ameninţa deasupra. Dar bulevardul era plin de oameni ieşiţi la plimbare, iar uşile uimitoarei clădiri a operei de alături erau larg deschise, abia se terminase spectacolul de matineu, presupunea ea. I-a privit şi i-a ascultat pe oamenii care vorbeau, oamenii care râdeau. Truus se întreba ce spectacol urmăriseră.

Va găsi ceva uşor de mâncare la restaurantul hotelului, şi-a zis în gând, înainte de a-şi croi drum spre cartierul evreiesc, pentru a-i căuta pe liderii comunităţii, cu care trebuia să se întâlnească.

Liftierul i-a spus politicos, ca răspuns la rugămintea ei de a fi dusă la parter:

– Este o după-amiază plăcută pentru o plimbare, doamnă.

– A, nu, merg la restaurantul hotelului, a răspuns ea.

El a aruncat o privire spre paltonul pe care îl avea încă pe umeri, şi la mănuşile ei galbene de zi.

Jos, pe uşile grele, cu panele din lemn, care duceau în sala de mese, era scris „Juden Verboten“. Un portret mare al lui Hitler se încrunta pe deasupra meselor

care erau mai toate goale.

Îi pierise pofta de mâncare. Parcă nu avusese niciodată poftă de mâncare.

S-a întors la lift şi a aşteptat. Dar când a sosit, s-a răzgândit şi s-a îndreptat spre uşile care dădeau spre Ringstrasse.

– Este o după-amiază frumoasă pentru o plimbare, doamnă, a zis uşierul, de parcă exersaseră toţi replica la începutul turei şi, insistând asupra ei, ar fi putut să îi convingă pe vizitatori că această zi vineză mohorâtă era cu totul altceva.

L-a întrebat pe uşier dacă ştie de unde se pot cumpăra globuri cu zăpadă. Mai avea o oră până la lăsarea serii şi sfârşitul Sabatului.

– Globuri cu zăpadă? Nu ştiu, doamnă, dar aţi putea încerca la Christkindlmarkt. Anul acesta a revenit la Am Hof, pe Kärntner Strasse, dincolo de Catedrala Sfântul Ştefan. Dar cel mai frumos loc de plimbare este la dreapta, după ce treceţi de Operă şi mergeţi spre palat, Volksgarten şi Burgtheater, apoi traversaţi Ringstrasse către clădirea Parlamentului şi universitate.

– Dar la stânga?

– La stânga nu este decât Stadtpark. Nimic altceva decât case tot drumul până la canal.

– Iar dincolo de canal? a întrebat ea, întrebarea făcându-i dor de casă şi de Joop.

– Traversarea canalului înspre Leopoldstadt ar fi un lucru… nepotrivit pentru o doamnă cuviincioasă, ca dumneavoastră.

– Înţeleg, a zis ea. În acest caz, poate voi face o plimbare pe Ringstrasse.

A luat-o spre stânga, lăsând în urmă dezaprobarea lui.

Abia făcuse cinci paşi, că unul dintre zornăitorii de cutii a întins spre ea o cutie de tinichea.

– Nimeni nu va suferi de foame sau de frig, a zis el, acelaşi slogan nazist auzit în tot Reichul în această perioadă a anului, promisiunea de a oferi hrană, îmbrăcăminte şi cărbuni cetăţenilor mai puţin norocoşi în timpul sărbătorilor,

care era în realitate cea mai mare escrocherie prezentată vreodată sub masca unei fapte caritabile. Chiar și actori și actrițe celebre, ca Paula Wessely și Heinz Rühmann, erau chemați să susțină acțiunea, fără posibilitatea de a refuza.

– O marcă pentru copii? a cerut omul.

Truus și-a strâns geanta la piept, de parcă omul ar fi fost gata să o prade.
O marcă pentru Hitler, Göring și Goebbels, mai bine zis.

– Ce frumos! a răspuns ea. Și eu mă aflu aici pentru a ajuta copiii din Viena.

Omul a zâmbit larg.

– Copiii evrei, a zis ea.

Omului i-a dispărut zâmbetul. Pe când ea își continua drumul, omul a rămas locului, zornăind cu furie cutia de colectă.

Nici o ieșire

Žofie-Helene a stins din nou lumina în depozitul pentru cacao, acum gol. Mâncarea pe care o aducea zilnic pentru Stephan era luată, mâncarea, pătura și stiloul, caietul, exemplarul din Kaleidoscop. Uneori Stephan îi lăsa un bilet scris pe o hârtie de ambalaj, bucățele de hârtie de măcelărie pe care le păstra în cutiuța de sub pat. Știa că trăiește undeva, aici, jos, dar cercetase ruinele Școlii talmudice, toate cele trei caturi ale mănăstirii subterane și oriunde își imagina că ar putea fi destul de uscat ca să poată supraviețui. Unde ești, Stephan? voia să strige prin subterane, dar a așteptat ca ochii să i se obișnuiască cu întunericul, apoi a coborât din nou scara verticală pe bâjbâite. S-a târât până la ieșirea din tunelul scund și a ajuns în pasajul subteran, dorind să mai poată simți mirosul ciocolatei, să o mai poată gusta în întuneric, să i se răsfrângă iar și iar pe limbă. Era atât de întunecat aici, mult mai întunecat, i se părea ei, decât prima dată când venise împreună cu Stephan. Nici măcar un caleidoscop nu ar putea reflecta decât un întuneric nesfârșit, fără margini, fără modele, fără recurențe.

A rămas locului, simțind mișcare. Nu sunt decât rozătoare mici, și-a spus ea. A ezitat să avanseze înainte ca ochii să i se obișnuiască. Data viitoare va trebui să aprindă lanterna în depozitul pentru cacao, nu becul din tavan. Ar fi mai sigur.

Se auzeau voci? De uimire, a rămas neclintită. Din ce direcție veneau?

O mână i-a acoperit gura. A încercat să strige, dar era prea strânsă. A fost trasă în spate. S-a zbătut să se elibereze, încă încercând să strige, simțind gustul de praf și mizerie al mâinii.

– Șșșșt! a auzit la ureche, pe când picioarele i se târau peste marginea unui morman de pietriș.

Cu mâna încă peste gură, cu frica în gât, auzea pașii care se apropiau și răsunau în interiorul tunelului, venind din direcția locuinței ei. Dacă reușea să țipe, o vor auzi? O vor ajuta?

Respirația de pe ceafa ei putea a murdărie și a cacao amară. Mâinile o țineau atât

de strâns că nu se putea mișca, nu se putea întoarce.

– Șșșșt!

Vocile se auzeau tot mai puternice, urmate de un lătrat deloc prietenos.

Mâinile care o țineau au tras-o în spate și în sus, pe scara circulară. Acum mergea de bunăvoie, îndepărtându-se de lătratul înfricoșător – nu al unui singur câine, ci al mai multora.

Vocile erau tot mai aproape, câinii lătrau atât de tare, atât de ascuțit. Mâinile o împingeau în sus, pe scări, iar ea se mișca în cea mai mare tăcere, temându-se acum mai mult de cei care veneau.

Sunetul a ceva care s-a lovit de capacul gurii de canal, cel mai firav zgomot metalic scos la atingerea unuia dintre triunghiuri, dar tot a speriat-o. Oare câinii l-au auzit în ciuda gălăgiei pe care o făceau?

A privit în sus. Deasupra capetelor lor, numai întuneric și tăcere, o binecuvântare. Sunetele străzii i-ar fi putut trăda.

Au așteptat în capătul scărilor, gata să fugă, dar temându-se să o facă. Deasupra lor, pe stradă, vocile înăbușite ale unor oameni care s-au apropiat, apoi au trecut mai departe.

Lătratul venind dinspre tuneluri s-a auzit și mai aproape. Oameni care aleargă. Oameni care strigă.

Pași alergând, o singură persoană. Pașii au trecut și s-au stins.

Ecoul lătraturilor răsuna acum atât de înfricoșător, încât păreau cincizeci de câini. A urmat o armată întreagă de pași, iar subteranele s-au luminat de razele legănate ale lanternelor. S-au auzit voci care strigau, mai jos de ei:

– Evreule! Știm că ești aici!

Oare strigau de la piciorul scării?

La fel de repede, sunetul câinilor, al cizmelor și al vocilor a pierit în direcția opusă.

– Stephan? a șoptit ea.

Din nou, mâna pusă peste gură, nu ca amenințare, ci ca avertisment. A rămas împietrită, ascultând, așteptând un răstimp care i s-a părut foarte lung.

Zgomot de pași, mai lenți de data aceasta, s-au auzit din nou venind din direcția locuinței ei, un om cu o lanternă, care spunea:

– Numai un evreu poate trăi în asemenea jeg.

Transmite-i mamei tale un mesaj din partea mea. Spune-i că Herr Rothschild este fericit să ne permită să îi folosim micul palat de pe Prinz-Eugen-Strasse.

S-a pregătit pentru eneagonul neregulat de râs, dar nu a urmat decât un singur set de pași. Tovarășul cu care vorbea bărbatul era câinele de care ajunsese să se teamă întreaga Vienă.

Când liniștea s-a așternut la loc, Stephan și-a supt un deget, curățându-l cât putea de bine, înainte de a-l duce din nou la buzele lui Žofie, încercând să îi transmită că era nevoie să păstreze tot timpul liniștea. Și-a lipit buzele de urechea ei și a șoptit cât putea de încet:

– Nu poți veni aici, Žofie.

Fata i-a șoptit la ureche:

– Eu… eu nu mi-am imaginat niciodată…

Vocea ei moale, caldă. Oare cât trecuse de când ascultaseră „Ave Maria“ împreună, de când le explicase complicatele ecuații celor doi profesori, de când îi dăduse să guste ciocolată, sau de când o ascultase citind replici pe care le scrisese numai pentru ea?

– De asta nu stai în pivnița de sub depozitul de cacao? Pentru că nu există nici o cale de ieșire, i-a șoptit ea.

Degetele ei i-au mângâiat obrazul, dar el s-a ferit. Și-a trecut o mână prin păr. Era atât de murdar.

– Oamenii aceia nu sunt ștrengarii de pe Baker Street, i-a șoptit el, încercând să

o facă să înțeleagă fără să o alarmeze prea mult. Nu trebuie să te găsească aici, ajutându-mă.

Departe, în tuneluri, au răsunat împușcături, uluitoare chiar și așa, estompate.

Aproape la fel de uluitoare: căldura degetelor lui Žofie întrepătrunse cu ale lui. Oare ea îi luase mâna lui sau el pe a ei?

S-a mai auzit o singură împușcătură, urmată de tăcere.

A simțit din nou respirația lui Žofie la urechea lui.

– Este vorba despre mama ta, Stephan.

Dincolo de canal

Apele Dunării erau nemișcate și întunecoase, podul care le traversa era deschis, dar drumul de dincolo de pod era blocat. Oamenii treceau pe lângă Truus pe această parte a canalului așa cum o făceau în orice seară de sâmbătă, zicându-și prietenoși unii altora urări de Sfântul Nicolae, în vreme ce din când în când treceau pe lângă ei automobile și autobuze. Dar dincolo de cordonul polițienesc, străzile pietruite din Leopoldstadt erau mai pustii decât străzile de acasă chiar și în serile când înghețau canalele, sau decât în cele în care își făcea de cap ploaia.

Truus a mers mai întâi într-o direcție, apoi în cealaltă. Dar nu a văzut nici un suflet în cartierul de dincolo de canal. Soarele abia apusese, luminile stradale se aprinseseră, iar Sabatul se încheiase, dar cartierul rămânea în continuare abandonat.

Începând să se îngrijoreze, căci cerul se întuneca și ora stingerii se apropia, a întrebat o trecătoare:

– Sabatul este motivul pentru care nimeni nu iese din Leopoldstadt?

Femeia, surprinsă, a privit dincolo de canal.

– Motivul este decretul Winterhilfe, desigur, a zis ea. Ah, sunteți străină, înțeleg. Este sâmbăta dinaintea Sfântului Nicolae. Nici un evreu nu are voie să iasă pe stradă, ca să ne putem bucura în liniște de Christkindlmarkt.

Truus s-a uitat peste umăr, ca și cum portarul de la hotel ar fi putut vedea la depărtare de cincisprezece cvartale, dincolo de curba pe care o făcea Ringstrasse, sau ca și cum Joop ar fi putut să vadă tocmai de la Amsterdam. Evreii din Viena erau consemnați în casele lor, copiilor li se interzicea să se întâlnească cu prietenii lor, să se joace leapșa în zăpada care începea să cadă? În acest caz, ar trebui să se oprească aici. Ar trebui să se întoarcă. Nu ar avea pe cine să întâlnească. Cum ar putea să îi întâlnească? Nu ar face decât să împrăștie spaimă bătând la uși pentru a întreba unde îi poate găsi pe liderii comunității.

Problemele pe care nu le anticipezi…

Totuşi, a traversat podul, cerul fiind acum la fel de întunecat ca apa. S-a strecurat dincolo de cordon, cu inima bubuindu-i în piept mai tare decât îi bătuse vreodată soţului ei, chiar şi atunci când făceau dragoste.

Ascuns în umbră

Stephan s-a sprijinit cu spatele de piatra rece a clădirii, ascunzându-se la umbra sa, privind în jur. Nu putea să o ajute pe Mutti, nu putea să aibă grijă de Walter dacă era arestat și trimis într-un lagăr de muncă. Iar evreilor le era interzis să iasă în seara aceasta.

Silueta era o femeie. S-a relaxat întru câtva când și-a dat seama. Ce făcea o femeie pe străzile din Leopoldstadt la ora aceea? O femeie bogată, după aparențe. Era greu să vadă prin întuneric, dar chiar și felul în care mergea sugera că era o femeie importantă.

A urmărit-o cum înaintează pe stradă, mergând încet acum, ca și cum era în așteptarea a ceva ce urma să se petreacă.

După o clipă, doi ofițeri SS au apărut în spatele ei, cerându-i să le explice ce treabă avea în acest cartier.

Stephan a profitat de neatenția lor pentru a se strecura pe ușa clădirii în care locuia mama sa. A traversat în grabă holul întunecat, încercând să nu se gândească la ce ar face el și Walter dacă ar muri și Mutti.

Celula

Truus a fost escortată prin intrarea de serviciu a hotelului Metropole şi apoi în închisoarea din subsolul hotelului, trecând pe lângă celulă după celulă de umbre tăcute. Chiar de voi umbla prin mijlocul umbrei morţii, nu mă voi teme de rele.[21] În spatele ei s-a închis o uşă şi, până să se dumirească, a rămas singură. Căci Tu cu mine eşti. Tu cu mine eşti.

A bătut la uşă.

Gardianul nici măcar nu a ridicat privirea din ziar.

– Gura! a strigat el.

– Scuzaţi-mă, a spus ea. Sunt convinsă că vreţi să vă purtaţi politicos cu mine. Trebuie să îmi daţi drumul de aici şi să mă duceţi înapoi la hotel.

Psalmul 22:4, Biblia, versiune de Bartolomeu Valeriu Anania, Editura Litera, pagina 932

Începe interogatoriul

– După cum am spus deja de douăzeci de ori la tot atâtea persoane, domnule, am venit de la Amsterdam într-o vizită, îi repeta Truus celui mai nou tânăr nazist care „i se alăturase“ în camera de interogatoriu pustie de la subsol, în care a fost adusă la aproximativ o oră după ce fusese dusă în celula ei.

Și-a împreunat încetișor degetele din piele galbenă ale mănușilor pentru a sublinia evidența: nu vedeți cât de bine sunt îmbrăcată? Simțea scaunul metalic tare sub șezut și mirosul pătrunzător de rufe murdare jilave. Uneltele de tortură așteptau sub forma curelelor militare late, din piele, de care cei care o interogau își țineau agățate degetele mari, cu catarame metalice mari cât niște farfurioare de ceai, cu svasticile și ornamentele în formă de vultur, care puteau scoate dinții unui om. Masă ai pregătit înainte-mi, de față cu cei ce mă necăjesc.[22] Și-a așezat mâinile înmănușate pe masă, între ea și cel care o interoga.

– Am sosit cu avionul astăzi, a zis.

Nu era o oarecare. Era o femeie creștină, din Olanda, care călătorise cu avionul. Oare călătorise vreunul dintre ei cu avionul?

Omul și-a plimbat privirile peste mâinile înmănușate și frumosul ei palton – care o apăra de frigul din încăpere. I-a întâlnit privirile și i le-a înfruntat, așteptând ca ea să întoarcă prima capul.

Când el s-a întors, în cele din urmă, către un alt soldat, a avut grijă să nu își trădeze triumful prin ochi sau prin ținută, sau chiar prin poziția mâinilor. Era avantajul ei faptul că era femeie. Care bărbat mândru acceptă că a fost învins de o femeie, chiar dacă așa s-a întâmplat?

I-a înfruntat din nou privirile.

– Asta, a zis el, nu explică de ce te plimbi prin ghetoul evreiesc la o oră când evreilor le este interzis să iasă din case.

Psalmul 22:5, Biblia, versiune de Bartolomeu Valeriu Anania, Editura Litera, pagina 932

Promisiunea

Stephan stătea așezat pe patul mamei sale, dându-i supă cu linguriţa în camera mică și afumată – o debara, mai degrabă, mai mică și mai întunecoasă și mai puțin aerisită decât cele în care i-ar fi cerut vreodată să locuiască până și celei mai umile dintre cameristele de la palat.

– Promite-mi că vei avea grijă de Walter, a zis Mutti slab. Că vei găsi o cale de a părăsi Austria și că îl vei lua cu tine.

– Îți promit, Mutti. Îți promit.

Era gata să îi promită orice, numai să nu mai vorbească, să își cruțe puterile.

– Și că vei rămâne mereu alături de el. Că o să îl ocrotești. Întotdeauna.

– Întotdeauna, Mutti. Promit. Acum mănâncă supa pe care ți-a adus-o Herr Perger, că altfel o să mă certe Žofie.

A inspirat aroma cartofilor și a mărarului din supă, încercând din răsputeri să își reprime dorința de a o mânca el însuși, și nereușind.

– Te iubesc, Stephan, a zis Mutti. Să nu te îndoiești niciodată de dragostea mea. Într-o bună zi totul se va sfârși, iar tu îți vei scrie piesele și nu cred că eu le voi vedea vreodată pe scenă, dar…

– Șșș… Odihnește-te, Mutti! Frau Isternitz va avea grijă de Walter în seara asta, cât timp te odihnești.

– Ascultă-mă, Stephan!

Vocea lui Mutti căpătase brusc o putere care l-a făcut să se bucure că refuzase o porție de supă pentru el, lăsându-i ei mai mult.

– Vei sta lângă Walter în întunericul unui teatru și, în timp ce se ridică cortina, îl vei lua pe Walter de mână și vei ști că sunt acolo, cu voi, și eu, și Papa vom fi

acolo.

Interogatoriul continuă

– De ce să cred că nu eşti evreică? a întrebat acest nou ofiţer – Huber era numele lui, iar prezenţa lui spunea că el este şeful.

Truus a răspuns politicoasă:

– Aţi putea să vă uitaţi la paşaportul meu. Aşa cum le-am spus colegilor dumneavoastră, acesta se găseşte la hotelul Bristol, unde m-am cazat.

Huber s-a încruntat auzind despre hotelul cel elegant. A cercetat-o pe Truus, care stătea încă dreaptă, în acelaşi scaun metalic incomod în care se aflase o noapte întreagă şi toată dimineaţa.

– De ce vă aflaţi aici de fapt, Frau Wijsmuller? a întrebat el. Ce scop v-a adus tocmai din Olanda?

– Repet, aşa cum le-am spus diverşilor dumneavoastră colegi, a răspuns Truus răbdătoare, am venit la Viena din partea Consiliului pentru Evreii din Germania. Am fost trimisă de Norman Bentwich din Anglia, pentru a mă întâlni în dimineaţa aceasta cu Obersturmführer Eichmann. Vă solicit insistent…

– O întâlnire cu Obersturmführer Eichmann? Huber s-a adresat oamenilor săi: Aşadar, nu este programată o asemenea întâlnire?

Cei care o interogau s-au uitat de la unul la altul.

– Cine a arestat-o pe femeia aceasta? a cerut Huber să afle.

Nimeni nu a recunoscut că el ar fi făcut-o, deşi ofiţerii care o arestaseră se mândreau cu fapta lor cu numai câteva minute înainte.

– Nu s-a gândit nimeni să verifice dacă întâlnirea aceasta urmează să aibă loc?

– Să îl deranjăm pe Obersturmführer Eichmann în mijlocul nopţii? a întrebat primul dintre cei care o interogaseră pe Truus.

– L-ai fi putut suna pe ataşatul lui, tâmpitule.

Huber s-a întors pe călcâie şi a părăsit micuţa cameră, cu cel care o interogase pe urmele sale, ca un câine care a murdărit covorul. Ceilalţi au plecat şi ei, lăsând-o pe Truus singură în cameră.

A rămas nemişcată, în afară de o scurtă privire aruncată spre ceas. Ea aproape dimineaţă. Joop urma să se trezească în curând şi să se îmbrace, apoi să îşi taie o felie din hagelslag-ul pe care i-l făcuse înainte de plecare şi să se aşeze la masa îngustă. În micul lor apartament de dincolo de canal, Klara Van Lange şi soţul ei vor lua în curând micul dejun, făcând planuri pentru copilul pe care îl aşteptau. Klara nu va uita să îi ducă lui Joop ceva pentru cină. Îi promisese, iar Klara Van Lange îşi respecta întotdeauna cuvântul dat.

Huber şi oamenii lui au reapărut în cele din urmă.

– Frau Wijsmuller, a zis el, mă tem că ataşatul lui Herr Eichmann afirmă că întâlnirea dumitale nu apare în calendarul domnului Obersturmführer.

– Nu? a zis Truus. Presupun că domnul ataşat este foarte convins că nu a făcut nici o greşeală, desigur. Înţeleg că Herr Eichmann nu are obiceiul de a-i ierta pe cei care îi încalcă hotărârile. Apoi mai este şi chestiunea presei străine.

– A presei străine?

– Ar fi păcat ca presa străină să pună mâna pe povestea unei respectabile femei din Olanda, venită de Sfântul Nicolae ca să aducă Obersturmführerului Eichmann salutări din Marea Britanie şi Ţările de Jos, ca să se trezească deodată că îşi petrece noaptea într-o închisoare rece şi neprimitoare.

Da, mare păcat.

După ce i-a dat lui Huber destul timp să rumege posibilitatea unei greşeli acolo unde nu era nici una, ca şi pericolul real al ştirilor negative, Truus a continuat:

– Poate doriţi să verificaţi întrebându-l pe Herr Eichmann? Sau să îl sun eu şi să îl trezesc?

Huber i-a cerut lui Truus permisiunea să iasă şi s-a consultat în şoaptă cu oamenii lui. Când s-au întors, soldaţii care o arestaseră s-au înclinat în faţa ei, cu

un respect pe care nu i-l arătaseră până atunci.

– Vă rog să îi iertați pe acești băieți pentru greșeala făcută, Frau Wijsmuller, a zis Huber. Personal o să mă ocup să fie rectificată eroarea din calendar, pentru a include întâlnirea dumneavoastră cu Herr Eichmann. Iar acum vă rog să îmi permiteți să trimit un ofițer care să vă escorteze în siguranță până la hotel.

Iar acum, fusta

Truus aştepta în picioare, privind în tăcere, în vreme ce Eichmann scria la biroul său din Palatul Rothschild, o încăpere care trebuie să fi servit odată drept salon pentru primirea oaspeţilor, date fiind dimensiunea sa, ferestrele care se ridicau din podea până în tavan, sculpturile şi picturile sale. Bărbatul nu îi răspunsese la salut, nici când sosirea femeii fusese anunţată de secretarul său. În schimb, câinele care stătea în dreptul biroului nu îşi luase privirile de la ea, aşa cum nici ea nu îşi dezlipise privirile de la stăpânul lui.

Într-un final, Eichmann a ridicat ochii, enervat.

– Obersturmführer Eichmann, mă numesc Geertruida Wijsmuller. Am venit cu o urgenţă…

– Nu sunt obişnuit să fac afaceri cu femei.

– Îmi pare foarte rău că am fost nevoită să îmi las soţul acasă, spuse cu o urmă de regret în voce.

Eichmann şi-a întors atenţia la documentele lui, spunând:

– Puteţi pleca.

Truus a luat loc, urechile câinelui ciulindu-se alarmate în ciuda mişcărilor ei atente, atât din pricina câinelui, cât şi pentru a încerca să îşi ţină genunchii acoperiţi. Oare ce fusese în mintea lui Joop, de îi înlocuise fusta perfect respectabilă cu această fustă la modă, scurtă? De parcă pulpele ei s-ar putea dovedi la fel de utile ca ale Klarei Van Lange.

Eichmann, fără să o mai privească, a zis:

– V-am dat permisiunea să plecaţi. Nu este un privilegiu pe care îl acord oricui.

– Sunt sigură că nu v-ar deranja să ascultaţi ce am de spus, a zis ea. Am făcut o călătorie lungă ca să vorbesc cu dumneavoastră, ca să aranjez emigrarea în

Marea Britanie a unui număr de copii din Austria.

– Sunt copiii dumitale? a întrebat el, de data aceasta privind-o.

– Sunt copii pe care Marea Britanie i-ar…

– Nu sunt copiii dumitale?

– Dumnezeu nu m-a binecuvântat cu…

– Îmi veți explica, nu mă îndoiesc, de ce o femeie respectabilă din Olanda se deranjează să vină tocmai la Viena să aranjeze totul ca niște copii care nici măcar nu sunt copiii ei să călătorească spre o țară care nu este….

– Uneori apreciem cel mai mult tocmai ceea ce nu avem, Obersturmführer Eichmann.

Câinele a înaintat puțin auzind întreruperea, cuvintele pe care nu le gândise până ce le-a rostit, și totuși erau adevărate.

– Sunt convins că aveți multă experiență la ajutorarea plevei societății, a zis Eichmann.

Încercând să își tempereze furia amestecată cu durerea pentru a crea ceva exploziv, Truus a spus:

– Familia mea i-a ajutat pe ceilalți de când mă știu. Am primit refugiați în casa noastră în timpul Marelui Război, copii care acum trebuie să fie de vârsta dumitale. Poate ați fost și dumneavoastră protejat la fel ca ei?

– În acest caz, știți că este nevoie de anumite documente ca să vă duceți planul la îndeplinire. Le-ați adus ca să le analizăm?

– Am primit o promisiune de la guvernul britanic că vor elibera…

– Nu aveți nimic la mână? Și câți copii intenționați să luați?

– Oricâți ne veți permite.

– Frau Wijsmuller, fiți bună și dați-mi voie să vă văd mâinile, a zis Eichmann afabil.

– Mâinile mele?

– Scoateți mănușile, ca să le văd bine.

Mâinile, unealta supremă a lui Aristotel. El îmi stă de-a dreapta, ca eu să nu mă clatin.[23]

A ezitat, dar și-a desfăcut nasturele din perlă de la mănușa stângă și a lărgit manșeta festonată, cu margini negre, delicate, apoi pielea franțuzească, de un galben cremos. Și-a scos apărătoarea moale a mâinilor, lăsând la vedere încheietura brăzdată de vene albăstrii, palma dreaptă, puternică și degetele la fel de pistruiate și satinate ca pielea de pe dosul mâinilor.

Eichmann i-a făcut semn din cap să își scoată și cealaltă mănușă, iar ea a făcut întocmai, spunându-și în minte: Binecuvântat este Domnul, Dumnezeul meu, Cel ce-mi învață mâinile pentru luptă și degetele pentru război…[24]

– Și pantofii, a spus Eichmann.

– Obersturmführer, nu înțeleg…

– O evreică se cunoaște după forma picioarelor.

Lui Truus nu îi stătea în fire să își dezvelească labele picioarelor în fața nimănui, în afară de Joop. Dar nici pulpele nu îi stătea în fire să și le arate. Și-a scos mai întâi un pantof, apoi pe celălalt, rămânând acoperită numai de ciorapii ei noi de iarnă, de un bej luminos.

– Acum fă câțiva pași, a zis Eichmann.

Se întreba cum de lăsase ca lucrurile să meargă atât de departe, un pas după altul, în timp ce străbătea încet întreaga lungime a camerei și înapoi. De vină era probabil fusta. Dacă fusta în care călătorise nu ar fi fost murdară după ce o purtase nu doar toată noaptea în avioanele cu care venise spre Viena, ci și în a doua noapte, în celulă și în timpul oribilului interogatoriu, poate ar fi îmbrăcat-o din nou în dimineața aceasta, iar lui Joop i-ar fi servit o minciună nevinovată. Dar îi fusese întărită încrederea în sine la gândul că Joop o credea încă o femeie în stare să zăpăcească un bărbat printr-o fustă scurtă, care îi lăsa la vedere pulpele.

Eichamnn a zis:

– Iar acum ridică-ţi fusta peste genunchi.

Truus a aruncat o privire câinelui, amintindu-şi de cuvintele lui Joop, că trebuie să aibă încredere în el în privinţa fustei. A adunat laolaltă încrederea lui Joop şi demnitatea ei şi şi-a ridicat fusta.

– Incredibil, a zis Eichmann. O femeie atât de pură şi totuşi atât de nebună.

S-a uitat spre câine, a cărui expresie sugera că era de acord cu ea: Incredibil. Un bărbat atât de nebun şi de impur.

Eichmann a strigat în direcţia uşii deschise:

– Să intre evreul Desider Friedmann.

A intrat un bărbat cu ochi mari şi o mustaţă sănătoasă pe o faţă mică, învârtind între degete borurile îndoite ale pălăriei negre, de fetru, şi urmărind din priviri câinele. Era, după cum aflase Truus de la Norman Bentwich, unul dintre şefii Kultusgemeinde, organizaţia comunităţii evreieşti, care urma să ajute la selectarea copiilor, dacă Eichmann putea fi convins să le dea voie să plece.

– Friedmann, i-a spus Eichmann, o cunoşti pe Frau Wijsmuller?

După o scurtă privire neliniştită spre Truus, Friedmann a clătinat din cap.

– Şi cu toate acestea, se întâmplă să te afli în biroul meu în dimineaţa aceasta, tocmai când a sosit dumneaei.

Friedmann nu a făcut decât să îşi mute privirile de la câine la Eichmann.

– Frau Wijsmuller pare să fie o olandeză perfect normală. Vine să îi ducă pe unii dintre micuţii voştri evrei în Marea Britanie. Dar nu aduce nici un fel de documente care să arate că această propunere este una bine chibzuită.

Eichmann a întins o mână şi a mângâiat capul câinelui, urechile lui ascuţite şi botul ascuţit. Dinţi la fel de ascuţiţi, Truus era convinsă, deşi încă nu îi văzuse.

– Ce ar fi să facem o mică glumă, Friedmann? a continuat Eichmann. Până

sâmbătă, vei avea grijă să fie gata de călătoria în Anglia șase sute de copii.

– Șase sute. Friedmann mai că s-a înecat cu numărul. Șase sute. Vă mulțumesc, Obersturmführer.

– Dacă ai șase sute până sâmbătă, a zis Eichmann, Frau Wijsmuller îi poate lua. Nici unul mai puțin.

– Domnule, eu…, s-a bâlbâit Friedmann.

– Iar Frau Wijsmuller trebuie să îi preia chiar ea, a continuat Eichmann. Va rămâne aici, cu noi, la Viena, ca să îi ia personal.

Friedmann, înspăimântat peste poate, a reușit să rostească:

– Dar nu este posibil în atât de puține zile…

– Vă mulțumesc, Obersturmführer, l-a întrerupt Truus, rămasă în picioare în ciorapi, cu mănușile galbene în mână. Iar după primii șase sute?

Eichmann a râs – râsul emfatic și răutăcios al celui obișnuit să i se refuze ceea ce dorește, dar vrând ca lumea să creadă contrariul.

– După primii șase sute – dar nu mai puțini, nu cinci sute nouăzeci și nouă –, pura și nebuna mea Frau Wijsmuller? Privirile lui i-au scrutat fața și mâinile goale, pulpele și picioarele desculțe. Dacă ai aranjat ca Viena să scape de șase sute, poate că voi fi fericit să îți încredințez îndepărtarea tuturor evreilor noștri. Sau poate că nu. Acum poți pleca.

Pe când Desider Friedmann se repezea spre ușă, Truus și-a reluat locul pe scaun, de cealaltă parte a biroului lui Eichmann. Cu încetineală voită, și-a pus pantofii și le-a legat șireturile. La fel de încet, și-a tras pe mână o mănușă galbenă, încheind cu grijă nasturele din perlă peste manșeta festonată, apoi și-a pus cealaltă mănușă, ignorând în tot acest timp privirea perplexă a câinelui.

S-a ridicat cu ușurință și s-a îndreptat spre ușa prin care dispăruse deja Herr Friedmann.

– O valiză de fiecare, a strigat Eichmann în urma ei.

S-a răsucit către el. Se întorsese la scrisul lui, nemaiacordându-i atenţie, sau prefăcându-se că nu îi mai acordă atenţie.

– Fără multe lucruri, a zis fără să ridice privirile. Nu mai mult de zece mărci pentru fiecare copil.

A rămas în aşteptare, până ce într-un final a catadicsit să o privească.

– Dacă vă veţi afla vreodată la Amsterdam, Herr Eichmann, a zis ea, veniţi să bem o cafea împreună.

Psalmul 15:5, Biblia, versiune de Bartolomeu Valeriu Anania, Editura Litera, pagina 923

Psalmul 143:1, Biblia, versiune de Bartolomeu Valeriu Anania, Editura Litera, pagina 1071

Cine râde la urmă

În timp ce părăsea extravagantul palat împreună cu Friedmann, care o aşteptase în faţa biroului lui Eichmann, Truus începuse deja să facă o listă în minte. Venise la Viena pentru a aranja transportul copiilor, dar nu în ideea că îi va lua imediat, de una sigură. A aşteptat însă să vorbească mai întâi Friedmann. El ştia atât de multe despre aptitudinile acestui om ticălos, iar ea atât de puţine. Şi îi părea rău că îl întrerupsese în faţa lui Eichmann, deşi nu o regreta. Uneori o slăbiciune poate fi un atu.

Friedmann a vorbit numai după ce au străbătut aleea în formă de U, au ajuns în stradă şi au cotit pe Ringstrasse, când palatul nu se mai afla în raza lor vizuală.

– Nu este posibil să aranjez atât de repede plecarea a şase sute de copii din Viena, a zis el, şi cu atât mai puţin găzduirea lor în Anglia.

Truus a aşteptat trecerea unui troleu – un troleu în care acestui evreu îi era probabil interzis să mai urce.

– Herr Friedmann, a zis ea când huruitul s-a diminuat, dumneata şi cu mine vom râde la urmă de „mica glumă“ a lui Eichmann, deşi va trebui să fim foarte precauţi, desigur.

A traversat strada cu un pas energic acum, cu Friedmann alături.

– Marea Britanie nu va solicita vize sau documente de călătorie eliberate de autorităţile germane, a explicat ea. Home Office-ul va cere numai documente de identitate alcătuite din două părţi, colorate diferit şi preştampilate, care vor servi drept permise de călătorie. O parte a fiecărui document va fi reţinută la Home Office, cealaltă urmând să îl însoţească pe copil, la care se ataşează datele personale şi fotografia. Nu trebuie să depunem decât o listă nominală pentru obţinerea unei vize de grup.

Forma unui picior

Truus şi-a scos în grabă paltonul şi l-a agăţat în dulapul din camera de hotel, aşteptând ca operatoarea să plaseze apelul şi gândindu-se fără voia ei la forma mâinilor, a genunchilor şi picioarelor elegantei Helen Bentwich. Când a sunat telefonul, a ridicat receptorul cu mâna înmănuşată, ezitând să îşi dezvelească degetele chiar dacă Eichmann se afla acum la distanţă de jumătate de oraş.
A mulţumit operatoarei şi i-a explicat propunerea primită lui Helen, care a ascultat-o într-o tăcere neîntreruptă. Numai când Truus a terminat ce avea de zis, Helen a întrebat-o:

– Tu eşti bine, Truus?

– Şase sute de copii pot pleca din Viena până sâmbătă. Vei putea fi gata când vor sosi?

– Te asigur, a zis Helen, că, dacă aceşti copii ar bate la uşa Marii Britanii în această clipă, aş scoate uşa din ţâţâni, dacă ar fi nevoie.

Truus a plasat un al doilea apel. Aşteptând ca operatoarea să sune înapoi, a privit afară, dincolo de uşile balconului. Jos, pe Ringstrasse, mărşăluia un melanj de trupe militare şi oameni ieşiţi la plimbarea de duminică.

– Am nevoie de ajutorul tău pentru a aranja transportul a şase sute de copii până sâmbătă, i-a explicat ea lui Joop. Bună.

– În mai puţin de o săptămână, Truus? Dar…

– Doar atât timp mi s-a dat.

– Un tren întreg şi două feriboturi? Nu poţi urca şase sute de oameni pe un singur feribot.

– Copii, Joop.

– Nu poţi urca şase sute de copii pe un singur feribot.

– Două feriboturi, atunci.

– Șase sute de copii și însoțitorii lor? Nu poți trece atâția copii peste graniță de una singură, și cu atât mai puțin să îi duci în Anglia.

– Li se va permite unor adulți din Viena să-i însoțească pe copii.

– Și dacă nu…

– Adulții au familii aici, a zis Truus. Știu că dacă cineva nu se întoarce, nu doar că nu li se va mai permite altor copii să plece, dar vor fi în pericol și familiile lor.

– Dar individul acesta, Eichmann, nu poate să te oblige să respecți un termen atât de strâns. Și tu ai putere de negociere, Truus: îi oferi un loc unde să trimită pe câțiva dintre evreii lui.

– Joop, eu pot pregăti copiii de plecare de îndată ce ni se pune la dispoziție transportul. Asta pot face. Dar omul acesta este…. Își păstrează puterea prin intimidare. Îi pasă de puterea pe care o are mai mult decât de orice altceva. Nu mă îndoiesc că dacă întârziem un minut sau avem un copil mai puțin, va anula transportul. Fără îndoială, amenințarea aceasta i-a făcut o plăcere bolnavă, dar acum, că a rostit-o, puterea lui depinde de ducerea ei la îndeplinire.

După ce au închis, Truus a intrat în baie și, cu mâna înmănușată, a întors robinetul căzii. A urmărit cum șuvoiul de apă umple cada. Abia când cada s-a umplut a închis robinetul și s-a întors în dormitor, unde a început să se dezbrace.

Fără să își dea jos mănușa, și-a dezlegat șireturile pantofilor și i-a scos, așezându-i deoparte. Și-a desprins un ciorap bej, l-a rulat în josul coapsei, peste genunchi, peste gambă și călcâi, apoi l-a scos peste laba piciorului. L-a împăturit cu grijă și l-a așezat pe micul birou de scris din camera de hotel. A făcut la fel cu celălalt ciorap, cu bluza, cu fusta mai scurtă pe care i-o cumpărase Joop și pe care Eichmann o silise să o ridice, și chiar cu batista, netezind cu grijă țesătura înainte de a le adăuga una câte una la mormanul ordonat de pe birou. Și-a scos sutienul și corsetul, dar le-a pus deoparte, alături de pantofi. Avea un sigur sutien și un singur corset. Ultimul obiect de care s-a dezbrăcat au fost chiloții, a întins bine bumbacul și i-a împăturit, apoi i-a așezat deasupra celorlalte. Cu aceeași grijă, a pus teancul de haine în coșul de gunoi din dreptul biroului.

Abia atunci și-a scos mănușile galbene de pe mâini și le-a așezat alături de

corset. Dezbrăcată complet, cu excepția celor două inele, s-a întors în baie și a urcat în cadă.

O distracție

Otto a scuturat firele de păr tăiat de pe umerii ofițerului SS în timp ce omul vorbea:

– Este o glumă, desigur. Obersturmführer Eichmann ne oferă tuturor o distracție: evrei puși pe goană! Ce bine ar fi dacă nebuna asta ar lua și părinții evrei.

Otto a chicotit fals, în timp ce îndepărta pelerina. Nu aveai nimic de câștigat dacă îi contraziceai pe oamenii aceștia.

– Trebuie să îmi spuneți unde se va petrece totul, ca să râd și eu, a zis el.

– Pe Seitenstettengasse. Sinagoga unde a trebuit să fie stins focul, cea ascunsă printre alte clădiri care ar fi putut arde odată cu ea.

De îndată ce a plecat clientul, Otto a întors semnul de pe ușă, lăsând la vedere „Închis“, și a ridicat telefonul.

O femeie din Amsterdam

Otto a intrat fără tragere de inimă în cămăruța întunecată. Frau Neuman era așezată în scaunul ei, slabă, palidă și fragilă ca sculpturile în zahăr din vitrina cafenelei, care păreau gata să se prăbușească la prima răsuflare, și totuși rămâneau în picioare. Walter îi citea o carte iepurașului de pluș, a cărui hăinuță albastră era strâmbă – era atât de mic, dar știa să citească deja. Camera dădea pe afară de piese de mobilier, dar patul era făcut cu grijă, într-o încercare de păstrare a demnității. Probabil micuțul Walter îl aranjase, a presupus Otto. Micul Walter care avea grijă de mama sa, deși aici, cel puțin, aveau ajutor din partea vecinilor.

– Frau Neuman, a zis Otto, am auzit că aici, în Viena, cineva – o femeie din Amsterdam, cred – organizează o acțiune de… de a plasa copii evrei la familii din Anglia, unde pot merge la școală și pot… pot locui în siguranță până se termină această perioadă îngrozitoare. M-am gândit la Stephan și la Walter. M-am gândit că, dacă îmi permiteți, îi pot duce să se înscrie pe listă. Ei…

– Dumnezeu te-a trimis, Herr Perger, l-a întrerupt Frau Neuman, uimindu-l pe Otto cu ușurința cu care a fost de acord să o despartă de fiii ei pentru tot restul vieții, căci sigur știa ce urmează. Petrecuse tot drumul cu tramvaiul de la Burgtheater până aici punându-și în ordine argumentele, căutând cuvinte care să fie blânde, dar și convingătoare.

– Dar trebuie să îl găsiți pe Stephan, a continuat ea. Nu este…

– Da, a încuviințat Otto. M-am gândit să îl iau pe Walter…

– Fără Stephan?

În ochii înfundați în orbite ai femeii se adunau lacrimi și nu își găsea cuvintele, și nu doar din cauza bolii.

– Dar, desigur, un copil în siguranță ar fi mai bine decât…

– Žofie-Helene îl va găsi pe Stephan, vă promit, Frau Neuman. Am sunat-o de îndată ce am aflat despre această acțiune. Ea și Johanna sunt deja la rând și țin locul pentru băieți. Îl voi găsi pe Stephan și voi aranja ca băieții dumitale să fie trimiși împreună, ca să poată avea grijă de Walter. Dar acum trebuie să plecăm.

– Walter, a zis mama băiatul fără urmă de ezitare, cu o putere reînnoită care l-a surprins pe Otto, ia-ți valiza.

Walter a pus iepurașul de pluș în brațele mamei sale și i-a înconjurat gâtul cu brațele.

– Cred că nu este vorba decât de înscriere pe listă, a zis Otto. O voi trimite pe Žofie-Helene după valiza lui Walter dacă este mai mult de atât, dar sunt sigur că astăzi nu se face decât înscrierea.

Sărmana femeie a luat brațele lui Walter din jurul gâtului ei și l-a sărutat cu disperare.

– Trebuie să mergi cu Herr Perger, i-a spus ea băiatului. Fii un băiat cuminte și du-te. Fă exact cum îți spune.

– Peter rămâne să aibă grijă de tine, Mutti, a zis Walter.

Orice copil care se află în pericol

Otto a privit coada lungă. Nu puteau fi deja șase sute, nu? Nu, dacă excludeai adulții, nu credea să fie șase sute.

– Iată-le, Walter! a zis el, remarcând-o pe Žofie-Helene, stând în picioare, cu Johanna în brațe.

Walter a ridicat privirile către el, mut. Băiatul nu rostise nici un cuvânt de când părăsiseră micul apartament. Era atât de mic. Cum să își imagineze ce aveau de gând cu el?

Otto l-a condus pe băiat către nepoatele sale, Johanna spunând când au ajuns lângă ele:

– Žozo, îmi este frig.

Žofie-Helene a strâns-o în brațe ca să o încălzească.

– Nu este nimic, micuța mea mausebär. Te încălzesc eu. Am eu grijă de tine.

O femeie care se afla în fața lor la rând – o mamă izbitor de tânără, cu ochi liliachii, sprâncene perfecte și clavicule delicate și cu un prunc în brațe – a spus:

– Ce soră bună ești!

Oare mama aceasta chiar avea de gând să își trimită copilul tocmai în Anglia? Era împreună cu o femeie mai în vârstă, a cărei nepoată, o roșcată micuță cu ochiul stâng afectat de strabism, se agăța de fustele ei.

– Este obligatoriu să fie aici copiii pentru a fi înscriși pe lista de transport? le-a întrebat Otto în timp ce o lua pe Johanna din brațele lui Žofie.

– De ce ne urmărește femeia aceea? a întrebat Žofie-Helene.

Cu toții s-au uitat în aceeași direcție simultan – bunica și roșcata sașie și mama

frumoasă cu bebelușul în brațe, ba chiar și Otto, de parcă vorbele lui Žofie le ascuțise senzația că sunt urmăriți.

O femeie palidă, cu înfățișare străină, stătea deoparte, la oarecare depărtare de coada formată, părând să aparțină locului și totuși nu – o femeie cu bărbie puternică, nas și frunte zdravene, și o gură atât de mare, încât ar fi părut cruntă dacă nu ar fi fost îndulcită de ochii cenușii, blânzi. Și-a trecut greutatea de pe un picior pe altul, remarcând tulburarea de pe chipurile celor care îi întorceau privirile, apoi a ridicat o mână îmbrăcată într-o mănușă galbenă în chip de salut și și-a continuat drumul spre clădire, mergând cu pași mari și siguri, de parcă sinagoga ar fi fost proprietatea ei.

– Este obligatoriu, a zis bunica, iar la expresia uimită de pe chipul lui Otto, a repetat: copiii trebuie să fie aici pentru a fi puși pe lista de transport. Li se fac poze și îi examinează un doctor.

– Žofie, trebuie să îl găsești pe Stephan, a zis Otto. Convinge-l să vină aici, să stea la rând. Walter cu mine și Johanna îi vom ține locul, dar tu dă fuga și găsește-l dacă poți. I-am spus mamei lor că îi înscriu pe amândoi. Asta facem aici. Se fac pregătiri pentru copiii evrei, să fie duși la adăpost, în Anglia.

– Și alții, a zis mama cea frumoasă.

– În alte locuri decât Anglia? a întrebat Otto.

– Alți copii. Nu doar evrei.

Otto a pus o mână pe umărul lui Žofie înainte ca fata să o ia la fugă, spunându-le femeilor:

– Acceptă și ne-evrei?

– Copiii de comuniști și pe cei ai oponenților politici.

– Credeți că le-ar lua pe nepoatele mele? Mama lor a fost arestată pentru publicarea unui ziar cu atitudine critică la adresa Reichului.

Femeile l-au cercetat cu priviri sceptice.

– Žofie-Helene a noastră este un geniu matematic, a zis el. A primit lecții la

universitate de când avea nouă ani. De la profesorul Kurt Gödel, care este foarte vestit. Ar putea studia în Anglia.

– Nu pe noi trebuie să ne convingeţi, a zis bunica.

– Orice copil aflat în primejdie, a zis mama cu ochii liliachii. Aşa a spus Herr Friedmann. Trebuie să fie sănătoşi, asta-i tot. Sănătoşi şi să nu fi împlinit optsprezece ani.

Otto s-a luptat cu propria conştiinţă şi a pierdut repede.

– Žofie-Helene, trebuie să stai aici, a zis el.

– Mă întorc, Grandpapa. Nu îmi voi rata rândul, promit. Dacă nu dau repede de Stephan, mă întorc.

Deja se îndepărta în fugă, lăsându-l pe Otto să strige după ea, sfâşiat între dorinţa de a o opri de teamă că ar putea păţi ceva şi înţelegerea faptului că, dacă i se întâmpla ceva rău tânărului Stephan, nu şi-o va putea ierta niciodată.

– Mi-e frig, Grandpapa, a zis Johanna.

Otto a tras copilul mai aproape, deşi era înfrigurat şi el acum. Înfrigurat de alegerea pe care o avea de făcut, alegerea pe care Frau Neuman o înfruntase cu atâta curaj. Le putea trimite pe nepoatele sale într-o ţară străină, a cărei limbă nu o vorbeau? Iar dacă o făcea, le va mai vedea vreodată? Îl va ierta Käthe vreodată, sau şi ea ar vrea să le trimită departe de Austria?

Walter i-a întins fularul său Johannei.

– Poţi să foloseşti fularul meu, a zis el. Mie nu îmi este foarte frig.

Dumnezeul nostru diferit

Truus a intrat în sinagoga principală de pe Seitenstettengasse, unde coada lungă de afară continua în jurul încăperii principale în formă de scoică, afectate de foc, și șerpuia în sus pe scări, către galeria femeilor, care supraviețuise nopții de incendiere a sinagogilor. Acolo, sus, l-a găsit pe Herr Friedmann, care organiza voluntarii așezați la mesele pliante și pe alții care aveau în mână mape și trimiteau copiii într-o parte sau alta. O adolescentă a dispărut în spatele unei cortine pentru examenul medical. Un băiat poza pentru o fotografie. Herr Friedmann a condus-o pe Truus într-un colț ferit, de unde putea vedea șirul de oameni.

– Cum de ați dat de veste atât de repede? a întrebat ea.

– Atât de mulți dintre noi sunt consemnați în același cartier, a zis Herr Friedmann. Miracolul este că părinții și-au spus unii altora. Problema nu va fi să găsim destui copii, ci că vor fi prea multe cereri.

– Iar examinarea medicală? a întrebat Truus. Trebuie să dăm asigurări britanicilor că sunt sănătoși copiii – cu adevărat sănătoși. Orice probleme apărute cu acest prim transport va periclita încercările viitoare…

– Cât se poate de sănătoși pentru niște copii subnutriți, a întrerupt-o Herr Friedmann. Doctorii noștri se asigură de asta. Norocul nostru este că doctorii evrei au fost privați de mijloacele de a-și câștiga existența în Viena nazistă și sunt liberi să vină aici de îndată ce sunt chemați, așa cum au și făcut.

– În mod evident, nu va fi greu să îi adunăm pe cei șase sute, a zis Truus. Problema va fi să îi alegem pe cei care vor pleca. Putem evalua care dintre ei se află în pericol mai mare și pe aceștia să îi luăm cu primul transport?

– Într-un adevărat pericol se află băieții mai mari, a zis Herr Friedmann. Cei din lagărele de muncă, pentru care stau la coadă mamele.

Băieții mai mari vor fi cel mai greu de plasat în Marea Britanie. Familiile vor

dori să ia acasă bebeluși, dar nu se putea organiza un transport de copii mici într-un timp atât de scurt, cu atât de puțini adulți însoțitori.

– Putem evalua starea de sănătate a băieților în lagăre și să le facem fotografii? a întrebat ea.

Desider Friedmann a recunoscut că nu se poate.

– În acest caz, ne-am întors de unde am plecat: copiii de aici, între patru și șaptesprezece ani, a zis Truus.

Cei mai drăguți și mai mici, și-a spus ea în gând, dar nu a rostit cuvintele. Copilași drăguți, pe care părinții din Anglia să și-i imagineze ca fiind ai lor.

– Să ne asigurăm că luăm destule fete mai mari, care să aibă grijă de cei mici în tren. Fetele mai mari vor fi relativ ușor de plasat. Pot lucra neoficial pe post de ajutoare în gospodărie când ajung în Anglia.

– Copiii aceștia nu sunt destinați să devină servitori, Frau Wijsmuller, a spus Friedmann.

Chipurile mamelor din toată camera s-au umplut de groază și speranță. Oricare dintre ele ar fi fost fericită să lucreze ca servitoare în Anglia, ca să fie aproape de copilul ei. Servitoare neoficiale. Ideea nu îi aparținuse lui Truus.

– Herr Friedmann, trebuie să dăm dovadă de spirit practic, a zis ea. Primii copii trebuie plasați repede.

– Mi s-a spus că sunt tabere de vacanță…

– Dacă se umplu taberele, britanicii vor ezita să accepte alți copii fără case deja pregătite să îi primească.

O altă idee care nu îi aparținea. Dar Norman și Helen Bentwich aveau dreptate: cine era ea să pună sub semnul întrebării generozitatea Marii Britanii de a-i primi pe acești copii în condițiile puse de ei? Propria ei țară refuza să le ofere altceva decât trecere liberă cu trenul de la granița cu Germania către feriboturile de la Hoek van Holland.

– Iar găsirea de case ia mai mult timp decât avem la dispoziție, a zis ea. Ei bine,

am putea menționa educația frumoasă a copiilor și nivelul lor de engleză? Copiii care vorbesc limba engleză vor fi mai ușor de plasat, iar manierele frumoase le vor fi de mare ajutor. Am putea chiar să îi învățăm câteva expresii în engleză și să îi alegem pe cei care învață mai repede.

– Nu avem timp decât până sâmbătă, a zis Herr Friedmann.

– Da, desigur, a spus Truus. Sunt atâtea de făcut și atât de mulți copii de luat.

– Cred că la coadă sunt deja mai mult de șase sute de copii, a zis Herr Friedmann, iar noi trebuie să decidem cine scapă de aici? Trebuie să ne jucăm de-a Dumnezeu?

Rândul lung șerpuia în jurul galeriei femeilor, în sala principală de jos, devastată de incendiu, și apoi ieșea în stradă – atât de mulți părinți care așteptau răbdători pentru șansa de a-și trimite copiii către un tărâm unde nu cunoșteau pe nimeni, cu obiceiuri pe care nu le înțelegeau și o limbă pe care nu o vorbeau. Tineri adorabili care vor fi ușor de plasat, unii dintre ei, dar și băieți neascultători și fete ca micuța roșcată cu ochi sașii pe care Truus o văzuse afară. Nu ar fi trebuit să se holbeze la fată, dar o duruse sufletul când și-o imaginase aliniată într-un șir din care urmau să o aleagă sau nu potențiali părinți.

I-a răspuns lui Herr Friedmann:

– „Cine a cunoscut gândul Domnului, ca să-L învețe pe El?“[25]

A dat să zică „Corinteni“, dar era Noul Testament, cuvântul Dumnezeului ei, nu al lui. A spus în schimb numai:

– Cine suntem noi, Herr Friedmann, să punem la îndoială ordinea în care Dumnezeu îi aduce pe copii la noi?

1 Corinteni 2:16, Biblia, versiune de Bartolomeu Valeriu Anania, Editura Litera, pagina 2437

Poteca din hârtie

Ajunsă în depozitul de cacao, Žofie-Helene a luat o foaie de la mijlocul mapei și a rupt-o în bucăți, lucrând în grabă la lumina slabă a lanternei din depozit, știind că în orice moment un angajat al Fabricii de ciocolată Neuman ar putea coborî scara și să o surprindă acolo. A scris pe o bucățică de hârtie Vino la sinagoga din spatele Sfântului Rupert acum! Stăm la rând pentru un bilet de tren spre Anglia cu W…

A tăiat W-ul și a scris fratele tău.

A repetat mesajul pe alte bucățele, apoi le-a băgat în buzunar și a atârnat mapa cu clips la locul ei. A luat cu ea lanterna când a intrat sub scară și a coborât treptele metalice spre pivnița inferioară, unde a împăturit unul dintre bilețele în două și l-a așezat în echilibru pe una dintre trepte.

Înapoi în tunel, a introdus unul dintre bilețele în capacul octogonal al gurii de canal de la capătul scărilor în spirală. S-a grăbit să traverseze tunelul spre cripta de sub Catedrala Sfântul Ștefan pentru a lăsa un bilet acolo. Unul la mănăstire. La Școala talmudică. Ce alte locuri îi mai arătase Stephan?

Ținând încă în mână ultimul bilețel, s-a grăbit să se întoarcă pentru a vedea unde ajunsese bunicul care aștepta la coadă. Avea încă destul timp.

A scos din nou lanterna din buzunarul paltonului și s-a grăbit să o apuce în cealaltă direcție, spre ieșirea din capătul opus al tunelului față de Leopoldstadt, în apropiere de apartamentul unde locuia acum mama lui Stephan.

Numere binare

Žofie-Helene s-a grăbit către primele persoane aflate la coada de la sinagogă, unde Grandpapa aştepta cu Johanna şi Walter în spatele mamei cu ochii liliachii, cu pruncul în braţe, şi a bunicii cu fetiţa roşcată.

– Ah, Žofie-Helene! a exclamat Grandpapa.

Toţi oamenii de la coadă au întors capetele. Žofie se aştepta ca bunica să îl şuşuie pe Grandpapa, aşa cum o şuşuise pe copila roşcată de atâtea ori. Chiar şi personalul de la mesele de înregistrare şi oamenii cu mapele cu clips s-au încruntat la auzul exclamaţiei lui Grandpapa.

Când bunica a fost chemată la una dintre mesele de înregistrare, Grandpapa a coborât-o din braţe pe Johanna, a scos o batistă şi a frecat obrazul lui Žofie. Mama cu ochii ca florile de liliac a fost chemată şi ea, la o altă masă.

– Am căutat peste tot, a zis Žofie către Grandpapa. Am lăsat biletele. Sunt sigură că va fi aici în câteva clipe. Trebuie doar să aşteptăm, aşa cum ai spus…

– Nu putem aştepta, Žofie, a zis Grandpapa. Nu putem aştepta.

Acum, bunica cu nepoata roşcată cerea să i se explice de ce trebuie să călătorească copiii de Sabat. Mama cu ochii liliachii a început să plângă la cealaltă masă, în timp ce femeia care îi privise când aşteptau la coadă – cea cu mănuşi galbene, frumoase – îi vorbea răbdătoare, spunându-i că îi pare rău, chiar foarte rău, dar în acest prim transport nu pot lua bebeluşi. Femeia cu mănuşi a luat-o pe mamă de braţ şi a ajutat-o să se ridice de la masă.

– Nu avem capacitatea de a pregăti oameni care să se îngrijească de ei într-un timp atât de scurt, a spus ea. Copiii trebuie să aibă cel puţin patru ani. Cel puţin patru şi nu mai mult de şaptesprezece.

Patru, cel mai mic număr prim la pătrat. Žofie s-a oprit în tihna acestui număr. Şaptesprezece, suma primelor patru numere prime şi singurul număr prim care

este suma a patru numere prime consecutive.

Secretara de la masă le-a făcut semn lui Žofie și lui Grandpapa să înainteze, s-a prezentat ca fiind doamna Grossman și i-a înmânat lui Grandpapa niște formulare pe care să le completeze. Grandpapa a luat două pentru Johanna și Walter și i-a înmânat un al treilea lui Žofie, să îl completeze singură.

Grandpapa a întrebat dacă i se poate da un al patrulea formular, ca să îl completeze pentru fratele lui Walter, care, sperau ei, li se va alătura cât de curând. Frau Grossman a răspuns că nu se pot înregistra decât copiii care erau prezenți.

Žofie a întârziat la completarea formularului, trăgând de timp pentru Stephan.

– Cea mică nu este evreică? l-a întrebat Frau Grossman pe Grandpapa.

– Nu, a zis el, dar…

– Și nu are decât trei ani, a spus Frau Grossman.

– Împlinește patru în martie, iar sora ei…

– Îmi pare rău, domnule, l-a întrerupt Frau Grossman. Băiatul este evreu?

Frau Grossman a privit-o nerăbdătoare pe Žofie, care, privind din nou peste umăr – mama cu ochi liliachii o fixa atât de intens, încât se simțea tulburată –, i-a întins foaia cu reticență. Nici urmă de Stephan.

Un bărbat îi explica bunicii cu fetița roșcată:

– Da, înțeleg că este o alegere plină de cruzime, dar transportul urmează să plece în ziua de Sabat. Fiți încredințată că nu este alegerea noastră. Însă trebuie să ne-o dați în grijă pe nepoata dumneavoastră sau să vă retrageți și să lăsați locul cuiva care este dispus să ne dea copilul. Dacă se retrage o singură persoană, toți cei șase sute vor fi împiedicați să plece.

Frau Grossman i-a spus lui Grandpapa:

– Îmi pare rău, aici luăm în evidență numai copii evrei. Ne-evreii trebuie să…

– Dar am stat deja la coadă ore întregi, a obiectat Grandpapa. Şi ne aflăm aici cu un băiat evreu care şi-a pierdut tatăl şi a cărui mamă este bolnavă. Nu ne putem afla în două locuri în acelaşi timp!

– Chiar şi aşa…

– Mama nepoatelor mele a fost arestată pentru simplul fapt că a scris adevărul!

Femeia cu mănuşi galbene a făcut un pas înainte şi a luat documentele din mâna lui Grandpapa, zicând:

– Nu-i nimic, Frau Grossman. Aş putea să îl ajut eu pe Herr…?

– Perger. Otto Perger, a zis Grandpapa, încercând să se calmeze.

– Eu mă numesc Truus Wijsmuller, Herr Perger, s-a prezentat femeia. Apoi, i-a întrebat pe ceilalţi lucrători: Câţi sunt până acum?

Frau Grossman s-a consultat cu femeia de la cealaltă masă, fiecare numărând paginile pe care le completaseră şi numele înregistrate pe ultimele pagini, doar parţial completate.

– Să vedem, a zis Frau Grossman. Douăzeci şi opt înmulţit cu nouă este…

– Cinci sute douăzeci şi unu, a zis Žofie.

A regretat încă din clipa când a lăsat să îi scape răspunsul. Cu cât dura mai mult, cu atât avea mai mult timp Stephan să găsească biletele şi să ajungă aici.

Femeia i-a zâmbit binevoitoare.

– Douăzeci şi opt înmulţit cu zece fac două sute optzeci. Apoi, către celelalte: scădem douăzeci şi opt şi ne dă două sute cincizeci şi doi.

Femeia de la cealaltă masă a zis:

– Două sute cincizeci şi doi înmulţit cu doi este cinci sute patru. Plus cele zece ale tale şi cele şaptesprezece ale mele fac…

Femeia cu mănuşi galbene, frumoase şi cu zâmbetul binevoitor adresat lui Žofie-Helene a zis:

– Cinci sute douăzeci și unu.

Mama cea frumușică, cu pruncul în brațe, care îi privea încă, a zâmbit și ea.

– Este un număr prim, a zis Žofie, încercând să le țină de vorbă. La fel ca șaptesprezece, vârsta maximă a copiilor pe care îi înregistrați. Șaptesprezece este singurul număr prim care este suma a patru numere prime. Dacă aduni oricare alte patru numere prime consecutive, obții mereu un număr par, iar numerele pare nu sunt prime, pentru că se împart la doi. Mă rog, cu excepția lui doi. Doi este un număr prim.

Celelalte două femei au privit în lungul șirului de oameni care așteptau să se înregistreze.

– Peste șase sute, a zis Frau Grossman. Mult peste șase sute.

Femeia cu mănuși a venit către Žofie și i-a luat mâna, mănușile din piele fiind mai moi decât pielea mâinii ei, când au atins degetele lui Žofie.

– Iar tu ești…? a întrebat femeia.

– Sunt Žofie-Helene Perger, a răspuns Žofie.

– Žofie-Helene Perger, eu sunt Geertruida Wijsmuller, a zis femeia care purta mănuși, dar ce ar fi să îmi spui Tanti Truus?

– Nu sunteți mătușa mea, a zis Žofie.

Femeia a râs, un râs plăcut, misterios, ca acela al mătușii lui Stephan, Lisl.

– Nu, nu sunt, ai dreptate, a zis femeia. Dar multor copii le este greu să pronunțe Frau Wijsmuller. Nu și ție, desigur.

Žofie-Helene a cugetat la cele auzite.

– Este mai eficient.

Femeia a râs iar.

– Mai eficient. Chiar așa, ai dreptate.

– Mie mi se spune Žofie, pentru că este mai eficient, a zis Žofie. Prietenul meu Stephan îmi spune uneori Žofe. Eu nu am o mătușă, dar el are. Mătușa Lisl. Îmi place mult. Dar acum se află la Shanghai.

– Înțeleg, a zis Tanti Truus.

– Este și mătușa lui Walter. Walter și Stephan sunt frați.

A așteptat ca Tanti Truus să întrebe despre Stephan, dar femeia a întors capul ca să îl privească pe Walter.

– Ce ar fi să veniți aici voi doi, ca să vi se facă fotografii? a zis Tanti Truus.

Grandpapa i-a întins femeii actele Johannei.

– Îmi pare rău, Herr Perger, a spus Tanti Truus, dar, vă rog, credeți-mă când vă spun că în acest tren ne este imposibil să luăm copii atât de mici. Sperăm să îi putem lua cu următorul transport.

– Dar eu sunt fată mare, a zis Johanna. Am trei ani!

– Ar fi însoțită de sora ei și, în plus, este o fetiță cuminte, nu va face probleme, a explicat Grandpapa.

– Sunt sigură, Herr Perger, a zis Tanti Truus, dar pur și simplu nu pot… Nu avem timp de discuții cu toată lumea. Vă rog să înțelegeți. Trebuie să tragem o linie și să o respectăm.

– Eu… Grandpapa a privit către șirul lung din spatele lor. Da, îmi… îmi pare rău. Desigur.

Tanti Truus a scos o batistă din olandă pentru a șterge mai bine obrazul lui Žofie, apoi i-a desfăcut codițele și i-a înfoiat părul.

– Zâmbește către fotograf, Žofie-Helene, a zis ea.

Fulgerul blițului a scânteiat, lăsând stele de lumină jucăușă în ochii lui Žofie.

Tanti Truus a luat-o pe Žofie de mână și a condus-o în spatele unui paravan, unde s-a putut dezbrăca pentru a fi examinată de un doctor. Žofie ar fi vrut să îi

spună că nu este bebeluș, că Walter are mai mare nevoie de ajutor decât ea. Dar și-a scos pantofii, ceea ce a părut să o fascineze pe Tanti Truus, chiar dacă ea fusese cea care îi spusese să se dezbrace.

– Dumneavoastră conduceți aici, Tanti Truus? a întrebat Žofie în timp ce își scotea ciorapii și îi împăturea cu grijă, dorind să rămână în grațiile lui Tanti Truus. Mama conduce un ziar. Oamenii nu se așteaptă ca o femeie să conducă. Ea spune că acest lucru poate fi întors în favoarea ei.

– Ei bine, în acest caz, aș zice că eu ar trebui să conduc aici, a zis Tanti Truus. Îmi place să întorc lucrurile în favoarea mea.

– Și mie, a zis Žofie. Eu sunt talentată la matematică.

– Da, am văzut, a zis Tanti Truus.

– Profesorul Gödel a părăsit universitatea, dar eu îl ajut încă la formularea ipotezei continuumului.

Tanti Truus s-a uitat la ea ciudat, așa cum deseori făceau ceilalți.

– Știți dumneavoastră, ipoteza dimensiunilor posibile ale mulțimilor infinite, a zis Žofie. Prima dintre cele douăzeci și trei de probleme ale lui Hilbert. Prietenul meu Stephan este la fel de priceput la cuvinte cum sunt eu la conceptele matematice. Ar putea studia literatura cu Stefan Zweig dacă ar merge în Anglia. Ar fi trebuit să fie la coadă, cu noi, sau l-ați putea pune pe listă alături de mine și Walter când ajunge aici?

– Așadar, într-acolo băteai. Și de ce nu se află prietenul tău aici?

– Nu este într-un lagăr, a asigurat-o Žofie.

Îi auzise pe oamenii de la rând că nu va fi destul timp să fie scoși băieți din lagăre.

– Atunci, unde este? a întrebat Truus.

Žofie a privit-o în ochi, nedorind să îl trădeze pe Stephan.

– Trebuie să înțelegi, nu pot băga pe cineva de la coadă înaintea celorlalți, a zis

Tanti Truus. Nu ar fi corect. Acum dezbracă-te, Žofie-Helene, ca să poată confirma doctorul că ești sănătoasă.

– Stephan se ascunde! a lăsat Žofie să îi scape. Nu este vina lui că nu se află aici!

– Înțeleg, a zis Tanti Truus. Și știi unde este?

– Poate lua locul meu, a spus Žofie. Eu pot rămâne aici, cu Jojo.

– Of, drăguța mea, mă tem că nu se poate. Vezi tu, fiecare fișă de identitate este completată pentru un anume copil. Cealaltă jumătate a documentului tău se află în Anglia, și numai tu vei avea voie să…

– Dar Stephan va împlini optsprezece ani și va fi prea mare atunci! a zis Žofie, înghițindu-și hohotul de plâns care i se urca spre gât. Puteți trimite fișa lui în locul fișei mele și să spuneți că a fost o greșeală. Până și eu fac greșeli.

Femeia a tras-o spre ea și a îmbrățișat-o așa cum făcea uneori Mama. Žofie nu s-a mai putut abține; i-au izvorât din ochi lacrimi care au fost absorbite de hainele femeii, la fel de moi ca mănușile. Atât de mult timp trecuse de când Žofie o văzuse ultima dată pe Mama.

– Cred că acest Stephan are noroc cu o prietenă atât de bună ca tine, Žofie-Helene, a zis Tanti Truus, iar Žofie a simțit buzele femeii apăsând-o pe creștet. Mi-aș dori să am o… prietenă ca tine.

Doctorul a aruncat o privire după cortina care oferea intimitate celor consultați. Tanti Truus a ajutat-o pe Žofie să își scoată restul hainelor în grabă.

– Bine, inspiră adânc pentru domnul doctor, a zis Tanti Truus. Apoi îmbracă-te cât poți de repede și fugi să îți găsești prietenul. Adu-l direct la mine. Nu îl pot înregistra fără fotografie sau certificat de sănătate, dar sări peste coadă și adu-l direct la mine.

Doctorul a ascultat-o pe Žofie-Helene cum respiră, ceea ce fata a făcut cât putea de repede.

– Mai încet, a zis doctorul. Respiră încet.

Žofie a închis ochii și și-a umplut mintea cu numere, așa cum făcea seara, când

nu putea să doarmă. Ceea ce i-a trecut prin minte în timp ce doctorul punea deoparte stetoscopul și încheia consultația, lovindu-i genunchii cu ciocănelul și uitându-se în urechile, nasul și gura ei, era o problemă simplă: dacă înregistrarea fiecărui copil durează, să zicem, patru minute și sunt înregistrați câte doi simultan, asta înseamnă că are la dispoziție două ore și treizeci și patru de minute ca să îl găsească pe Stephan. Două ore și optsprezece minute, de fapt, căci ea și Walter trecuseră deja de mese și în acest moment erau înregistrați alți doi copii.

– Žofie-Helene, a zis Tanti Truus, îl voi ajuta pe prietenul tău cât pot de mult, dar nu îl pot băga în fața cuiva care a primit deja un număr înainte de sosirea lui. Trebuie să îmi promiți că te vei urca în tren cu Stephan sau fără el. Dacă nu o faci, șase sute de copii nu vor avea voie să plece din pricina ta. Înțelegi?

Cinci sute nouăzeci și nouă, de fapt, s-a gândit Žofie, dar nu a zis nimic, nedorind să piardă timp.

Și-a tras hainele din nou pe ea, spunând în același timp:

– Sunt numere binare. Șase sute sau zero.

Zero, numărul ei preferat, dar nu și acum.

– Înțeleg, a spus ea, și promit că voi pleca în Anglia chiar dacă Stephan va fi numărul șase sute unu. Îl voi duce pe Walter de aici.

– Numere binare, Doamne Dumnezeule! a exclamat Tanti Truus. Grăbește-te, atunci. Cât poți de mult!

De-am fi surghiuniți, proscriși și ocărâți

Žofie-Helene a sprintat până la cea mai apropiată intrare în subterane, încercând să nu se gândească la ce ar fi viața ei fără Stephan, dar fiind inundată de amintiri: ziua în care Grandpapa se prefăcuse că taie părul lui Stephan; ziua de naștere a lui Stephan, când nu știuse că era ziua lui, când nu știuse că locuiește într-un ditamai palatul de pe Ringstrasse, cu portar și picturi celebre și o mătușă elegantă; prima dată când citise una dintre piesele lui, sentimentul că, deși nu era despre ea, o înțelegea; seara aceea de pe scena de la Burgtheater, când închisese ochii și își închipuise că nu Dieter, ci Stephan era cel care o săruta; clipa în care Stephan se uitase la ea în timp ce bătea pas de paradă pe promenada din parcul Prater, când ruşinea din ochii lui îi spusese că avea nevoie ca ea să îi mintă pe naziști și să îl ducă pe Walter de acolo. Nici măcar nu îi fusese frică în ziua aceea. Frica apăruse mai târziu, când Stephan a refuzat să se mai întâlnească cu ea, când a ajuns să înțeleagă că, salvându-l pe fratele lui, își pierduse singurul prieten.

În clipa în care a ajuns în întunericul din subterane, a început să cânte. Cânta încetișor, cu vorbele auzite în ziua aceea în capela regală, cu vocea acelui băiat rămas singur în galeria corului, vocea unui întreg cor care răspundea cântecului său sub bolta ogivală nepictată, ca frumoasa greutate a bolților susținute de coloane, astfel încât tensiunea să fie preluată de zidurile exterioare.

– Ave Maria, dulce fecioară, cânta ea încetișor.

Nu era o bună cântăreață, în nici un caz ca băieții din cor. Cu toate acestea, a continuat să cânte mai tare:

– Ascultă rugăciunea unei fecioare.

S-a oprit și a ascultat. Nu se auzea nimic.

– Tu auzi glasul din pustie, cânta ea din ce în ce mai tare, ecoul vocii ei fiind acum cel care răsuna în vreme ce ea înainta la lumina slabă a lanternei prin bezna friguroasă. Tu aduci salvarea în deznădejde. Apărați dormim în grija ta;

de-am fi surghiuniți, proscrișI și ocărâți.

Chiar și despărțiți

Abia reîntoarsă în camera ei de la hotelul Bristol, Truus nici nu apucase să se așeze ca să își scoată pantofii, când a sunat telefonul. Operatoarea s-a scuzat că o deranjează la acea oră, dar avea un apel urgent de la Amsterdam. Accepta să vorbească? În timp ce aștepta să se facă legătura, Truus și-a scos mănușile, apoi s-a așezat și a scos mai întâi un pantof, apoi pe celălalt. A desfăcut clipsul unui ciorap din jartieră și l-a rulat în jos, cu viscoza în exterior, iar lâna și bumbacul în interior, pentru un mai mare confort, dând la iveală pielea palidă și obosită a coapsei, a genunchiului, a pulpei, pielea uscată a călcâiului care s-a agățat în materialul textil. Și-a flexat degetele goale, oasele arcuite, unghiile nevopsite. Un picior simplu, de creștină. Cum ar putea un picior de evreică să fie diferit de al ei?

A împachetat ciorapul și l-a așezat pe comodă. Hainele pe care le aruncase în seara trecută stăteau frumos împachetate pe comodă acum, nu mai erau în coșul de gunoi. Cu siguranță camerista fusese nedumerită.

Vocea lui Joop a pârâit în receptor, cerând cu insistență un răspuns.

– Unde ai fost, Truus? Toată ziua am încercat să dau de tine!

Truus a dat drumul aerului umed și rece.

– Șase sute de copii, Joop! a zis ea.

S-a lăsat pe spate în scaun, cu un picior gol, iar celălalt îmbrăcat încă în ciorapi bej deschis. Dacă ar lăsa capul pe spate și ar închide ochii, ar putea adormi, în poziția aceea, îmbrăcată.

– Bine, a zis Joop. Vaporul Praga va aștepta pregătit la Hoek van Holland. Dar nu am decât un singur feribot. Îmi pare rău. Nu reușesc să îl obțin pe al doilea într-un timp atât de scurt.

– Șase sute sau nici unul, Joop. Eichmann a fost foarte clar.

– Dar nu are nici un sens. El vrea să scape de evreii din Viena, iar Anglia este gata să îi primească. De ce să pretindă să plece sâmbătă? De ce nu duminică sau…

– Sâmbătă este Sabatul, a zis ea obosită. Trebuie să găsim șase sute de familii dispuse să își lase copiii pe mâinile unor străini pentru a călători în ziua când religia lor le interzice să călătorească, pentru a pleca singuri într-o lume în care vor fi cu siguranță stingheri și înfricoșați. Iar dacă un singur părinte se răzgândește în ultimul moment, întreaga schemă se prăbușește.

– Nu poate fi atât de neîndurător.

– Joop, nu ai crede umilința la care…

Adevărul, detaliile, l-ar face să se neliniștească, iar neliniștea nu le-ar face bine nici unuia.

– Abia am început să vedem capacitatea malefică a acestui om, Joop.

– Ce umilință, Truus?

S-a ridicat și, cu receptorul sub bărbie, a adunat hainele împachetate de pe comodă și le-a pus, aranjate încă într-un teanc ordonat, înapoi în coșul de gunoi, acum gol.

– Truus?

S-a aplecat deasupra coșului și a scos dintre celelalte haine fusta scurtă pe care i-o dăduse el și a strâns-o la piept. Voia să îi spună. Voia să își ridice greutatea de pe suflet, dar nu ar fi suportat să îl împovăreze pe el. Avusese atâtea de dus în ultima vreme. Merita atâtea lucruri pe care ea nu va putea să i le ofere niciodată, probabil.

– Truus, a zis el cu blândețe, nu uita, împreună suntem mai puternici, chiar și atunci când suntem departe unul de celălalt.

Bagaje

Žofie a ales trei dintre caietele ei de matematică și le-a așezat în valiza goală de pe pat. A rămas în picioare în fața micii biblioteci pe care i-o construise tatăl ei, încercând să hotărască pentru câte cărți cu Sherlock Holmes avea loc. Cel mai mult îi plăcea „Scandal în Boemia“ și romanele – Un studiu în roșu, Semnul celor patru, Câinele din Baskerville, Valea terorii –, dar Grandpapa i-a spus că trebuie să aleagă numai două. Așa că a preferat Aventurile lui Sherlock Holmes pentru povestiri și Semnul celor patru, căci titlul conținea numărul patru, un număr atât de odihnitor, dar și pentru că îi plăceau Mary Morstan și cele șase perle misterioase și finalul, unde Mary nu ajunge una dintre cele mai bogate femei din Anglia, dar se alege cu doctorul Watson.

Johanna a apărut lângă Žofie, spunând „Žozo“ și întinzându-i o fotografie înrămată cu ele două împreună cu mama, Jojo încă bebeluș, în rama preferată a mamei. A încercat să se gândească la fotografia ascunsă din „Scandal în Boemia“ ca să își abată atenția, să nu plângă.

– Va fi frig în Anglia, a spus Grandpapa. Vei avea nevoie de mai multe haine. Și nu uita, nimic de valoare.

I-a luat fotografia din mână, a scos-o din rama scumpă și a pus-o în valiză, înăuntrul primului caiet, ca să nu se îndoaie.

Žofie a ridicat-o pe Johanna și a ținut-o lipită de ea, frecându-și nasul de gâtul ei cald și mirosind a copilaș.

– Johanna nu poate veni, i-a spus ea lui Grandpapa. Stephan nu poate veni. Iar mama nu este aici ca să îmi spună la revedere.

– Vreau să plec cu Žozo, a spus Johanna.

Grandpapa a împăturit puloverul preferat al lui Žofie și l-a așezat în valiză, alături de caiete. A adăugat fuste și bluze, chiloței și ciorapi, vorbind în tot acest timp cu voce liniștitoare:

– Mama ta va fi eliberată în scurtă vreme, Žofie. Am fost asigurat că va fi eliberată curând. Dar, pentru noi, Austria nu mai este un loc sigur. Ea ar vrea să pleci în Anglia. Când va fi eliberată, vom pleca toţi în Cehoslovacia şi vom sta la bunica ta până ce facem rost de vize şi putem veni după tine.

A închis valiza, ca să se asigure că nu o umpluse excesiv, apoi a deschis-o la loc.

– Gândeşte-te la tot ce te aşteaptă acolo, Engelchen, a zis el. Vei putea vedea Piatra din Rosetta la Muzeul Britanic.

– Şi Papirusul matematic Rhind, a zis ea.

– Casa lui Sherlock Holmes de pe Baker Street.

– Aş putea să cedez locul meu lui Stephan şi să merg la Grandmère cu tine, cu mama şi cu Johanna, a zis ea. Aşa vor fi încă şase sute.

Grandpapa le-a îmbrăţişat pe amândouă şi le-a ţinut împreună, la adăpost.

– Frau Wijsmuller ţi-a explicat deja, Žofie, că fişele au fost procesate împreună cu nemţii. Trebuie să corespundă atât aici, cât şi la ieşirea din Germania şi în Anglia. Iar Stephan se va afla în următorul tren.

– S-ar putea să nu mai existe un alt tren înainte de a împlini optsprezece ani! a exclamat Žofie, trăgându-se din braţele lui Grandpapa şi ţinând-o încă strâns îmbrăţişată pe Johanna. Tanti Truus nu a putut să promită că va mai fi un alt tren!

– Dacă nu terminăm de împachetat şi nu ajungem la gară, sigur nu va mai fi un al doilea tren şi nici măcar primul, a certat-o Grandpapa.

Johanna a început să bocească. Žofie-Helene a strâns-o la piept, aşa cum făcea mama pentru a le apăra, pentru a le alina.

Grandpapa, şi el cu ochii înlăcrimaţi acum, a spus:

– Îmi pare rău. Îmi pare rău. A întins mâna şi a mângâiat-o pe Jojo pe cap. Îmi este la fel de greu să îmi iau rămas-bun cum îţi este şi ţie să pleci, Žofie-Helene.

Žofie a simţit că începe să plângă în ciuda tuturor promisiunilor ei că nu o va

face, că plânsul ei nu va face decât să îi întristeze și mai mult pe Grandpapa și pe Jojo.

– Dar le vei avea pe mama și pe Johanna, a zis ea, iar eu nu îl voi avea decât pe Sherlock Holmes, care nici măcar nu este real.

– Vei avea Cambridge-ul, Engelchen, a zis Grandpapa cu mai multă încurajare în glas. Cred că vei avea Cambridge-ul. Acolo ar vrea mama ta să te duci, chiar și dacă nu am fi nevoiți să părăsim Austria.

Žofie a dat-o jos din brațe pe Jojo, a luat o batistă și și-a suflat nasul.

– Pentru că sunt foarte bună la matematică, a zis ea.

– Ești extraordinară la matematică, a zis Grandpapa. Cu siguranță cineva în Anglia va vedea asta și te va ajuta să îți găsești un mentor acolo.

A luat una dintre bluzele ei din valiză și a pus-o la loc în șifonier.

– Ești extraordinară, punct, a zis el. Acum, uite, am făcut loc pentru încă o carte cu Sherlock Holmes și un caiet de matematică. Ai nevoie și de niște creioane. Dar acum grăbește-te, este timpul să plecăm.

Rămas-bun

Îmbrăcat cu paltonul și purtând fularul roz ecosez al lui Žofie-Helene la gât, Stephan a sărutat-o pe mama lui pe frunte.

– Ar fi bine să plecați, să nu pierdeți trenul, a zis Mutti. Ai grijă de el, Stephan! Ține-l mereu lângă tine.

– Wall va fi cel care va avea grijă de mine, nu-i așa? a spus Stephan.

Mutti a încheiat nasturii paltonului lui Walter și i-a legat fularul.

– Serios, Stephan, a zis ea. Promite-mi!

Stephan și-a ferit privirile, îndreptându-le către cele două valize care așteptau lângă ușă. A lui nu conținea decât un singur schimb de haine, caietul și un creion și volumul din Kaleidoscop pe care îl păstrase Žofie, deși era periculos să dețiii cartea aceasta. Era prea periculos să o ia cu el în tren, dar nu conta.

– Știu că ești tânăr, i-a zis Mutti, dar tu trebuie să fii bărbatul acum.

L-a tras pe Walter către ea, inspirând adânc.

– Să faci ce spune fratele tău mai mare, orice spune el, i-a zis ea. Îmi promiți?

– Îți promit, Mutti, a spus Walter.

A luat din nou mâna lui Stephan.

– Promite-mi că o să îl ții de mână tot drumul până în Anglia, a zis ea. Găsește o familie care să vă ia pe amândoi.

Stephan a privit-o în ochi, știind că trebuia să pară că își întipărește chipul ei în minte, pentru totdeauna. Dacă nu ar fi ezitat atunci când a auzit-o pe Žofie cântând prima oară… Dacă ar fi alergat mai repede… Dar atunci Mutti ar fi rămas singură.

– O să îl apăr, a zis el.

Cel puţin era adevărat.

– Tu şi Stephan veţi merge împreună la o familie, Walter, a zis Mutti.

– Şi Peter? a întrebat Walter.

– Da, şi Peter. Tu, Stephan şi Peter. Veţi locui împreună la o familie. Veţi avea grijă unul de altul.

– Până vii şi tu în Anglia, să ne fii din nou mămică, a zis Walter.

– Da, scumpule, a zis Mutti, vocea trădând-o. Da. Până atunci, să îmi scrii multe scrisori, iar eu îţi voi răspunde.

Văzând cât se străduia să nu plângă, lui Stephan îi venea să plângă. Voia să îi spună că nu trebuie să îşi facă griji, că el va rămâne aici. Că va avea grijă de ea. Că nu va fi singură.

– Învaţă-l să fie un bărbat, aşa cum eşti tu, Stephan, a zis ea. Tu eşti un bărbat atât de bun. Tatăl tău ar fi atât de mândru. Spune-i fratelui tău cât de mult îl iubim, cât de mult vă iubim pe amândoi, indiferent ce se va întâmpla.

Walter a scos batista şi a desfăcut-o cu grijă, apoi a dus-o la ochii iepuraşului.

– Peter vrea să rămână cu tine, Mutti.

– Ştiu că vrea, a zis Mutti şi i-a îmbrăţişat o ultimă dată pe Walter şi pe Peter.

Stephan a ridicat cele două valize.

– Nu uita să-l ţii de mână, a insistat Mutti.

Stephan i-a dat lui Walter valiza mai uşoară, a lui, iar el a luat valiza mai grea, a lui Walter. Şi-a împletit degetele cu cele ale lui Walter, pe lângă urechile Iepuraşului Peter.

– Walter ne va uita, a zis Mutti încetişor. Este prea mic. Nu îşi va aminti de noi, Stephan, decât prin intermediul tău.

Numere

Gara Westbahnhof era deja aglomerată când a sosit Stephan împreună cu Walter. Pretutindeni, femei ţineau strâns de mână copii care strângeau la piept jucării de pluş şi păpuşi. Bărbaţi cu pălării negre, cu bărbi şi perciuni rosteau binecuvântări în ebraică deasupra capetelor celor mici, dar majoritatea familiilor semănau cu cea a lui Stephan, majoritatea ar fi putut fi oricare familie din Viena, dacă nu ar fi fost valijoara aşezată pe peron, în dreptul fiecărui copil.

O mamă care semăna oarecum cu Mutti stătea tăcută în mulţime, cu un coş într-o mână şi un bebeluş în cealaltă. Un tată a luat un copil care plângea din braţele mamei sale şi l-a certat, spunându-i să se comporte ca un băiat mare. Pretutindeni patrulau ofiţeri nazişti, mulţi ducând în lesă câini care se smuceau.

Un bărbat striga nume de pe o listă. O femeie a pus o cartelă cu un număr, legată cu sfoară, la gâtul unui băiat, ca un lănţişor şi i-a lipit pe valiză o etichetă pe care era scris acelaşi număr. Copilul, ducându-şi valiza în mână, s-a îndepărtat de părinţi, mergând către trenul care aştepta.

Femeia care îi rugase să îi spună Tanti Truus se certa cu unul dintre nazişti. Ofiţerul spunea că vagoanele vor fi sigilate, urmând a fi redeschise numai pentru verificarea de documente la graniţă, la ieşirea din Germania.

– Trenul trebuie sigilat pentru siguranţa tuturor, a spus oficialul nazist.

– Dar avem voie să luăm numai şase adulţi şi sunt zece vagoane, a obiectat Tanti Truus. Zece vagoane a câte şaizeci de copii! Acum îmi spuneţi că adulţii nu se vor putea mişca dintr-un vagon în altul, ca să verifice ce fac copiii?

– Este un tren de noapte, a zis oficialul. Cu siguranţă vor dormi.

Stephan a fost luat pe neaşteptate de apariţia lui Žofie, deşi ştia că va fi acolo. Ar fi fost îngrozit dacă fata nu ar fi venit. Trenul nu putea pleca dacă lipsea unul dintre cei şase sute, iar ea era una dintre ei. Părea mai matură decât fusese vreodată, cu părul lung lăsat liber pe spate, încă umed după ce îl spălase, şi sânii,

sub lănțișorul pe care îl purta mereu, încordând nasturii paltonului. În timp ce o săruta pe surioara ei din nou și din nou, ochii ei mari și verzi erau ațintiți din spatele ochelarilor asupra bunicului, care îi spunea un lucru, apoi altul, încercând să condenseze o viață de sfaturi într-un rămas-bun, așa cum făcuse și Mutti.

S-a așternut tăcerea când Eichmann a traversat gara împreună cu teribilul său câine. Stephan s-a dat înapoi, în vreme ce Tanti Truus a făcut un pas în față.

– Bună dimineața, Herr Eichmann, a spus Tanti Truus.

– Șase sute, Frau Wijsmuller, a zis Eichmann fără a se opri și dispărând pe o scară ce ducea la birourile de la etaj.

Încet-încet, gara a revenit la viață, domolită acum.

Stephan l-a strâns pe Walter într-o îmbrățișare lipsită de cuvinte.

– Wall-man, a zis el.

Voia să fie asemenea lui Žofie-Helene, voia să se asigure că Walter știa tot ce avea nevoie să știe tot restul vieții lui. Dar nu putea rosti nici un cuvânt în afară de porecla pe care i-o dăduse fratelui său. I se părea insuficient. I se părea că ar trebui cel puțin să rostească numele fratelui său. Dar, spunându-i „Walter“, l-ar alarma. Wall-man. Calm și puternic.

Ținând încă strâns mâna lui Walter, așa cum făcuse de când părăsiseră Leopoldstadt – așa cum îl rugase Mutti să facă pe tot drumul spre Anglia –, Stephan s-a apropiat de Žofie, bunicul și sora ei. Abia atunci a îngenuncheat în fața lui Walter, pentru a-i spune adevărul.

– Nu a fost loc și pentru mine în acest tren, Walter.

Folosindu-i numele de data aceasta, pentru ca el să știe cât de gravă era situația și încercând din răsputeri să nu dea drumul lacrimilor. Voia să plângă, dar trebuia să fie bărbatul pe care și-l imaginase mama lui.

– Dar Žofie-Helene va fi cu tine, a continuat el. Va avea grijă de tine, așa cum aș face-o eu însumi, iar eu voi veni cu următorul tren. Voi veni cu următorul tren și te voi găsi de cum voi ajunge în Anglia. Te voi găsi oriunde ai fi.

Pe obrajii lui Walter au început să curgă lacrimi.

– Dar i-ai promis lui Mutti că o să mă ții de mână până ajungem în Anglia.

– Da, a recunoscut Stephan, dar acum Stephan este Žofie-Helene, înțelegi?

– Nu, nu este.

– Walter, Mutti vrea ca noi să plecăm în Anglia. Știi asta, nu? I-ai promis că vei fi cuminte până la sosirea în Anglia.

– Dar împreună cu tine, Stephan!

– Da, cu mine. Dar problema este că nu pot lua decât șase sute de copii în acest tren, iar eu sunt numărul șase sute zece.

– Șase sute zece este un număr foarte norocos, Walter. Este al șaisprezecelea număr din șirul lui Fibonacci, a zis Žofie-Helene.

Walter a ridicat spre ea ochii în care se citea aceeași îndoială care îl încerca pe Stephan. Voia să îl liniștească, Stephan înțelegea prea bine. Dar ultimul număr norocos de astăzi era un șase sute rotund. De ce nu alergase mai repede?

– Žofie-Helene o să îmi ia locul pentru un scurt timp, a zis el. Doar până ajung în Anglia.

– Eu și Peter putem merge cu trenul următor, cu tine.

– Dar nu se poate, asta este problema. Dacă nu te urci în trenul acesta, nimeni nu mai poate pleca. Nici unul dintre noi nu va mai pleca vreodată.

– Este un număr binar, a zis Žofie-Helene încet. Șase sute sau nici unul.

– Dar eu voi fi în trenul următor, l-a asigurat Stephan, fără să facă o promisiune.

La un moment dat luase decizia – poate când aflase, în urmă cu câteva zile, că ajunsese prea târziu pentru primul tren – că va face tot posibilul să îl urce pe Walter în tren împreună cu Žofie, că va minți dacă trebuie, dar va păstra o urmă de adevăr.

– Până ajung eu acolo, i-a zis lui Walter, Žofie-Helene va avea grijă de tine.

Žofie-Helene va fi Stephan.

A scos o batistă şi i-a şters nasul lui Walter.

– Nu uita ce îţi spun, Wall. Žofie-Helene va fi Stephan.

Era adevărat, la fel cum era adevărat ceea ce îi spusese lui Mutti: că va avea grijă ca Walter să ajungă în Anglia, la adăpost. Žofie-Helene promisese să îl ţină pe Walter lângă ea, să îi ia locul lui Stephan.

– Žofie-Helene este Stephan, i-a repetat.

– Doar că ea este mai deşteaptă, a zis Walter.

Stephan a ridicat privirea spre Žofie, zâmbind.

– Da, Žofie-Helene va fi Stephan, dar mult mai deşteaptă decât el. Şi mult mai frumoasă, şi-a zis el. Îmi ţine locul până vin şi eu, iar eu voi fi chiar în următorul tren, căci sunt al şaisprezecelea număr din şirul lui Fibonacci. Nu ştiu câţi copii vor mai lua, dar sunt convins că vor fi cel puţin zece.

– Şi vom merge la o familie împreună?

– Da. Exact. O să te găsesc în Anglia şi vom merge la o familie împreună. Dar până atunci, fă tot ce îţi spune Žofie, ca şi cum aş fi eu.

Walter şi-a scos batista şi a dus-o la nasul Iepuraşului Peter.

Omul cu dosarul a strigat o fetiţă cu părul roşu aprins, iar ajutoarele lui i-au pus de gât numărul şi i-au etichetat valizele.

– Cred că noi urmăm, Walter, a spus Žofie-Helene. Eşti gata? Dă-i o ultimă îmbrăţişare fratelui tău.

Stephan l-a ţinut strâns pe Walter, inspirându-i mirosul pentru ultima dată, în timp ce Žofie a sărutat-o de încă zece ori pe sora ei.

– Walter Neuman. Žofie-Helene Perger, a strigat bărbatul.

Žofie a împins-o pe sora ei spre bunicul lor, dar sărmana fetiţă a început să hohotească.

– Vreau să merg cu Žozo! Vreau să merg cu Žozo!

Și Stephan ar fi hohotit. I-ar fi luat de mână pe Walter și pe Žofie și ar fi fugit. Dar nu avea unde să fugă.

– Să fii o fată cuminte și să pregătești venirea surorii tale, a spus Herr Perger. O vom pune într-un tren de îndată ce va împlini patru ani. Mama ta și cu mine îți vom scrie. Vom veni și noi de cum aranjăm cu viza. Dar, Žofie, vom fi mereu alături de tine, indiferent ce s-ar întâmpla. Așa cum te veghează mereu tatăl tău când îți faci exercițiile la matematică, și noi vom fi mereu acolo.

Žofie-Helene l-a luat pe Walter de mâna cu care ținea urechea iepurașului, așa cum făcea Stephan. Împreună au făcut cei câțiva pași care îi despărțeau de omul cu dosarul. Au lăsat capetele în jos când femeile le-au pus la gât numerele.

Numărul 522 – acesta era Walter. Și numărul 523 – aceasta era Žofie-Helene. Stephan și-a întipărit în minte numerele, ca și cum ar fi avut vreo importanță.

Lănțișorul

Žofie a îndreptat numărul prins cu o sfoară de la gâtul lui Walter.

– Numărul cinci sute douăzeci şi doi! Este un număr aparte, a zis ea. Se împarte exact la unu, doi, trei, şase şi… ia să vedem… optsprezece, douăzeci şi nouă, optzeci şi şapte, o sută şaptezeci şi patru şi două sute şaizeci şi unu. Şi, desigur, se împarte la el însuşi, cinci sute douăzeci şi doi, ceea ce ce înseamnă că are zece factori!

Walter a privit în sus, la numărul lui Žofie-Helene.

– Al meu este un număr prim. Nu se împarte decât la unu şi la el însuşi. Dar este şi el aparte, în felul lui.

Dar Walter s-a încruntat.

– Peter nu are nevoie de un lănțișor al lui? a întrebat-o el.

Žofie l-a îmbrățișat pe Walter, apoi l-a sărutat pe Peter Iepuraşul.

– Peter poate merge gratuit pe biletul tău, Walter. Ce zici de asta?

L-a luat de mână şi s-au aşezat la rând, în dreptul vagonului către care îi îndreptase Herr Friedmann, în spatele roşcatei care se aflase în faţa lor la înregistrarea pe liste. În timp ce aşteptau, s-a apropiat de ei Tanti Truus.

– Žofie-Helene, tu eşti o fată bună şi deşteaptă. Te numesc responsabilă pe acest vagon. Înţelegi? Nu va fi cu voi nici un adult, aşa că va trebui să iei deciziile cele mai înţelepte pentru toată lumea. Poţi să faci asta pentru mine şi Herr Friedmann?

Žofie a dat din cap. Uitându-se la ea, Tanti Truus a părut deodată alarmată. Spusese ceva greşit? Dar nu rostise nici un cuvânt.

– Scumpa mea, nu poţi lua lănţişorul acela cu tine, a zis Tanti Truus.

Degetele lui Žofie au pipăit lănțișorul cu simbolul infinitului, acul de cravată al tatălui ei, pe care Grandpapa îl transformase într-un pandantiv. Era singurul lucru care îi rămăsese de la tatăl ei.

– Du-i-l bunicului tău, a zis Tanti Truus. Du-te acum, repede!

Žofie a dat fuga înapoi și i-a întins pandantivul nu lui Grandpapa, ci lui Stephan. L-a sărutat pe buzele traversate de o cicatrice, ude de lacrimi și un pic umflate, dar atât de moi și de calde, încât au făcut-o să simtă că se înmoaie și se încălzește pe interior. Abia se abținea să nu plângă.

– Într-o bună zi vei scrie o piesă care îi va face pe oameni să simtă așa cum simt când ascultă muzica aceea, sunt sigură că o vei scrie, a zis ea și s-a grăbit înapoi la rând, l-a luat pe Walter de mână și a urcat în tren.

Un băiat evreu de șaptesprezece ani

Peste tot în gară, părinții așteptau răbdători, distruși de a-și fi luat rămas-bun de la copiii lor, în vreme ce mulți alții – părinți care făcuseră bagajele copiii lor în speranța crâncenă că vor avea șansa care nu li se oferise încă – erau distruși că nu puteau să își ia la revedere. Atât de multe micuțe Adele. Atât de multe chipuri de mame pline de aceeași speranță care se citea pe chipul mamei lui Adele în dimineața aceea în gara din Hamburg. Truus se întreba cum îi spusese Recha Freier mamei lui Adele despre moartea copilei ei și cum o suportase Frau Weiss, cât de mult o învinovățea pe Truus pentru că îi luase copilul sau pe ea însăși pentru că o dăduse pe Adele. Cum să fie un lucru bun să iei copii de la părinții lor?

A cercetat gara în căutarea lui Eichmann, întrebându-se unde se afla bărbatul cel neîndurător.

– Nu putem smulge copilul din pat ca să îl urcăm în tren, le-a spus Frau Grossman lui Truus și lui Desider Friedmann cu o voce joasă, ca să nu fie auzită de patrula nazistă. Ar face toți pojar înainte de a ajunge la Harwich, iar întreaga operațiune ar fi stopată. Cu siguranță există un alt băiat de șapte ani pe care să îl trimitem în locul lui.

– Fișele sunt la Obersturmführer Eichmann, a zis Truus. Nemții le vor verifica înainte de a permite trenului să iasă din Germania.

Atâția părinți îndureraţi așteptau să facă un ultim semn de rămas-bun copiilor care ar putea să nici nu plece, din cauza unui singur băiețel bolnav. Problemele pe care nu le anticipezi…

– Va trebui să găsim un copil care să se dea drept copilul din fotografie, a zis ea, și care se pricepe foarte bine să se prefacă.

– Dar este prea mare riscul pe care ni-l asumăm, dacă este descoperită minciuna, a obiectat Herr Friedmann cu o privire îngrijorată spre fereastra de la etajul al doilea, care dădea spre peron.

Truus i-a urmărit privirea spre omul și câinele care stăteau perfect imobili acolo, sus, observând. În mod ciudat, în minte i-a venit mama sa, stând la fereastra din Duivendrecht în dimineața aceea înzăpezită din urmă cu două decenii. Presupunea că omul acela râdea, deși de data aceasta nu era nici un om de zăpadă. Râsul său ar fi de un tip cu totul și cu totul diferit de cel al mamei sale.

– Ce variantă avem? a zis ea încet. Fără el nu va pleca nici un copil nici acum și, probabil, nici în viitor.

Toți trei au cercetat fețele părinților care priveau spre geamurile trenului în căutarea copiilor și a celorlalți, care sperau la aceeași șansă, se rugau pentru aceeași șansă.

Truus l-a remarcat pe băiatul mai mare pe care drăguța de Žofie-Helene – Žofie, pentru mai multă „eficiență“ – îl adusese la ea, doar că prea târziu ca să mai poată prinde un loc în acest prim tren. Care era numele lui? Se mândrea că reține ușor numele, dar șase sute de nume erau prea multe ca să fie reținute, iar el nici nu se afla între cei șase sute. Stătea drept, cu o valiză la picioare, privind spre vagonul în care Žofie-Helene îl urcase pe frățiorul lui. Truus își amintea de el – de băiețel, Walter Neuman. Walter Neuman și fratele lui, Stephan.

Truus a privit în direcția spre care se îndreptau ochii lui Stephan și a văzut-o pe Žofie, în vagon, ștergând condensul de pe un geam, apoi pe micul Walter care ținea în mână un animăluț de pluș și îl ridica să vadă pe geam, în timp ce Žofie ajuta un alt copil să se așeze.

– Băiatul acela, Stephan Neuman, a șoptit către Herr Friedmann și Frau Grossman și, înainte ca ei să poată obiecta, a luat plăcuța cu numărul și eticheta pentru bagaje și s-a grăbit spre Stephan.

– Urcă în ultimul vagon, Stephan, i-a șoptit ea, întinzându-i numerele. Vin la tine de îndată. Dacă te întreabă cineva înainte să ajung eu, spune că te numești Carl Füchsl și s-a făcut o greșeală în legătură cu vârsta ta. Haide, grăbește-te!

Băiatul a luat plăcuța și și-a apucat valiza, repetând „Carl Füchsl“.

– Băiatul are cu zece ani mai mult! a exclamat Herr Friedmann în timp ce băiatul se grăbea spre tren.

– Nu avem timp, a zis Truus, atentă să nu privească spre Eichmann, aflat la

fereastră, pentru a nu părea că face ceva neobișnuit în această dimineață bizară. Trebuie să pornim trenul acesta înainte de a părea că avem cea mai neînsemnată problemă.

– Dar este…

– Este un băiat deștept. S-a ascuns de cei care voiau să îl aresteze timp de câteva săptămâni. Și l-am pus în ultimul vagon, lângă mine.

– Da, dar…

– Este un băiat evreu de șaptesprezece ani, Herr Friedmann. Cel mai probabil va depăși vârsta-limită înainte de organizarea unui nou transport.

A predat lista unui oficial nazist, pentru a fi dusă spre aprobare lui Eichmann înainte ca trenul să poată pleca.

Cealaltă mamă

Žofie încerca să convingă un băiețel mut, care își sugea degetul, să ia loc, când Walter a strigat deodată „Stephan!“ și s-a cățărat peste copilul așezat lângă el. A fugit pe coridor, spre ușa vagonului.

– Walter, nu! Rămâi în tren! i-a strigat ea, grăbindu-se pe urmele lui și văzându-l pe Stephan pe peron, îndreptându-se spre vagonul următor, dar cotind brusc către Walter.

Stephan a săltat în vagonul lor, l-a ridicat pe Walter în aer și a râs, cicatricea de pe buză aproape dispărând în zâmbetul larg.

– Sunt aici, Wall! Sunt aici!

Din ușa vagonului Žofie a cercetat mulțimea de oameni până l-a găsit pe Grandpapa, aflat cu spatele la tren. Johanna o privea pe Žofie peste umărul lui Grandpapa.

– Žozo, vreau să merg cu tine, a strigat Johanna.

– Te iubesc, Johanna! i-a răspuns Žofie, încercând să nu plângă acum, să nu se gândească la faptul că ar putea să nu îi mai vadă niciodată pe Jojo, pe Grandpapa sau pe Mama. Te iubesc! a strigat ea. Te iubesc! Te iubesc! Te iubesc!

Pe peron, o femeie ai cărei copii nu fuseseră chemați a devenit isterică.

Stephan a apucat mâna lui Žofie chiar în clipa când naziștii au apărut din toate colțurile și au înconjurat-o pe femeie și pe copiii ei, lătratul câinilor auzindu-se fioros în jurul ei, în toată gara.

Unul dintre câini a rupt lesa sau a fost eliberat. A sărit pe femeie, rupându-i hainele, în timp ce naziștii o loveau cu bastoanele.

Panicați, părinții au luat cu asalt peronul.

– Žofie-Helene, a spus cineva, o voce de femeie.

Femeia de la coadă, la înregistrare, mama bebelușului, cea cu ochi liliachii, stătea lângă tren și plângea. A pus un coș de picnic în vagon, la picioarele lui Žofie.

– Mulțumesc, a spus Žofie din reflex.

Din coș s-a auzit un gângurit.

Mama a ridicat privirile spre Žofie, simțind aceeași spaimă care o cuprindea pe Žofie.

– Șșșșt! a făcut mama. Șșșșt!

A mai spus ceva, dar Žofie nu o mai asculta, Žofie, suspinând acum, striga:

– Jojo! Grandpapa! Așteptați!

Grandpapa a dispărut după un colț, împreună cu Johanna.

– Te rog să ai grijă de ea, Žofie-Helene Perger, a spus mama cu ochii liliachii.

Mama a făcut un pas înapoi când naziștii au închis ușa vagonului, blocându-i înăuntru. A răsunat un zăngănit când au fost eliberate frânele trenului și au început să înainteze cu încetineală. Dincolo de fereastra vagonului, mama cu ochii liliachii privea cum se mărește distanța dintre ei. Un tată s-a cățărat pe marginea vagonului aflat în mișcare, strigându-și copilul. Alți părinți alergau pe lângă tren, plângând, fluturând mâinile, strigându-și dragostea, în timp ce trenul câștiga viteză.

În interiorul vagonului, copiii l-au privit în tăcere pe tatăl care și-a dat drumul la mâini și s-a rostogolit pe pământ, alături de șine. Au privit cum dispar mai întâi părinții, apoi gara. Cum roata de bâlci acoperită de zăpadă se face tot mai mică, iar acoperișurile Vienei se pierd în depărtare.

Cinci sute

Fulgi de zăpadă aterizau şi se topeau pe fereastra din dreptul lui Stephan, dincolo de care era aproape la fel de întunecat ca în subsolurile de acasă. Trenul zăngănea pe şine, încetinind şi balansându-se când lua câte o curbă. Copiii din primele rânduri mâncau alimentele puse de părinţi la pachet, vorbeau, sau stăteau în linişte, îşi exersau engleza, dormeau, sau încercau să îşi ascundă lacrimile. Walter stătea în braţele lui Stephan, în ultimul rând, cu capul pe Peter Iepuraşul, care era sprijinit de geam. În dreptul lor, dincolo de culoar, Žofie schimba un scutec, în acelaşi timp spunând o povestire cu Sherlock Holmes unor copii îngrămădiţi pe scaunul din faţa ei.

Stephan l-a aşezat pe Walter pe banchetă şi a dus scutecul murdar la toaletă, care mirosea mai rău decât scutecul. Unul dintre băieţei, sau poate mai mulţi rataseră probabil ţinta din cauza balansării trenului. Mirosul îi amintea lui Stephan de subterane, de propria lui ruşine. A clătit scutecul în toaletă, apoi l-a stors şi a tras apa şi l-a clătit din nou.

Înapoi în vagon, a întins scutecul ud pe braţul banchetei de lângă Walter, apoi a luat bebeluşul din braţele lui Žofie, ca fata să se poată odihni. S-a aşezat lângă un băieţel care nu scosese până atunci nici un cuvânt şi, din câte văzuse Stephan, nici degetul nu şi-l scosese din gură.

– Numărul cinci sute, fix, a zis Stephan.

– Nu îl putem considera un simplu număr, a spus Žofie. Chiar dacă este un număr atât de frumos.

Stephan nu înţelegea de ce ar fi mai bine să îl considere „băiatul care îşi suge degetul“.

A încercat să îl convingă pe băiat să îi spună numele, dar băiatul s-a uitat l-a el şi a continuat să îşi sugă degetul.

– Ai vrea să ţii bebeluşul în braţe? l-a întrebat Stephan.

Băiatul l-a privit fără să clipească.

Žofie s-a strecurat între ei, ținând una dintre sticlele de lapte din coș în mână.

– Acela a fost ultimul scutec, a zis ea, luând bebelușul de la Stephan, ca și cum ar fi avut nevoie de căldura copilului sau de cineva de care să aibă grijă.

– Eu și Walter avem batiste pe care le putem folosi, a zis Stephan. La fel și ceilalți băieți, sunt sigur. A mângâiat buclele castanii ale băiatului. Tu ai o batistă, amice?

Copilul nu făcea altceva decât să se uite fix, în timp ce afară se reflectau în apa unui râu luminile unui oraș. Pe un deal și-a făcut apariția un castel mare. Au trecut printr-o gară – Salzburg –, dar nu s-au oprit.

Stephan i-a spus lui Žofie-Helene:

– Stefan Zweig a locuit odată aici.

– Aproape am ajuns în Germania, a zis ea.

În tren s-a așternut tăcerea, copiii care erau treji priveau pe geam.

– Chiar crezi că voi reuși, Žofie? a întrebat Stephan.

În timp ce legăna copilul să adoarmă, Žofie s-a uitat la el fără să îi răspundă.

– Să scriu piese, a zis el. Așa cum ai spus în gară.

Atunci când îl sărutase, cu buze mai moi decât cea mai fină ciocolată.

Žofie l-a studiat, genele ei lungi nemișcate, ochii ei verzi, sinceri și neclintiți în spatele ochelarilor, care erau curați, într-un fel care nu îi stătea deloc în fire.

– Tata îmi spunea că nimeni nu își imaginează cu adevărat că este Ada Lovelace, a zis ea, dar cineva trebuie să fie.

Dincolo de fereastră, mărșăluiau soldați pe drum, în întuneric.

– Ada Lovelace? a zis Stephan.

– Augusta Ada King-Noel, contesă de Lovelace. A descris un algoritm pentru generarea numerelor Bernoulli, care a făcut să se înţeleagă că motorul analitic al lui Charles Babbage ar putea avea şi alte aplicaţii decât simplul calcul, acesta fiind singurul lucru la care îşi imaginase Babbage că ar putea folosi.

Zgomotul marşului de dincolo de geam a pierit, lăsând numai zăngănitul trenului şi tăcerea care trăda frica copiilor. Germania.

– Poate vei reuşi să îl întâlneşti pe Zweig la Londra, a zis Žofie. Ţi-ar putea fi mentor, aşa cum a fost profesorul Gödel pentru mine.

Apoi s-a întors către băiatul cu numărul 500.

– Ştii că Sherlock Holmes locuieşte pe Baker Street? l-a întrebat ea. Dar bănuiesc că eşti prea mic ca să îţi placă povestirile lui, nu-i aşa? Ţi-ar plăcea poate să cânţi? Ştii „Luna a răsărit“?

Ochii băiatului o studiau pe deasupra mâinii puse peste gură.

– Sigur că îl ştii, a zis ea. Până şi Johanna îl ştie.

A mângâiat obrazul copilei.

– Nu-i aşa, Johanna? a zis ea şi a început să cânte uşurel: Luna a răsărit; stelele aurii lucesc pe cer luminoase şi senine.

Încet-încet, i s-au alăturat ceilalţi copii. Băieţelul nu a cântat, dar s-a sprijinit de Žofie. Degetul mare i-a alunecat din gură când a adormit, purtând încă la gât tăbliţa cu frumosul număr 500.

Scutece jilave

În timp ce trenul se arcuia urmând o cotitură, apropiindu-se de graniţa dintre Germania şi Olanda – apropiindu-se de libertate! –, Stephan a luat scutecele şi batistele încă ude de pe spătarele scaunelor, căutând deja un loc unde să le ascundă de controlorii de la vama germană. I se părea că merge cu trenul acesta dintotdeauna: toate acele ore lungi de ieri, după plecare, în timp ce asimila irealitatea plecării; întreaga noapte petrecută încercând să doarmă şezând, în vreme ce când un copil, când altul, avea nevoie de mângâiere, chiar şi Peter Iepuraşul avusese nevoie de mângâiere, deşi Walter dovedea un stoicism care îi frângea inima; lunga zi de azi cu prea puţină mâncare, mai tot ce le puseseră părinţii fiind deja mâncat. A deschis un geam să arunce afară scutecele, gândindu-se că cineva le va da scutece noi, scutece adevărate, când vor ajunge în Olanda. Pe şoseaua din dreptul şinelor de tren mărşăluiau soldaţi cu căşti pe cap, de-a lungul întregului drum către arcul făcut de şine, către locomotiva care zvârlea în aer fum negru şi un jet alb de abur, până hăt, departe, cât vedea cu ochii la lumina puternică a acestei a doua zile, peste colinele palid hibernale şi în direcţia pădurilor care păreau imposibil de departe.

A închis geamul şi s-a întors către Žofie, care încerca să adoarmă copilul legănându-l. Simţea spaima ce probabil îl cuprinsese pe doctorul din Obsedatul, al lui Zweig, înainte de a se arunca pe sicriul femeii, trăgând sicriul şi pe el însuşi către fundul mării. Amândoi morţi din pricina unui prunc. În minte i-a răsunat vocea lui Papa pe când stăteau amândoi în faţa focului din bibliotecă în Viena, în viaţa sa trecută, iar Papa îi spunea: Tu eşti un bărbat de onoare, Stephan. Nu te vei afla niciodată în situaţia de a avea un copil pe care nu ar trebui să îl ai.

Papa fusese un om de caracter, iar acum era mort.

Stephan a trecut pe cealaltă parte a vagonului pentru a arunca scutecele, dar şi acolo erau oameni înşiraţi de-a lungul şinelor: un bărbat cu şapcă de piele, atât de aproape de tren, încât l-a speriat pe Stephan; un vânzător de cârnaţi cu un client stând lângă cotiga sa teşită; o doică plimbând un prunc într-un cărucior, un copil care, fără îndoială, purta scutece uscate, moi, şi nu batiste. A încercat să îşi

imagineze ce ar vrea tatăl lui să facă, ce ar face un om de onoare.

Și-a deschis valiza și a îndesat scutecele și batistele lângă hainele sale, caietul și cartea cu povestiri de Zweig. Poate că scutecele jilave vor umezi cartea interzisă până ce nu va mai putea fi recunoscută, dar vor rămâne scutecele, dovada copilului pe care nu ar fi trebuit să îl aibă.

Žofie a ascuns copilul în coșul de picnic.

Stephan a închis valiza.

Žofie a băgat coșul de picnic între scaune, făcându-l cât mai puțin vizibil.

– Nu uitați, copii, le-a spus Žofie tuturor, fiți drăguți cu soldații și nu scoateți o vorbă despre bebeluș. Este secretul nostru.

– Dacă vorbim, s-ar putea să ne-o ia, a zis băiatul care își sugea degetul, numărul 500.

– Așa este, a zis Žofie, în mod evident la fel de mirată ca Stephan de vocea domoală, dar surprinzător de sigură a băiatului. Ce băiat bun! Bravo!

Trenul s-a oprit cu o smucitură, aburul care se învolbura în fața geamurilor învăluindu-i ca într-o neașteptată pelerină a nimicului, ca și cum ar fi fost singuri pe lume. Auzeau vocile soldaților pe care nu îi vedeau, voci de nemți care comandau urcarea în vagoane, verificarea fiecărui copil și a fiecărei valize, pentru a se asigura că toți copiii au actele în regulă.

– Numerele trebuie să se potrivească cu actul de identificare, comanda vocea unui bărbat prin megafon. Să nu aibă la ei marfă interzisă, nici un obiect de valoare care aparține de drept Reichului. Îi veți aduce pe evreii care au sfidat regulile direct la mine.

Toc-toc-toc

Truus stătea în capătul vagonului.

– Copii! striga ea. Apoi, mai tare: COPII!

Apoi, cu un ton pe care părinții ei o învățaseră să nu îl folosească niciodată față de copiii pe care îi primiseră în casa lor în timpul războiului: „Copii!“

Vagonul a tăcut, toți ochii îndreptați spre ea. Ei bine, acasă nu fuseseră niciodată mai mult de câțiva copii, iar aici erau șaizeci și alte nouă vagoane de care să se îngrijească după ce îl desigilau pe acesta. Primul lucru de făcut era, bineînțeles, să îl găsească pe Stephan Neuman, care nu era cu adevărat Carl Füchsl, înainte să dea de el naziștii. Se afla cel mai probabil în următorul vagon, cu fratele său și cu Žofie-Helene Perger; chiar din prima clipă de alarmă, după ce s-a sigilat ușa vagonului, izolându-i de haosul de pe peron, și a constatat că Stephan Neuman nu era acolo, a știut unde se află. Acum trebuia să îl ducă în vagonul în care ar fi trebuit să se afle Carl Füchsl înainte de a le atrage atenția în mod inutil.

– Știu că a fost deja o călătorie lungă, le-a zis ea copiilor pe un ton mai blând.

Toată ziua și toată noaptea și apoi jumătate din ziua următoare, după ce înfruntaseră partea cea mai grea la început, când și-au luat rămas-bun.

– În curând vom fi în Olanda, dar încă nu am ajuns acolo. Trebuie să rămâneți în acest vagon acum, indiferent ce se întâmplă. Stați pe locurile voastre și faceți ce vă spun cei de la SS, și dați dovadă de cea mai bună purtare. După ce vor termina, trenul va porni din nou și veți auzi o schimbare a sunetului pe care îl face trenul. Roțile sale…

Și-a rotit brațul ca un piston.

– Aici, în Germania, roțile sună așa: toc-toc-toc-toc. Dar când vom ajunge în Olanda, veți auzi toca-toc-toca-toc. Atunci veți ști că am ajuns în Olanda. Până atunci, nimeni nu coboară din tren.

Gemenii dispăruți

Când se ridica fumul, Stephan i-a văzut pe naziștii care se urcau deja în celelalte vagoane, atacându-i pe copii cu vocile lor, ba poate chiar mai rău. Stephan nu vedea ce se întâmplă în celelalte vagoane. Nu auzea decât plânsul copiilor, dar putea fi din pricina fricii.

Doi băieței – gemeni identici – au apărut pe peron, escortați de membri SS.

– Unde îi duc pe băieții aceia? a întrebat Walter.

Stephan l-a înconjurat pe fratele său cu un braţ.

– Nu știu, Wall.

– Peter și cu mine nu vrem să mergem cu ei, a zis Walter.

– Nu, a răspuns Stephan. Nu.

Copii nenumărați

Truus a coborât din tren pe peron, în direcția unui SS-ist care striga:

– Nimeni nu coboară din tren!

Deja erau oameni în gară care priveau: un impiegat în uniformă albastru aprins, cu epoleți argintii, o femeie care era probabil proprietara setului de vreo zece valize de pe căruciorul care le despărțea, un bărbat pe o bancă din spatele lor, care a lăsat în jos ziarul Der Stürmer ca să vadă mai bine.

– Nimeni nu va coborî, dragule. Am eu grijă de asta, l-a asigurat ea pe SS-ist, cu toate că ea tocmai asta făcuse. Iar acum, să nu îndrăzniți să îi speriați pe copii.

A aruncat o privire spre vagonul din față, în care, din fericire, vameșii nu se urcaseră încă. De-ar putea să îl facă pe măscăriciul acesta să se miște mai repede, ca să îl poată trece pe Stephan Neuman în vagonul lui înainte de a observa cineva.

– Ai documentele? a cerut omul.

I-a întins dosarul, spunând:

– Înăuntru este câte un pachet de acte pentru fiecare vagon. Ar trebui să fie totul foarte bine organizat, dar, fiind vorba de șase sute de copii, nu este ușor. Unul-doi ar putea fi în vagonul greșit.

A auzit-o pe femeia cu bagajele exclamând „Judenkinder“ cu silă.

A aruncat din nou o privire spre tren. Ofițerii SS, văzuți prin geamul unuia dintre vagoane, cotrobăiau prin bagaje, aruncând pe geam valize și silindu-i pe sărmanii copii să se dezbrace, pentru numele lui Dumnezeu.

– Oamenii dumitale sperie copiii! a zis ea.

Șeful SS-ist a privit cu indiferență către oamenii lui aflați în tren. Omul de pe

bancă a împăturit ziarul, privind, ca şi alţii, la ceea ce se vedea prin geamurile trenului.

– Ne facem datoria, a zis SS-istul.

– Ei nu îşi fac datoria, a insistat Truus, abţinându-se să spună „tu“, în ciuda faptului că el se inclusese printre soldaţi.

Era mai bine ca apostrofarea să nu îl vizeze personal.

– Se comportă foarte urât, a zis ea.

Frau Grossman venea în goană spre ea, frenetică. Truus i-a făcut semn cu o mişcare a încheieturii să nu îi întrerupă.

– În cazul acesta, i-a zis ea şefului SS-ist, faceţi ceva. Opriţi-i acum, înainte ca şi alţi copii să se scape pe ei de frică, altfel oamenii dumitale va trebui să ne ajute să schimbăm hainele a şase sute de copii.

Asta le-a atras atenţia şi lui, şi privitorilor, care şi-au întors chipurile surprinse în direcţia ei. Nu credea că soldaţii ar ajuta cu adevărat la schimbarea hainelor murdărite, dar nici nu dorea să păzească trenul în timp ce ea şi celelalte însoţitoare îi schimbau pe copii, în timp ce oamenii din gară continuau să privească.

În timp ce SS-istul se grăbea spre tren, strigând către oamenii lui – „Verificaţi bagajele, dar nu speriaţi copiii!“ –, lui Truus i-au trecut prin minte toate lucrurile pe care ar fi trebuit să le facă diferit. Ar fi trebuit să aranjeze să călătorească cu ei în tren vameşi plătiţi, în loc să trebuiască să se oprească, prilejuind un asemenea fiasco; ar putea cere ajutorul baronului Aartsen pentru organizarea acestui lucru la viitoarele transporturi, gardieni diferiţi de fiecare dată, pe care i-ar recompensa cu daruri pentru soţiile lor după ce copiii ajung la destinaţie în siguranţă. Ar fi trebuit să aducă ceva cu care să îi poată face atenţi pe copii, poate umbrela ei galbenă pe care putea să o ridice în aer, mai vizibilă decât mănuşile ei galbene, dar când era vorba despre sute de copii, nu îşi putea permite să fie subtilă.

– Truus, a spus Frau Grossman cu frenezie.

Ea a întors capul spre cealaltă femeie, acum, că rezolvase problema cu SS-istul.

– Iartă-mă, a răspuns Truus, dar trebuie să îl găsesc pe Stephan Neuman…

– I-au luat pe doi dintre băieţi, gemenii identici! a zis Frau Grossman.

– Fraţii Gordon? Cum au urcat în tren? Nu erau în primii şase sute.

– Nu ştiu. Îi instalam pe ceilalţi şi deodată au sigilat uşile, trenul a pornit, iar ei se aflau acolo, lângă uşă, şi plângeau în acelaşi glas.

– Bunul Dumnezeu să ne ajute! a zis Truus, cântărind cine avea mai mare nevoie de ea şi sperând că avea dreptate să se încreadă în instinctul de supravieţuire al tânărului Neuman. Bine, vino cu mine. O să le explici că şi-au aruncat numerele pe geam. Băieţii tot băieţi. Am eu grijă în rest.

– Dar eu… am fost atât de înspăimântată. M-au întrebat de ce nu au numere băieţii, iar eu le-am spus că nu trebuiau să se afle în tren.

Truus a simţit cum i se scurge sângele în picioare.

– Bine, a zis ea. Bine.

– Părinţii băieţilor…

– Să nu îi judecăm pe părinţi, a zis Truus. Şi noi am putea face la fel. Lasă-mă să văd dacă… Nu, mai bine vino cu mine. Poate îi convingem pe nemţi să îţi permită să te întorci împreună cu băieţii la Viena şi să îi lase pe ceilalţi să îşi continue drumul spre Olanda. Nu putem pune tot trenul în pericol. Mai mult nu putem cere. Bine că sunt băieţi frumuşei.

Paradoxul Eichmann

Bărbatul și-a făcut drum spre biroul lui Michael, cu câinele la călcâi. Anita păşea în urma lui, încercând să anunțe sosirea unui oaspete duminica, atunci când biroul era închis. Când Michael s-a ridicat să îl salute, omul a observat portretul care atârna în spatele biroului, pictura de Kokoschka ce o înfățișa pe Lisl. Michael pretinsese că portretul îi aparținea, deși, desigur, fusese pictat înainte de a fi întâlnit-o pe Lisl. Îi aparținea lui Herman și, ca atare, era proprietatea Reichului.

– Am nevoie de șase sute de bomboane de ciocolată pentru o întrunire la Metropole în seara aceasta, a zis omul fără să i se adreseze direct, fără introducere, fără scuzele de rigoare.

– În seara aceasta? a zis Michael, luat prin surprindere nu atât de timpul scurt care i se dădea într-o zi în care maeștrii ciocolatieri nici măcar nu se aflau la lucru, ci mai degrabă de faptul că Eichmann venise pentru acest comision modest. Nici Michael nu se afla acolo decât pentru a se întâlni cu Anita.

– Desigur, Herr Eichmann, a zis el, încercând să își revină. Va fi o plăcere pentru Fabrica de ciocolată Neuman să furnizeze…

– Fabrica de ciocolată Neuman? Am fost asigurat că aceasta nu mai este o afacere evreiască.

– Fabrica de ciocolată Wirth, s-a corectat Michael, neștiind dacă să își recunoască greșeala sau să simuleze că nu fusese făcută.

Omul era furios și, aparent, așa fusese de când plecase din gară trenul plin de copii, în ziua anterioară. Michael îl văzuse pe Eichmann părăsind gara Westbahnhof împreună cu teribilul său câine, după ce trenul se îndepărtase în zare. Era ultimul din cele vreo zece drumuri pe care le făcuse în aceeași direcție în ziua aceea, sperând să îi vadă de la distanță pe Stephan și Walter, regretând că nu aranjase să îi trimită cu Lisl la Shanghai. Ar fi putut să o facă chiar și în ultima clipă, atunci când plecase ea, în urmă cu câteva săptămâni. Riscul nu ar fi

fost mult mai mare dacă făcea rost de trei permise de trecere. Dar nu o făcuse. Apoi, după noaptea violențelor, nu s-au mai eliberat permise de trecere, iar un ne-evreu care ar fi solicitat bilete către Shanghai ar fi fost privit cu suspiciune, chiar dacă ar mai fi fost bilete.

Băieții se aflau acum în tren, undeva între Viena și Olanda. Spera că omul din fața lui se va ține de cuvânt și le va permite să părăsească Germania, dar credea că este foarte probabil să se ivească un pretext pentru a le opri trecerea, iar atunci ce se va întâmpla cu ei?

– Șase sute, a zis el, da, putem face șase sute.

A aruncat o privire spre ceasul de la mână. Îi va chema la muncă pe ciocolatieri. Vor fi nevoiți să aleagă bomboane din comenzile deja pregătite pentru a fi livrate clienților.

– Desigur, suntem onorați să vă furnizăm în seara aceasta o selecție din toate tipurile noastre de bomboane.

– Toate șase sute decorate cu un tren, a zis Eichmann.

– Toate șase sute? a izbucnit Michael. Da, desigur, s-a corectat el repede, neștiind însă dacă ciocolatierii săi vor putea produce atât de multe bomboane în doar câteva ore, fiecare trenuleț pictat de mână, cu glazuri diferite, dar avea de ales? Ați dori, poate, o selecție de bomboane, pentru soția și copiii dumneavoastră? i-a oferit Michael, neliniștit acum nu doar de propria greșeală – de a pune sub semnul îndoielii posibilitatea livrării comenzii date de acest bărbat –, ci și de felul în care acesta cerceta din nou portretul.

– Aveți copii, Herr Eichmann? a întrebat Michael, umplând tăcerea apăsătoare și gândindu-se că ar fi trebuit să lase pictura în dulap, alături de cealaltă, pentru a putea pretinde cu credibilitate că fuseseră ascunse acolo de Herman, căruia nu i se mai putea face nimic rău. Eu am…

„Am doi fini“, aproape că a spus. Stephan și Walter.

– Eu nu am copii, dar cred că avem bomboane pe care este pictată roata de bâlci din parcul Prater, care au mare succes la…

– Voi, vienezii, și roata voastră ridicolă, a zis Eichmann nervos. Șase sute de

trenuri de livrat până diseară, la șapte.

A întors spatele și a ieșit din birou, cu câinele la călcâi.

Din fericire, Anita ținea deschisă ușa liftului – nu era deloc o fată deșteaptă, dar avea un inexplicabil simț al necesității. Când ușa liftului s-a închis în spatele omului și al animalului său, i-a șoptit lui Michael:

– A fost obligat să își lase nevasta și copiii acasă, în Germania.

Cum se ascunde infinitul

Când a intrat în vagon grănicerul, copiii stăteau în tăcere, cu ochii larg deschişi. Stephan, aşezat pe ultima banchetă, strângea mâna lui Walter într-a sa. Žofie-Helene stătea în dreptul lor, de cealaltă parte a culoarului, alături de băieţelul care îşi sugea degetul şi având la picioare coşul în care se afla pruncul. Din fericire, bebeluşul era liniştit. Dar dacă sergentul se apuca să izbească în stânga şi în dreapta, dacă începeau să plângă copiii aşa cum făcuseră cei din alte vagoane, bebeluşul avea să se stârnească şi el. Era doar un prunc.

Stephan şi-ar fi dorit să fie Tanti Truus cu ei. Ar fi vrut să ştie despre bebeluş, să ştie cum să explice prezenţa lui în tren. Dar dispăruse împreună cu una dintre celelalte femei, pe urma gemenilor a căror soartă nici Walter şi nici Stephan nu voiau să o împărtăşească.

– Toată lumea în picioare, a cerut grănicerul.

S-au supus toţi, iar grănicerul i-a examinat, ochii-i luminându-se la vederea lui Žofie-Helene.

Lui Stephan nu îi plăcea deloc felul în care omul cerceta părul lung al lui Žofie şi ochii ei verzi, sânii care împungeau bluza.

Ca şi cum ar fi ghicit că i-au fost citite gândurile, grănicerul şi-a întors privirile spre Stephan. Stephan, ţinând în mâna sa mâna lui Walter, a privit spre podeaua vagonului.

Lănţişorul ei, şi-a amintit el. Lănţişorul lui Žofie-Helene, prea valoros ca să fie luat în tren – cel pe care Tanti Truus o trimisese înapoi să i-l lase lui Herr Perger –, se afla în buzunarul lui Stephan.

Cu ochii încă îndreptaţi spre Stephan, grănicerul a zis:

– O să vă strig numele, iar voi o să îl repetaţi, apoi vă aşezaţi, dar numai după ce vă fac semn să staţi jos.

Grănicerul a început să citească de pe o listă, verificând după fiecare nume care copil îl repetă și apoi încuviințând din cap. După fiecare nume, Stephan încerca să socotească dacă ar putea să se așeze pe furiș. Carl Füchsl nu trebuia să se afle în acest vagon; la ce se gândise oare? Avea zece ani mai mult decât băiatul la al cărui nume trebuia să răspundă, un băiat care ar fi trebuit să se afle în alt vagon. Nici măcar nu îi trecuse prin cap să le spună povestea lui Walter sau lui Žofie.

De parcă ar fi suspectat că Stephan intenționa să îl înșele cumva, grănicerul îi tot arunca priviri de fiecare dată când citea câte un nume, iar copiii se așezau unul câte unul.

„Sunt un impostor“, și-a zis Stephan. „Sunt un impostor care va fi dat de gol de fratele meu care nu bănuiește nimic. De data aceasta voi fi bătut așa cum a fost bătut Papa, sau împușcat, așa cum s-a întâmplat cu omul acela din fața sinagogii în flăcări, în timp ce își privea soția care sângerase până la moarte.“

Grănicerul a strigat numele roșcatei despre care Walter spunea că fusese în fața lor la coada la care stătuseră pentru a se înscrie. Omul a fixat-o cu privirile, dezgustat, înainte de a-i bifa numele. I-a repetat numele și i-a spus că se poate așeza.

– Walter Neuman, a strigat grănicerul.

Walter și-a repetat numele, iar grănicerul l-a privit cum se ținea încă de mâna lui Stephan, și îl strângea la piept pe Peter Iepurașul.

Grănicerul a făcut un semn pe listă și a zis:

– Tu poți să stai jos, dar iepurele rămâne în picioare.

Walter, îngrozit, s-a agățat mai tare de Peter și s-a zgâit înainte.

– Voi, evreii, nu aveți deloc simțul umorului, a zis sergentul.

Stephan s-a aplecat și i-a șoptit lui Walter:

– Peter merge pe biletul tău, el face tot ce faci tu, l-a încurajat el, gândindu-se că el nu conta, dar trebuia să îl apere pe Walter.

– Žofie-Helene Perger, a strigat sergentul.

– Žofie-Helene Perger, a repetat Žofie.

Bărbatul a privit-o de jos în sus, dar nu i-a făcut semn să stea, de parcă ar fi vrut ca ea să se aşeze înainte să îi dea voie el, pentru a avea un pretext să îi facă ceva. Stephan nu voia să îşi imagineze ce putea să îi facă acest individ. A simţit mâna micuţă a lui Walter într-a sa. Nu îşi putea permite să se gândească la ce i-ar face grănicerul lui Žofie-Helene.

Žofie a rămas liniştită, în aşteptare – sigură şi frumoasă, aşa cum îşi imagina că trebuie să arate femeia din nuvela lui Zweig, Obsedatul. Totul era obsedant aici, aşa cum se petrecea în povestire. Lănţişorul. Copilul. Volumul Kaleidoscop, prea periculos să fie luat în tren, dar nu urma să se urce în tren atunci când îşi făcuse bagajele, era numărul 610. L-a urmărit pe sergent, văzând obsesia doctorului din povestirea lui Zweig în privirile flămânde pe care omul le arunca spre Žofie, sau poate în propria reacţie la foamea acestuia.

Privind prin ochelarii ei murdari.

Caietul. Tot ce scrisese în el. Nu ar avea nevoie de nimic altceva pentru a-l condamna decât propriile texte, chiar dacă l-ar fi crezut că este acest Carl Füchsl care nu era de fapt, chiar dacă ar accepta greşeala celor zece ani din documente, chiar dacă Walter, neînţelegând ceea ce nu îi explicase – de ce nu îi trecuse prin cap să îi explice? – nu l-ar da de gol.

Grănicerul a făcut un pas spre ei.

Copilul nu scotea încă nici un zgomot.

Grănicerul s-a îndreptat spre Žofie, mai aproape, apoi mai aproape, apoi mai aproape şi mai aproape, până ce a ajuns pe culoar între Stephan şi Žofie, cu faţa spre Žofie, dar atât de aproape, încât Stephan putea să îl atingă, Stephan putea să îi înconjoare gâtul slăbănog cu braţul. Nu era mult mai mare decât Stephan însuşi, şi-a dat el seama, iar vocea lui Mutti i-a răsunat în urechi: Ştiu că eşti tânăr, dar tu trebuie să fii bărbatul acum. În toată Germania, băieţii se dădeau drept bărbaţi.

Grănicerul a întins mâna şi a atins părul lui Žofie, aşa cum tânjise Stephan să îl atingă de când o văzuse în gară, cu părul fluturându-i liber pe spate.

Grănicerul i-a făcut un semn din cap. Žofie a rămas în picioare, privindu-l.

„Nu face asta, Žofie“, a zis Stephan în gând. „Nu face nimic. Stai jos.“

Stephan a ridicat mâna lui Walter aflată în mâna lui, ca Žofie să o vadă, şi a tuşit, scoţând un sunet rapid, înăbuşit. Nici Žofie şi nici sergentul nu s-au întors. De afară, sunetele controlului. Lătratul unui câine.

Stephan a dus un deget la buze, făcându-l pe Walter să înţeleagă că trebuie să păstreze tăcerea.

– Este în regulă, Wall, a zis el, şoptind cu putere, ca şi cum ar fi vrut să nu fie auzit.

Žofie şi grănicerul s-au întors amândoi la sunetul vocii sale în vagonul cufundat în tăcere.

Sergentul s-a întors din nou spre Žofie, a dat din cap şi, din fericire, Žofie s-a aşezat.

Omul a revenit în partea din faţă a vagonului şi a citit ultimele câteva nume unul câte unul. Stephan privea cu groază crescândă cum se aşeza copil după copil.

Numai el a rămas în picioare.

– Nu eşti pe listă, a spus bărbatul.

– Carl Füchsl.

Walter a ridicat privirile spre el. Stephan a înghiţit nervos, rugându-l în minte pe fratele său să nu îl dea de gol. Secundele se scurgeau încet ca secolele. Sudoarea i se scurgea pe spate şi i se aduna pe buza lipsită de păr. De ce nu o ascultase pe Tanti Truus? De ce nu făcuse ce îi spusese ea?

Grănicerul l-a cercetat cu atenţie.

Stephan a rămas complet nemişcat, ţinând mâna lui Walter, care era umedă, la fel ca a lui, piele udă pe piele udă.

Sergentul a examinat lista ca şi cum greşeala ar fi putut fi a lui – speriat, în felul lui, la fel cum era şi Stephan. Când începuse oare lumea să funcţioneze numai pe bază de teamă?

– Carl Füchsl, a repetat sergentul.

Stephan a încuviinţat din cap.

– Zi pe litere..

Stephan a încercat să nu trădeze spaima pe care o simţea: un băiat nu şi-ar greşi niciodată propriul nume.

– C – A –

– Numele de familie, prostule, a zis omul.

– Este numărul o sută douăzeci, a spus Žofie.

Grănicerul a întors capul spre ea.

– Are mărimea vectorială cinci, a explicat fata.

Sergentul s-a uitat la ea, fără să înţeleagă.

– Toţi avem un număr de identificare, a zis ea. Ar fi mai uşor să îl găsiţi după număr.

Sergentul a privit-o timp de câteva clipe incomode, apoi s-a întors şi a coborât din vagon. Stephan l-a privit cum coboară pe peron, apoi se consultă cu un ofiţer.

– Este secretul nostru, Wall, a zis către Walter, dar dacă întreabă cineva, pe mine mă cheamă Carl Füchsl, bine?

A scos lănţişorul lui Žofie din buzunar şi l-a îndesat în cusătura banchetei din spatele său, unde nu stătea nimeni şi nu putea fi nimeni altcineva acuzat. Nu putea ascunde cartea sau caietul, dar cel puţin putea ascunde lănţişorul.

A repetat:

– Mă numesc Carl Füchsl. Numărul o sută douăzeci.

– Are mărimea vectorială cinci, este un număr foarte norocos, a zis Žofie-Helene.

– Sunt Carl Füchsl, a zis Stephan a treia oară.

– Pentru totdeauna? a întrebat Walter.

– Numai până ajungem în Anglia, a zis Stephan.

– După vapor, a zis Walter.

– Da, după ce coborâm de pe feribot, a încuviințat Stephan.

– În acest caz, Žofie-Helene mai este în locul tău?

Sergentul a reapărut în partea din față a vagonului.

– Ai urcat în alt vagon, Carl Füchsl, a zis el. Acum deschideți toți bagajele și goliți-vă buzunarele.

Neavând de ales, Stephan și-a deschis valiza odată cu ceilalți. Marginile paginilor cărții se văluriseră de umezeala scutecelor. Jurnalul era și el umed, dar nu atât de rău încât să nu se mai poată citi.

În timp ce sergentul cerceta valizele celorlalți copii, Stephan a împachetat cartea și caietul în scutece, apoi a împachetat totul în singurul lui schimb de haine.

Sergentul a cotrobăit prin obiectele copiilor, aruncându-le pe podeaua murdară a vagonului. Nimeni nu i se opunea. Când a găsit o fotografie a cuiva din familia unui copil, într-o mică ramă din argint, l-a silit pe copil să se dezbrace de haine și le-a scuturat. Negăsind altceva, a băgat rama în buzunar, cu tot cu fotografie, și a trecut la următorul copil. A găsit o monedă de aur ascunsă în căptușeala paltonului unei fetițe și a lovit-o peste față cu atâta putere, încât i-a despicat buza. Pe obraji i s-au scurs lacrimile, dar a rămas tăcută în timp ce el a băgat în buzunar moneda.

Chiar atunci când sergentul se apropia de Žofie, de Walter și de el, aflați în ultimul rând, aerul s-a umplut de un miros de excremente.

Sergentul s-a uitat către băiețelul care își sugea degetul.

„Te rog, fă greșeala asta“, i-a zis Stephan în gând.

Sergentul a întors privirile de la băiat către coşul de la picioarele lui Žofie. A privit la Žofie, apoi şi-a coborât iar privirile spre coş. Şi-a lins buzele şi a înghiţit, mărul lui Adam urcând şi coborând apoi cu duritate în gâtlejul lui slab şi pleşuv.

Stephan a ţinut strâns mâna lui Walter şi a zis:

– Coşul este al meu.

– Nu este adevărat, a insistat Žofie. Este al meu.

Au aşteptat cu toţii ca grănicerul să le ceară să deschidă coşul. În tăcerea care se lăsase, bebeluşul a gângurit. Un singur sunet mititel. Inconfundabilul glas al unui bebeluş.

Sergentul părea la fel de înfricoşat cum se simţea Stephan.

– Ce durează atât de mult? s-a auzit o voce insistentă.

Un al doilea grănicer a intrat în vagon, iar primul s-a îndreptat pentru a-l saluta, spunând „Heil Hitler!“. A aruncat o privire spre coş, nu voia să dea pe mâinile naziştilor un bebeluş, Stephan o vedea pe chipul lui acum, dar nici nu putea să fie prins permiţând trecerea unui copil neînregistrat pe listă, iar în trenul acesta nu era înregistrat nici un bebeluş.

– Îhh! a exclamat al doilea grănicer. Evreii ăştia jegoşi nici toaleta nu ştiu cum să o folosească.

Întregul vagon îl privea.

– Totul este în regulă aici, am scăpat de ei, i-a zis primului grănicer. De-acum sunt problema olandezilor.

Într-o altă direcție

Žofie s-a aplecat în față, încercând să liniștească bebelușul aflat încă în coș, în vreme ce trenul se strecura afară din gară, spre o baracă roșie și un gard alb murdar pe care atârna un steag nazist. Oare aceasta era granița cu Olanda?

Trenul s-a oprit brusc, făcând-o pe Žofie să se lovească cu capul de partea din spate a banchetei din fața ei. Trenul s-a hurducat înainte, apoi s-a oprit din nou.

Copiii au rămas tăcuți, așteptând, singurul zgomot care se auzea, bebelușul care se agita la hurducăielile vagonului.

Trenul a început să se miște încet înapoi, îndepărtându-se de ghereta roșie.

– Ne întoarcem acasă, la Mutti? l-a întrebat Walter pe Stephan, cu aceeași speranță pe care o simțea și Žofie oarecum, acea parte din ea care își imagina că, dacă i s-ar da voie să facă o a doua încercare, ar putea cel puțin să o aducă cu ea pe sora ei, că dacă poate veni un bebeluș lipsit de mamă care să îl îngrijească, atunci ar putea veni și Jojo.

Trenul s-a oprit din nou. De afară, a răsunat un zăngănit de metal lovit cu ciocanul.

Copiii au încremenit, tăcuți și îngroziți.

Trenul s-a hurducat din nou înainte; era dificil de spus în ce direcție, dar nu a înaintat decât un pic. Žofie a privit către Stephan. Nici el nu știa ce se întâmplă.

Vagoanele au început să se miște atât de încet, încât nici nu știa în ce parte mergeau. Ar trebui să existe un paradox pentru situația asta, și-a zis ea privind către baraca roșie și încercând să înțeleagă dacă se apropiau sau se depărtau de ea. Dar dacă exista unul, nu și-l mai amintea.

Trenul a fluierat, înaintând acum, Žofie era destul de sigură. Căsuța roșie se apropia, nu-i așa? A așteptat nerăbdătoare, concentrându-și privirile asupra

steagului cu svastica, asupra căsuței roșii și a mormanului de cărbune din spatele ei.

Stephan a venit lângă ea, s-a așezat alături pe banchetă și l-a ridicat pe Walter în poală. I-a îmbrăţişat umerii cu un braţ, atingerea lui grea și ușoară în același timp. Paradoxul Stephan-mă-atinge. Nu a spus nimic. A stat nemișcat, cu brațul în jurul ei, iar Walter l-a ridicat pe Peter Iepurașul spre fața ei și a scos un sunet de sărut, discret, iar ea a încercat să nu se gândească la iepurașul pe care nu apucase să îl mai cumpere pentru Jojo.

La început încet, apoi tot mai repede, imaginea steagului, a gheretei roșii și a mormanului de cărbuni s-a mărit în ochii ei, deși, firesc, nu și în realitate. Treceau de căsuță, sunetul trenului pe șine schimbându-se din toc-toc-toc-toc în toca-toc-toca-toc, când s-a auzit un „Uraaa!“ triumfător din vagonul aflat dinapoia lor, în care se afla Tanti Truus. Copiii din jurul ei, auzindu-i pe ceilalți, au preluat ovațiile: „Uraaa! Uraaa! Uraaa! Uraaa!“

Carl Füchsl

Trenul a oprit din nou câteva minute mai târziu, de data aceasta într-o gară din Olanda, unde nu se vedeau nici soldaţi şi nici câini. O femeie într-un palton cu guler din blană albă s-a apropiat de vagon ducând în mână o tavă imensă cu nişte pachete. A bătut în geamul murdar, la o depărtare de trei locuri în faţa celui pe care îl ocupa Žofie, iar unul dintre copiii mai mari l-a deschis. Uşile vagonului erau încă blocate.

– Cine vrea fursecuri? a întrebat femeia, începând să împartă pachetele mânuţelor care se întindeau de dincolo de geam.

Le-a spus că urmau să li se aducă plăcinte, unt şi lapte, dar puteau mânca fursecurile deocamdată, puteau mânca oricâte fursecuri doreau, chiar dacă era înainte de masă.

– Dar aveţi grijă să nu vi se facă rău, le-a zis femeia veselă, ridicând tava până la înălţimea geamului, iar cei trei copii din dreptul lui au dat mai departe pachetele înainte de a lua şi pentru ei.

De-a lungul întregii lungimi a trenului erau coborâte geamuri.

În dreptul geamului ei murdar, Žofie a văzut cum Tanti Truus era cuprinsă în îmbrăţişarea unui bărbat care i-a sărutat creştetul capului. Žofie a simţit greutatea braţului lui Stephan peste părul lăsat pe spate şi mâna pusă pe umărul ei. S-a gândit la Mary Morstan, la doctorul Watson care vorbea despre trista pierdere suferită în „Casa pustie“ şi la felul cum mai târziu s-a mutat înapoi la numărul 221B pe Baker Street, împreună cu Sherlock Holmes. Nu înţelegea de ce era atât de tristă, când toţi ceilalţi erau atât de fericiţi.

Uşile au fost desigilate şi în vagon au urcat alte femei cu mai multă mâncare, cu îmbrăţişări şi sărutări, străine care îi primeau ca nişte mame pe aceşti copii străini, în această ţară străină. Walter a sărit din braţele lui Stephan, iar Stephan s-a grăbit să îl ajungă. La fel şi băieţelul care îşi sugea degetul, lăsând-o pe Žofie singură cu micuţa Johanna, care dormea în coş, în ciuda zarvei.

Johanna era un bebeluș atât de cuminte. Žofie ar fi vrut să ia copila în brațe, dar se temea că i-ar lua-o femeile acestea.

A privit prin geamul murdar spre peron, unde Tanti Truus vorbea cu bărbatul care o sărutase pe cap, apoi a văzut-o plecând de lângă el și urcându-se în primul vagon, luând-o cu ea pe una dintre însoțitoare. După un minut, două, a coborât din primul vagon și a urcat în cel de-al doilea.

Femeile îi escortau pe copiii din primul vagon. Nu pe toți. Doar pe câțiva.

În jurul lui Žofie, în vagon, copiii reveneau la locurile lor, ducând în brațe cutii cu lapte și sporovăind, eliberați din temnița fricii. Žofie ar fi dorit să simtă același lucru. Stephan, Walter și băiatul care nu îi spusese cum îl cheamă s-au întors aducându-i o cutie cu lapte. A pus-o pe locul de lângă ea, înainte de a se așeza cineva.

Stephan a privit spre cutia de lapte, apoi la ea. Fata și-a ferit privirile de mica jignire din ochii lui. S-a așezat pe locul de dincolo de culoar, iar băieții s-au cățărat lângă el.

Tanti Truus a urcat în vagonul lor și a cerut atenție. Vagonul s-a liniștit, toți ochii întorși spre ea. Le-a explicat că majoritatea copiilor va continua drumul prin Olanda, până la Hoek van Holland, unde urmează să se îmbarce pe un feribot spre Anglia. Însă nu sunt locuri pentru toți pe primul feribot. Nu este loc decât pentru cinci sute. Așa că prietenele aranjaseră ca o sută de copii să rămână în Olanda timp de numai două zile, până ce se va întoarce feribotul să îi ia.

– Eu vreau să merg unde mergi și tu, Stephan, a zis Walter.

Stephan s-a aplecat spre el și i-a șoptit:

– Nu uita să îmi spui „Carl“ până ce ajungem în Anglia. Nu mai durează mult.

Walter a încuviințat din cap serios.

Tanti Truus a zis că o prietenă, pe nume doamna Van Lange, va veni să le citească o listă de nume, iar acei copii trebuiau să meargă cu doamnele. Erau pregătite pentru ei în gară ciocolată fierbinte, le-a spus ea, și paturi în care să doarmă. Deodată, toți copiii voiau să rămână în Olanda.

Žofie a constatat cu surprindere că prietena lui Tanti Truus era însărcinată. A stat în picioare în capătul vagonului şi a citit vreo zece nume de copii care apoi au fost luaţi de mânuţe de către doamne, după ce le-au fost găsite valizele. Părea atât de blândă, încât lui Žofie i-a trecut prin minte să îi spună despre bebeluş. Cum urma să aibă şi ea unul, sigur ar lăsa-o pe Žofie să o păstreze pe Johanna.

Doamna Van Lange a strigat numele unui copil aflat pe locul din faţa ei – una dintre fetele care ascultaseră cu mare atenţie povestea cu Sherlock Holmes pe care le-o spusese. Când a venit la ea o femeie care a luat-o de mână, fetiţa cu care împărţea bancheta a început să plângă.

– Nu îţi fie frică, i-a şoptit Žofie. Poţi sta cu Johanna şi cu mine.

A ridicat copila şi a aşezat-o în poala ei. Bebeluşul era încă liniştit. Nimeni nu îl văzuse încă.

Au privit pe geam, la copiii care traversau peronul. Žofie a încercat să nu se gândească la gemenii scoşi din tren în Germania.

După ce copiii care urmau să rămână au părăsit vagonul, ceilalţi s-au aşezat, aşteptând ca trenul să pornească din nou la drum. Dar după o lungă aşteptare, s-a întors doamna Van Lange, strigând un nume:

– Carl Füchsl? Carl Füchsl este în acest vagon?

Žofie a simţit cum intră în alertă. Walter nu putea să îl piardă pe Stephan. Nici ea însăşi nu îl putea pierde pe Stephan.

– Carl Füchsl? a repetat doamna Van Lange.

L-a privit pe Stephan, care stătea locului, ţinându-l strâns de mână pe fratele lui.

– Carl Füchsl, a mai zis doamna Van Lange o dată.

Una dintre celelalte femei s-a consultat cu ea.

– Ştiu, dar nu era în vagonul în care trebuia să se afle, i-a explicat doamna Van Lange femeii, care a sugerat că era posibil să fi amuţit, aşa cum se întâmplase cu unii dintre copii.

– Ascultaţi, copii, a strigat doamna Van Lange. Dacă vă aflaţi lângă Carl Füchsl – numărul o sută douăzeci –, vă rog să ne spuneţi.

Stephan şi-a întors numărul pe furiș, ca să nu mai fie vizibil. Nimeni nu a răspuns.

– Ar fi bine să o chemăm pe doamna Wijsmuller, a zis doamna Van Lange.

Împreună

Truus a urcat în vagonul în care se afla Klara Van Lange, al doilea din capăt, spunând:

– Unul dintre copii lipsește?

Sarcina Klarei era acum mai avansată decât fusese oricare dintre sarcinile lui Truus, dar nu putea fi convinsă să nu mai lucreze – deși acum se limita să rămână de această parte a graniței.

– Carl Füchsl, a zis Klara.

– Înțeleg, a spus Truus.

A trecut în revistă chipurile copiilor din vagon şi l-a găsit pe Stephan Neuman pe ultima banchetă. Băiatul îl ținea în brațe pe fratele său. Sigur că nu ar pleca fără fratele lui. Ei bine, Stephan reprezenta o complicaţie, iar partea complicată nu se oprea aici. Băiatul scăpase din mâinile nemților, dar mai trebuia ajutat să intre în Anglia. Nu putea risca să intervină vreo întârziere, căci băiatul va împlini optsprezece ani în numai câteva săptămâni.

– Lasă-mă să văd lista, a zis ea, luând-o din mâna Klarei şi examinând-o. În regulă, a zis ea copiilor, cine ar vrea să se oprească aici, ca să bea ciocolată fierbinte şi să doarmă într-un pat cald la noapte?

S-au ridicat aproape toate mâinile. Nici nu era de mirare. Care copil nu îşi dorea să iasă din acest tren acum, că erau într-o oarecare siguranţă?

– Tanti Truus, a zis Žofie-Helene, Elsie a fost tare mâhnită când Dora a fost strigată, şi ea nu. Sunt prietene din Viena. Cred că mamele lor le-au înscris împreună, ca să poată rămâne împreună.

Stephan Neuman a privit îngrijorat cum Truus se apropie de ei de-a lungul culoarului, spunând:

– Elsie, ai vrea să bei o cană de ciocolată fierbinte și să mănânci fursecuri cu Dora?

Copila s-a agățat de Žofie – cu inima frântă între fată și prietena ei –, dar Žofie o ridica deja pe fetiță în picioare pe culoar și o îndemna să înainteze, părând să se teamă la fel de mult ca Stephan însuși că Tanti Truus l-ar putea lua pe el. Cum de nu au înțeles că intenționa să ia alt copil?

– Totul este în regulă, Stephan, i-a zis ea băiatului. Poți merge mai departe, către Anglia, împreună cu fratele tău.

Frățiorul lui, micul Walter Neuman, a ridicat iepurașul și a spus cu o voce ca a unui iepuraș:

– Nu este fratele lui Walter. Este Carl Füchsl.

Truus a ridicat-o pe fetiță în brațe și s-a întors, nedorind ca dragul de el să îi vadă râsul în ochi. Dumnezeule, de asta avea nevoie și ea: un iepure de pluș care să preia responsabilitatea micilor minciuni pe care trebuia uneori să le spună.

Oare această micuță Elsie se scăpase pe ea? Dar nu. Truus presupunea că acela trebuia să fie mirosul a șaizeci de copii care au stat într-un singur vagon de tren o zi și o noapte și încă o zi.

Ajunsă în partea din față a vagonului, a întors capul. Se auzise oare glasul unui bebeluș? Doamne, acum își imagina tot felul de lucruri.

A aruncat o privire pe geam, spre ancora sa, Joop, încercând să gonească amintirea acelor nou-născuți aduși la paturile noilor mămici, în timp ce ea zăcea singură, sub cearșafuri albe, în camera de spital cu pereți albi. Probabil vederea sarcinii avansate a Klarei fusese factorul declanșator.

– Vai de mine, am uitat de valiza lui Elsie, a zis ea.

Stephan Neuman se apropia deja cu valiza de-a lungul culoarului, făcând o zarvă de neînțeles în timp ce înainta.

S-a auzit din nou. Un gângurit de bebeluș, ar fi putut să jure.

Stephan i-a livrat valiza și un lung monolog despre cât de mult îi plăcuse lui

Elsie povestea cu Sherlock Holmes pe care i-o spusese Žofie-Helene, pentru numele lui Dumnezeu, în timp ce părea că o grăbește să iasă din vagon.

– Mulțumesc, Stephan, a zis ea pe un ton menit să îl reducă la tăcere, pentru a putea auzi mai bine.

Sărmanul băiat părea ca luat la rost. Nu ar fi trebuit să fie atât de tăioasă. I se păruse oare?

Copiii așteptau tăcuți. Prea tăcuți.

A predat-o pe micuța Elsie în brațele Klarei, ca să o ducă în gară, în căutarea Dorei. Îi va spune ea însăși lui Joop despre înlocuirea făcută.

S-a întors în vagon și a rămas în picioare în tăcere, așteptând. Copiii se holbau la ea. Nimeni nu vorbea.

Tăcerea lor trăda speranță sau teamă. Nu trebuia să îi suspecteze pe copii că ascundeau ceva de ea. De ce ar ascunde ceva acum, când se aflau la adăpost, scăpați din Reich?

Din nou, s-a auzit glasul unui bebeluș venind din partea din spate a vagonului.

Truus a pășit alene de-a lungul culoarului, ascultând.

Încă o dată s-a auzit un bebeluș, care devenea mai agitat.

A examinat fiecare loc, încă întrebându-se dacă nu cumva glasul bebelușului nu exista decât în imaginația ei.

În capăt, între picioarele lui Žofie-Helene, era un coș de picnic. Dinăuntrul lui s-a auzit din nou gânguritul unui copilaș.

Truus a respirat ușurată: nu se sonase, nu își imagina bebeluși care nu existau.

A întins mâna spre coș.

Žofie-Helene, încercând să o oprească, a lovit din greșeală coșul, făcându-l pe copilul dinăuntru să se agite de-a binelea. Privind-o sfidătoare cu ochii ei mari și verzi, fata a deschis coșul, a ridicat copilul și l-a strâns la piept, liniștindu-l.

Truus a privit-o nemișcată, nevenindu-i să creadă că era un bebeluș aici, nici chiar acum, când vedea minunăția mică întinzând mâna spre ochelarii lui Žofie.

– Žofie-Helene, a zis ea, cu vocea abia o șoaptă, de unde a apărut bebelușul acesta, pentru numele cerului?

Fata nu i-a răspuns.

Truus a strigat spre capătul culoarului: „Klara!“, gândindu-se că bebelușul va trebui să meargă la orfelinat împreună cu ceilalți o sută până ce reușea să rezolve această situație.

Dar Klara era afară, desigur, mergea cu mica Elsie în căutarea prietenei ei, Dora.

– Este sora mea, a zis Žofie.

– Sora ta? a repetat Truus, nedumerită.

– Johanna, a zis Žofie.

– Dar, Žofie-Helene, nu aveai… Un coș de picnic? Nu aveai un coș de picnic atunci când…

– Când am alergat înapoi cu lănțișorul, așa cum mi-ați spus, a zis Žofie. Atunci am luat-o.

Truus a privit-o pe fată, care părea să se descurce cu bebelușul. Avea o soră, Truus își amintea bine. A fost cumplit când a fost nevoită să îi spună bunicului că sora era prea mică. Atât de cumplit, încât amintirea acelui moment nu i s-a șters din minte.

– Sora ta este mult mai mare, Žofie, a zis Truus, amintindu-și. Sunt fată mare. Am trei ani.

Bebelușul a apucat degetul fetei și a scos un sunet care putea fi un hohot de râs. La câte luni râde un bebeluș?

– Dacă Marea Britanie acceptă un tren întreg de copii, a zis Žofie, pot să mai accepte un copilaș. Va sta la mine în brațe pe feribot. Nu va avea nevoie de un loc.

Truus şi-a luat privirile de la Žofie-Helene şi le-a întors spre Stephan. De unde apăruse copilul cu adevărat? Žofie proteja sărmana creatură de parcă ar fi fost copilul ei.

Fata insistase să îl salveze pe băiatul acesta. Dar erau prea tineri. Nu se poate să fie…

Truus a întins mâna şi a îndepărtat păturica de pe faţa copilului, pentru a-l vedea mai bine. Un bebeluş fără acte. De numai câteva luni. Nimic nu poţi şti despre un copil atât de mic.

Demontare

– Da, șase sute de bomboane decorate cu trenulețe, le-a zis Michael ciocolatierilor adunați în fața sa. Înțeleg că numai Arnold decorează de obicei trenulețele, dar dacă nu cumva le poate face el singur pe toate în câteva ore…

Mai bine să livreze șase sute de trenuri imperfecte, decât să rateze livrarea cu totul.

Șase sute. Petrecerea pentru care pregăteau bomboanele, înțelegea acum, era sărbătorirea „succesului repurtat de Eichmann, de a fi scăpat Austria de șase sute de mici evrei“.

Șase sute, și-a zis Michael, printre care Stephan și Walter.

– Folosiți orice bomboane avem deja, le-a comandat el ciocolatierilor. Obersturmführer-ului Eichmann nu îi pasă de umplutură, ci doar de trenulețe. Da, le puteți explica celorlalți clienți de ce vor fi incomplete comenzile lor, a zis el.

Faptul că Eichmann plasase o comandă de o asemenea amploare la Fabrica de ciocolată Wirth le va crește valoarea în ochii întregii Viene, iar ceilalți vor înțelege că era o cerere de nerefuzat.

După ce a terminat de vorbit cu ciocolatierii și a aranjat detaliile transportului, Michael i-a cerut Anitei să nu mai fie deranjat și s-a întors în birou. A închis și a încuiat ușa, apoi a rămas o vreme îndelungată așezat pe canapea, măsurând cu privirea portretul lui Lisl, de care se îndrăgostise. Părul negru și ochii întunecați, arzători. Buzele care, la simpla atingere pe gâtul lui, îl înnebuneau de dorință. Se culcase cu Kokoschka, presupunea el, deși nu o întrebase niciodată și ea nu îi spusese nimic, iar el nici nu voia să afle, de fapt. Se vedea în obrajii ei, în furia scrijelită care nu îi aparținea lui Lisl, ci mai degrabă pictorului. Așadar, poate nu se culcase cu el; poate era furia de a fi fost refuzat.

A ridicat fără să se grăbească portretul de pe perete, l-a așezat pe podea și a

început să îi desfacă întăritura de pe ramă. A demontat pictura cu atenție pas cu pas, separând pânza chiar și din întăritură.

Când pictura a fost eliberată din legăturile care o țineau în loc, a împins rama goală în dulap, urmând să scape de ea după lăsarea întunericului, într-un târziu de noapte.

A scos cealaltă pictură, cea pe care o depozitase în dulap și a demontat-o cu aceeași atenție.

A rulat cele două pânze cu grijă într-un singur sul și l-a legat cu sfoară la fiecare capăt, apoi și-a pus paltonul și l-a strecurat sub pulpana lui. A închis cu grijă nasturii peste sul, simțind bubuitul puternic al inimii care reacționa la acest risc nebunesc, apoi a ieșit din birou, a coborât scările și a părăsit clădirea, ieșind pe străzile Vienei.

La hotelul Metropole

Eichmann stătea singur, numai cu Tier alături, la singura masă de la etajul superior al restaurantului de la hotel Metropole, cu peretele de sticlă în spatele lui, candelabrele la nivelul său, iar mai jos de el, toţi nemţii care jucau un rol important în Viena ocupată. Oaspeţii săi erau la finalul mesei îmbelşugate, iar orchestra cânta. Urma să le vorbească dintr-o clipă în alta, doar câteva cuvinte prin care să îşi proclame izbânda de a fi scăpat Viena de şase sute dintre evreiaşii săi în dauna britanicilor. Era izbânda sa, într-adevăr; el ordonase să se facă numai în condiţiile impuse de el şi aşa se făcuse.

– În condițiile impuse de mine, Tier.

Va ordona ca evreul Friedmann să îi fie adus în seara aceasta şi ţinut într-o celulă de la subsol timp de o noapte, două, a hotărât el în timp ce se încrunta deasupra capetelor celor aşezaţi sub el, care râdeau şi socializau. De ce oare le permisese acestor bărbați să își aducă soțiile aici, când Vera se afla tot la Berlin?

Un chelner s-a apropiat ca să îi aducă lui mai întâi desertul, aşa cum ordonase. Omul a făcut o plecăciune şi a aşezat vasul de cristal în faţa lui: o prăjitură specială, făcută de bucătarul-şef în onoarea lui Eichmann, ornată cu cele mai bune bomboane de ciocolată din Viena, toate decorate cu câte un tren.

La nivelul inferior, chelnerii îndepărtau de pe mese farfuriile, în timp ce alţii aşteptau pregătiţi cu tăvi pe care se aflau prăjituri identice, spre a-i servi pe oaspeţi numai după ce Eichmann îşi va termina desertul şi va ţine discursul.

A ridicat furculiţa şi a tăiat o bucăţică în timp ce chelnerul îi turna cafea dintr-o cafetieră din argint în ceaşca de porţelan. Voia să se termine totul, să izbutească să ducă totul la bun sfârşit. Simţind mirosul amar al cafelei însă, a lăsat furculiţa înapoi pe farfurie, fără să se fi atins de prăjitură. Cât tupeu pe femeia aia odioasă din Olanda, să se creadă demnă de a lua cafeaua împreună cu el!

A îndepărtat ceaşca din faţa lui.

– Se pare că mi-a pierit pofta, i-a zis chelnerului. Poți lua cafeaua, iar prăjitura dă-i-o lui Tier.

Luminile oraşului Harwich

Tânărul Walter Neuman a fost primul. Abia se dezlegaseră parâmele vasului Praga, iar malul se vedea încă bine când Marea Nordului a pus stăpânire pe stomacul băiatului. Truus îl ajuta pe un alt copil să se instaleze într-o cuşetă de pe feribot, la nici zece metri depărtare. Fratele băiatului tocmai îşi deschisese valiza şi scosese din ea o legătură oribilă, care, pe măsură ce cojea strat cu strat, a dat la iveală scutecele copilului, toate atent clătite cu apă, dar încă umede, dar şi batiste la fel de jilave şi, în miezul legăturii, un jurnal şi o carte. A crezut că băiatul era gata să plângă văzând starea în care se afla cartea, coperta umflată din cauza umezelii cârpelor în care fusese învelită şi paginile vălurite şi lipite între ele.

Frăţiorul lui a aşezat iepurele de pluş pe genunchiul lui Stephan şi a deschis cartea cu lăbuţa Iepuraşului Peter, apoi a dat un mănunchi de pagini.

– Cred că nici Peter nu mai poate citi cartea asta, a zis Stephan.

A râs curajos. Apoi micul Walter a spus că i se face rău şi fără nici o întârziere şi-a dus la îndeplinire ameninţarea, vomitând chiar pe paginile deschise. Asta fusese în urmă cu câteva ore. Primul, dar nici pe departe ultimul.

Acum Truus a ieşit pe puntea feribotului, ţinând mâna unui copil în fiecare dintre mâinile ei.

– Aerul rece al nopţii ne va face bine dacă ne ferim de frig, i-a asigurat pe copii, dar să staţi aici, pe bancă, departe de balustradă şi de apă.

Băieţelul – numărul 500, după cum spunea plăcuţa atârnată la gâtul lui, sub urma de vomă pe care băiatul o ştersese cu o batistă deja mizerabilă – a scos degetul din gură numai cât să spună:

– Iar îmi este rău.

– Nu cred că a mai rămas ceva în stomăcelul tău, Toma, a zis ea cu blândeţe. Dar

chiar dacă a mai rămas, stai aici. Stai departe de balustradă.

Marea nu era uşor de trecut nici pe vreme frumoasă. Şi lui Truus ar fi putut să i se facă rău, dacă şi-ar fi permis să se lase înfrântă, dacă nu ar fi avut de îngrijit atâţia copii. Cum şi-a închipuit că se va descurca? Multora le era rău sau plângeau sau dormeau, din fericire, din cauza epuizării. Vor face o primă impresie cumplită bunilor oameni din Anglia.

– Îi pot spune bună ziua bebeluşului? a întrebat miniona Erika Leiter, în vârstă de treisprezece ani.

Era fiica unui fabricant de mobilă, unul dintre puţinii copii care vor merge direct către un sponsor din Camborne, în loc să aştepte într-una dintre taberele de vară până ce se găseşte o casă.

Truus a urmărit direcţia privirilor Erikăi şi a văzut-o pe Žofie-Helene stând lângă balustrada feribotului, verde la faţă, la fel ca şi ceilalţi copii.

– Nu vă mişcaţi! le-a ordonat ea copiilor şi apoi s-a repezit spre balustradă şi a luat copilul din braţele lui Žofie-Helene.

– I-am promis mamei ei că voi avea grijă de ea până ce ajungem în Anglia, a zis Žofie.

– În felul acesta veţi ajunge înot în Anglia, a zis Truus. Vino şi caută-mă după ce ţi-a trecut răul de mare şi ţi-o dau din nou în grijă. Dar acum, trebuie să fii atentă. Ce ar fi să te îndepărtezi de balustradă? Ia loc pe una dintre bănci.

– Nu vreau să vomit peste punte, a zis Žofie.

– Te asigur că unul în plus sau în minus nu este nici o diferenţă, a spus Truus.

A apucat-o pe Žofie de braţ cu mâna rămasă liberă şi a îndepărtat-o de balustradă şi de valurile care se vedeau jos, conducând-o spre un loc liber de pe bancă, alături de Erika.

– Priveşte spre linia orizontului, i-a zis. Te va ajuta să te simţi mai bine.

Žofie-Helene s-a aşezat alături de ceilalţi doi, cu faţa spre mare. După o clipă, a zis:

– Acelea sunt luminile oraşului Harwich, presupun.

Abia vizibilă în depărtare: o lumină firavă, pâlpâitoare, care putea fi coasta Angliei, caz în care mai aveau cam o oră de mers.

– Poate este farul de la Orford Ness, a zis Truus. Sau Dovercourt – este foarte aproape de Harwich. Harwich însă nu se vede până ce cotim la Dovercourt, căci se află într-un golf protejat.

– Este o replică dintr-o povestire cu Sherlock Holmes, „Ultima reverenţă“, a zis Žofie. „Acelea sunt luminile oraşului Harwich.“

– Chiar aşa? a făcut Truus. Ei bine, ţine-ţi privirile aţintite asupra luminii şi te vei simți mai bine. Eu voi duce copilaşul uneia dintre celelalte fete.

A dus copilul în schimb nu uneia dintre celelalte fete, ci într-un loc liniştit, unde nu putea să o vadă Žofie-Helene.

S-a aşezat la rândul ei pe bancă şi a legănat uşurel copilul – Johanna, cum apucase să îi spună Žofie-Helene, dându-i numele surorii ei. Truus trebuia să le despartă pe cele două. Acest lucru nu putea duce la nimic bun.

În Anglia nu era pregătit un loc pentru bebeluş, iar gândul de a explica prezența unui alt copil, de a-i ruga pe englezi să aibă grijă de un bebeluş pe care nu îl aşteptau şi pentru care nu aveau un cămin… Mai bine ar duce copilul înapoi la Amsterdam cu ea, până ce i se găseşte o casă.

– Ți-ar plăcea să locuieşti la Amsterdam, nu-i aşa, copil fără nume? a întrebat ea drăgăstoasă, încercând să alunge amintirea micuței Adele Weiss întinse în sicriul minuscul.

Truus nu îi povestise nici măcar lui Joop despre sicriul cel minuscul.

Apoi a început să le cânte copiilor un vechi cântec popular:

– Luna a răsărit; stelele aurii lucesc pe cer luminoase şi senine.

A ridicat ochii, aşteptându-se să îl vadă pe Joop privind-o încruntat, cu toate că, desigur, Joop era acasă, singur, dormea îmbrăcat în pijamaua lui, în timp ce pe masă aştepta o singură farfurie, pregătită pentru micul dejun solitar pe care îl

alcătuise dintr-un pic de pâine de la brutar și fulgi de ciocolată din borcan. Era un copil cel care stătea în fața ei, cu vomă scursă pe toată partea din față a paltonului. Alți copii s-au adunat în jurul ei, iar o adolescentă a venit în goană, strigând că doi dintre băieți se bat.

– Unul dintre ei m-a mușcat, Tanti Truus, a zis fata.

I-a arătat lui Truus mâna – urme superficiale de mușcătură. Truus a cedat locul fără tragere de inimă și a pus copilul în brațele fetei.

– Ține-o până mă întorc, a zis ea. Am eu grijă de băieți.

Apoi, către copilul care vomitase:

– Vino cu mine, inimioară! Să te spălăm nițel.

Iar după ce i-a pus la locul lor pe băieții care se ciorovăiau și l-a curățat pe copil, s-a strecurat sub punte, ca să îi verifice pe copiii de acolo. I-a văzut pe Stephan și pe fratele său, Walter, dormind buștean cu iepurele din pluș în brațe. Pe podea era cartea – imposibil de salvat. A întors-o ca să îi vadă cotorul: un volum de Stephan Zweig, intitulat Kaleidoscop.

Din buzunar îi atârna capătul unui lănțișor de aur pe care Stephan nu ar fi trebuit niciodată să îl aducă cu el. Ar trebui să îi atragă atenția. Riscase siguranța întregului transport, aducând cu sine în tren un lanț de aur și o carte interzisă? Pe de altă parte, nici nu se așteptase să fie în tren; sărmanul băiat venise să îl urce în tren doar pe fratele său. Iar acum totul se sfârșise, iar el scăpase neprins într-un fel sau altul, iar băieții aceștia veneau dintr-o familie atât de bogată – nu doar material, ci și sufletește – și acum li se luaseră atât de multe, până și această carte, pe care băiatul o sacrificase de dragul copilașului.

I-a băgat lanțul mai adânc în buzunar și l-a mângâiat pe păr, gândindu-se că lui Joop i-ar fi plăcut să aibă un fiu care să semene cu băiatul acesta. Lui Joop i-ar fi plăcut să aibă un fiu.

Harwich

Aerul se simțea rece prin mănuși, pălării și paltoane încheiate până la gât, în timp ce feribotul plutea spre docurile din Harwich. Un operator de film și câțiva fotografi îi filmau pe copiii ce priveau posomorâți de la balustrada Pragăi valurile care se loveau de vas și păsările ce le dădeau rotocoale și țipau. Truus simțea că i se frânge inima pentru acești micuți acum, când vedeau în fața lor siguranța oferită de Anglia – o siguranță din care lipseau părinții lor, rudele și prietenii, într-o țară cu o limbă pe care puțini o cunoșteau și obiceiuri pe care nici unul nu le știa. Dar cu siguranță vor ajunge în familii bune. Cine, dacă nu oamenii buni, ar primi copii refugiați dintr-o altă țară și de o altă religie în viețile lor pentru o perioadă care se poate prelungi la câțiva ani?

Văzând-o pe Helen Bentwich care aștepta pe mal cu o mapă în mână, Truus a lăsat alinierea copiilor după număr în seama celorlalți adulți. Se gândise să înceapă cu copiii-problemă – bebelușul și Stephan Neuman –, dar a decis în cele din urmă să coboare copiii în șir indian în ordine numerică. Helen solicitase să procedeze astfel, și chiar dacă o părticică din toate acestea o sâcâia pe Truus – acești copii cu nume și personalități și dorințe, cu un viitor de-acum, să fie reduși la numere scrise pe o plăcuță atârnată la gât –, exista avantajul că procesul va fi deja pornit înainte de a fi necesare orice fel de explicații. Era ușurată că va trebui să-i dea explicațiile lui Helen. Helen, femeia care nu spunea niciodată nu. Erau puțini astfel de oameni rămași pe lume.

Truus simțea că ar trebui să le spună copiilor ceva profund, dar ce era de spus? S-a mulțumit să le spună că erau copii foarte cuminți.

– Părinții voștri sunt foarte mândri de voi, a zis ea. Părinții voștri vă iubesc foarte mult.

Parâmele au fost aruncate jos și legate, scândura coborâtă pentru a-i cupla pe acești copii cu țara care devenise noua lor casă. Truus a apucat mâna primului copil din rând – micul Alan Cohen, care purta la gât plăcuța cu numărul 1 – și a pornit să coboare încet pe pasarelă. Copiii au urmat-o într-o tăcere înfricoșată, cei mai mici strângând la piept singura păpușă sau animăluț de pluș pe care li se

permisese să le ia cu ei, așa cum făcea și Alan. Bineînțeles că erau înspăimântați. Truus era și ea cumva înspăimântată, acum, că totul se terminase, acum, că își jucase rolul în separarea acestor copii de părinții lor. Dumnezeul meu, Dumnezeul meu, de ce i-ai părăsit?[26] Dar, desigur, acești copii nu erau cei părăsiți; asemenea lui Iisus, aceștia erau copiii care vor trăi din nou.

A ajuns la capătul scândurii, a ajuns pe pământ englez, iar mânuța micului Alan Cohen o strângea cu putere.

– Nu știam că vei fi aici, Helen! a zis ea. Ce bucurie și ce ușurare.

Cele două femei s-au îmbrățișat, Truus fără să dea drumul mâinii lui Alan Cohen.

– Nu am putut să stau deoparte, știind că te vei afla aici, a zis Helen Bentwich.

– Cerule, eu însămi nu eram sigură că voi ajunge aici până acum o clipă! a zis Truus și au râs amândouă.

– Doamnă Bentwich, îmi permiteți să vi-l prezint pe Alan Cohen? a zis ea, întinzând mâna băiatului spre Helen, care a prins-o între mâinile ei și a strâns-o drăgăstos, liniștitor.

Truus i-a spus băiatului:

– Alan, das ist Frau Bentwich.[27]

Alan a privit-o pe Helen cu precauție. Firesc să fie precaut.

– Alan este din Salzburg, a zis Truus.

Familia băiatului fusese mutată la Viena după invazia germană, în ghetoul din Leopoldstadt în care nemții îi adunau pe evreii din Austria până ce se hotărau ce să facă cu ei, dar casa lui era în Salzburg, iar Truus voia să onoreze acest lucru, Truus voia ca Helen să știe că fiecare copil era un individ, nu un număr, chiar dacă acesta purta numărul unu.

– Are cinci ani și doi frați mai mici. Tatăl său este bancher.

Tatăl său fusese bancher în Salzburg, până ce îi fusese interzisă activitatea, dar

Helen Bentwich ştia cu siguranţă acest lucru. Helen era şi ea dintr-o familie de bancheri evrei şi, prin urmare, la curent cu felul în care Germania îi lipsea pe evrei de orice.

– Willkommen in England[28], Alan, a zis Helen Bentwich.

Lui Truus i-a venit să plângă la auzul numelui băiatului, întâmpinat în limba sa maternă.

În timp ce Truus apuca mâna următorului copil aflat la rând, Harry Heber, în vârstă de şapte ani, Helen a mângâiat cu duioşie capul animăluţului de pluş al lui Alan Cohen… era greu de spus ce reprezenta; fusese dezmierdat până nu mai rămăsese mare lucru din el.

– Und wer ist das? l-a întrebat Helen pe băiat. Cine este acesta?

Alan a răspuns vesel:

– Herr Bär. Er ist ein Bär!

– Chiar aşa, este un urs, nu-i aşa? a zis Helen cu vioiciune. Ei bine, domnule Cohen şi domnule Urs, domnul Bates, aici de faţă, o să vă ajute să urcaţi în autobuz, a spus ea, arătând spre două autobuze supraetajate care aşteptau la o mică depărtare. Ceilalţi copii vor veni şi ei, dar mă tem că, fiind primii, s-ar putea ca timp de un minut…

Truus a privit în lungul a ceea ce părea, în ciuda distanţei lungi pe care băiatul o străbătuse deja, o pustietate care se întindea între ei şi autobuzele care aşteptau. I-a spus băiatului în limba lui:

– Alan, ce ar fi ca tu şi domnul Urs să aşteptaţi aici un minut, până ce îi prezint eu pe Harry şi pe Ruth doamnei Bentwich, apoi domnul Bates vă va conduce pe toţi trei? În felul acesta, tu şi domnul Urs nu veţi fi nevoiţi să aşteptaţi singuri în autobuz. Eşti de acord?

Băiatul a încuviinţat din cap solemn.

Helen şi Truus au schimbat o privire înţelegătoare.

– Doamnă Bentwich, a spus Truus, strângând uşor mâna lui Harry, vi-l prezint pe

Harry Heber.

Din nou, trecând mâna băiatului în mâinile lui Helen.

– Iar aceasta este sora mai mare a lui Harry, Ruth. Sunt din Innsbruck, unde părinții lor erau postăvari.

În gara din Viena, sărmanul tată rostise o binecuvântare peste capetele iubiților săi copii.

– Lui Ruth îi place să deseneze, a zis ea.

Fata îi povestise lui Truus despre creioanele cu mină din cărbune aflate în valiza ei; era tot ce îi rămăsese fetei: câteva haine şi creioanele de desen. Dar Ruth şi Harry se aveau unul pe celălalt. Mulți dintre copii nu mai aveau nici măcar atât.

Două autobuze se umpluseră, iar Truus îşi luase la revedere în inima ei de la mai mult de o sută dintre copii, cei mai mari urmând să meargă spre Lowestoft, iar cei mai mici spre Dovercourt, când Stephan Neuman a ajuns la capătul şirului. În mână nu ținea decât o singură valiză, scăpată acum de scutecele şi batistele jilave şi ducând numai un schimb de haine, jurnalul umed şi cartea distrusă.

– Doamnă Bentwich, i-a spus lui Helen, permite-mi să ți-l prezint pe Stephan Neuman, Carl Füchsl avea pojar. Mi s-a părut mai bine să îl înlocuiesc cu un copil sănătos, decât să îți aduc un vapor întreg de copii bolnavi.

– Mulțumesc pentru asta, Truus! a zis Helen.

– Tatăl lui Stephan…

Tatăl lui Stephan fusese fabricant de ciocolată înainte de a muri în acea înfiorătoare noapte de violențe împotriva evreilor din Germania.

– Familia lui Stephan a dat lumii unele dintre cele mai bune soiuri de ciocolată, iar Stephan însuși este un bun scriitor, mi s-a spus, a zis Truus, amintindu-şi de felul în care Žofie-Helene pledase cazul băiatului la înregistrare. Are şaptesprezece ani, iar engleza lui este excelentă. Acum, ştiu că îi trimiți spre Lowestoft pe copiii mai mari, care nu au fost încă plasați la familii, dar fratele mai mic al lui Stephan, Walter, se află mai în spate, împreună cu o prietenă de-a lor, care este şi ea o persoană foarte responsabilă. Ai putea să îl trimiți pe

Stephan, împreună cu prietena lor, Žofie-Helene Perger şi Walter la Dovercourt? Îmi imaginez că ai nevoie de câţiva copii mai mari care să aibă grijă de cei mici, iar unul care vorbeşte engleza ar fi de mare ajutor.

Helen a tăiat numele Carl Füchsl din dreptul numărului 120, a inserat numele şi vârsta lui Stephan în locul lui şi a notat Dovercourt.

– Mergi la autobuz, Stephan, a zis Truus.

– I-am promis mamei că nu îl voi scăpa din privire pe Walter, a zis Stephan într-o engleză perfectă, deşi cu accent.

– Dar nici nu urma să te afli în acest transport.

– Eu i-am spus că sunt. Nu credeam că îl va lăsa să plece altfel. Iar ea este…

Şi-a înăbuşit emoţia.

– Iar mama mea este moartă.

Truus i-a pus o mână pe umăr, spunând:

– Tot, Stephan? Das habe ich nicht gewusst…[29]

Stephan, agitat, a încercat să explice.

– Nu, nu moartă. Este….

Înţelegând că, fie că îl ştia, fie că nu, cuvântul nu îi venea pe limbă de epuizare şi ruşine, Truus i-a explicat lui Helen că mama băiatului era bolnavă, nevrând să explice cât de bolnavă, dar încercând să o facă să înţeleagă prin mimica ei că în curând băieţii aceştia nu se vor mai avea decât unul pe celălalt. Câţi dintre copii vor înfrunta acest viitor? Dar Truus nu putea schimba situaţia; nu putea face decât ceea ce putea face.

Helen Bentwich a zis:

– Stephan, în acest caz, ce ar fi să îl aştepţi pe fratele tău lângă autobuz? Eu o să am grijă ca tu şi el să rămâneţi împreună.

*

Se apropiau de capătul rândului când Truus, prezentând fiecare copil lui Helen pe numele său, a ajuns la Žofie-Helene şi la bebeluş, împreună cu micul Walter. Bebeluşul era tăcut, probabil dormea. Era un copilaş atât de cuminte. Cine ar refuza un copil atât de cuminte?

– Doamnă Bentwich, ți-o prezint pe Žofie-Helene Perger, a zis ea.

– Helene, te cheamă la fel ca pe mine, deşi numele meu nu are o pronunţie atât de frumoasă, a zis Helen.

– Žofie a fost atât de bună, încât să aibă grijă de acest bebeluş pe tot drumul încoace de la Viena, a zis Truus. Copilul a fost…

Dumnezeule mare, avea să plângă chiar acum, când aceşti copii depindeau mai mult de puterea ei?

Helen a dus o mână la braţul ei, ceea ce a părut să o domolească, aşa cum făcuse în ziua aceea în care s-au cunoscut, când Truus stătea în mijlocul biroului lui Helen cu globul de sticlă în mână şi timp de o clipă îşi lăsase mintea să-şi imagineze un copil care ar arăta ca Joop, care într-o zi ar construi un om de zăpadă, sau ar arunca cu un bulgăre în ea, făcând-o să râdă.

– Copilul a fost pus în tren de mama sa, a reuşit să zică Truus, încă incapabilă să înţeleagă, să îşi imagineze adâncimile disperării care ar face-o pe o mamă să pună un copil atât de neajutorat în braţele unei fete care nu este nici ea decât un copil, fără un nume şi fără speranța de a-și mai găsi vreodată copilul.

O mamă care îşi imagina că îşi dă copilul pentru a fi dus la adăpost, când în realitate copilul putea scăpa din braţele fetei, putea să cadă peste balustrada feribotului, în apă. Putea fi pus în pat seara de o femeie care l-ar putea iubi ca pe propriul copil, numai ca să moară într-o unitate friguroasă de carantină, într-o ţară străină. Putea muri într-o unitate de carantină, când ar fi fost atât de uşor să trăiască cu un cuplu fără copii, care ar fi iubit-o, care ar fi reuşit cumva să o elibereze pe mama ei, să reunească mama şi copilul.

– Este pusă în tren într-un… S-a întors spre Truus. Cum se spune Picknickkorb,

Tanti Truus? a întrebat Žofie-Helene.

– Într-un coș de picnic, a reușit Truus să spună.

– Nu știam că este un bebeluș, a zis Žofie.

Helen s-a uitat la fată cu priviri neîncrezătoare. Desigur că i se părea o poveste improbabilă și era o poveste diferită de cea pe care i-o spusese fata la început lui Truus. Lui Truus i-a revenit în minte relația de prietenie dintre Žofie și Stephan, băiatul având aproape optsprezece ani și în mod vădit îndrăgostit de ea, iar fata nu cu mult mai tânără și amorezată și ea de el.

– Ei bine, nu știm cine este copilul, i-a spus ea lui Helen. Cel puțin afirmația aceasta era adevărată, mai ales în ceea ce o privea pe ea. Va fi primul copil plasat, pun pariu: un copil mic, fără părinți care să îl ceară înapoi.

Helen a cercetat chipul lui Truus atât de lung, încât Truus a trebuit să își înfrângă dorința de a întoarce capul.

– Ce nume să scriu în dreptul ei, atunci? a întrebat Helene.

– Johanna, a zis Žofie-Helene.

– Bebeluș fără nume, a spus Truus cu fermitate. Așa, noii ei părinți nu se vor simți împovărați în alegerea unui nume. Cred că, dacă le trimiți pe amândouă la Dovercourt, Žofie-Helene va avea grijă de fetiță până ce va fi plasată într-o familie.

Žofie a rămas tăcută cât timp Helen i-a bifat numele pe listă.

– În regulă, te poți îndrepta către autobuz, a spus Helen.

– Să îl aștept pe Walter? a întrebat fata în limba ei, adresându-se lui Truus. Era înaintea mea. Este numărul cinci sute douăzeci și doi, iar eu sunt cinci sute douăzeci și trei.

Truus a zâmbit. Fata avea un suflet bun și cine era ea să o judece, având în vedere viața la care fusese condamnată Žofie în ultimul an, tatăl mort, mama, Dumnezeu știe unde, familia ei nici măcar nu era de origine evreiască, iar mama și-a pus familia în pericol de dragul altora. Și, de fapt, o credea pe fată.

Simplitatea poveștii cu coșul de picnic suna a adevăr: bebelușul pus în ultima clipă în brațele cuiva care să o salveze, pus în tren numai când mamei nu i-a rămas altă variantă și nici timp să se răzgândească.

– Doamnă Bentwich, Žofie va aștepta aici cât timp ți-l prezint pe prietenul ei, Walter Neuman, a zis ea, luând mâna lui Walter. Este fratele mai mic al lui Stephan Neuman, care a așteptat răbdător în tot acest timp.

Helen Bentwich s-a uitat în direcția autobuzului, de unde privea cel mai mare dintre frații Neuman. L-a mângâiat pe căpșor pe iepurașul de pluș al lui Walter.

– Și cine este acest domn? a întrebat ea. Und wer ist er?

– Das ist Peter, a zis Walter și a continuat, explicând în germană, Žofie mi-a spus că nu are nevoie de un lănțișor al lui, că poate veni gratis pe numărul meu.

Žofie a dat din cap a încurajare.

– Este un număr special, a zis ea. Are zece… noi le zicem faktoren? Unu, doi, trei, șase, optsprezece, douăzeci și nouă, optzeci și șapte, Einhundertvierundsiebzig, Zweihunderteinundsechzig, Fünf-hundertzweiundzwanzig[30].

Helen a râs încântată.

– Willkommen in England, Walter und Peter, a zis ea. Sunteți amândoi norocoși, după cum se pare!

Truus a privit cum cei trei copii s-au îndreptat spre băiatul cel mare, Stephan l-a ridicat în brațe pe Walter cu atâta bucurie și l-a învârtit și l-a sărutat mai întâi pe el, apoi pe Peter Iepurașul, în timp ce Žofie-Helene râdea, iar bebelușul s-a trezit; bebelușul a scos un gângurit încântător, care nu ar putea supăra pe nimeni, chiar de ar fi să te țină treaz noaptea întreagă.

– Un bebeluș pe care nu îl caută nimeni, Truus, a zis Helen.

Truus și-a ferit privirile, uitându-se în schimb la apa de oțel ce se lovea ritmic de carena feribotului care o va duce acasă, singură.

– Te-ai gândit că ai putea să o iei cu tine, la Amsterdam?

– Pe fetiță?

Helen i-a aruncat o privire.

– Nu este prea târziu, a zis ea, ridicând o mână pentru a atrage atenția șoferului și făcându-i semn să aștepte. Până când pleacă autobuzul, mai pot schimba lista.

Truus a privit cum copiii dispar în interiorul autobuzului, încercând să își imagineze viețile lor aici. Totul va fi bine pentru bebeluș. O femeie cu inimă bună sigur își va dori un copil mic, la fel ca Truus. O femeie asemenea ei va vedea în copilul acesta o binecuvântare de la Dumnezeu. O femeie se va îndrăgosti de bebeluș și va purta în suflet vinovata speranță secretă că nu va veni niciodată un părinte să îl ia înapoi. Care erau șansele? Ce le va face Hitler evreilor dacă va fi război? „Dacă“ – de parcă exista vreun dubiu că războiul va începe, în ciuda faptului că lumea întreagă se prefăcea că nu va veni.

A privit către scurtul șir de copii care așteptau încă pe pasarelă și pe feribot, către întinderea mării pe care urma să o traverseze din nou, fără copii bolnavi pe care să îi îngrijească, nimic care să îi îndepărteze gândurile de la făgașul dureros printre ce avea și ce nu avea, familia pe care ea și Joop se pare că nu o vor avea niciodată.

– Mai sunt o sută de copii care așteaptă în Olanda, un alt feribot de organizat, a zis ea. Și în Austria sunt încă atât de mulți copii.

Helen a prins-o de mână pe Truus, așa cum aceasta din urmă îi luase de mână pe copii înainte de a-și lua rămas-bun de la ei, trimițându-i către noua lor viață.

– Ești sigură, Truus?

Truus nu era sigură de nimic. Fusese sigură vreodată? În timp ce privea, neputând să îi răspundă lui Helen, să spună că nu la bebeluș îi era greu să renunțe, au început să cadă fulgi ușori de zăpadă.

Helen a strâns-o de mână, înțelegând cumva ceea ce nici Truus însăși nu înțelegea bine, apoi a făcut un semn șoferului de autobuz, iar motorul a prins viață. Un copil striga din autobuz, apoi Žofie-Helene striga de la unul din geamurile de la etaj: „Te iubim, Tanti Truus!“ Geamurile autobuzului, cele de jos și cele de sus, s-au umplut deodată cu mâinile fluturânde ale copiilor care strigau „Te iubim, Tanti Truus! Te iubim!“ Îl vedea pe Walter, fluturând lăbuța lui Peter

Iepurașul în semn de rămas-bun. Și pe Žofie-Helene, care ținea bebelușul cu fața spre ea și îi flutura degetele de copil rămas fără mamă, în vreme ce autobuzul se îndepărta huruind, iar Žofie-Helene flutura și ea o mână.

Evanghelia după Matei, 27:46, Biblia, versiune de Bartolomeu Valeriu Anania, Editura Litera, pagina 2185

Alan, aceasta este doamna Bentwich. (în limba germană în original)

Bine ai venit în Anglia, Alan! (în limba germană în original)

Moartă, Stephan? Asta nu știam… (în limba germană în original)

O sută șaptezeci și patru, două sute șaizeci și unu, cinci sute douăzeci și doi (în limba germană în original)

Dovercourt

Stephan privea pe geam, cu Walter în brațe, în timp ce autobuzul trecea pe sub un panou pe care scria „Tabăra de Vară Warner“. Au avansat pe o alee de acces udă în urma scurtei rafale de ninsoare care se terminase deja, lăsând lumea mai înfrigurată, dar nu și mai frumoasă. Autobuzul a oprit într-un complex alcătuit dintr-o clădire centrală lungă și scundă și căsuțe triunghiulare învechite, aliniate de-a lungul plajei bătute de vânt.

– Lui Peter îi este frig, a zis Walter.

Stephan i-a înconjurat cu brațele pe fratele său și iepurele lui de pluș.

– Nu îți face griji, Peter, a spus el. Uite, se vede fumul care iese din șemineu în clădirea cea mare. Cred că într-acolo mergem.

Dar copiii din autobuzul aflat înaintea lor își duceau deja valizele spre căsuțele lipsite de coșuri de fum. Numai adulții care au ieșit din mașini s-au îndreptat spre clădirea cea mare.

O femeie care ducea o mapă cu clips a urcat în autobuz.

– Bine ați venit în Anglia, copii! le-a zis ea. Eu sunt domnișoara Anderson. Vă rog să îmi spuneți numele voastre pe măsură ce debarcați. După ce vă voi da numărul cabanei, vă puteți lua lucrurile.

Copiii au schimbat priviri confuze.

Žofie i-a șoptit lui Stephan:

– Ce înseamnă a „debarca“?

Stephan nu știa cuvântul, dar înțelesese că femeia voia ca toată lumea să meargă de la autobuz la căsuțe.

– Die Hütten, a zis el. Căsuțele.

Cu siguranţă există calorifere electrice în căsuţe.

– Mergi tu înainte, dar mă aştepţi? l-a rugat Žofie.

Stephan şi Walter au coborât scările, cu Žofie şi bebeluşul chiar în spatele lor, şi s-au alăturat şirului de copii de la etajul inferior al autobuzului.

– Stephan şi Walter Neuman, a zis Stephan când le-a venit rândul.

– Walter Neuman, tu eşti în cabana douăzeci şi doi, copile, a spus domnişoara Anderson. Apoi a verificat încă o dată lista.Nu am aici nici un Stephan Neuman, a zis ea. Te-ai urcat greşit în autobuz. Aici este Dovercourt. Copiii mai mari sunt trimişi la Lowestoft.

– Eu sunt Carl Füchsl, a spus Stephan, neştiind sigur cum să pronunţe numele mai clar în această limbă învăţată. El are… masern? Este bolnav. Doamna Bentwich mi-a spus să ajut cu băieţii mai mici.

Domnişoara Anderson l-a privit lung, poate încercând să înţeleagă dacă este capabil de o asemenea sarcină.

– Bine, cabana paisprezece.

– Tanti Truus a spus că eu şi fratele meu vom fi împreună.

– Cine? A, bine. Rămâi aici până ce îi aranjez pe ceilalţi, apoi vom găsi o cabană pentru voi doi.

Stephan i-a mulţumit cu cele mai frumoase cuvinte pe care le ştia în engleză şi l-a înghiontit pe Walter, care a spus şi el „mulţumesc“ în engleză.

Când s-au dat într-o parte, iar domnişoara Anderson i s-a adresat lui Žofie, un bărbat şi o femeie s-au apropiat de Walter.

– Uite, George, ce băieţel simpatic! a zis femeia.

– Suntem fraţi, a zis Stephan.

– Draga mea, am ales deja un băiat din lotul german, a spus omul. Cred că, la vârsta ei, doica nu se poate ocupa decât de un singur băieţel de cinci ani. Ni s-a

spus să mergem și să îl luăm.

Domnișoara Anderson, care vorbea cu Žofie-Helene, a zis:

– Dumnezeule, acest autobuz este plin de copii pe care nu ne așteptam să îi primim? În regulă, stai acolo, lângă băieți, și lasă-mă să termin cu restul copiilor.

Femeia care îl găsise pe Walter simpatic a exclamat:

– George! Ah, ce mi-ar plăcea un bebeluș care să fie al nostru. Ne-au spus că nu vor fi copii atât de mici. Te rog, ia-l înainte să îl ia altcineva.

– Acești copii tocmai au sosit din Austria, a zis soțul ei. Nici nu s-au spălat încă.

Soția a mângâiat fața pruncului, spunând:

– Cum te cheamă, micuțule?

– Pe sora mea o cheamă Johanna, a zis Žofie-Helene.

Soția a încercat să ia copilul din brațele lui Žofie, dar Žofie a ținut-o strâns.

– Ești cam mare să ai o soră atât de mică, nu-i așa? a zis femeia, făcând un pas înapoi, ca și cum Žofie ar fi fost infectată.

Žofie a privit-o cu o expresie pe care Stephan nu o văzuse niciodată în ochii ei: nesiguranță. Era atât de inteligentă. În limba ei maternă, știa întotdeauna totul.

Femeia l-a luat pe soțul ei de braț și a pornit către clădirea principală, spunând:

– Cerule, ne trimit fete ruinate!

Stephan a rămas privind în urma lor, vrând să se ridice în apărarea lui Žofie, deși nu pricepea cu exactitate ce voia să spună femeia. Ruină. La fel ca ruinele orașului Pompeii, care nu va fi reconstruit niciodată. Nu se poate reconstrui ceva ce a ajuns ruine, dar se poate ca un lucru să fie ruinat și totuși încă în perfectă stare.

Un alt fel de viză de ieșire

Ruchele a început să plângă cu mult timp înainte ca bunicul lui Žofie-Helene să termine ce venise să îi spună, că toți cei trei copii ajunseseră în siguranță în Anglia.

Otto Perger a lăsat deoparte pălăria, pe care până atunci o ținuse în mâini. Ruchele s-a făcut cât a putut de mică, de teamă că o va atinge. Nu credea că poate suporta manifestări de afecțiune.

– Stau într-o tabără de vacanță în Harwich, până ce vor fi plasați la familii, a spus el.

Ea a plâns și a plâns și a tot plâns – o slăbiciune, știa asta. Trebuia să facă un efort și să se adune, dar nu putea. Și oricum, nu mai avea ce să adune din ea.

– Este atât de greu să îi știm departe, a conchis Herr Perger.

Ruchele și-a adunat puterile numai cât să spună:

– Este o ușurare să îi știm în siguranță. Vă mulțumesc, Herr Perger.

Omul a zâmbit ușor.

– Otto, a zis el. Vă rog.

Ar fi trebuit să îi răspundă spunându-i numele ei de botez, dar nu se putea forța să o facă. Nu pentru că, așa cum sigur își va imagina el, chiar și aici, chiar și deposedată de tot ce îi conferise sentimentul de demnitate umană, se simțea deasupra lui. Nu simțea asta. Înțelegea că odată avusese această senzație și regreta. I-ar fi plăcut să îi ceară iertare, dar îi rămăsese atât de puțină putere și mai avea acest ultim lucru de care să se ocupe.

A tras din ultimul sertar al biroului vreo patruzeci de plicuri mici care conțineau scrisori pe care le scrisese pe hârtie împrumutată, cu timbre pe care i le cumpărase Frau Isternitz cu ultimii bani pe care îi dăduse Michael. Pe plicuri

erau scrise numele lui Stephan și Walter, dar lipsea adresa. Simpla mișcare i-a provocat durere, dar a refuzat ajutorul lui Otto. Nu trebuia să o creadă slabă. Dacă trebuia să vadă ceva la ea – mai bine nu ar fi văzut nimic, dar dacă tot era să vadă –, mai bine să fie puterea ei, hotărârea ei.

I-a întins toate plicurile, mai puțin ultimul, netimbrat.

El a rămas cu ochii ațintiți la scrisori, refuzând să le ia, ca și cum ar fi știut ce spuneau și ce i se cerea să facă.

– Herr Perger, a început ea, îmi este foarte greu să ies și mi-a rămas atât de puțin timp…

– Nu, nu le iau, nu s-a lăsat el.

– Este nedrept să vă cer ceva, știu, a recunoscut ea. Eu sunt evreică.

– Nu este vorba despre asta, a zis el. Sigur că nu despre asta este vorba, Frau Neuman. Nu trebuie să…

– Le-aș da altcuiva, a zis ea, dar noi suntem… Nimeni nu își imaginează că vom rămâne aici. Soțul meu a murit deja, Herr Perger, iar eu voi muri oricum. Vedeți că sunt pe moarte: mi-au lăsat o cameră întreagă numai pentru mine.

Și-a adunat toate puterile ca să zâmbească slab. Spera că era un zâmbet. Trecuse atât de mult timp de când zâmbise ultima oară.

– Sunteți bun să îmi faceți acest serviciu? l-a implorat ea. Dacă nu pentru mine, atunci pentru fiii mei.

Îi era tare recunoscătoare pentru dragostea arătată lui Stephan.

– Trimiteți câte o scrisoare pe săptămână, ca să știe că sunt bine.

– Ați putea să…

– Ca să se poată ocupa de noua lor viață în Anglia și să aibă grijă unul de celălalt, fără să își facă griji pentru mine.

Cuvintele veneau ca șoapte, cu durere fizică, dar și altminteri.

– Ultima scrisoare este scrisă de o altă mână, ca să îi informeze că am murit, a reuşit să mai spună. Se vor aştepta la asta, Stephan cel puţin, şi nu vreau să sufere pentru că nu primesc veşti de la mine.

El şi-a dus degetele nesigure la barbişon.

– Dar… Dar când voi şti când să o trimit?

Ruchele l-a privit fără să spună nimic. Era bătrân, iar ochii din spatele ochelarilor rotunzi şi grei aveau un început de cataractă. Dacă ar fi silită să traducă totul în cuvinte, el s-ar opune. Oricine s-ar opune. Chiar şi un om bătrân, care ar putea să înţeleagă.

– Frau Neuman, dumneata… Şi-a pus palmele peste mâinile ei, peste scrisori. Nu trebuie să…

– Herr Perger, ceea ce trebuie să fac în viaţă este să mă asigur că fiii mei vor ajunge bărbaţi de nădejde. Fermitatea din propria voce a surprins-o, aşa cum, fără îndoială, îl surprinsese şi pe el. Nu am cuvinte să vă mulţumesc pentru că mi-aţi permis să îmi duc datoria la capăt, a continuat ea pe un ton mai blând. Acum lăsaţi-mă să mă odihnesc ştiind că fiii mei sunt în siguranţă.

I-a băgat scrisorile între mâini.

– Nu au adresă, a zis el.

– Nu ştiu unde se vor afla, dar aţi putea să îi scrieţi lui Žofie că dumneavoastră aţi adăugat adresa şi le-aţi pus la poştă, pentru că mie îmi este greu să scriu? Žofie, cred eu, va şti întotdeauna unde se află Stephan.

Ochii i se umpleau din nou de lacrimi. Cum va putea fetiţa aceasta străină să îi împlinească speranţele pe care le avea pentru Stephan şi, odată cu el, pentru Walter?

– Mă voi întoarce mâine, a zis Otto Perger. Voi aduce ceva de mâncare. Trebuie să mâncaţi, Frau Neuman.

– Vă rog, nu vă neliniştiţi pentru mine, a zis ea, doar puneţi scrisorile la poştă una după alta.

– Dar trebuie să vă păstraţi puterile. Fiii dumneavoastră au nevoie să fiţi puternică.

– Voi primi toate îngrijirile de care am nevoie de la vecinii mei, iar dumneavoastră nu aţi face decât să vă puneţi în pericol.

I-a cercetat chipul. Știa fără să știe – o vedea în ochii lui din spatele lentilelor, o simțea în tensiunea mărită din degetele cu care ținea scrisorile. Voia să știe și nu voia.

Nu și-a ferit privirile. Dacă îi înfrunta privirea, dacă își păstra puterea până în ultimul moment, va ezita să se întoarcă, să vină nepoftit.

– Atunci, peste câteva zile, a zis el.

– Vă rog, scrisorile sunt singura rugăminte pe care o am la dumneavoastră.

– Când voi primi veşti de la Žofie-Helene. Sunt sigur că veţi dori să aflaţi când primesc de veste de la ea. Iar eu voi dori să aflu ce veşti aflaţi de la Stephan şi micuţul Walter.

A încuviințat din cap, temându-se că nu va pleca dacă s-ar fi opus, iar acum, că îi pusese scrisorile în mâini, trebuia ca el să plece. Ce ar face dacă bătrânul s-ar răzgândi? – un gând care i-a trecut prin minte când a amintit de scrisorile pe care le va primi de la fiii ei.

S-a ridicat fără tragere de inimă, întorcând capul din ușa mică și hodorogită. Ea a închis ochii, ca și cum nu se mai putea lupta cu somnul.

Când ușa s-a închis fără zgomot în urma lui, ea a scos din plicul rămas o fotografie cu Stephan și Walter împreună. A sărutat fiecare chip o dată și apoi încă o dată.

– Sunteţi băieţi tare buni, a șoptit ea. Sunteţi băieţi tare buni și aţi adus atâta dragoste în viața mea.

A băgat fotografia între haine, la piept, apoi a scos un șervețel din plic și a desfăcut ultima dintre ramele de ras ale lui Herman.

PARTEA a III-a. TIMPURILE DE DUPĂ. IANUARIE 1939

Iepurele numărul 522

Stephan s-a așezat pe marginea patului lui Walter.

– Haide, Wall, este timpul să te miști, i-a zis cu blândețe. Ceilalți băieți au plecat de multă vreme.

A tras pătura într-o parte.

– Este o nouă zi, un nou an!

Walter și-a tras pătura înapoi peste cap.

– Ai pierdut deja micul dejun, a zis Stephan.

Primul mic dejun din 1939. În numai câteva săptămâni, Stephan va împlini optsprezece ani. Și atunci? Dacă el și Walter nu erau plasați la o familie înainte ca el să împlinească optsprezece ani, îi va mai căuta o familie de plasament?

– Lui Peter nu îi este foame, a zis Walter. Peter spune că este prea frig ca să mănânce.

„Isteț iepure“, și-a zis Stephan.

– Am o scrisoare nouă de la Mutti, a zis Stephan.

Poșta taberei, aflată la un capăt al sălii principale din clădirea cea mare, era închisă duminica, dar Stephan păstrase scrisoarea venită cu o zi în urmă, vrând să o aibă astăzi, după plecarea potențialilor părinți. Era obositor, o zi întreagă de stat pe scaun și de făcut conversație politicoasă cu străini care țineau în mâini viitorul tău, pe care îl puteau azvârli la gunoi. Până acum, viitorul lui și al lui Walter fusese azvârlit la gunoi. Dar aceasta era abia a treia duminică, iar săptămâna trecută fuseseră vizitați de foarte puțini potențiali părinți, căci fusese Crăciunul. Acasă, ar fi avut Christkindlmarkt, cu turtă dulce și glühwein și decorațiuni, oameni veniți din toată țara să vadă bradul din Rathausplatz. Acasă, ar fi decorat bradul cu ornamente aurii și argintii și o stea făcută din paie, ar fi

aprins luminile bradului şi ar fi schimbat cadouri în ajun de Crăciun şi ar fi cântat „Stille Nacht! Heilige Nacht!“ – aceeaşi melodie, dar cu versuri atât de diferite de cele pe care le cântau englezii. Nişte băieţi de la un colegiu de lângă tabără îi învăţaseră versiunea în engleză, ca modalitate de a începe să înveţe limba. Stephan se întreba cu cine cântase Mutti, sau dacă ea cântase.

L-a ridicat pe Walter în capul oaselor şi i-a tras un al doilea pulover peste cămaşa şi puloverul în care dormise, apoi i-a pus paltonul şi fularul. Căciula şi mănuşile le avea deja; amândoi dormeau cu căciuli şi mănuşi, Stephan cu braţele încolăcite în jurul braţelor lui Walter, în acelaşi pat, pentru că le era mai cald împreună. Îi pusese pe toţi băieţii din cabană să doarmă cu căciuli şi mănuşi, câte doi în pat ca să se încălzească.

După ce Walter a fost îmbrăcat, Stephan i l-a întins pe Peter Iepuraşul, apoi a luat plăcuţa cu numărul lui Walter, gata să o strecoare peste capul fratelui său. Walter s-a lăsat în jos, încercând să se ferească de ea. În ultima vreme se încăpăţâna să nu o poarte. Nu că Stephan i-ar fi găsit vreo vină. Nici lui Stephan nu îi făcea plăcere să poarte eticheta, ura să fie redus la un număr rece, indiferent cât de speciale încerca Žofie să facă să pară numerele. Dar asta era regula: copiii de la Dovercourt erau obligaţi să poarte numerele, tot timpul.

– Ştiu, a zis el cu blândeţe. Ştiu, dar…

A luat plăcuţa şi a înfăşurat sfoara în trei, zicând:

– Ce ar fi ca astăzi să poarte Peter numărul?

Walter s-a gândit la propunere, apoi a încuviinţat din cap.

Stephan a înfăşurat sfoara peste capul lui Peter: iepurele numărul 522.

Era ceva mai cald în clădirea principală, datorită şemineurilor, totuşi copiii îşi luau micul dejun cu paltoanele pe ei, terminându-şi scrumbiile afumate şi terciul de ovăz la mesele lungi. La un radio se auzea muzică, iar doi băieţi mai mari strângeau pomul de Crăciun. Una dintre îngrijitoare a strigat în engleză către trei copii care se certau la masa de ping-pong.

– Aveţi grijă şi purtaţi-vă frumos, că altfel vă trimitem înapoi în Germania.

Copiii au întors capetele spre ea, dar dacă au înţeles ce spunea, nu au arătat-o.

Walter, confuz, a şoptit:

– Dacă sunt băieţel rău, mă pot întoarce acasă, la Mutti?

Deodată, Stephan a simţit că începe să îl doară gâtul.

– Cum aş supravieţui aici fără tine, cine mi-ar ţine de cald noaptea, Wall?

– Ai putea să fii şi tu băiat rău, a zis Walter, apoi s-a adresat iepuraşului: Peter, tu ai putea fi un iepure rău?

– Dar asta ar întrista-o pe Mutti, a zis Stephan. Cum ar putea veni ea în Anglia dacă noi ne ducem acasă?

– Putem citi scrisoarea lui Mutti acum? l-a rugat Walter.

Stephan a scos plicul din buzunarul paltonului cu degetele înmănuşate, numele lor scrise de mâna lui Mutti, dar adresa, ca şi pe primele două scrisori, scrisă de Herr Perger. Prima scrisoare a lui Mutti venise însoţită de un bilet de la bunicul lui Žofie, care le spunea să nu îşi facă griji în legătură cu mama lor, că o ajuta el – o ajuta punându-se pe el şi pe Johanna în mare pericol, Stephan ştia bine; dacă Herr Perger era băgat la închisoare pentru că a ajutat un evreu, cine va mai avea grijă de sora lui Žofie? Mama lor era încă reţinută de autorităţile naziste.

Stephan a privit prin încăpere în căutarea lui Žofie, dar ea nu venise încă, deşi tabla pe care angajaţii o foloseau pentru a scrie lista de copii aleşi să fie plasaţi în familii în fiecare săptămână era acoperită de ecuaţii care nu fuseseră acolo când Stephan plecase la culcare în seara dinainte.

– Putem citi scrisoarea lui Mutti acum, dacă o citim repede, i-a zis fratelui său. Dar nu plângem, da? S-ar putea ca familia care ne va lua să vină astăzi, peste numai câteva minute.

– Dacă ne aleg pe noi, a zis Walter, vom merge într-o casă cu căldură pentru mine şi Peter şi o bibliotecă pentru tine.

Stephan i-a întins scrisoarea.

– Putem spera că vom avea şi o bibliotecă, dar căldură cu siguranţă vom avea. De data asta citeşte tu.

– Peter vrea să citească, a zis Walter.

– Bine, Peter, atunci.

Walter, cu vocea pe care o folosea pentru Peter Iepurașul, a citit:

Dragii mei fii,

Ne este dor de voi aici, în Viena, dar mă liniștește să știu că sunteți împreună în Anglia și veți avea mereu grijă unul de celălalt.

La fel începuseră și primele două scrisori ale lui Mutti, scrisori pe care le-au citit și recitit împreună de atâtea ori, încât Walter le memorase de-acum. Walter citea din ce în ce mai bine; citiseră mult împreună în ultimele două săptămâni, neavând ce altceva să facă. Cum mai toate cărțile din tabără erau însă în engleză, Walter se descurca acum să citească mai bine în engleză decât în propria limbă, fapt pe care l-a înțeles abia când Walter a ridicat ochii spre el cerând ajutor. Desigur, cărțile pe care le citeau erau tipărite, pe când Mutti scria de mână, iar scrisul ei era greu de descifrat până și pentru Stephan. Și el trebuia să facă apel la memorie.

Stephan i-a șters lacrimile lui Walter cu o batistă – un fost scutec din tren –, vorbindu-i cu blândețe:

– Haide, Wall. Lacrimile sunt permise numai noaptea.

Žofie și bebelușul au venit lângă ei, bebelușul înfășurat în pături pe care le aduseseră câteva dintre femei. Stephan a luat ochelarii lui Žofie, aburiți de schimbarea de temperatură de la frigul de afară la aerul oarecum mai cald dinăuntru. I-a șters cu degetele înmănușate și i-a pus la loc pe nas.

– Cine ar fi ghicit că se va răci? a zis el.

– Temperatura tot scade după solstițiu, chiar dacă zilele se lungesc acum, deoarece căldura verii stocată în pământ și în mări continuă să se disipeze, a spus Žofie.

– Eu și Stephan am dormit împreună, cu toate hainele pe noi, și tot mi-a fost frig! Peter a înghețat. El nu are decât o jachetuță. Dar poate ne ia o familie astăzi.

– Sunt sigură că da, Walter, a zis Žofie. Mi se pare că asta este săptămâna ta.

La tablă, una dintre femei a ridicat buretele și a șters toate ecuațiile. Stephan l-a luat pe Walter de mână, iar toți patru s-au alăturat copiilor care se adunau în jurul ei, o fată exclamând: „Eu! Eu! Eu! Merg la o familie!“, în timp ce creta scârțâia pe tablă. Când lista a fost gata, șirul de copii format la ușă – care urmau să fie duși înapoi, la cabane, ca să își strângă lucrurile – era alcătuit numai din fete și băieței foarte mici. Ceilalți au început să se așeze la mese. Urmau să vină potențialii părinți.

– Bine, Wall-man, a zis Stephan. Să te aud.

– Bună ziua. Vă mulțumim că ne vizitați astăzi, a zis Walter, într-o engleză mai limpede decât fusese în urmă cu o săptămână. Practica te face mai bun, chiar dacă nu perfect.

– Vreau să stau cu Žofie și Johanna, a zis Walter. Toți părinții vin să o vadă pe Johanna.

Așa că au stat ca întotdeauna, alături de Žofie și de bebeluș, pe scaunele care fuseseră întoarse cu spatele la mese, ultimele farfurii de la micul dejun fiind deja îndepărtate în vederea pregătirii unei alte duminici lungi și triste a ceea ce Stephan începuse să considere a fi „Inchiziția“. Cu toate acestea, privea cu speranță când ușile s-au deschis și potențialii părinți au pătruns înăuntru.

Nouăsprezece lumânări

Stephan s-a trezit tresărind, dezorientat de micuța cabană mohorâtă și de fratele său ghemuit lângă el în pat. Astăzi împlinea optsprezece ani. Dacă s-ar fi aflat la Viena, nu ar mai fi fost admis în programul Kindertransport. Era deja în Anglia, dar nu fusese încă plasat la o familie. Oare îl vor trimite înapoi?

A închis ochii și s-a văzut mergând spre patul lui cald, în palatul de pe Ringstrasse, despre care nu îi trecuse niciodată prin minte că ar putea aparține altcuiva, nici chiar după ce fusese luat de naziști. S-a văzut coborând scara de marmură, pe sub candelabrele de cristal, atingând statuile la fiecare cot al scării până la femeia de piatră de la capăt, cea cu sâni ca ai lui Žofie. S-a imaginat cum trece pe lângă picturile din hol – trunchiurile de mesteceni cu perspectiva lor ciudată; Malcestine pe lacul Garda, făcut de Klimt, unde își petreceau uneori vacanțele de vară; pictura lui Kokoschka, înfățișând-o pe mătușa Lisl. S-a văzut intrând în salonul de muzică, unde cânta Suita nr. 1 pentru violoncel a lui Bach – preferata lui. A văzut un tort făcut din cea mai fină ciocolată a tatălui său și gătit de Mutti numai anul trecut, după care fusese nevoită să stea tot restul zilei în pat, obosită de pregătirea unui simplu tort. Tatăl său ar aprinde lumânările de pe tort, așa cum făcuse la fiecare sărbătorire a zilei de naștere a lui Stephan, până la aceasta. Nouăsprezece lumânări ar fi fost, câte una pentru fiecare an și una pentru noroc. Iar Stephan ar fi privit pe fereastră, așteptând-o pe Žofie cu o nouă piesă pe care să i-o dea să o citească. Ar trebui să scrie o piesă nouă. Ar trebui să scrie în engleză, noua lui limbă. Dar nu știa cum va suporta să scrie despre locul acesta.

Nu putea spune nimănui despre ziua lui de naștere. Nici lui Walter. Nici măcar lui Žofie-Helene.

S-a îmbrăcat în camera înghețată, i-a trezit pe toți băieții și i-a ajutat să se îmbrace, apoi i-a grăbit să traverseze curtea rece către clădirea principală. Le-a dat drumul la joacă, iar Walter a plecat împreună cu ei, lucru care l-a bucurat pe Stephan. L-a privit pe fratele său o clipă înainte să o caute din priviri pe Žofie, care stătea ultima la lunga coadă din fața oficiului poștal.

S-a dus lângă ea și au așteptat răbdători, ocupându-se de distrarea bebelușului. Când a venit rândul lor, lui Stephan i s-au dat o scrisoare și un pachet, de care abia a avut timp să se minuneze, când Žofie a spus:

– Uite, Stephan!

I-a arătat un plic, cu adresa scrisă nu de mâna bunicului ei, cu scrierea lui aplecată spre stânga, așa cum se vedea pe plicul lui, ci cu un scris cu bucle grațioase.

I-a dat copilul lui Stephan și a rupt plicul. Stephan a lăsat plicul și pachetul pe una dintre mesele lungi, ca să nu scape bebelușul. Scrisoarea sa avea, ca întotdeauna, numele lui și al lui Walter scrise de mâna lui Mutti, iar adresa de Herr Perger. O va păstra până ce Walter termină joaca; era bucuros că fratele său își făcea prieteni. Dar pachetul îi era adresat numai lui, nu și lui Walter, cu un scris mai ordonat decât al lui Mutti sau al lui Herr Perger. Fără timbre?

– Este de la mama! a exclamat Žofie-Helene. Sunt în Cehoslovacia! Mama a fost eliberată săptămâna trecută și au plecat de îndată. Au scăpat de mâna lui Hitler.

Apoi a început să plângă, iar Stephan, ținând bebelușul cu un braț, și-a pus celălalt braț peste umerii ei, stângaci, îmbrățișându-i împreună pe ea și pe copil.

– Ei, hai, nu plânge, a zis el. Sunt în siguranță.

Dar Žofie a hohotit mai puternic.

– Sunt toți împreună, a spus ea, iar acum nu vor mai veni în Anglia niciodată, nici măcar Johanna.

Stephan a luat scrisoarea cu mâna liberă și a parcurs-o în grabă.

– Mama ta spune că vor solicita vize pentru Anglia din Cehoslovacia, Žofie. Nu va dura mult timp; merge mult mai repede pentru cei care nu sunt evrei. Pun pariu că până la primăvară vor fi aici.

Stephan nu s-a mai gândit la scrisoarea primită până când Žofie s-a oprit din plâns și s-a așezat la masă pentru a primi terciul de ovăz și laptele turnat din căni mari, albe. În timp ce desfăcea pachetul, Žofie i-a zâmbit.

– E ziua ta!

– Ș-ș-ș-t! a făcut el, iar fata a privit în jur, alarmată. Optsprezece.

A scos din hârtia maronie în care era împachetată o carte, atent înfășurată în hârtie de cadou și legată cu o panglică. A rupt hârtia, dând la iveală un volum nou-nouț: cartea lui Stefan Zweig, Kaleidoscop – cartea care aparţinuse tatălui său, pe care acesta i-o dăruise şi pe care el i-o dăduse lui Žofie, pe care Žofie i-o adusese înapoi în acele zile îngrozitoare, când trăia în subteranele Vienei.

– Ce carte frumoasă! a zis Žofie.

Stephan a deschis coperta şi a dat paginile.

– Este în engleză.

Žofie a spus:

– Este semnată, Stephan. Uite. Are o dedicaţie scrisă de Stefan Zweig. „De la un scriitor la altul, laolaltă cu urări de la mulţi ani de la o femeie care te admiră foarte mult.“

– De la un scriitor la altul, laolaltă cu urări de la mulţi ani de la o femeie care te admiră foarte mult, a repetat Stephan.

– Este de la mama ta?

Stephan a privit-o cu scepticism. Făcea pe neștiutoarea? Mama lui nu și-ar fi ascuns identitatea. Mama lui ar fi scris „te iubește“, în loc de „te admiră“.

A căutat printre ambalajele aruncate, gândindu-se că, dacă într-adevăr nu venea din partea lui Žofie, atunci cine a trimis-o a inclus și un bilet. Dar nu era nimic altceva care să indice de unde venea. Nici o felicitare. Nici măcar numele sau adresa expeditorului pe pachet.

– Nu a venit prin poștă, a zis el. Nu are ștampila poștei.

Ceea ce însemna că trebuia să fie de la Žofie.

– A fost livrată personal? a zis Žofie.

– Žofie, a zis el, nu îmi place să îţi spun asta, dar nimeni de aici nu ştie că astăzi este ziua mea, în afară de tine. Nici Walter nu îşi aminteşte şi nu îşi dă seama.

Expresia de pe chipul ei: ruşine subită. Nu avea nimic pregătit pentru el. Nici unul dintre ei nu avea nimic.

– Pariez că este de la mama ta, a zis ea.

Dar cine în afară de Žofie ştia că aceasta era singura carte pe care o adusese cu el, că volumul lui fusese împachetat în scutece umede şi apoi fratele lui vomitase peste el? Cine în afară de Žofie şi-ar imagina că păstrase volumul distrus? Ruinat. Nu mai putea fi citit niciodată.

– Se prea poate să ai dreptate, a zis el, neconvins. Iar scrisoarea este categoric de la Mutti!

Aceasta purta ştampila poştei din Cehoslovacia. Probabil Herr Perger o avusese la el şi urma să o trimită când mama lui Žofie a fost eliberată şi au părăsit Austria. Trebuia să se considere norocos că Herr Perger îşi amintise să o pună la poştă. Spera că mama lui va putea găsi pe altcineva care să îi expedieze scrisorile. Ele l-au ajutat pe Walter să treacă greul, să se spele pe faţă în fiecare duminică dimineaţă şi să îşi pună cele mai bune haine, să îşi dea jos paltonul şi să aştepte din nou în încăperea mare şi rece pentru a fi ales. Se gândea că ar trebui să aştepte şi să deschidă scrisoarea împreună cu Walter, dar Walter se juca fericit, iar aceasta era ziua lui de naştere, în definitiv.

A deschis plicul, a scos hârtia subţire dinăuntru şi a citit: Urări de la mulţi ani de la Viena.

Lui Mutti îi părea rău că nu îi putea trimite un dar ca să marcheze ocazia, dar acum era bărbat în toată firea, avea optsprezece ani şi ea voia să îi spună cât de mândră era de el.

Cei nealeși

Žofie-Helene era din nou așezată la masa lungă împreună cu Johanna și îl privea pe Stephan. Grandpapa ar fi zis că băiatul avea nevoie de o tunsoare, dar toți băieții din Tabăra de Vară Warner aveau acum nevoie de o tunsoare. Însă lui Žofie îi plăcea mai mult de acest Stephan mai puțin protocolar. Arăta îngrijit, chiar și așa, înfrigurat, fără palton și mănuși.

A scos paltonul lui Walter și i-a îndreptat gulerul cămășii și sacoul.

– Încă o dată, Wall-man, a zis el.

– Lui Peter nu îi place cum se uită adulții la el, a spus Walter.

– Știu. Și eu încep să mă simt ca un măr stricat pe taraba de la piață, a zis Stephan. Dar nu a trecut chiar atât de mult timp. Încă o dată, haide.

– Bună ziua. Ne bucurăm că ne vizitați, a zis Walter, lipsit de entuziasm.

Žofie și-a ascuns nasul în gâtul bebelușului, gândindu-se la adevărata Jojo aflată acum în casa bunicii Betta, împreună cu Mama și Grandpapa. Poate într-o bună zi Stephan va scrie o piesă despre toate astea, cu un personaj ca această doamnă cu înfățișare plăcută care se apropia deja de Walter. Este un băiețel tare drăguț. Ar fi putut ajunge deja la o familie bună, dacă l-ar fi lăsat Stephan, dar de fiecare dată când încerca să discute această problemă cu Stephan, el spunea că îi promisese mamei și, oricum, ea vorbea? Dar cu siguranță, acum, că avea optsprezece ani – fiind prea mare ca să fie plasat, deși se prefăcea că nu este –, va accepta ca fratele său să fie luat.

– Cum te cheamă, băiețel? l-a întrebat femeia pe Walter.

Stephan a răspuns, așa cum făcea întotdeauna:

– El este Walter Neuman. Eu sunt fratele lui, Stephan.

Žofie a oftat.

– Bună ziua, a spus Walter. Ne bucurăm că aţi venit să ne vizitaţi. Acesta este Peter Iepuraşul. Vine şi el cu noi.

Femeia a zis:

– Înţeleg. Voi vreţi să rămâneţi împreună, băieţi?

Asta spuneau toţi părinţii când îşi dădeau seama că vor fi nevoiţi să îl ia şi pe Stephan odată cu Walter.

Žofie a zis atunci:

– Stephan este un dramaturg foarte talentat.

– Un bebeluş! a exclamat femeia. Am crezut că nu sunt bebeluşi!

Şi-a legănat cheile în faţa Johannei, iar copila a întins mâinile după ele, gângurind.

Žofie a lăsat-o să o ia în braţe pe Johanna. Întotdeauna le permitea persoanelor pe care le plăcea să ia bebeluşul în braţe. Le era greu să o dea înapoi.

– Ah, da, cred că am casa potrivită pentru tine, i-a zis femeia Johannei.

Žofie a întrebat într-o engleză perfectă:

– Unde locuiţi?

– Unde locuiesc? a repetat femeia, luată prin surprindere şi apoi a râs cu căldură, un râs misterios pe care Žofie îl asocia cu persoanele cele mai inimoase. Ei bine, avem o casă pe Bishops Avenue, în Hampstead, nu-i aşa, drăguţo? Şi mai deţinem proprietatea Melford Hall, la ţară.

– Sună foarte frumos, a zis Žofie.

– Da, aşa este. Chiar aşa.

– Este în apropiere de Cambridge?

– Melford Hall? Da, este.

– Aș putea fi dădaca copilului, a zis Žofie. Eu am avut grijă de Johanna pe când lucram cu profesorul Gödel. La Universitatea din Viena. L-am ajutat la formularea ipotezei continuumului.

– Ah! Eu… Dar…. Ei bine, nu cred că doica Bitt ar fi de acord. Este la noi de când s-a născut Andrew al meu, iar el are acum vârsta ta, aș zice. Tu ești… ruda copilului… sora?

Žofie-Helene a privit-o, încercând să se decidă cum să răspundă mai bine. Era nevoie de ceva diferit, știa asta, dar nu știa ce.

Johanna a ridicat privirile spre ea, spunând:

– Mama!

Femeia, surprinsă, i-a dat-o înapoi pe Johanna lui Žofie-Helene. Apoi s-a îndepărtat în grabă.

Žofie a strigat după ea.

– Johanna și Žofie-Helene Perger.

S-a întors către Stephan, care se holba la bebeluș.

– Nu știam că vorbește.

– Nici eu, a zis Žofie.

Și-a frecat nasul de gâtul ei mic și cald, zicând:

– Ești o Johanna deșteaptă, asta ești.

GAZETA DE PRAGA

LEGE PRIVIND COPIII REFUGIAȚI PROPUSĂ ÎN CONGRESUL AMERICAN

Legea a întâmpinat opoziția organizațiilor preocupate de soarta americanilor nevoiași

de Käthe Perger

PRAGA, CEHOSLOVACIA, 15 februarie 1939 – O lege bipartizană a fost introdusă pe ordinea de zi a Senatului american de către senatorul de New York Robert F. Wagner și pe cea a Camerei Reprezentanților de către Edith Nourse Rogers din Massachusetts, prin care se solicită primirea, într-o perioadă de doi ani, a unui număr de 20 000 de copii sub 14 ani, refugiați din Germania. Numeroase organizații caritabile lucrează în cel mai serios mod pentru a consolida susținerea acestei legi, împotriva opoziției feroce născute din teama că ajutorul dat unor copii de altă naționalitate se va face în dauna americanilor nevoiași.

Este nevoie de o imediată relaxare a restricțiilor privitoare la imigrare stabilite împotriva cetățenilor Reichului, având în vedere tratamentul abject la care sunt supuse persoanele de origine evreiască în Germania, Austria și Regiunea Sudetă, cedată Germaniei prin Pactul de la München, care a fost semnat anul trecut în septembrie în schimbul păcii. În ciuda pactului, Germania și-a reînnoit de curând amenințările de a ne distruge orașele dacă nu sunt deschise granițele cehe pentru a permite înaintarea trupelor sale...

O altă scrisoare

Stephan s-a ghemuit cu brațele înlănțuite în jurul lui Walter – era prea devreme pentru culcare, dar era deja întuneric și, oricum, ce importanță avea ce făceau? A încercat să își ia gândurile de la scrisoare, a șasea de la ziua sa de naștere, câte o scrisoare continuând să ajungă la ei în fiecare săptămână. Numele lui și al lui Walter scrise de mâna lui Mutti, iar scrisoarea dinăuntru începând ca toate celelalte, prin a spune cât de dor îi era de ei și că voia ca ei să știe că îi este bine. Restul scrisorii relata despre faptele vecinilor ei din micul apartament din Leopoldstadt, în Viena. Dar adresa de pe plic era din nou scrisă de mâna lui Herr Perger și purta ștampila poștei cehoslovace, cu timbre cehești lipite peste cele austriece.

Pe plajă

Stephan, Walter, Žofie și bebelușul stăteau pe o pătură așezată pe nisip, Žofie lucrând la o demonstrație în caietul din poală, Stephan scriind în jurnal. Iarna se înmuiase, iar nisipul era acum mai auriu și oceanul mai albastru datorită albastrului cerului. Chiar dacă nu era propriu-zis cald, era totuși destul de plăcut să stea afară în paltoane, cu apa clipocind spre ei, dar fără să îi atingă.

Walter a aruncat cartea de povești pe pătură, nemulțumit.

– Nu înțeleg nimic din cartea asta.

Stephan a închis ochii, văzând încă lumina soarelui prin pielea subțire a pleoapelor, simțindu-se vinovat pentru tot: pentru că îl ignorase zile la rând pe fratele său, în timp ce bătuse la mașina de scris Mark Stevens, pe care i-o adusese unul dintre studenții care îi învățau pe copii limba engleză și care era un alt admirator al lui Zweig; pentru că duminica trecută dorise să îl dea pe Walter unui părinte, oricărui părinte; pentru dezamăgirea pe care o va simți Mutti.

A pus un braț pe umerii fratelui său și a deschis cartea.

– Oare Peter ne poate ajuta să o citim? l-a întrebat. Se pricepe foarte bine să citească în limba engleză.

– Este chiar mai bun decât tine, a zis Walter, cuibărindu-se lângă Stephan, în căutare de afecțiune.

Sigur că avea nevoie de afecțiune. Sigur că Stephan nu îl putea da pe mâinile unui străin. Doar că uneori Stephan își imagina ce ar face el, neîmpovărat de grija fratelui său. Uneori își imagina că părăsește tabăra și își găsește un loc de muncă, orice loc de muncă, undeva unde ar începe o viață nouă, ar aduna bani cu care să își cumpere cărți și hârtie, și ar avea timp să scrie.

– Îți amintești de toate cărțile din biblioteca lui Papa? i-a zis Stephan lui Walter. Pun pariu că acum Peter le-ar putea citi pe toate.

Parcă auzea vocea lui Mutti: Walter ne va uita. Este prea mic. Nu își va aminti de noi, Stephan, decât prin intermediul tău.

Johanna a pornit-o în patru labe peste pătură, spre nisip, iar Žofie a aruncat cât colo caietul ca să ridice copilul, spunând:

– Asta, nu, nu se poate!

– Mama, a replicat copilul.

– Nu eu sunt mama, prostuțo, a zis Žofie drăgăstoasă. Mama este femeia care ne va lua acasă.

Urmărindu-le, Stephan a pipăit scenariul din ghiozdanul său – ghiozdanul, tot de la Mark.

– Am scris o piesă nouă, a zis el, luându-și inima-n dinți pentru a scoate scenariul și a i-l întinde. M-am gândit că ai putea să îl citești și să îmi spui ce crezi.

Gata, o făcuse. O spusese. Lucrul acesta trebuia făcut.

Când fata a luat paginile, Stephan l-a luat în brațe pe Walter și s-a ridicat, punându-l pe fratele său în picioare alături de el, pe nisip.

– Hai să ne întrecem! a zis el, așa cum îl provoca tatăl lui odată, în vacanțele de vară petrecute în Italia.

Împreună s-au întrecut până la malul apei, Stephan luptându-se cu dorința de a privi înapoi, spre Žofie-Helene, până ce au ajuns departe, pe plajă, iar Walter alerga după o pasăre la lumina neașteptatelor raze ale soarelui. Žofie a rămas așezată, cu fetița în brațe, cu capul aplecat peste paginile lui, cu părul căzut peste cuvintele pe care el le scrisese numai pentru ea:

Paradoxul mincinosului

de Stephan Neuman

ACTUL I, SCENA I

În încăperea principală a Taberei de vară Warner, copiii stau așezați, mai tăcuți decât sunt de obicei copiii. Potențialii părinți privesc spre mese, ca și cum ar fi în căutarea unei bucăți de carne pentru cină, a unei pere nelovite, a unei vinete de pus într-un bol la masă, doar pentru decor. Au rămas numai copiii mai mari, cei foarte mici au fost luați în săptămânile anterioare.

Lady Montague, înaltă și elegantă, se apropie de o adolescentă frumoasă, Hannah Berger, care ține în poală un bebeluș.

Lady Montague: Ce bebeluș frumos! Nu ești mama copilului, nu-i așa? Nu aș putea lua un bebeluș de la mama sa…

Un bebeluș anonim dintr-un tren

Stephan a ridicat blazerul lui Walter și pe Peter Iepurașul de pe jos, apoi l-a strigat pe Walter să iasă din meciul de fotbal care se juca în fața clădirii principale.

– Nu trebuie să te murdărești, a zis el.

– Adam a spus că pot apăra poarta.

Stephan i-a băgat cămașa în pantaloni lui Walter și l-a ajutat să își pună blazerul cu mâneci deja prea scurte, dar era cea mai bună haină pe care o avea Walter. I l-a întins pe Peter Iepurașul.

– În regulă, a zis el. Încă o dată, Wall-man.

– Haide, a zis Walter. Bună ziua. Mulțumim că ați venit să ne vizitați.

În interiorul clădirii principale, Žofie era deja așezată la una dintre mesele lungi, cu bebelușul în poală și un caiet deschis în față. Fetița era spălată și purta o rochiță curată, pe care cineva o donase taberei. Părul lui Žofie era eliberat de obișnuitele codițe și pieptănat pe spate, lung și ondulat.

– Ce ar fi să stăm azi la o altă masă, Wall? a zis Stephan.

Walter l-a studiat o clipă îndelungată, ca și cum i-ar fi putut citi gândurile trădătoare.

– Peter vrea să stea cu Johanna, a zis Walter și s-a îndreptat spre Žofie și bebeluș, urcându-se pe un scaun alături de ele.

– Aceasta este o demonstrație la care lucrez, Johanna, îi zicea Žofie fetiței când Stephan a ajuns lângă ele. Vezi tu, problema este că…

A ridicat privirile spre Stephan.

Stephan a întins mâna pe lângă Walter ca să îi ia ochelarii de la ochi.

– Este doar un bebeluș, i-a zis el în timp ce îi ștergea lentilele murdare cu poalele cămășii. Nu știe să spună nici trei cuvinte.

– Papa zicea că matematica este o limbă ca oricare alta, a spus ea. Cu cât o înveți mai devreme, cu atât îți vine mai firesc să o vorbești.

A privit spre ecuație prin lentilele curățate, vorbind cu bebelușul:

– Vezi tu, problema este – să o numim „Paradoxul lui Stephan“ – dacă mulțimea tuturor prietenilor care s-au purtat nejustificabil de nedrept unii cu alții și refuză să își ceară iertare mai este alcătuită din prieteni adevărați. Dacă își cer iertare, atunci nu mai sunt nejustificabil de nedrepți. Dacă nu o fac, atunci nu sunt prieteni.

– Îmi pare rău, Žofie, a spus Stephan, dar eu nu cred că îți ajuți prietenii dacă îi lași să repete greșelile care ne împiedică să ne găsim familii. Trebuia spus.

I-a împins peste masă foile scenariului, cu corecturile făcute de ea:

Paradoxul mincinosului

de Stephan Neuman

ACTUL I, SCENA I

În încăperea principală a Taberei de vară Warner, copiii stau aşezaţi, mai tăcuţi decât sunt de obicei copiii. Potenţialii părinţi privesc spre mese, ca şi cum ar fi în căutarea unei bucăţi de carne pentru cină, a unei pere nelovite, a unei vinete de pus într-un bol la masă, doar pentru decor. Au rămas numai copiii mai mari, cei foarte mici au fost luaţi în săptămânile anterioare.

Lady Montague, înaltă şi elegantă, se apropie de o adolescentă frumoasă, Hannah Berger un adolescent frumos, Hans Nieberg, care ţine în poală un bebeluş pe fratele său mai mic.

Lady Montague: Ce bebeluş băieţel frumos! Nu eşti mama fratele copilului, nu-i aşa? Nu aş putea lua un bebeluş băieţel de la mama sa fratele său…

Stephan s-a aşezat, holbându-se la cuvinte.

– Îmi pare rău, a spus Žofie-Helene aproape în şoaptă, dar trebuia spus.

– Ce trebuia spus? a întrebat Walter.

Stephan a împăturit paginile scenariului şi le-a îndesat în rucsac. I-a dat lui Walter o carte de citit şi şi-a deschis jurnalul. Duminicile treceau mai repede de când luaseră decizia de a face ceva, în loc să stea degeaba, aşteptând ca părinţii să îi refuze în favoarea nou-sosiţilor.

– Ce trebuia spus? a repetat Walter.

– Că până şi un nenorocit de iepure de pluş ar putea scrie o piesă de teatru mai bine decât mine. Acum citeşte acolo, în linişte, bine?

Walter şi-a tras iepurele mai aproape de el, desigur.

– Îmi pare rău, a zis Stephan. Îmi pare rău, Walter. Îmi pare rău, Peter.

A mângâiat iepurele pe cap cu blândeţe. Cât de jos căzuse, să fie nevoit să îi ceară iertare unui iepure de pluş?

– Nu am vrut să îţi critic talentul de scriitor, iepuraşule, a zis el.

Walter s-a uitat spre el pe sub genele lungi, care erau umede acum. Umede, dar nu ude. Lui Stephan îi venea să plângă acum, nu pentru că fratele lui era în lacrimi, ci pentru că nu plângea, pentru că în numai câteva săptămâni se călise atât de mult.

– Îmi pare rău, Wall. Mi-a ieşit altfel decât am gândit, a zis el. Sunt şi eu arţăgos ca moş Rolf, nu-i aşa?

– Mai arţăgos ca el, a zis Walter.

Stephan s-a întors apoi spre Žofie.

– Mark Stevens mi-a spus că circulă un zvon cum că organizatorii vor închide tabăra.

Žofie, încă nemulţumită, a zis:

– Prietenul tău admirator al lui Zweig?

– Zice fata care a învăţat toate replicile din Sherlock Holmes.

Deşi nici acum nu era drept. Žofie nu memorase aşa cum o fac oamenii obişnuiţi; ea doar citea şi reţinea, îşi amintea totul.

– Atunci, vor fi nevoiţi să ne trimită la familii? a zis Žofie.

– În cămine, cred. Sau la şcoli cu internat.

Până la sfârşitul lunii martie, aşa îi spusese Mark, detaliu ce părea destul de precis pentru un simplu zvon. Astăzi era 12 martie. Stephan bănuia că el şi Walter nu pot merge la aceeaşi şcoală şi, prin urmare, ziua de astăzi putea fi ultima lor şansă de a fi împreună.

– Mie mi-ar plăcea să merg din nou la şcoală, ţie nu? a zis Žofie. Poate merg la Cambridge.

Ceea ce spusese Mark era că vor fi trimişi la şcoli speciale pentru evrei, dar Žofie nu era evreică, aşa că Stephan nu era sigur în cazul ei.

– Nu cred că primesc fete cu copii mici la Cambridge, a zis el.

Era o răutate. Ştia că este o răutate şi că nu ar fi trebuit să o zică, a văzut-o în felul în care Žofie a trasat în grabă liniile unui simbol pe care îl scrisese deja în caiet. Dar refuza să înţeleagă ce îşi imaginau oamenii; refuza să înţeleagă că potenţialii părinţi credeau că bebeluşul era copilul ei şi poate şi al lui, că bebeluşul îi împiedica să îşi găsească o familie. Mulţi părinţi îşi doreau bebeluşul, până ce le trecea prin cap că Johanna ar putea fi, aşa cum sugerase femeia aceea în ziua în care ajunseseră la Dovercourt, copilul unei fete „ruinate“. Nu doar discreditate, ci ruinate, dincolo de recuperare. Dar ruina lui Žofie nu era ceea ce înţelegea acum că voise să spună femeia aceea. Žofie era ruinată, la fel ca el şi ca Walter, de circumstanţe, de obârşie, de faptul că o lume întreagă nu făcea nimic, când cineva, cineva trebuia să se ridice împotriva a ceea ce se întâmpla.

Žofie a lăsat jos creionul şi a depus un sărut pe creştetul copilului.

– Mama ei mi-a spus pe nume, a şoptit ea. Cum o va găsi mama ei dacă nu mai este cu mine?

Stephan s-a uitat fix la jurnalul lui, la cuvintele care se înceţoşau când şi-o imagina pe Mutti căutându-i pe Walter şi pe el.

– Mă întreb dacă Peter nu a obosit de atâta citit, a reuşit să spună, adresându-se iepurelui. Ce ar fi să citesc eu pentru amândoi?

Walter i-a întins cartea şi s-a aplecat spre el, imposibil de iertător.

– Semeni atât de mult cu Mutti, Walter, a spus Stephan, punându-şi un braţ după umerii fratelui său şi trăgându-l mai aproape, apoi deschizând cartea. Îmi pare rău că am fost arţăgos. Tare rău îmi pare.

Potenţialii părinţi au început să sosească, iar o superbă doamnă de vârstă mijlocie şi soţul ei s-au apropiat de ei, doamna adresându-se bebeluşului.

– Bună, micuțule, cum te cheamă?

Între timp, soțul ei arunca o privire peste caietul lui Žofie.

– Pot să mă uit? a întrebat-o bărbatul pe Žofie.

Stephan îl plăcea deja. Mai toți potențialii părinți ar fi presupus că se pot uita la ce lucra Žofie dacă doresc să o facă, sau la ce scria Stephan.

– Mă joc un pic, a zis Žofie, într-o engleză mult mai bună decât la sosirea lor aici.

Bărbatul, cu scepticism (scepticism era un cuvânt pe care Stephan abia îl învățase; îi plăcea cum sună), a zis:

– „Te joci un pic“ cu axioma alegerii?

– Da! O știți? a spus Žofie. Este destul de controversată, desigur, dar nu văd alt mod de a aborda mulțimile infinite, nu-i așa?

– Nu este chiar domeniul meu, a zis bărbatul. Câți ani ziceai că ai?

– Nu am zis. Aș fi spus, dar nu m-ați întrebat. Am aproape șaptesprezece ani.

Bărbatul a zis către soția sa:

– Uite, draga mea! Uită-te aici! arătând spre caietul lui Žofie.

Soția sa nu îl auzise; era în cealaltă parte a camerei, unde vorbea cu un voluntar. S-a uitat spre soțul ei și i-a zâmbit larg, apoi s-a grăbit să se întoarcă la el.

Stephan o privea pe Žofie, care privea spre femeie și strângea copilul la piept. De obicei, ajunși la acest punct, întindea bebelușul potențialului părinte. Știa cât de ușor este să te îndrăgostești de Johanna odată ce o ții în brațe, cât de mult își dorea cel care o ținea să o ia acasă și toți știau că acesta era scopul, să găsească părinți care să îi ia acasă. Dar Žofie nu făcea decât să strângă și mai tare copilul la piept. Voia prea mult această familie, pe acest om care vorbea pe limba ei când venea vorba de matematică, chiar dacă nu era chiar domeniul lui. Stephan își dorea să știe cât știa omul acesta. Ar fi vrut să poată discuta cu Žofie despre toate acele semne din caietele ei de matematică. Regreta că scrisese piesa aceea

nenorocită, că o presase. Dacă o lua familia aceasta? Voia să fie luată de o familie, sigur că voia. Dar nu putea suporta gândul.

– Doamne sfinte! a zis femeia către soțul ei, coborând tonul ca și cum ar fi fost un secret. Copilul nu are acte. S-a întors către bebeluș, spunând: Nu ai acte, nu-i așa? Apoi a continuat către soțul ei: Este complicat, știu, dar… știi, am putea să îl rugăm pe fratele meu Jeffrey să… să rezolve cu un certificat de naștere, ce crezi? Adică, dacă… în caz că nu vine nimeni să o ceară? Trebuie să fie orfană. Cine și-ar trimite copilul din Germania numai cu niște străini?

Soțul s-a uitat către Žofie-Helene. Soțul era gata să o ia pe Žofie. Stephan era convins. Stephan prefera să o ia pe Žofie. De ce nu o spunea?

Žofie, încercând în mod vădit să nu plângă, a pus copilul în brațele femeii, așa cum făcea în fiecare săptămână, doar că de obicei avea ochii uscați.

Bebelușul a atins obrazul femeii și a râs.

– Ah, aș putea să te mănânc, a zis femeia.

Bărbatul a întrebat-o pe Žofie:

– Este… este sora ta?

Žofie-Helene, incapabilă să vorbească, a clătinat din cap.

– Cum o cheamă, scumpo? a întrebat femeia.

– Johanna, a mormăit fata..

– Ah, aș putea să te mănânc de drag, micuță Anna, a zis femeia. O să te iubesc mult.

– Iar numele de familie al copilului? a întrebat bărbatul.

Žofie nu a răspuns. A privit spre Stephan prin lentilele murdare. Dacă ar fi încercat să spună vreun cuvânt, ar fi plâns cu siguranță.

– Nu știm, i-a zis Stephan omului. Este doar un bebeluș anonim dintr-un tren. Am găsit-o acolo, într-un coș, după ce s-au închis și s-au sigilat ușile.

Frați

Stephan aștepta în clădirea principală împreună cu Walter, care își ținea în mână valiza și pe Peter Iepurașul. Žofie aștepta împreună cu ei, toți trei la ușă, care era deschisă spre primăvara de afară, așa cum el și Walter așteptaseră împreună cu ea atunci când veniseră părinții să o ia pe Johanna, în urmă cu două zile, deși fusese o zi rece, ploioasă, iar ușa era închisă.

– I-ai promis lui Mutti că vom merge împreună la o familie, a zis Walter.

– Știu, i-am promis, a încuviințat Stephan, reluând explicațiile. Dar adevărul este că acum am optsprezece ani și trebuie să merg la muncă. Sunt prea mare ca să mă ia o familie și încă nu pot avea grijă de tine așa cum trebuie. Dar mă voi gândi la tine în fiecare zi, iar tu vei fi foarte ocupat la școala cea nouă. Te voi vizita la sfârșit de săptămână. Familia Smythe zice că te pot vizita la fiecare sfârșit de săptămână. Iar după ce voi aduna niște bani, voi cumpăra un apartament și voi veni să te iau, ca să putem locui din nou împreună, bine?

– Și cu Mutti?

Stephan și-a ferit privirile, uitându-se spre tablă, unde „Walter Neuman“ se afla pe lista copiilor plasați la familii. Radioul era deschis, se auzeau cântece cu versuri englezești și știri în engleză, ca să îi ajute să învețe. De fapt, nu știa nimic despre Mutti. Nimic sigur. Scrisorile ei veneau din Cehoslovacia și vorbeau despre viața din Viena; singura explicație pe care o putea găsi era una pe care nu voia să o știe, o explicație pe care Mutti nu ar fi vrut ca el să i-o dea lui Walter, și cu atât mai puțin astăzi.

– Voi veni să te văd de îndată ce voi putea, a promis el. Pe tine și pe Peter.

– O să vină și Žofie? Walter l-a întors pe Peter Iepurașul cu fața spre Žofie. O să vii să ne vezi, Žofie? a întrebat el cu vocea de iepuraș. Doamna Smythe spune că ne putem întâlni la Tower Bank Arms, din Rățușca Jemima[31]. Nu este vorba despre imaginea din carte, ci de clădirea adevărată.

Era drum lung de la Cambridge până în Țara Lacurilor, unde locuia familia la care fusese plasat Walter. Drumul era și mai lung de la Chatham, unde se va afla Stephan, la Școala Regală de Inginerie Militară – nu ca elev, ci pentru a primi o slujbă. Nu i se spusese încă despre ce slujbă era vorba, dar urma să aibă două zile libere pe săptămână, timp în care abia putea să ia trenul spre Windermere și să se întoarcă, asta dacă pleca imediat după ce își termina treaba.

– Žofie va fi foarte ocupată, a zis Stephan.

Tatăl care luase bebelușul aranjase să studieze matematica la Cambridge, unde preda el.

– Voi veni și eu să vă vizitez pe tine și pe Peter, a promis Žofie, dându-le mai întâi Iepurașului Peter și apoi lui Walter câte un sărut pe obraz. Și poate Stephan vă va aduce pe amândoi în vizită la mine. Sau ne-am putea întâlni la Londra, pe Baker Street, la numărul 221B!

Chiar atunci au sosit soții Smythe, într-o berlină neagră, un Standard Flying Nine, cu patru portiere, prăfuită de pe drum. Abia oprise mașina, că domnul Smythe a și sărit afară pe picioarele lui lungi și s-a grăbit să deschidă ușa pentru doamna Smythe. În timp ce se apropiau, Stephan l-a strâns pe Walter într-o îmbrățișare. Nu își închipuise cât de greu va fi acest moment.

– Domnul Iepure este pregătit pentu o nouă aventură? a întrebat doamna Smythe.

– Promiți, Stephan? a întrebat Walter.

Stephan a înghițit pentru a-și drege glasul. Ce rost avea o promisiune? Îi promisese lui Mutti atât de puține și o dezamăgise la fiecare pas.

Walter a apăsat obrazul lui Peter pe cel al lui Stephan și a scos un sunet care imita sărutul. Stephan l-a ridicat pe Walter și l-a strâns în brațe o ultimă oară.

– Promit, a zis.

L-a lăsat jos pe Walter și a scos de la gâtul lui mic plăcuța, numărul 522.

– Acum du-te, Wall. Și nu uita, nu privi înapoi!

Apoi l-a întors pe fratele său cu fața spre soții Smythe.

Domnul și doamna Smythe l-au luat fiecare de o mânuță, domnul Smythe ținându-l și pe Peter Iepurașul. Au început să îi povestească veseli despre dormitorul confortabil pe care îl pregătiseră pentru Walter și Peter în noua lor casă de la Ambleside, aflată în apropiere de o căsuță despre care se spunea că este cea mai mică din toată lumea. Acum, că vremea se îmbunătățea, îl puteau duce pe Peter la plimbare pe lac. Își puteau transporta bicicletele cu feribotul până la golful Mitchell Wyke și apoi să meargă pe ele până la Near Sawrey, pentru a vedea locurile din cărțile ilustrate ale doamnei Potter.

– Peter nu știe să meargă pe bicicletă, a zis Walter.

– Am pus un coș pe bicicleta ta pentru el, l-a asigurat domnul Smythe.

– Voi avea o bicicletă? a întrebat Walter.

– Am pregătit-o deja, a zis domnul Smythe. Ai spus că albastrul este culoarea ta preferată, la fel ca hăinuța lui Peter, așa că ți-am cumpărat una albastră.

– Nici eu nu știu să merg pe bicicletă, a spus Walter.

Domnul Smythe l-a ridicat în brațe și, după ce a aruncat o privire înapoi, spre Stephan, i-a șoptit teatral, destul de tare ca să audă și el:

– O să te învăț eu, ca să îi facem o surpriză lui Stephan, când va veni să te vadă! Stephan știe să meargă pe bicicletă?

– Stephan știe totul, a zis Walter. Este mai deştept chiar și decât Žofie-Helene.

În clipa următoare erau în mașină, iar Walter privea afară și îl ținea pe Peter Iepurașul în dreptul geamului ca să poată vedea. Stephan a strâns în pumn numărul fratelui său, iar Žofie i-a luat cealaltă mână într-ale ei.

– Nu i-ai spus, a zis Žofie cu blândețe.

Nu a răspuns. Nu putea răspunde. Nu putea spune nici un cuvânt. Dar, într-un fel, se ținea de promisiunea făcută lui Mutti, care nu voise ca Walter să știe, care nu voise ca vreunul dintre ei să știe. Îndeplinea într-un fel promisiunea făcută mamei sale în timp ce privea în urma mașinii care trecea pe sub panoul de la intrarea în Tabăra de Vară Warner și dispărea în lungul drumului.

Povestea rățuștei Jemima, carte pentru copii, scrisă și ilustrată de Beatrix Potter

Paradoxul Kokoschka

Cum mai toţi copiii fuseseră plasaţi deja la familii, la coada din faţa micului oficiu poştal al taberei nu se aflau multe persoane în dimineaţa aceea. Žofie nu a fost nevoită să aştepte mult timp până ce poştăriţa i-a înmânat darurile zilei: o scrisoare de la Mama şi o alta de la Jojo. Pe Stephan însă poştăriţa l-a rugat să aştepte. În timp ce aştepta alături de el, Žofie a deschis scrisoarea de la Jojo, lipsită de cuvinte, dar cu un desen care îi înfăţişa pe ei toţi împreună – Mama, Grandpapa, Grandmère Betta şi Žofie însăşi.

Poştăriţa s-a întors cu o scrisoare pentru Stephan de la mama lui, care îl întrista de fiecare dată. Žofie i-ar fi scris lui Grandpapa, rugându-l să nu le mai trimită, dar credea că singurul lucru care l-ar întrista pe Stephan mai tare decât să primească scrisorile mamei sale de dincolo de mormânt ar fi să nu le mai primească deloc.

Astăzi însă a sosit pentru el şi un pachet misterios – o cutie îngustă şi lungă, aproape de înălţimea lui Žofie.

– Are ştampilă de Shanghai, a zis Žofie. Trebuie să fie de la mătuşa Lisl. Haide, deschide-o!

Stephan a aşezat pachetul pe masa lungă şi goală, unde până de curând mâncau împreună şi scria fiecare în caietul său – Žofie cu problemele de matematică, iar Stephan cu piesele sale – şi aşteptau ca potenţialii părinţi să treacă prin faţa lor, dar nu îi alegeau. Stephan a deschis pachetul cu grijă. Înăuntru se afla un plic, prins de un obiect rulat şi împachetat în hârtie de măcelărie. A desigilat plicul şi a citit.

Žofie l-a atins tandru pe braţ, văzând lacrimile care îi curgeau pe obraji. El i-a întins scrisoarea, ca să o poată citi.

Dragul meu Stephan,

Îmi pare foarte rău să îţi trimit vestea morţii mamei tale. Ştii bine cât de mult te-a

iubit.

Sper că știi și cât de mult vă iubesc eu – pe tine și pe Walter. Vă iubesc așa cum mi-aș iubi propriii fii. Mă rog pentru ziua când suferința aceasta va lua sfârșit și vom putea fi din nou împreună.

Îmi fac griji pentru tine, Stephan. Știu că ai împlinit optsprezece ani și ești probabil prea mare ca să mai poți fi plasat într-o familie? Tu ești atât de talentat. Știu că îți vei găsi ceva de lucru. Dar mama ta ar vrea să îți continui studiile. Așa că îți trimit pachetul acesta, pe care Michael a aranjat să îmi parvină aici, la Shanghai. Este singurul lucru de valoare pe care ți-l pot trimite. Găsește-l pe artist, Stephan. Locuiește la Londra acum. S-a mutat de la Praga la Londra anul trecut, dar el este din Viena. Spune-i că ești nepotul meu, că ești fiul mamei și al tatălui tău și te va ajuta să găsești un negustor respectabil.

Știu că nu vei vrea să îl vinzi, dar am portretul mamei tale și îți promit că voi aranja să îl primești pe acela într-o zi. Dar pe acesta, Stephan, trebuie să îl vinzi. Știu că vei dori să îl păstrezi de dragul meu, dar mă voi bucura pentru oricine îl va cumpăra. Va însemna că ți-au permis să mergi la universitate, că ți-au permis să înfloreşti.

Cu multă dragoste,

Mătușa Lisl

Žofie știa ce conține pachetul înainte ca Stephan să scoată cu mare atenție pânza din cutie și să desfacă portretul mătușii sale Lisl, cu obrajii juliți. Tensionat și elegant. Îmbujorare și rană.

GAZETA DE PRAGA

TRUPELE NEMȚEȘTI INTRĂ ÎN CEHOSLOVACIA

Hitler rostește proclamații din Castelul din Praga

de KÄTHE PERGER

PRAGA, CEHOSLOVACIA, 16 martie 1939 – Ieri, la 3:55 a.m., în urma unei întâlniri cu Hitler, președintele Hácha a predat soarta poporului ceh în mâna Reichului. După două ore, armata germană mărșăluia peste granița noastră în mijlocul unei furtuni de zăpadă, urmată în noaptea trecută de un convoi de zece vehicule care l-au adus pe însuși Hitler la Praga.

Hitler a fost întâmpinat nu de uralele mulțimilor, ci de străzi părăsite. A petrecut noaptea în Castelul Hradčany, de unde a vorbit astăzi...

La gara din Praga, 1 septembrie 1939

Käthe Perger a urmărit chipul mic al Johannei la fereastra vagonului de tren, până ce nu a mai putut să o vadă pe fiica ei. Împreună cu ceilalţi părinţi, a privit cum dispare trenul, apoi a privit la spațiul gol rămas în urma lui. A stat locului, privind în gol, până ce mai toți ceilalți părinți s-au scurs pe lângă ea și a rămas aproape singură, apoi s-a îndreptat către cabina telefonică.

A închis ușa de sticlă și a format numărul serviciului de telefonie internațională, i-a spus operatoarei numărul lui Žofie de la Cambridge – un număr pe care Žofie i-l trimisese în ultima ei scrisoare. Žofie-Helene studia matematica la Cambridge. Greu de imaginat! A introdus numărul de monede specificat de operatoare și, din fericire, telefonul de la celălalt capăt al firului a început să sune imediat.

A răspuns o tânără englezoaică, iar când telefonista a cerut cu Žofie-Helene Perger, fata a spus că o cheamă la telefon imediat. Käthe a ascultat pocnetul receptorului lăsat jos și sunetele slabe ale vieții pe care Žofie o ducea în acea altă lume.

În timp ce Käthe o aștepta pe Žofie, în gara din Praga doi ofițeri Gestapo cu câini în lanț se îndreptau hotărâți spre ea.

– Vă rog! a strigat în receptor. Vă rog! Spuneți-i lui Žofie că vine sora ei! Spuneți-i lui Žofie că Johanna este în trenul care vine de la Praga!

– Mama? a zis o voce, vocea lui Žofie.

Käthe abia s-a stăpânit să nu plângă.

– Žofie-Helene, a zis ea, cât putea de calmă.

– Johanna vine în Anglia? a întrebat Žofie-Helene.

– Trenul ei taman ce a plecat, a spus Käthe în grabă. Are un sponsor, așa că va fi

trimisă direct la Londra, la gara de pe strada Liverpool, de unde o va lua familia ei. Ar trebui să ajungă la unsprezece dimineața, pe 3 septembrie. Dacă ajungi acolo, o poți vedea și îi poți cunoaște familia. Poți să ajungi, nu-i așa? Acum trebuie să închid, trebuie să îi las și pe ceilalți părinți să folosească telefonul.

Nu erau alți părinți. Nu erau decât ofițerii Gestapoului, iar unul dintre ei deja deschidea ușa cabinei telefonice.

– Te iubesc, Žofie-Helene, a zis ea. Te voi iubi mereu. Nu uita asta. Să îți amintești tot timpul.

– Ceri și tu viza, Mama? a întrebat Žofie. Și Grandpapa Otto?

– Te iubesc, a zis Käthe din nou și a pus receptorul în furcă, ușor, de parcă ar fi fost pruncul care fusese odată Žofie-Helene, un prunc așezat în pătuț și pe care îl așteaptă o întreagă viață frumoasă.

– Käthe Perger? a auzit și s-a întors fără grabă dinspre telefon spre ofițerii care stăteau în fața cabinei.

Dar copiii ei erau în siguranță acum. Numai asta conta. Žofie și Johanna erau în siguranță.

Colegiul Newnham, Cambridge

Žofie-Helene a rostit în receptorul telefonului din hol:

– Da, la gara Liverpool Street, poimâine – pe trei.

A ascultat, apoi a replicat:

– Știu. Și eu.

A închis și s-a întors în sala de studiu aglomerată, unde câteva dintre celelalte fete au ridicat ochii spre ea când și-a reluat locul în fața unei demonstrații matematice scrise de mâna ei, întinsă pe masă.

– Totul este în regulă, Žofe? a întrebat-o colega ei de cameră, așezată în scaunul de lângă ea.

– Vine sora mea, a zis Žofie. I-au găsit un sponsor, iar mama tocmai a urcat-o în trenul care vine de la Praga. Va sosi la Londra poimâine și pot să o văd la gara de pe strada Liverpool și să îi întâlnesc noua familie înainte de a fi luată de ei.

Colega ei de cameră și-a aruncat brațele în jurul ei, spunând:

– Dar este minunat, Žofie!

– Este, a zis Žofie, dar nu se simțea minunat.

Vocea mamei nu o lăsa să creadă că este minunat. Dar cu siguranță mamei îi fusese greu să se despartă de Jojo. Ar fi vrut să vină și Mama și Grandpapa, ba chiar și Grandmère Betta. Ar fi vrut să vină și Papa, dar asta era imposibil, bineînțeles.

– Vrei să nu fii singură? a întrebat-o colega ei de cameră. Pot să merg cu tine la Londra, cu trenul.

– Eu… îți mulțumesc, dar mă întâlnesc acolo cu cineva de la Viena, care

studiază literatura la University College.

Prietena ei a ridicat o sprânceană. Žofie a zâmbit doar şi s-a întors la demonstraţia ei.

Era trecut de ora cinei, iar Žofie se afla înapoi în sala de studiu, împreună cu alte câteva fete, când institutoarea a intrat în încăpere şi a deschis radioul.

– Fetelor, cred că ar fi bine să lăsaţi studiul şi să ascultaţi ştirile, a zis femeia.

Vocea care se auzea era a lui Lionel Marson, de la BBC – Lionel, ce nume caraghios, şi-a zis Žofie. A încercat să nu intre în panică, să nu îşi imagineze toate lucrurile îngrozitoare pe care şi le imaginase de când Mama închisese telefonul fără să aştepte măcar ca Žofie să îi spună că şi ea o iubeşte.

– … Germania a invadat Polonia şi a bombardat multe oraşe, spunea Lionel Marson. În Marea Britanie şi Franţa s-a ordonat mobilizarea generală. Parlamentul a fost convocat la ora şase în această seară. Ordinele de mobilizare a armatei, forţelor navale şi aeriene au fost semnate de Rege într-o şedinţă a Consiliului de Coroană…

– Spune că Anglia şi Franţa se află în război cu Germania? a întrebat-o Žofie pe colega ei de cameră.

– Încă nu. Dar suntem pe cale de a declara război.

Gara Liverpool Street: 3 septembrie 1939

Žofie a ieșit din vagonul de tren în mijlocul aburului și al sunetelor de metal care se freacă de metal. În haosul gării de pe strada Liverpool, oameni pretutindeni, un ceas care arăta 10:43. Cerceta din ochi mulțimea în căutarea lui Stephan, când el a înconjurat-o cu brațele venind din spate.

– Stephan! Ești aici!

S-a întors, și-a pus brațele în jurul gâtului său și l-a sărutat – surprinzându-se până și pe sine.

Dar el a sărutat-o iar și iar.

I-a scos ochelarii și apoi a sărutat-o din nou, un sărut lung care a atras priviri dezaprobatoare. Žofie nici nu a remarcat privirile la început, dar nici chiar atunci când a făcut-o, când sărutul luase sfârșit, nu i-a păsat. Žofie era obișnuită cu priviri dezaprobatoare. Chiar și la Cambridge, oamenii o priveau cu suspiciune de câte ori vorbea. Chiar dacă nu era la fel de grațioasă și bine îmbrăcată ca Mary Morstan a doctorului Watson, înțelegea acum ceea ce înainte nu fusese decât o poveste: cum te simți când poți exprima sentimente pe care le-ai ținut ascunse înăuntrul tău.

– Dacă trenul tău ar mai fi întârziat puțin, a zis Stephan, aș fi murit de-atâta așteptare.

I-a șters lentilele ochelarilor cu poalele cămășii sale, i-a pus la loc pe nas și i-a zâmbit strâmb.

– Am căutat trenul cu care vine Johanna, dar nu au anunțat încă peronul, a zis el. Trebuie să ajungă dintr-un minut într-altul.

Fata și-a strecurat mâna în mâna lui pe când traversau peronul gării, degetele lui rămânând împletite cu ale ei în timp ce priveau în sus, la tabelul de afișaj, pe care lamelele s-au rotit pentru a anunța un tren de la Harwich, trenul lui Jojo.

Au așteptat la capătul peronului, în timp ce pasagerii debarcau: femei și soldați, mame cu copii. Žofie era mai fericită chiar decât în ziua când aflase că va studia la Cambridge.

În timp ce ultimii pasageri se scurgeau pe lângă ei, Žofie a zis:

– Oare am greșit trenul?

Johanna nu era nicăieri. Nu era nici un copil neînsoțit.

Stephan a spus încetișor:

– Cu toții facem greșeli. Chiar și tu, Žofie. Vom întreba și vom afla care este trenul corect.

– Dar dacă a sosit deja și a plecat mai departe? a zis Žofie.

– Atunci vom găsi o cale de a ajunge la casa familiei ei.

Îi dădea atât de multă siguranță Stephan.

– Chiar și atunci când nu te afli cu mine, la Cambridge, i-a zis ea, scot scrisorile tale și le recitesc. Întotdeauna mă ajută să mă simt mai bine.

– Știi că nimeni nu spune astfel de lucruri, Žofe?

– Și de ce nu? a întrebat ea.

El a scos un râs frumos, misterios.

– Nu știu. Oricum, și eu recitesc scrisorile tale.

Stephan ezita. Nu putea suporta gândul de a renunța la lănțișorul cu simbolul infinitului, dar l-a scos din buzunar și i l-a întins.

– Lănțișorul meu! a exclamat Žofie.

Stephan ar fi renunțat la orice pentru a vedea fericirea pe chipul ei – chiar și la acest fragment rece de aur pe care îl ținuse de atâtea ori între degete în căutarea unui strop de alinare de când i-l dăduse ea în gara din Viena, de când îl recuperase din cusătura banchetei din tren la primele urale ale copiilor.

– Aveam de gând să ți-l dau mai devreme, a spus el. Ar fi trebuit să ți-l dau mai devreme, dar am… am vrut să păstrez o bucățică din tine.

Žofie-Helene l-a sărutat pe obraz și i-a spus:

– Știi, Stephan, nimeni nu spune astfel de lucruri.

– Și de ce nu?

Ea a zâmbit și a zis:

– Nu am nici cea mai vagă idee.

Stephan a luat lănțișorul și i l-a pus la gât, i-a fixat încheietoarea, așezându-l acolo unde îi era locul, pe pielea ei frumoasă.

– Mai toți oamenii spun ceea ce spun ceilalți, sau nu spun nimic, ca să nu pară proști.

– Dar tu nu faci așa, a zis Žofie.

I-a venit în minte un citat din Zweig, ceva ce citise în seara dinainte: O mie de ani nu vor aduce înapoi ce s-a pierdut într-o singură oră. Citise jumătate din noapte, neputând să doarmă la gândul că o va vedea pe Žofie-Helene. Încercase să se gândească la ce îi va mărturisi, cum să îi spună că o iubește. Apoi ea îl sărutase din senin, înainte de a putea rosti vreo vorbă.

A ezitat, nevrând să rupă vraja afecțiunii ei, dar trebuind să fie cinstit, ca ea să știe tot ce era de știut.

– Ba da, și eu o fac, a zis el încet. Am salutat trupele germane, Žofie, în ziua în care au intrat în Viena.

S-a așteptat să fie ultragiată, îngrozită sau pur și simplu dezamăgită. Cum a putut să iasă în întâmpinarea soldaților care veneau să îi ucidă tatăl? Nu știuse că pentru asta veneau, dar știuse că nu trebuie salutați, știuse că nici o persoană din întreaga Austrie nu trebuie să salute trupele de invadatori. Dar Žofie nu a făcut decât să îi ia mâna într-ale ei din nou și să o strângă.

A dus un deget la pandantivul de la gât, atingându-i și pielea în același timp.

– Era matematician tatăl tău? a întrebat el.

– Era bun la matematică, dar era scriitor, ca tine. Zicea că ar fi fost un matematician mai bun, dar scriitorii sunt mai importanţi acum, din cauza lui Hitler.

Au mers împreună către o cabină telefonică roşie. În timp ce aşteptau ca un bărbat să îşi termine convorbirea, s-a auzit în difuzoare o voce, a prim-ministrului Neville Chamberlain, spunând: „În dimineaţa aceasta, ambasadorul britanic la Berlin a înmânat guvernului german un ultimatum care spune că, în cazul în care nu primim până la ora unsprezece mesajul că se pregătesc să îşi retragă fără întârziere trupele din Polonia, între cele două ţări se va instaura starea de război“.

Peste întreaga gară s-a lăsat liniştea. Bărbatul a ieşit din cabina telefonică şi a rămas alături de ei. Stephan s-a uitat la ceas, simţind în stomac o mie de pietre. Ora unsprezece a venit şi a trecut.

– Trebuie să vă spun, a continuat Chamberlain, că nu a fost primit un demers în acest sens şi, în consecinţă, ţara noastră este în război cu Germania.

Stephan, ţinând-o încă de mână pe Žofie, a păşit în cabina telefonică şi a format numărul centralistei. Telefonul a tot sunat, în timp ce Chamberlain spunea: „Dumnezeu să vă binecuvânteze pe toţi. Să îi apere pe cei drepţi. Vom lupta împotriva răului – forţa brută, reaua-credinţă, nedreptatea, opresiunea şi persecuţia – şi împotriva lor sunt sigur că va triumfa binele.“

În liniştea care a urmat cuvintelor prim-ministrului, în gară s-a ridicat un murmur slab. Abia atunci s-a oprit ţârâitul în receptor şi o voce care înăbuşea un suspin a zis:

– Centrala. Cu ce vă pot ajuta?

– Organizaţia pentru îngrijirea copiilor din Germania, vă rog, a zis Stephan cu o voce gâtuită. Cred că este localizată în Bloomsbury.

A tras-o pe Žofie înăuntrul cabinei, după el, a închis uşa şi a îmbrăţişat-o cu braţul rămas liber. A înclinat receptorul, ca să audă şi ea.

– Da, bună ziua. Sun în legătură cu trenul care aduce copii de la Praga la Londra,

a zis el.

Paris: 10 mai 1940

Truus stătea în balconul apartamentului din Paris al lui Mies Boissevain-van Lennep, cu o hartă între ele. Sunetul unui radio se filtra spre ele, dar nu îi dădeau prea mare atenție. Erau adâncite într-o discuție legată de posibilele consecințe ale agresiunii Germaniei.

– Dar germanii, cu comunicațiile lor radio și mobilitatea de care dispun, se pot coordona, a zis Mies. Văd o slăbiciune, transmit informația și…

S-au oprit din vorbit, dându-și seama ce se spunea la radio:

– …dat fiind nelegiuitul atac german asupra Olandei, un atac pornit fără nici un fel de avertisment, guvernul olandez consideră că s-a instituit starea de război între Regat și Germania.

Truus a lăsat ceașca pe masă și s-a ridicat în picioare.

– Ar fi periculos să te întorci, Truus, a zis Mies. Joop va ieși. Joop este probabil…

– Dar, Mies, sunt atâția copii care se află încă în Olanda.

IJmuiden, Olanda: 14 mai 1940

Autobuzul plin de copii s-a oprit lângă Bodegraven. Truus a întors capul ca să vadă al doilea autobuz, cel al lui Joop, oprind în spatele lor lângă docuri. Deja o ridica pe mica Elizabeth din poala surorii ei, spunând:

– Grăbiți-vă, copii! Să mergem.

Copiii s-au revărsat din autobuze, împinşi de la spate de voluntari – şaptezeci şi patru de copii, fără acte de identitate care să le permită intrarea în Marea Britanie, dar Truus hotărâse să îi lase pe britanici să se ocupe de această problemă.

– Uite, Elizabeth, a spus ea. Vezi vaporul acela?

– Este foarte murdar, a spus copila.

Truus i-a scos fetiței ochelarii cu lentile mânjite şi i-a şters, apoi i-a pus la loc pe năsucul ei adorabil.

– Mai este murdar?

Fata a râs.

– Da! Este murdar.

– Mda, ai dreptate, i-a zis Truus, gândindu-se că în această lume pe dos, numai din gura copiilor se mai aude adevărul. De obicei transportă cărbune, dar o să vă ducă pe voi în Anglia, unde îi vei transmite urările mele de bine prințesei Elizabeth.

– O cheamă la fel ca pe mine? a întrebat Elizabeth.

– Şi are o soră pe nume Margaret, ca sora ta, doar că sora ei este mai mică, iar a ta este mai mare.

– Prinţesele vor veni să ne întâmpine la vapor, Tanti Truus? a întrebat sora fetiţei.

Truus a mângâiat-o blând pe păr. Fata a ridicat spre ea ochii îngrijoraţi, dincolo de lentilele la fel de murdare cum fuseseră ale surorii sale, lentile care i-au amintit lui Truus de Žofie-Helene Perger. Era o problemă binară, copila înţelesese acest lucru. Viaţa însăşi era o problemă binară acum. Corect şi greşit. Bine şi rău. Luptă sau abdicare. Război fără opţiunea neutralităţii de data aceasta.

– Dar dacă nu ne primeşte nimeni? a întrebat micuţa Elizabeth. Putem sta la tine, Tanti Truus?

– Off, Elizabeth!

Truus a sărutat-o pe fată o dată, apoi încă o dată şi încă o dată, amintindu-şi cum o întrebase Helen Bentwich la Harwich dacă era sigură că nu vrea să ia bebeluşul cu ea la Amsterdam. Niciodată nu fusese bebeluşul pe care ar fi vrut să îl păstreze.

– Chiar dacă prinţesele nu vor fi acolo ca să vă întâmpine, le-a spus lui Elizabeth şi surorii ei, cineva o să vă găsească o familie tare bună, care să aibă grijă de voi, o mamă care să vă iubească.

I-a sărutat în grabă în semn de la revedere pe ultimii şaptezeci şi patru de copii, adresându-se fiecăruia pe nume în timp ce îi trimitea spre vapor.

A rămas pe loc, urmărindu-i pe ultimii care se îmbarcau şi plângând acum, când nu o mai vedeau copiii, încercând să alunge gândul înfricoşat că tot ce le promisese celor două surori ar putea să nu se îndeplinească. Alternativa, să rămână în Olanda, era acum de neconceput. La Haga, guvernul dădea chiar în acest moment, în care Truus şi Joop îi conduceau la vapor pe ultimii copii, ordin armatei olandeze să capituleze în faţa Germaniei.

Joop a pus un braţ pe după mijlocul ei şi au privit vaporul care se îndepărta şi copiii care fluturau mâinile spre ei de pe punte, strigând:

– Te iubim! Te iubim, Tanti Truus!

PARTEA a IV-a. CE A URMAT…

Zece mii de copii, dintre care trei sferturi evrei, au găsit un refugiu în Anglia datorită adevăraţilor eroi implicaţi în organizarea efortului denumit Kindertransport, printre aceştia numărându-se Geertruida Wijsmuller şi soţul ei, Joop, din Olanda, Norman şi Helen Bentwich din Anglia şi Desider Friedmann din Austria, care a murit la Auschwitz în octombrie 1944. Copiii salvaţi au ajuns artişti de prim rang, politicieni, oameni de ştiinţă şi chiar şi laureaţi ai Premiului Nobel, cum este cazul lui Walter Kohn, salvat din Viena, pe când avea şaisprezece ani, de Tanti Truus.

Ultimul feribot, transportând şaptezeci şi patru de copii, a părăsit Olanda pe 14 mai 1940, ziua capitulării olandezilor în faţa Germaniei. Începând cu primăvara aceea, mulţi dintre băieţii mai mari care au fost aduşi la adăpost în Anglia au fost carantinaţi de britanici, uneori alături de prizonieri de război naziști; mulţi dintre ei s-au înrolat în forţele Aliate.

S-au efectuat demersuri pentru organizarea unor transporturi similare către Statele Unite, prin Legea Wagner-Rogers introdusă pe ordinea de zi a Congresului în februarie 1939, dar care s-a lovit de opoziţia grupurilor antisemite şi anti-imigrare. Pe 2 iunie 1939, un memoriu prin care se solicita ajutorul preşedintelui Roosevelt pentru aceste demersuri are următoarea notă, scrisă de mâna preşedintelui: „A nu se acţiona. FDR“.

Scriitorul Stefan Zweig, care se număra printre cei mai iubiţi autori din lume în anii ’30 şi la începutul anilor ’40, a părăsit exilul din Anglia, alegând exilul în Statele Unite şi, în cele din urmă, în Petrópolis, în munţii de la nord de Rio de Janeiro. Acolo şi-a terminat cartea de memorii, Lumea de ieri, şi ultima sa povestire, pe care a trimis-o prin poştă editorului său, pe 22 februarie 1942. A doua zi, aduşi la disperare de război, exil şi viitorul umanităţii, el şi cea de-a doua soţie a sa s-au sinucis, ţinându-se de mână.

Metoda lui Adolf Eichmann de a deposeda evreii din Viena de bunurile şi de libertatea lor a devenit un model în tot Reichul. El a supravegheat deportări masive către lagărele morţii. După război, a fugit în Argentina, unde a fost

capturat în 1960, a fost apoi judecat în Israel și găsit vinovat de crime de război. A fost spânzurat în 1962.

Ultimul Kindertransport din Reichul german – al nouălea din Praga –, care transporta 250 de copii, a plecat pe 1 septembrie 1939, ziua în care Germania a invadat Polonia și a început al Doilea Război Mondial. Nu a mai ajuns în Olanda. Soarta acelor copii a rămas necunoscută.

Cei mai mulți dintre copiii salvați prin Kindertransport nu și-au mai văzut niciodată părinții.

Geertruida Wijsmuller – Tanti Truus – a rămas în Olanda de-a lungul ocupației naziste și a continuat să treacă pe furiș copii evrei peste granița spre Elveția, Franța regimului de la Vichy și Spania. Arestată de Gestapo a doua oară în 1942, a fost din nou eliberată, așa cum se întâmplase și la Viena. Într-un necrolog era descrisă ca „Mamă a 1 001 copii, care a făcut din salvarea copiilor evrei misiunea vieții ei“.

Mulțumiri

Drumul meu către scrierea acestui roman a început într-o după-amiază, în urmă cu mai mult de un deceniu, când fiul meu, pe atunci în vârstă de cincisprezece ani, s-a întors acasă de la Teatrul de Copii din Palo Alto; Michael Litfin, un regizor cu care lucra Nick, venise cu ideea ca un mic grup de copii amatori de teatru pe care îi iubea foarte mult să afle mai multe despre puțin cunoscutul fenomen numit Kindertransport și să scrie o piesă de teatru pe această temă. Fiul meu – de regulă extrem de volubil – era îngrijorător de tăcut când a ajuns acasă după primul dintre cele patru interviuri pe care el și prietenii săi de la teatru le-au făcut cu Ellen Fletcher, Helga Newman, Elizabeth Miller și Margot Lobree. Când Michael a murit, după numai câteva luni, de cancer de stomac, directoarea teatrului, Pat Briggs, i-a făcut o promisiune pe patul de moarte, să ducă povestea mai departe, într-un fel sau altul. Pat, aflată la capătul vieții și cu copiii de odinioară crescuți și împrăștiați prin lume, mi-a permis să preiau proiectul și să îl duc mai departe în felul meu. Am păstrat în inimă tăcerea fiului meu cât timp am scris această poveste și de asemenea dragostea regizorilor lui pentru copiii pe care i-au educat.

Cartea a fost inspirată de Truus Wijsmuller-Meijer și a fost scrisă ca un omagiu adus ei, copiilor pe care i-a salvat, precum și acelor numeroase persoane care au făcut posibile transporturile de copii. Am făcut tot ce am putut să respect faptele istorice, Anschluss-ul, Kristallnacht și schimbările uluitor de rapide care s-au petrecut în societatea vieneză în cele câteva luni dintre aceste două evenimente, printre care și rolul jucat de tânărul și ambițiosul Adolf Eichmann și eforturile depuse de britanici și de Truus pentru a efectua primul transport din Austria. Dar cum cartea este una de ficțiune, mi-am permis mici libertăți în interesul narațiunii. Istoricul va descoperi, de pildă, că Helen Bentwich, deși în realitate a depus importante eforturi în vederea efectuării Kindertransport-urilor, nu a călătorit la Amsterdam împreună cu soțul ei pentru a o convinge pe Truus, și că Lola Hahn-Warburg, și nu Joop, a fost cea care a aranjat transportul cu feriboturi de la Hoek van Holland la Harwich. Am citit și răscitit cartea lui Truus, Geen Tijd Voor Tranen (Nu e timp pentru lacrimi), dar cea mai mare parte a personajului Truus ilustrat în această carte este produsul imaginației mele,

inspirată de acea sobră relatare a vieții ei.

După cum mi-a sugerat Melissa Kacker, de la Asociația Transporturilor de Copii, „anumite detalii legate de transporturile de copii sunt încă neclare“. Relatările variază chiar și atunci când este vorba despre momentul primului Kindertransport din Viena. Atât Times of London, cât și New York Times informează în articole foarte scurte că primul transport a plecat de la Viena pe 5 decembrie 1938 – în aceeași zi în care Truus scrie că l-a întâlnit prima dată pe Adolf Eichmann. Relatarea mai detaliată a lui Truus afirmă că a plecat spre Viena pe 2 decembrie, s-a întâlnit cu Eichmann în următoarea zi de luni (care trebuie să fi fost 5 decembrie), apoi a făcut aranjamentele necesare pentru plecarea copiilor din Viena în ziua de Sabat, să ajungă la Köln la ora 3:30 duminică (11 decembrie) și în aceeași zi să fie preluați de feriboturi pentru transportul de noapte de la Hoek van Holland. Muzeul Memorial al Holocaustului din Statele Unite susține că primul Kindertransport de la Viena a sosit la Harwich pe 12 decembrie 1938, ceea ce concordă cu povestirea lui Truus – și cu cronologia pe care am hotărât în cele din urmă să o folosesc.

Printre sursele la care am apelat, pe lângă autobiografia lui Truus și interviurile făcute de copiii de la teatru, s-au numărat materiale găsite pe internet și informații pe care le-am primit la Muzeul Memorial al Holocaustului din Statele Unite; interviurile existente la Biblioteca Holocaustului Tauber, în cadrul Centrului Holocaustului pentru Servicii pentru Familie și Copii din San Francisco; „Interviu cu Geertruida (Truus) Wijsmuller-Meijer, 1951, Institutul olandez pentru Documentarea de război NIOD, Amsterdam“; Into the Arms of Strangers (În brațele străinilor) de Mark Harris și Jonathan și Deborah Oppenheimer; My Brother’s Keeper (Paznicul fratelui meu) de Rod Gragg; Never Look Back (Nu privi înapoi) de Judith Tydor Baumel-Schwartz; Nightmare’s Fairy Tale (Poveste de coșmar) de Gerd Korman; Rescuing the Children (Salvând copii) de Deborah Hodge; Children’s Exodus (Exodul copiilor) de Vera K. Fast; The Children of Willesden Lane (Copiii de pe Willesden Lane) de Mona Golabek și Lee Cohen; Ten Thousand Children (Zece mii de copii) de Anne L. Fox și Eva Abraham-Podietz; „Touched by Kindertransport Journey“ (Impresionați de călătoria copiilor) de Colin Dabrowski; „The Children of Tante Truus“ (Copiii lui Tanti Truus) de Miriam Keesing și „The Kindertransport: History and Memory“ (Kindertransport: Istorie și memorie) de Jennifer A. Norton, teza ei de masterat în istorie, susținută la Universitatea de Stat din California, situată în Sacramento. De enorm ajutor mi-au fost și cărțile lui Norman Bentwich, The Found Refuge (Refugiul găsit) și

Men of Vision: Anglo-Jewry's Aid to Victims of the Nazi Regime 1933–1945 (Oameni cu viziune: Ajutorul dat de evreii englezi victimelor regimului nazist 1933–1945) de Amy Zahl Gottlieb, precum și filmele Defying the Nazis: The Sharps' War (Sfidarea naziștilor: Războiul familiei Sharp), The Children Who Cheated the Nazis (Copiii care i-au păcălit pe naziști) și Nicky's Family (Familia lui Nicky) ale lui Ken Burns, dar și filmul Melissei Hacker despre mama sa, My Knees Were Jumping (Genunchii îmi tremurau).

Alte surse au inclus atât Lumea de ieri a lui Stefan Zweig, cât și romanele și nuvelele sale; extraordinar de mișcătoarea carte The Hare with Amber Eyes (Iepurele cu ochi de chihlimbar) de Edmund de Waal; The Lady in Gold (Doamna în auriu) de Anne-Marie O'Connor; The Burgtheater and Austrian Identity (Burgtheater și identitatea austriacă) de Robert Pyrah; Becoming Eichmann (Formarea lui Eichmann) de David Cesarani; If It's Not Impossible: The Life of Sir Nicholas Winton (Dacă nu este imposibil: Viața lui Sir Nicholas Winton) de Barbara Winton; Whitehall and the Jews, 1933–1948 (Whitehall și evreii, 1933–1948) de Louise London; Eichmann Before Jerusalem (Eichmann înainte de Ierusalim) de Bettina Stangneth; 50 Children (50 de copii) de Steven Pressman; Incompleteness: The Proof and Paradox of Kurt Gödel (Incompletitudine: Demonstrația și paradoxul lui Kurt Gödel) de Rebecca Goldstein și Jewish Vienna: Heritage and Mission (Viena evreiască: Moștenire și misiune), publicat de Muzeul Evreiesc din Viena.

Rămân îndatorată Patriciei Heberer-Rice, cercetător istoric principal la Muzeul Memorial al Holocaustului din Statele Unite, care a răspuns la întrebările mele, Sandrei Kaiser, care a facilitat acest dialog, precum și doamnei Yedida Kanfer, de la Centrul Holocaustului JFCS, care m-a ajutat cu cercetările efectuate acolo. Asociația Kindertransport, al cărei membru discret sunt, mi-a oferit multe informații și idei; mulțumiri speciale Melissei Hacker. Muzeul Evreilor din Viena și aplicația „Between the Museums" au fost utile în încercarea de a înțelege Viena. Iar vizitarea colecției de obiecte din valize a muzeului Kindertransport din Viena este o experiență pe care nu o voi uita niciodată; mulțumirile mele lui Milli Segal pentru că mi-a oferit acces la colecție și un loc liniștit unde să plâng.

Mulțumiri pe care nici nu sunt capabilă să le exprim bine în cuvinte merg spre redactorii care și-au manifestat dragostea pentru acest roman încă de la început, mai ales către trioul de la HarperCollins, Lucia Macro, Laura Brown și uimitoarei mele editoare, Sara Nelson. Intuiția ei profundă, minuțiozitatea și

entuziasmul nelimitat al Sarei sunt visul oricărui scriitor. Mulţumirile mele pentru toţi cei de la Harper, printre care Jonathan Burnham, Doug Jones, Leah Wasielewski, Katie O'Callaghan, Katherine Beitner, Robin Bilardello, Andrea Guinn, Juliette Shapland, Bonni Leon-Berman, Carolyn Bodkin şi Mary Gaule.

Sunt, ca întotdeauna, recunoscătoare pentru uimitoarea susţinere pe care o primesc de la prieteni şi familie. De data aceasta îmi exprim recunoştinţa în mod deosebit fiului meu Chris, pentru că mi-a făcut rost de primele pagini pe care le-am văzut din autobiografia lui Truus (şi Bibliotecii Harvard, care este unul dintre puţinele locuri din Statele Unite care deţin o copie), şi lui Murielle Sark pentru că mi-a adus restul cărţii şi m-a ajutat să traduc pasajele asupra cărora Google Translate nu a reuşit să mă lămurească. Recunoştinţa mea se îndreaptă şi spre Brian George, care a scotocit prin vestiarul teatrului împreună cu mine şi m-a încurajat tot timpul; Nitza Wilon, pentru entuziasmul arătat cărţii încă de la început, şi Elizabeth Kaiden, pentru atenta lectură a unei prime versiuni dramatice a textului; David Waite, pentru ajutorul dat la înţelegerea limbii germane şi pentru că a călătorit de la Berlin ca să ne putem întâlni în Austria; Claire Wachtel, pentru lectura generoasă a cărţii şi pentru că mi-a sugerat scrierea notei de început; Mihai Rădulescu, Hannah Knowles; Bev Delidow; Tip Meckel; Kristin Hannah; Karen Joy Fowler; nenumăraţii librari care ne fac atât de mult bine, şi mai ales lui Margie Scott Tucker; şi prietenei mele Adrienne Defendi, un fotograf cu un talent extraordinar.

Mulţumiri Brendei Rickman, pentru că este Brenda, cea mai bună prietenă dintre scriitori. Lui Jenn DuChene şi Darby Bayliss, fără a căror prietenie aş fi mult mai săracă. Celor patru fraţi Waite şi surorilor pe care am norocul de a le fi căpătat prin căsătorie. Şi lui Don şi Anna Tyler Waite, care au fost mereu alături de mine (Mamă, ca întotdeauna, îţi mulţumesc pentru că ai citit cartea).

Lui Marly Rusoff, pentru că a fost mereu Marly, agent literar şi prietenă, a cărei încredere în capacitatea mea de a scrie această carte, exprimată din momentul în care am început să mă gândesc la ea, mi-a permis să cred în reuşită. Îţi mulţumesc, Marly, pentru că m-ai ajutat de atâtea ori în aceşti peste zece ani şi pentru că ai prezentat acest roman lumii într-un mod minunat.

Şi lui Mac pentru că a citit. Şi a citit. Şi a citit din nou. Pentru că m-ai convins să stau la Viena. Şi pentru uimitoarea ta vioiciune şi simţ al umorului din timpul lungilor plimbări prin Viena, Amsterdam şi Londra şi pentru compania tăcută pe care mi-ai ţinut-o în cabina din trenul de noapte de la Viena. Pentru că m-ai

ajutat să îmi păstrez sănătatea mentală. Pentru tot.